

૪૮૭૨

માહરી મનેહ

તથા

બીજી કવિતાઓ.

“છે કવિની શક્તિમાં એટલું જનુન,
કે સુરજ જે જગે નહિ પોંદચી શકે,
ત્યાં સખનને જોરે તે વધ્યો ધસે,
આવતી અડચણો તે આગલ ખસે.
વાદલ જેથી ફરેસ્તો થોખેલો રહે,
કવિ ત્યાં કલ્પનાથી પોંદચી શકે.”

માહુરી મજેહ, ૧૬, ૩૩-૩૮.

Portrait of a man in a hat

J. J. Van der Linde

Portrait of a man in a hat
and a high-collared garment.

૪૮૭૧

માહરી મજેહ

તથા

બીજી કવિતાઓ

અનાવનાર

જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત

જીંદગીના અહેવાલ, વગેરે, સાથે,

અંદીત કરનાર

જીજ્ઞાસુ પેસ્તનજી મીસ્તરી, એમ. એ.

મુ'બદ્દ:

ધી જો નો પીતીત પારસી ઓરફનેજ
ફપતન પ્રીતીંગ પ્રેસ.

૧૮૯૨

All rights reserved.

દિ બા ચો.

મરહુમ શેઠ જમશેદજી પીતીત સાથની ધાડી મિત્રા-ચારીના હકમાં આ લખનારે તેવણને પોતાની સઘળી કવિતાઓ, જે જુદાં જુદાં ગુજરાતી ચોપાન્યાઓમાં અહિં તહિં વિખરાયલી પડેલી હતી તે, એકઠી કરી એક પુસ્તકના આકારમાં બાહર પાડવાની ઘણી વેળાએ સુચનાઓ કીધી હતી. આ સુચના જોકે મરહુમ શેઠને પોતાને ઘણી પસંદ હતી, અને પોતાની કવિતાઓ એક સુંદર પુસ્તકના આકારમાં બાહર પડે તે જોવાની તેવણને ઘણી હોંસ હતી. તોપણ, દરેક કામ ચોકસ કરવાની પોતાની હંમેશની વખાણવા લાયક રીત પ્રમાણે, તેવણ પોતાની સઘળી કવિતાઓ, અને તેમાં મુખ્ય કરી, “માહરી મજહ”, કે જેની ઉપર તેવણે એક કવિ તરીકેની પોતાની ભવિષ્યની કીર્તિનો મુખ્ય મદાર બાંધ્યો હતો, તેને, સુધારવા માંગતા હતા. માઠાં ભાગ્યે ચાલુ બિમારી તથા લઠ્ઠતી તબિયતને લીધે, બીજી વધુ કવિતાઓની રચના માટે જોઈતી ખુદરતી ધુન,

પોતાની જીંદગીનાં છેલ્લાં વરસોમાં જમ તેવણ મેળવી શક્યા નહિ, તેમ રચેલી કવિતાઓ સુધારવાનું કામ પણ પોતાની મુરાદ મુજબ તેવણ પુરું કરી શકવા પામ્યા નહિ. તોપણ આ લખનાર તરફના પોતાના અતિશય ચાહ* તથા બેહદ વિશ્વાસને લીધે, તેવણે આ લખનારને એક ફરજ સોંપી હતી, કે પોતાની જીંદગીમાં જે તેવણ ચાહતા હતા તેવું પુસ્તક બાહર પાડવાને તેવણ સામર્થ્યવાન નહિ થાયે, તો આ લખનારે ત્યારબાદ તે કામ તેવણની મરજી મુજબ પાર પાડવું. મરનાર તરફનાં બેહદ માન તથા દિલભરી મોહબતને લીધે આ લખનારે તે પવિત્ર ફરજ પોતાને માથે લેવાનું જેકે સરોચશમથી કયુદ્યું હતું, તોપણ તે વેળાએ તેને પુરતો ભરસો હતો કે એ કામ શેઠ જમશેદજીની સાથેજ રહી, તેવણની હૈયાતીમાંજ, ખુદ તેવણનેજ હાથે, હાર પડાવવામાં તે પોતાને વધારે નસીબવંતો ગણશે. પણ ભાગ્યના લેખ, અને ઈશ્વરી કળ આગળ માણસાઈ ગણત્રી

૧. આ માટેની એકજ સાબેતી (જે સાબેતી કશી નેમતી હોયે તો) બસ થશે. મરહુમ શેઠ જમશેદજીએ પોતાનાં દુઃખદાયક મરણની ફક્ત બે મહિનાજ આગળ, તા. ૧૬ મી જાન્યુઆરી ૧૮૮૮ —યાને પોતાની છેલ્લી સાલગરેહ—ને દીને, લખેલાં એક કાગલમાં આ લખનારને નીચે મુજબનાં માનથી નવાજ્યો હતા:—

“તમારા વિષેનું માહરૂં માન અને લાગણી જે ‘માહરૂં અંતરમાં ઉભાયછે તે હું કાગળ પર કેમ રીતે ઉભાઉં?’ એટલુંજ કહીને હું તમોને આટલાજ બોલો જણાવવા માગું છું કે આએ જીંદગીની માહરી બે ચાર ખુશીઓમાં તમારી મિત્રાચારી એક છે.”

ધણી વેળા ખોટી નિવડેછે, તેમ માઠાં ભાગ્યે આ બાબદમાં પણ બન્યું. ભવિષ્ય માટે મોહટી મોહટી આશા આપનારા આ ઉદાર દિલના અને મોહટાં મનના અમીરખચ્યાનો કાળ કમનસીબે ઘણો જલદી આવી પોંહચ્યો, અને પોતાનાં વાહલાંઓના વિલાપ, દોસ્ત આશનાવોના સંતાપ, પારસી આલમની ગમખારી, અને પોતાની ભર ઉમેદો વચ્ચે, તેવણે અતિથય જીવાન વયમાં આ ફાની દુનિયામાંથી પોતાનો વાસો ઉઠાવ્યો. આટલા માટે જે પવિત્ર દ્રવ્ય આવા સંતાપજનક બનાવ વચ્ચે બજાવવાનું કદી સ્વપ્ને પણ પોતાનાં નસીબમાં ચોંહટેલું આ લખનારે ધારેલું નહિ તે દ્રવ્ય તેને સર આ પ્રમાણે અણચિતી અને અણધારેલી આવી પોંહચી. પોતાના એકલવાયા જની રક્ષીકને ખોહવાની દલગીરીથી જખમી થયલાં જીગર સાથ તે દ્રવ્ય તેણે ઉંચકી લીધી છે, અને પોતાથી બનતી દરેક કોશેશ કરી, મરહુમ કવિના વિચારોને અનુસરતું આ પુસ્તક બાહર પાડી તે દ્રવ્ય અદા કરવામાં ઘણો શોકકારક સંતોષ તેણે માની લીધો છે.

મરહુમ શેઠ જમશેદજીએ પોતાની હૈયાતીમાં મુંબઈનાં જુદાં જુદાં ગુજરાતી માહવારી ચોપાન્યાઓમાં છપાવેલી સઘળી કવિતાઓનો સંગ્રહ આ પુસ્તક મધે કરવામાં આવ્યો છે. પુસ્તકને ચાર ભાગમાં વેંહચી નાખવામાં આવ્યું છે. પેહલ્લા ભાગમાં “માહરી મજેહ” વાળી સઘળી કવિતાઓ, તેના જુદા જુદા આંકાની ગોઠવણીના

ઘટતા ફેરફાર સાથે, સમાવવામાં આવી છે. ખીજા ભાગમાં શેઠ જમશેદજીની બાકીની સઘળી નાહની મોહટી અસલ કવિતાઓ, “છુટક કવિતા” નાં મથાળાં તળે, દાખલ કીધી છે, જ્યારે ઇંગ્લેજ તથા ફારસી કવિઓ ઉપરથી કીધેલા સર્વે તરજુમા તથા “અંદેપતેશન”, “તરજુમા” નાં નામ તળે ત્રીજા ભાગમાં સમાવવામાં આવ્યા છે. આ ઉપરાંત બાકીની સઘળી, એટલે નહિ છપાયલી, તથા અધુરી રહી ગયલી, કવિતાઓનો સમાવેશ આ પુસ્તકના એક એલાહેદા અને ચોથા ભાગમાં કરવામાં આવ્યો છે. છપાઇ ગયલી કવિતાઓમાંની કેટલીએક—મુખ્ય કરીને “માહરી મજેહ” વાળી કવિતાઓનો એક સારો ભાગ— શેઠ જમશેદજી પોતાની હૈયાતીમાંજ સુધારવા પામ્યા હતા, અને તેથી આ પુસ્તકમાં તે ઘણેક ઠેકાણે અસલ કરતાં એખારતના વધુ ફેરફારો સાથે નજરે પડશે. કવિતા જેવાં લખાણમાં ફક્ત એક શબ્દનોજ હેરફેર લીટીનાં બંધણ અને મધુરતામાં કેટલો બધો ફેરફાર કરી નાખે છે તે આ લખનાર સારી રવેશે સમજતો હોવાથી, તેમજ શેઠ જમશેદજી પોતેજ, એક નાધલામાં નાધલા બોલની કવિતાની લીટીમાંની ઘટતી જગ્યા તથા કીંમત માટે, કેટલી ચોકસાઈ તથા કાળજી લેતા હતા તે, આ લખનારને, તેવણ સાથના નિકટ સંબંધને લીધે, અચ્છી રીતે માલમ હોવાથી, આ કવિતાઓ “અંદીત” કરતી વેળાએ તેણે કવિતાની એખારત તથા બંધણ સાથે, બનતાં સુધી, કોઇ પણ રીતની છુટ

લેવાની હિમ્મત ઝીધી નથી. ફક્ત કેટલેક ઠેકાણે—અને તે ઠેકાણાં ઘણાંજ થોડાં, આંગલી ઉપર ગણાએ એટલાં હશે—કે જ્યાં લીટીઓ ઘણીજ ખભરાયલી, તથા મધુરતા તુટી જતી જણાતી હતી ત્યાં, કાંઈક સેહજ ફેરફાર કરવાની આ લખનારે હિમ્મત ઝીધી છે ખરી, પણ તે ફેરફાર પણ ફક્ત એવેજ ઠેકાણે કરવામાં આવ્યો છે, કે જ્યાં લખનારની ખાત્રી હતી, કે જો શેઠ જમશેદજી હૈયાત હતે તો તેવણને તે ફેરફાર સુચવ્યાથી તેઓએ પોતે તે મોહટી ખુશી સાથે ઝીધો હતે. અને આ લખનાર, કશાં પણ ખોટાં અભિમાન યા ખાલી લાહેરીનાં ડોલ વિના, આ બાબદના સંબંધમાં જણાવવાની અગત ધારે છે કે શેઠ જમશેદજી પોતે, કવિતાઓની લીટીઓની એખારત, બંધણુ તથા મધુરતા વિષે વારંવાર, બહુકે અથુક, આ લખનારની સલાહ લેવાનું તેને માન આપતા હતા, અને ઘણું કરીને તેના સુચવેલા ફેરફારો માન્ય કરતા હતા. આટલા સબબ ઉપરથીજ કેટલેક ઠેકાણે તેણે શબ્દ-રચનામાં કાંઈ સેહજ ફેરફાર કરવાની હિમ્મત ઝીધી છે, જેટલીબી હિમ્મત, જે ઉપર જણાવેલું કારણ ન હતે તો, તે હરગેજ થઈ કરતે નહિ.

આ પુસ્તકને બનતાં સુધી દિલપસંદ તથા ખેંચાણ કરનારું કરવા માટે, કવિતાની બાબદને અનુસરતાં—મુખ્ય કરી ખુદરતની બલિહારી બતાવનારાં—ચિત્રો, ઇંગ્લંદથી ખાસ

મંગાવી, તેમાં દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે, અને છપાઇ, બંધાઇ વગેરેની બાબદમાં પુસ્તકને શેઠ જમશેદજીએ દર્શાવેલા વિચારો મુજબનું સુંદર બનાવવા માટે ખરચની યા મેહનતની કશી વાણ કરવામાં આવી નથી. અને આ ઠેકાણે લખનાર જણાવવાની પોતાની ખાસ ફરજ સમજે છે કે શેઠ જમશેદજીના માનવંત યુજરોગ પિતાજી બેહશતનશીન શેઠ નશરવાનજીએ, પોતાના નેકબખત પુત્રની ખાદેશ મુજબજ પુસ્તક પ્રગટ પડે તેટલા માટે, આ લખનારે તે પાછલ સુચવેલો સધળો ખરચ ધણે છુટે હાથે કીધો હતો, અને તેમ કરી આ લખનારને ભેદતી દરેક સવલતા તેવણે એકઠોલે પુરી પાડી આપી હતી. અને આ ભારે સંતાપની, તથા હજારો અફસોસની, બીના છે કે, ધણાજ હુક વખત માટે, મરદુમ નેકનામ શેઠજી, પોતાના વાહલા સપુતનું આ માનીતું પુસ્તક તેની સંપૂર્ણ હાલતમાં બાહેર પડેલું બેવાને, હૈયાત રહ્યા નથી. મરદુમ શેઠ જમશેદજીનાં લાયકીવાલાં યુજરોગ માતાજીએ પણ પોતાથી બનતી જે દરેક મદદ આ લખનારને આપી છે, તથા પુસ્તક પ્રગટ કરાવા માટે જે ચાલુ દિલસોજી તથા ઉલટ બતાવી છે, તે તેવણના એક માતા તરીકેના ખ્યારને જેટલું જબ દેનારું, તેટલું આ લખનારને ધીરજ અને ઉત્તેજન આપનારું, હતું. આ વિષે એ લાયકીવાલાં યુજરોગ બાઇનો ઉપકાર માનવાની આ ઠેકાણે ખાસ જરૂર છે. દલગીરી એટલીજ છે કે આ પુસ્તક જેટલી ઝડપથી શેઠ જમશેદજીના પિતાજી તથા માતાજી ચાહતાં હતાં, તથા જેટલી ઝડપથી

તે બાહેર પાડવાની ખુદ આ લખનારને પોતાને, કાળજી, બલકે ચિંતા અને અધીરાઇ હતી, તેટલી ઝડપથી તે બાહેર પાડી શકાયું નથી. અને તેનાં ઘણાંક કારણો છે. પેહલું અને મુખ્ય કારણ તો એ છે કે ફક્ત આએ પુસ્તકનાંજ કામ પાછલ પોતાનો આખો અને સઘળો વખત રોકવાને આએ લખનાર કેવળ અશક્ત હતો. બીજું કારણ એ છે કે શેઠ જમશેદજીનાં દુષ્કાયક મરણથી જખમી થયેલી, લાગતાં વલગતાંઓની, લાગણીઓનો વિચાર કરતાં, તેવણની ચોપડીઓ અને કાગળિયાંઓને કેટલોક વખત સુધી હાથ લગાડવો એ કામ તદ્દન નામુનાસેખ હતું. આ કારણને લીધે તેવણનાં લખાણો એકઠાં કરવાનું કામ તે કાગળિયાંઓ વગેરે પોતાના કબજામાં આવે ત્યાં સુધી જરૂરીયાત ઢીલમાં નાખવામાં આવ્યું હતું, અને તે માટે કેટલીક મુદત ખામુખા પસાર થવા દેવામાં આવી હતી. ત્રીજું કારણ એ છે કે પુસ્તકમાંની સઘળી કવિતાઓ છુટે છુટે ઠેકાણે વેરાઇ પડેલી સંભાળ-થી ભેગી કરવી, છાપનાર માટે તેનો ઉતારો કરવો, તેને અનુસરતાં ચિત્રો પસંદ કરી વેલાત વેરથી મંગાવવાં, તે સફાઇ સાથે અતરે છપાવવાં, તથા દરેક કવિતાના પૃષ્ઠે, શેઠ જમશેદજીની પૃષ્ઠે વિષેની હદ વિનાની કાળજીનો અનુભવ ધ્યાનમાં હોવાથી, ફરીફરીથી, અને ચીપીચીપીને, તપાસી સુધારવા, અને છેલ્લે, પુસ્તકને લાયકનાં દિલપઝીર પુઠાંઓ ઈંગ્લંદથી મંગાવવાં, એ સઘળું વખતનું કામ હતું. આ બાબદોમાં, ગુજરાતી છાપાકળાની લગરીક પછાત

હાલતથી, મન માનતી છપાઇ વગેરે મેળવવા વચે નડતી જુદી જુદી મુશકેલીઓ, તથા ઢીલો અને નાસિપાસીઓ, જ્યારે ઉમેરીએ છિએ, ત્યારે આ બાબદનો અનુભવ ધરાવનારાઓ આ લાંબા વખતનું કાસણ સેહલ સમજી શકશે. તોપણ, ખોદાના શુકર કરવા બેઠાએ છે કે તે દાદગરની મદદથી સઘળી મુશકેલીઓનો આંકા લાવી, મનમાગતા આકારમાં આ પુસ્તક આખરે બાહર પાડવામાં, અને તેમ કરી પોતાના વાહલામાં વાહલા તથા નેક મિત્ર તરફની એક પવિત્ર દ્રજા અદા કરવામાં, આ લખનાર શક્તિવાન થયો છે. પોતાની માનીતી કવિતાઓ લોકોમાં હોંસ અને ઉલટથી વંચાએ એવી શેઠ જમશેદજીની આએ જાંદગીની મોહટામાં મોહટી જે ઉમેદ હતી, તે ભલી મુરાદ બે આ પુસ્તક સેહજબી રીતે પાર પાડી આપશે, તેમજ તે કવિતાઓ પોતાને મનપસંદ આકારમાં આખરે બાહર પડવાથી અગર મરહુમનું અશો રૂહ તે જીલંદ બેહશતમાં ખુશી થશે, તો આ પુસ્તક પ્રગટ કરવા પાછલ ખેંચેલી રંજ તથા ગુજારેલા વખતનો, આ અદના લખનાર, પુરતા કરતાં પણ વધુ બદલો મળેલો સમજશે.

મુંબઈ, ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૨.

જી પેઠ મીઠો

૪૯૩૧

સાંકળિયું.

	સફે.
દિવાઓ	5
સાંકળિયું	15
સાંકળિયું, કવિતાઓનાં મથાળાંનું, આરાખડીને અનુક્રમે.	25
શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છંદગીનો	
અહેવાલ	35
શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા ...	99

માહરી મળેહ :

માહરી મળેહનું અર્પણ-પત્ર	3
માહરી મળેહ ૧—સાર	૫
માહરી મળેહ ૧	૬
માહરી મળેહ ૨—સાર	૧૩
માહરી મળેહ ૨	૧૪
માહરી મળેહ ૩—સાર	૧૬
માહરી મળેહ ૩	૧૭

સાંકેળિયું.

				સફે.
માહરી મજેહ	૪—સાર	૩૦
માહરી મજેહ	૪...	૩૧
માહરી મજેહ	૫—સાર	૮૨
માહરી મજેહ	૫...	૮૩
માહરી મજેહ	૬—સાર	૮૮
માહરી મજેહ	૬...	૮૯
માહરી મજેહ	૭—સાર	૯૮
માહરી મજેહ	૭...	૯૯
માહરી મજેહ	૮—સાર	૧૧૨
માહરી મજેહ	૮...	૧૧૩
માહરી મજેહ	૯—સાર	૧૨૫
માહરી મજેહ	૯...	૧૨૬
માહરી મજેહ	૧૦—સાર	૧૨૮
માહરી મજેહ	૧૦...	૧૩૦
માહરી મજેહ	૧૧—સાર	૧૩૨
માહરી મજેહ	૧૧...	૧૩૩
માહરી મજેહ	૧૨—સાર	૧૩૫
માહરી મજેહ	૧૨...	૧૩૬
માહરી મજેહ	૧૩—સાર	૧૩૮
માહરી મજેહ	૧૩...	૧૩૯
માહરી મજેહ	૧૪—સાર	૧૪૧
માહરી મજેહ	૧૪...	૧૪૨
માહરી મજેહ	૧૫—સાર	૧૪૪
માહરી મજેહ	૧૫...	૧૪૫

સાંકળિયું.

	સફે.
માહરી મજેહ ૧૬—સાર	૧૫૦
માહરી મજેહ ૧૬	૧૫૧
માહરી મજેહ ૧૭—સાર	૧૫૮
માહરી મજેહ ૧૭	૧૫૯
માહરી મજેહ ૧૮—સાર	૧૬૫
માહરી મજેહ ૧૮	૧૬૬

ધુટક કવિતા :

કવિતા—વાણીની બક્ષેસ તુ કરા	૧૭૫
બુદ્ધનો દંખ.	૧૭૮
કિમ્બલમાં પડેલું ફુલ.	૧૮૧
આકાશી ખૂબસૂરતી... ..	૧૮૪
ગુલમોહરનાં ઝાડોનાં એક ચિત્ર વિષે.	૧૮૭
વાસ વગરનાં એક ફુલને વિષે	૧૮૯
રે! હું તો નિરાશ!... ..	૧૯૦
એક ફુલે ખવાડેલો ભુલાવો.	૧૯૩
બેચેન ઘડી.	૧૯૪
ગુજરેલા દન.	૧૯૭
એક કવિની મુશકેલીઓ	૨૦૦
ફુલ, પંખી, અને મેહલ.	૨૦૪
માથુકી યાદ.	૨૦૬
દરિયાના એક કોરા વિષે.	૨૦૮
વેહતો વખત.	૨૧૧
માહરા મિતરને.	૨૧૫

સાંકળિયું

				સફે.
માહરી માથુક.	૨૧૬
એક ચરજ.	૨૧૯
ધારનો પોકાર.	૨૨૦
ગુદાઇ.	૨૨૪
પાહડની બાજુ ઉપર ઉગેલાં એક ફુલને વિષે.	૨૨૬
એક બાલક વિષે.	૨૨૮
જે ખૂબસૂરત ચામડીમાં નથી ખૂબી.	૨૩૦
ગુજરાલી માય.	૨૩૨
ગુરસો, એક ચોરનો.	૨૩૫
પરબલનો પાહડ.	૨૩૬
પક્ષીનો એક માલો....	૨૩૮
ગુદાઇ.	૨૪૦
માહરી દુનિયા.	૨૪૨
દોસ્તની મીઠી ચુમી.	૨૪૪
એક આપખુદ રાજા વિષે.	૨૪૫
એક મિતરને લખેલી....	૨૪૬
લુધ ફ્રેન્ડનાં એક ચિતર વિષે....	૨૪૮
સર જમશેદજી.	૨૫૦
કવિતા.	૨૫૧
ગુદાઇ.	૨૫૩
જ.	૨૫૫
તુટેલી દોસ્તી.	૨૫૬
વાંદો અને આંખો.	૨૫૮
ચાંદરણી રાતે એક બાલક.	૨૬૦

સાંકળિયું.

	સફે.
એક પતંગિયું માહરી ચોપડીમાં દબઈ ગયું તે વિષે..	૨૬૨
જુદાઇ.	૨૬૪
ખોટી ફિસ્વારી.	૨૬૬
એક રાણીએ બરખાદ કીધેલું મોતી.	૨૬૮
દરિયે કિનારે ગયલો વિચાર.	૨૬૯
તપકીરનો એક સુહરાકો.	૨૭૦
જુદાઇ.	૨૭૧
માહરા મિતરને.	૨૭૩
બજન લાયક કોણ ?	૨૭૪

તરજુમા :

ખીલતી સહવાર.	૨૭૯
ધ્યાન વગરની બંદગી.	૨૮૧
સુરખઇ.	૨૮૨
બદગોઇ.	૨૮૩
સંતોષ, એક તાજ....	૨૮૪
પુશામત અને મિત્રાઈ.	૨૮૫
સાડુચેતી.	૨૮૭
નમનતાઈ....	૨૮૮
પુરું માણસ.	૨૯૦
જાતિ ખવાસ.	૨૯૧
બખીલ.	૨૯૨
જુદાઇ.	૨૯૩
મોહત.	૨૯૪

સાંકળિયું.

				સંકે.
ભુંડઈ અને ભલઇ....	૨૯૫
બાહદુરી.	૨૯૬
દોરંગી દુનિયા.	૨૯૭
જીવ પર આવેલું માણસ.	૩૦૦
ગયલી તક.	૩૦૧
સ્વાર્થ અને અસ્વાર્થ.	૩૦૨
ઉડાઉ અને આશક....	૩૦૩
ઘોડું અને ધંધેડું.	૩૦૪
દિવસનો અંત.	૩૦૫
દાહડો અને રાત.	૩૦૮
માહરો પ્યાર.	૩૧૦
ખાલી પડેલું ઘર.	૩૧૨
તીર અંતે ગીત.	૩૧૪
ભાગેલું વહાન.	૩૧૫
કુદરત-દેખાવ.	૩૨૧
ગામડાંનો લોહવાડ.	૩૨૩
સદા સુગંધ અને માહરી માણક.	૩૨૬
સહવારનું પોહર.	૩૨૮
સાંજનો વખત.	૩૩૦
ઉંઘાયલી માણક.	૩૩૨
છોકરો અને નાલું.	૩૩૪
પ્યારની શીલસુરી.	૩૩૬
પાદશાહો વિષે.	૩૩૮
એક અટુલી ઘોર.	૩૩૯

સાંકળિયું.

	સફે.
અનેનસ અને મધમાખી.	૩૪૧
એક પંખીને ભુખમરે પીજરાંમાં મારી નાખ્યું તે વિષે. ૩૪૪	
નાક અને આંખ વચ્ચે વાદઃ એક ચુકેલો કળ્યો. ૩૪૬	
ભા! જ્યાં માન તુંને મલવાતું હોએ!	૩૪૮
મોળે અને માણસ.	૩૫૨
ચલ! મેં જાણીતી તુંને ખરી!	૩૫૩
ઊંઘ અને રાત.	૩૫૫
જીંદગી.	૩૫૮
ચુજરેલો ભાઈ.	૩૫૯
માદર! આજે જો કેવો રમેછ પવન!	૩૬૨
કેવી મગરર તું છે!	૩૬૪
પવનને અરજ.	૩૬૬
માણસની જીંદગી.	૩૬૮
શિયાલાની રાત.	૩૭૧
હુનાલાની સહવાર.	૩૭૩
સાંજ.	૩૭૬
પૈસો.	૩૭૮
અંદ્ર વિષે....	૩૮૦
કીનો.	૩૮૧
એક પતંગિયાં વિષે.	૩૮૨
એક બટક વિષે.	૩૮૪
ઈવને જોતાં આદમ પર થયેલી અસર.	૩૮૫
સહવારનો ધુમ્મસ....	૩૮૬
શુભ થયેલો પ્યાર.	૩૮૮

સાંકળિયું.

	સંદ્ધિ.
એક પક્ષીને ગાયન ગાતું જોઈને લખેલી.	... ૩૯૦
બચ્ચાંની બંદગી. ૩૯૨
સુકેલું ગોલાબ. ૩૯૪
સુખડનું ઝાડ અને કઠિયારો. ૩૯૭
વસંતનું ગીત. ૩૯૯
એક આગિયા કીડા વિષે. ૪૦૧
ઓ કઠિયારા! દરખત નો કાપ! ૪૦૪
ખોહીમ્યાની રાણીને લખેલી. ૪૦૭
એકાંતવાસની ખૂબીમાં. ૪૦૯
આરાક! તું કાંય એટલો ફિક્કો ફચક? ૪૧૧
એક ચલિયાં વિષે. ૪૧૩
એક મૂલ્યાં વિષે. ૪૧૫
એક ગુજરાતનાં બાલક વિષે. ૪૧૮
એક નિર્દોષ છુટારો. ૪૨૧
માણસની બંદગી. ૪૨૩
મે મહિનો. ૪૨૪
મધરાત વખત. ૪૨૬
ધડપણ. ૪૨૭
આકાશ. ૪૨૯
એક ઓરતનું મરણ. ૪૩૧
ધાસનો પોકાર. ૪૩૩
નનવરોની બુદ્ધિ. ૪૩૬
ધોર ઊપરનાં બાલકો. ૪૩૮
એક કાહાણી. ૪૪૧

સાંકળિયું.

				સફે.
છે દરેક પાતરાંમાં એકક જપાન.	૪૪૨
ઊંદર વિષે...	૪૪૪
બંદગી.	૪૪૬

કવિતાઓ, નહિ છપાયલી, વગેરે :

મેઘરાગની સવારી....	૪૫૧
એક પતંગ્યાં વિષે.	૪૫૪
એક પાદશાહી અએવાન.	૪૫૬
થીરયુસ.	૪૫૮
એક ચિત્રની ખૂબી વિષે.	૪૫૯
એક ઓરતની ખૂબી વિષે.	૪૬૧
નમનતાર્થ	૪૬૨
રાણી યુજનીનો વિલાપ.	૪૬૩
બાહેરના દેખાવ ઉપર ભુલાવો.	૪૬૪
આશા	૪૬૫
એક થંડી રાતની કાઢાણી.	૪૬૬
મોહતનું બીજાનું.	૪૬૭
વસંતને.	૪૬૮
અમર જીંદગી.	૪૬૯

અનુક્રમણિકા: કવિતાઓની પેહલ્લી લીટી-

ઓની	૪૭૧
-----	-----	-----	-----	-----

સાંકળિયું:

કવિતાઓનાં મથાળાંનું, ખારાખડીને અનુક્રમે.

					સંદે.
અનેનસ અને મધમાખી	૩૪૧
અમર છંદગી	૪૬૯
આકાશ	૪૨૯
આકાશી ખૂંપસૂરતી	૧૮૪
આશક ! તું કાંય એટલે ફિક્કો ફચક ?	૪૧૧
આશા	૪૬૫
ઇવને જોતાં આદમ પર થયલી અસર	૩૮૫
ઉડાઉ અને આશક	૩૦૩
ઉંઘ અને રાત	૩૫૫

સાંકળિયું : કવિતાઓનાં મથાળાંનું, આરાખડીને અનુક્રમે.

					સફે.
ઉંઘાયલી માથુક	૩૩૨
ઉંદર વિષે	૪૪૪
એક અડુલી ઘોર	૩૩૯
એક અરળ	૨૧૯
એક આગિયા કીડા વિષે	૪૦૧
એક આપખુદ રાખ વિષે	૨૪૫
એક ઓરતની ખૂંટી વિષે	૪૬૧
એક ઓરતનું મરણ	૪૩૧
એક કવિની મુશકેલીઓ	૨૦૦
એક કાહાણી...	૪૪૧
એક ગુજરેલાં બાલક વિષે	૪૧૮
એક ચલિયાં વિષે	૪૧૩
એક ચિત્રની ખૂંટી વિષે	૪૫૯
એક થંડી રાતની કાહાણી	૪૬૬
એક નિર્દોષ લુટારો	૪૨૧
એક પંખીને ભુખમરે પીગરાંમાં મારી નાખ્યું તે વિષે	૩૪૪
એક પતંગિયાં વિષે	૩૮૨, ૪૫૪
એક પતંગિયું માહરી ચોપડીમાં દબાઈ ગયું તે વિષે	૨૬૨
એક પક્ષીને ગાયન ગાતું જોઈને લખેલી	૩૯૦
એક પાદશાહી અએવાન	૪૫૬
એક દુલે ખવાડેલો ભુલાવો	૧૯૩
એક બટક વિષે	૩૮૪
એક બાલક વિષે	૨૨૮

સાંકળિયું : કવિતાઓનાં મથાળાંનું, બારાખડીને અનુક્રમે.

	સફે.
એક મિતરને લખેલી	૨૪૬
એક મૂલ્યાં વિષે	૪૧૫
એક રાણીએ બરબાદ કીધેલું મોતી	૨૬૮
એકાંતવાસની ખૂખીમાં	૪૦૯
ઓ કહિયારા ! દરખત નો કાપ !... ..	૪૦૪
કવિતા	૨૫૧
કવિતા-વાણીની બક્ષેશ તું કર !... ..	૧૭૫
કિચ્ચલમાં પડેલું ફુલ	૧૮૧
કીનો	૩૮૧
કુદરત-દેખાવ	૩૨૧
કેવી મગરૂર તું છે !	૩૬૪
ખાલી પડેલું ઘર	૩૧૨
ખીલતી સહવાર	૨૭૯
ખુશામત અને મિત્રાઈ	૨૮૫
ખોટી ફિત્યારી	૨૬૬
ગયલી તક	૩૦૧
ગામડાંનો લોહવાડ	૩૨૩
ગુજરેલા દન... ..	૧૯૭
ગુજરેલી માય	૨૩૨

સાંકળિયુ : કવિતાઓનાં મથાળાનું, ખારાખડીને અનુક્રમે.

						સફ.
ગુજરેલો ભાષ	૩૫૯
ગુમ થયેલો પ્યાર	૩૮૮
ગુલા મેં જાણી'તી તુંને ખરી	૩૫૩
ગુલમોહરનાં ઝાડોનાં એક ચિત્ર વિષે	૧૮૭
ગુસ્સો એક ઓરતનો	૨૩૫
ઘડપણ	૪૨૭
ઘાસનો પોકાર	૪૩૩
ઘોડું અને ઘઘેડું	૩૦૪
ઘોર ઉપરનાં ખાલકો	૪૩૮
ચંદ્ર વિષે	૩૮૦
ચાંદરણી રાતે એક ખાલક	૨૬૦
છે દરેક પાતરાંમાં એક જ જાન...	૪૪૨
છોકરો અને નાંહું	૩૩૪
જ...	૨૫૫
જા ! જ્યાં માન તુંને મલવાતું હોએ	૩૪૮
જાતિ ખવાસ	૨૯૧
જાનવરોની યુદ્ધિ	૪૩૬
જાંદગી	૩૫૮
જીવ પર આવેલું માણસ	૩૦૦

સાંકળિયું : કવિતાઓનાં મથાળાંનું, ખારાખડીને અનુક્રમે.

					સંદે.
જુદાઈ	૨૯૩
જુદાઈનો દંખ	૧૭૮
જુદાઈ	૨૨૪, ૨૪૦, ૨૫૩, ૨૬૪, ૨૭૧		
જે ખખસૂરત ચામડીમાં નથી ખૂખી	૨૩૦
તપકીરનો એક સુહરાકો	૨૭૦
તીર અને ગીત	૩૧૪
તુટેલી દોસ્તી...	૨૫૬
ચીસ્યુસ	૪૫૮
દરિયે કિનારે ગયલો વિચાર	૨૬૯
દરિયાના એક કોરા વિષે	૨૦૮
દાહડો અને રાત	૩૦૮
દિવસનો અંત	૩૦૫
દોરંગી દુનિયા	૨૯૭
દોસ્તની મીઠી ચુંમી	૨૪૪
ધ્યાન વગરની ખંદગી...	૨૮૧
નમનતાઈ	૨૮૮
નાક અને આંખ વચ્ચે વાદઃ એક ચુકેલો કળયો	૩૪૬

સાંકળિયું : કવિતાઓનાં મથાળાંનું, આરાખડીને અનુક્રમે.

					સફે.
પરબલનો પાહડ	૨૩૬
પવનને અરજ	૩૬૬
પક્ષીનો એક માલો	૨૩૮
પાદશાહો વિષે...	૩૩૮
પાહડની બાજુ ઉપર ઉગેલાં એક ફુલને વિષે	૨૨૬
પ્યારની શીલસુશી	૩૩૬
પ્યારનો પોકાર	૨૨૦
પૈસો	૩૭૮
ફુલ, પંખી, અને મેહલ	૨૦૪
બચ્ચાંની બંદગી	૩૯૨
બદગોષ્ઠ	૨૮૩
બખીલ	૨૯૨
બાહદુરી	૨૯૬
બાહરના દેખાવ ઉપર ભુલાવો	૪૬૪
બુરું માણસ	૨૯૦
બેચેન ઘડી	૧૯૪
બોહીમ્યાની રાણીને લખેલી	૪૦૭
બંદગી	૪૪૬
ભજન લાયક કોણ?	૨૭૪
ભાગેલું વહાન	૩૧૫
ભુંડ અને ભલધ	૨૯૫

સાંકળિયુ : કવિતાઓનાં મથાળાનું, ખારાખડીને અનુક્રમે.

					સંદે.
અધરાત વખત	૪૨૬
માણસની છંદગી	૩૬૮, ૪૨૩
માદર! આજે જો! કેવો રમેછ પવન!	૩૬૨
માશુકી યાદ...	૨૦૬
માહરા મિતરને	૨૧૫, ૨૭૩
માહરી મજેહનું અર્પણ-પત્ર	૩
માહરી મજેહ ૧	૬
માહરી મજેહ ૨	૧૪
માહરી મજેહ ૩	૧૭
માહરી મજેહ ૪	૩૧
માહરી મજેહ ૫	૮૩
માહરી મજેહ ૬	૮૯
માહરી મજેહ ૭	૯૯
માહરી મજેહ ૮	૧૧૩
માહરી મજેહ ૯	૧૨૬
માહરી મજેહ ૧૦	૧૩૦
માહરી મજેહ ૧૧	૧૩૩
માહરી મજેહ ૧૨	૧૩૬
માહરી મજેહ ૧૩	૧૩૯
માહરી મજેહ ૧૪	૧૪૨
માહરી મજેહ ૧૫	૧૪૫
માહરી મજેહ ૧૬	૧૫૧
માહરી મજેહ ૧૭	૧૫૯
માહરી મજેહ ૧૮	૧૬૬
માહરી દુનિયા	૨૪૨

સાંકળિયું : કવિતાઓનાં મથાળાંનું, બારાખડીને અનુક્રમે.

	સંક્ર.
માહરી માશુક	૨૧૬
માહરો પ્યાર... ..	૩૧૦
મુરખ્ખ	૨૮૨
મે મહિનો	૪૨૪
મેઘરાખની સવારી	૪૫૧
મેળો અને માણસ	૩૫૨
મોહત	૨૯૪
મોહતનું બીજાનું	૪૬૭
રાણી યુજનાનો વિલાપ	૪૬૩
રે! હું તો નિરાશ!	૧૯૦
લુધ ફ્રેન્કનાં એક ચિતર વિષે	૨૮૮
વસંતને	૪૬૮
વસંતનું ગીત	૩૯૯
વાસ વગરનાં એક ટુલને વિષે	૧૮૯
વેહનો વખત	૨૧૧
વાંદો અને આંખો	૨૫૮
શિયાળાની રાત	૩૭૧
સદા સુગંધ અને માહરી માશુક	૩૨૬

સાંકળિયું : કવિતાઓનાં મથાળાંનું બારાખડીને અનુક્રમે.

						સફે.
સર જમશેદજી...	૨૫૦
સ્વાર્થ અને અસ્વાર્થ	૩૦૨
સહવારનું પોહર	૩૨૮
સહવારનો ધુમ્મસ	૩૮૬
સાહુચેતી	૨૮૭
સુકેલું ગોલાખ...	૩૯૪
મુખડતું જાડ અને કઠિયારો	૩૯૭
સંતોષ, એક તાજ	૨૮૪
સાંજ	૩૭૬
સાંજનો વખત...	૩૩૦
હુનાલાની સહવાર	૩૭૩

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની હંદગીનો અહેવાલ.

There are instances of millionaires' sons, unspoiled by wealth, who being rich, still perform great services in the community. Such are the very salt of the earth, as valuable as, unfortunately, they are rare.—MR. ANDREW CARNEGIE, in the *North American Review*.

પીતીત ખાનદાનના આ ઝલકતા હીરાએ, તા. ૨૪ મી જાનેવારી સને ૧૮૫૬, રોજ ૧ લો હોરમઝદ, માહા ૫ મો અમરદાદ, શેહનશાહી, સને ૧૨૨૫ ચઝદજદીને દિને આ કાની દુનિયાની રોશની બેઠ હતી. મુ'બઈના કોટ મધેના બોરા બજાર સ્ત્રીતમાં આવેલાં બણીતાં મુગા ખાનદાનનો પાથો નાખનાર મરહુમ શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈ મુગાનાં પુરાનાં મકાન મધે તેવણનો જનમ થયો હતો. માતપિતા બંધે તરફથી તેવણ પારસીઓમાંનાં

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

સર્વથી આગેવાન કુટુંબોમાંનાં બે કુટુંબો તરફથી ઉતરી આવેલા હતા. તેવણના પિતાજી શેઠ નશરવાનજી માણેકજી પીતીત મરહુમ શેઠ માણેકજી નશરવાનજી પીતીતના બીજા બેટા હતા, જ્યારે તેવણનાં માતાજી બાઈજી દીનબાઈ, શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈ મુગાના વડા બેટા શેઠ મેહરવાનજીનાં બેટી હતાં. ભાઈ જમશેદજી ઉપરાંત એઓને ત્યાં ફક્ત એકજ બીજાં ફરજાંદની વરધી થયેલી હતી. બાઈ આવાં-બાઈ, જેવણ પોતાના પીત્રાઈ શેઠ ફરામજી તે સર દીનશાહ માણેકજી પીતીત બારોનેતના બીજા બેટાનાં ઘણીયાણી થાયછે, તેવણ શેઠ જમશેદજીનાં એકલાંજ બેહન હતાં.

આ પ્રમાણે તવંગર માબાપના એકપુરાં દીકરા તરીકે દોલતના દરંગ વચ્ચે શેઠ જમશેદજી પોતાના જનમથીજ દરેક જાતનાં સુખ તથા લાડમાં ઉધર્યા હતા. માબાપની તવંગરી તથા માબાપની દોલત ઘણી વેળા તેઓનાં ફરજાંદોના બાબમાં અવગુણકારક નિવડેછે. ઘણાંકામાં તે દોલત નાધલી વયથીજ ફિસ્વારી, અભિમાની, તુંદાઈ, આલસાઈ અને બીજા બુરા ગુણોનો પાયો નાખેછે, અને આપણે ઘણાક દાખલાઓમાં જોઈએ છીએ તેમ તે દોલત તેવાં ફરજાંદોને એક કડુવા સમાન થઈ પડેછે. ભાઈ જમશેદજીના બાબમાં એથી ઉલટુંજ હતું. જાતિ અસીલાઈ, તથા અમીરી ખવાસ ઉપર દોલતનાં સુખ તથા લાડથી એક રેસભાર પણ માઠી અસર નિપજી શકી નહિ હતી. સાદાઈ, નમાનાપણું, ગરીબો તરફનો આહ, અને પોતાથી

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

ઉત્તરતાઓ તરફની દાજના ભલા ગુણોનાં બીયાં બચપણથીજ તેઓના ઊંચા ખવાસમાં પડ્યાં હતાં. વખતના વધારા સાથે તે ગુણોએ ખીલીને ભાઈ જમશેદજીને કેવી પ્રકાશ-વંત કીર્તિએ પોંદ્યાડ્યા હતા તે તવારીખની બીના છે. આ પ્રમાણે ભાઈ જમશેદજીનાં માતપિતાની દોલત તેવણને એક આધિર્વાદ સમાન થઈ પડી હતી. તેનો રૂડો ઉપયોગ કરવા કરાવવામાં તેવણનું આ જીંદગીનું મોહટામાં મોહટું સુખ સમાયલું હતું, અને તેવણની આ રૂડી વલણમાં તેવણનાં ભલાં માતપિતાનો તેવણને મોહટો ટેકો અને ઉત્તેજન હતું.

શરૂઆતની કેળવણી શેઠ જમશેદજીએ મુંબઈની જાણીતી “ફાર્ટ હાઈ સ્કુલ” મધે લીધી હતી. આ સ્કુલ મધે કેટલીક મુદત ગુજરવા બાદ તેવણ તે વેળાની “બૉમ્બે પ્રોપ્રાયટરી સ્કુલ” (હાલની “પ્રોપ્રાયટરી હાઈ સ્કુલ”) મધે જોડાયા હતા. આ નામીયી સ્કુલ તે વેળાએ, હાલનાજ માફક, તેના લાયકીવાલા અને કાબેલ વડા મી૦ હોરમસજી જહાંગીરની રાહબરી હેઠલ ચલાવવામાં આવતી હતા, અને તે પારસી શેઠીયાઓના દીકરાઓને ઊંચે દરજ્જેની કેળવણી આપવા માટે ખાસ સ્થાપવામાં આવી હતી. તે મધેથી કેળવણી લઈ બાહર પડેલા સંખ્યાબંધ ચેલાઓમાંના કેટલાકોએ આજે પારસી ટોળામાં આગેવાન નામ કાઢાડ્યું છે, અને જમશેદજી પીતીત તેઓમાંના એક હતા.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીના અહેવાલ.

જેમ તવંગરી તથા દોલત, સેહજ પણ માઠી અસર, શેઠ જમશેદજીના ખુદરતી ઉમદા ખવાસ ઉપર કરી શકી નહિ હતી, તેમ નિશાળના એશકી ગોઠિયાઓના દાખલાઓ તેવણની સાદમ ઉપર પણ મુદલ ફાવી શક્યા ન હતા. પોશાકની એશકમ, અને ચાલચલણની નાજુકામ, એ તે વેળાના શેઠીયાઓના દીકરાઓના ખાસ ગુણો હતા. ભાત-ભાતના ચળકતા રંગની રેશમી ધજરો તથા દગલાઓમાં સજ થયલા, પોમાતમ અને લવંદરથી મધમધતા, આરત મિસાલની નાજુક ચલણવાળા છોકરાઓનો પ્રોપ્રાયતરી સ્કુલ મધે તે વેળા કશો તોટો ન હતો. અભ્યાસની મેહનત કરતાં પોશાકો પાછલની ઝેહમત તેઓનો મોહટો વખત રોકતી હતી. પોતાની આસપાસ ઉભામ જતા આવા ચેપી દાખલાઓ છતાં, તથા તે દાખલા પ્રમાણે ચાલવા માંગે તો તેમ કરવા માટે પૈસાનું પુરતું કૌવત ધરાવવા છતાં, શેઠ જમશેદજી નાહનપણથીજ પોશાકમાં ધણા સાદા હતા, જે સાદમ તેવણે પોતાની જીંદગીના છેડા સુધી જળવી રાખી હતી.

આ પ્રમાણે પોશાકની સાદમ ઉપરાંત શેઠ જમશેદજી બીજા તવંગરના દીકરાઓને પરોપકારપણામાં પણ મોતેખર અને નકલ કરવા બેગ દાખલાઓ ખુદ નિશાળમાંથીજ આપતા આવ્યા હતા. નિશાળના ગરીબ વિદ્યાર્થીઓમાંના કોઇને પૈસાની, તો કોઇને ચોપડીઓની, અને કોઇને

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જાંઘીનો અહેવાલ.

લખવાનાં કાગલ પેનસીલોની મદદ તેવણ હંમેશાં કર્યાજ
જતા હતા.

બીજો એક મોતેબર દાખલો પોતાના ગોઠિયાઓને
તેવણ અભ્યાસ પાછળના ખંતથી આપતા હતા. પોતાના
અભ્યાસ પાછળ તેવણ તનમનથી રોકાઈ રહેતા હતા,
અને જે વયે ઘણાક નિશાળિયાઓને કવિતા શું તેનો કશો
ખ્યાલ પણ હોતો નથી તે ઉમરે તેવણે કવિતાનું એવું
તો મોતેબર જ્ઞાન મેળવ્યું હતું કે ઉમદા ઇંગ્રેજી
કવિઓનાં બેમૂળ ગોહરોનો અભ્યાસ કરવા ઉપરાંત તેવણ
એટલી કુમળી વયથી કવિતા લખવામાં ખુદરતી મજેહ
મેળવતા હતા. આજ કારણસર તેવણે પોતાનાં સર્વથી
સરસ કાવ્યોને “માહરી મજેહ” એવું નામ આપ્યું છે.
કવિતા લખવાની મોજ સાથે આ દુનિયાની બીજી કોઈ પણ
મજેહ તેવણની નજદીકમાં કશી ગણતરીમાં હતીજ નહિ.

અભ્યાસ પાછળના શોખની એક બીજી ગવાહી
શેઠ જમશેદજીએ એક નાહનું જેવું પુસ્તકખાનું પોતાના
ખાનગી વપડાસ માટે ભેગું કરવામાં આપી હતી.
ઇંગ્રેજી સાહિત્યમાં જણાયલા સઘળા કવિઓનાં પુસ્તકોનો
એક નાહનો, પણ સારા “તેસ્ત”થી ચુંટી કાઢેલો, સંગ્રહ
તેવણે નિશાળના દિવસોમાં ઇંગ્લંદથી ખાસ મંગાવ્યો
હતો. આ સંગ્રહ કંઈ ફક્ત શોભણશાભણ માટે નહિ હતો.
પોતે મંગાવેલાં પુસ્તકોના—અને તેમાં મુખ્ય કરી કવિતાનાં

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

પુસ્તકોના—તેવણ એક પૂજરીજ હતા. કુરસદની કોઠ પણ પળ ગુજરી ગયલા પણ અમર કવિઓની સાથની મુગી વાતચીત વિના પસાર જવળેજ થતી હતી. આએજ કારણ-સર, ઘણી નાઘલી ઉમરથીજ, ઇંગ્લેજી કવિઓનાં ઉમદા ગોહરો, તેવણને મોહડે એવાં ચહડી ગયાં હતાં, કે વારંવાર તેવણની એ કાબેદ્યત વધુ શિખેલા અને વધુ ભંડોળ ધરાવવાનો ફાંકો રાખનારાઓને નીચું જોવાડતી હતી. નિશાળમાંના અભ્યાસ વેળાએજ જગત્પ્રાશકાર શેક્સપીયરનાં લખાણોની કીંમત ખુજવામાં, તથા તેની સમજણ ધરાવવામાં શેઠ જમશેદજીની હુશ્યારી તે વેળાની તેવણની કાયનાત જોતાં ખચીત અજાયબ સરખી હતી. એ અમર કવિનાં લખાણોના કોઠ ચુંટી કાહડેલા ફકરા જ્યારે વર્ગમાં સમજાવવામાં આવતા હતા ત્યારે તે સમજણ ઉપર જમશેદજીનાં જટલું બારીક ધ્યાન કોઠજ ખીજે છોકરો આપતો હતો. તે સમજણ પોતાનાં મગજમાં પક્કી ઉતારવા માટે તેવણ પોતાના શિક્ષકને ચીપીચીપીને સવાલો પુછવામાં કોઠ પણ રીતે કંટાલતા ન હતા. બલકે સામે તે શિક્ષકનેજ કંટાલો આપતા હતા. એટલુંજ નહિ, પણ એકજ ફકરા યા બોલનો અર્થ જુદા જુદા કાબેલ શખ્સો કેવી રીતે કરેછે તે તેવણ એ કવિનાં લખાણોની જુદી જુદી આવૃત્તિઓની “નોટ્સ” નો બારીક અભ્યાસ કરી ગોખી લાવતા હતા. આ સઘળી મેહેનત માટે તેવણે પોતાની નિશાળના કાબેલ વડા ઉસ્તાદ મીં

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જાંઘીનો અહેવાલ.

હોરમસજી જેહાંગીરનાં માન તથા વખાણ મેળવ્યાં હતાં, અને તેવણમાં પોતા વિષે ઘણો જાણે વિચાર થેસાડ્યો હતો. મીં હોરમસજીનો આ સારો વિચાર તેવણના પોતાનાજ બોલોમાં ઉતારી લેવા જોગ છે:—

“He had a very great taste for Shakespearian studies, and a very good appreciation of the poet's beauties. During the time I was reading an historical play of the poet's with my boys, there was no student who studied it so critically, who put me so many questions on the interpretation of certain passages, and who brought together so many annotations from different editions of Shakespeare, to throw light on obscure passages, as Jamseljee did. He was an earnest, devoted student of this High Priest of nature.”

કવિઓના આ કીર્તિવંત પાઠશાહ, અને નાટક લખનારાઓના આ અમર ગુરુઓના—ગુરુના તેવણ નિશાળના દિવસો પછી પણ એક અથાગ પૂજારી હતા. તેના ચાલુ અભ્યાસમાં તેવણની ચાલુ મોજ હતી. તેની સંકટે અમર લીટીઓ પ્રસંગ પડે તેવણ સડસડાટ બોલી જતા હતા. નાટકો જોવાનો તેવણને મુદ્દલજ શોખ ન હતો, પણ શેક્સપીયરનો કાઠપણ ખેલ મુંબઈમાં એવો નહિ થયો હશે કે જ્યાં જમશેદજીએ પોતાની હાજરી નહિ આપી હોય.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

આ જગપ્રસિદ્ધ કવિરાજનાં લખાણો તરફની તેવણની બનફેશાનીનો આથી સરસ પુરાવો બીજો હોયજ નહિ.

નિશાળનાજ વખતમાં શેઠ જમશેદજીની બીજી એક ખૂબી જે પ્રકાશી નિકળી હતી, તે પોતાની સ્વભાષા તરફનો તેવણનો અત્યંત પ્યાર હતો. ગુજરાતી ભાષાનો અભ્યાસ ખીલવવા અને વધારવા માટે તેવણ અંગ્રેજી ભાષાના અભ્યાસ માફકજ ખતી હતા. થોડું ઘણું અંગ્રેજી લખવા વાંચવા શિખ્યા એટલે પોતાની સ્વભાષાને તુચ્છકારી કાઢાડનારા ટુંક-ભંડોળીયામાંના એક, સારાં ભાગ્યે, તેવણ નહિ હતા. અંગ્રેજી શિખ્યા એટલે ગુજરાતીમાં વાતચીત કરવી, ગુજરાતીમાં કાગજ-પત્રો લખવાં, ગુજરાતીમાં લખાણો કરવાં, ગુજરાતી વર્તમાનપત્રો અને ચોપડી ચોપાન્યાંઓ વાંચવાં એ જેમ આજના કેટલાએક “કેળવાયલા” માં ખપતા જવાન્યાઓને મનથી હલકું સમજવામાં આવેછે, તેમ તે વેળાએ પણ હતું. પણ શેઠ જમશેદજી એવી એક દેખા-દેખીની ફિર્યારી સામે બલતવારીથી લડતા હતા, અને પોતાના દાખલાથી તેવી ધિક્કારવા લાયક ટેવને તોડી પાડવામાં તેવણ હંમેશ તૈયાર હતા. ગુજરાતી ભાષા તરફના આવા ચાહા, તથા તે ભાષા શુદ્ધ રીતે બોલવા લખવાની તેવણની તારીફ લાયક ખંત માટે કેટલાક બેવકુફ નિશાળિયાઓની અવિચારી ટેકાર તથા તાનાજની તેમને જોકે સોસવી પડતી હતા, તોપણ તે સઘળાંની તેવણને

શેઠ જમશેદજી નરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

એક લેશ ભાર પણ દરકાર ન હતી. આનાં પરિણામમાં તેવણે નિશાળમાંજ ગુજરાતી ભાષાના એક અગ્રણ્ય “સ્કૉલર” તરીકે નામ કાઢાડ્યું હતું, અને તે બાબદમાં ખાસ ઇનામો મેળવ્યાં હતાં. ગુજરાતી વર્તમાન-પત્રો અને ચોપડી ચોપાન્યાંઓ વાંચવાનો તેવણે આલુ અને જથ્થકનો માહવેરો હતો. જ્યાં સુધી ફરજના માર્ગે અંગ્રેજીમાં લખવું પડે નહિ ત્યાં સુધી તેવણે પોતાનો સઘળો પત્ર-વેહવાર ગુજરાતીમાંજ ચલાવતા હતા.

પ્રોપ્રાયતરી સ્કુલનાજ એક ચેલા તરીકે સને ૧૮૭૫ નાં સાલમાં શેઠ જમશેદજીએ મુંબઈ યુનીવર્સીટીની મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષા પસાર કીધી હતી. આ બાદ પોતાનો અભ્યાસ વધારે આગળ ચલાવવાના એરાદાથી તેવણે એલફ્રીન્સ્ટન કૉલેજમાં જોડાયા હતા, પણ “બીજી ભાષા” ને લગતા કાંઈક વાંધાને લીધે કેટલાક બીજા પારસી જુવાન્યાઓ ભેગા તેવણે ત્યાંથી સેંત ઝેવીયર્સ કૉલેજમાં ગયા હતા. ઉપલા વાંધાનો નિવેરો શેઠ જમશેદજીની તરફેણમાં આવ્યાથી સેંત ઝેવીયર્સ કૉલેજમાં થોડાક દિવસ ગુજરવા બાદ તેવણે ફરીથી એલફ્રીન્સ્ટન કૉલેજમાંજ જોડાયા હતા. અહિં તેવણે એક ટુંક સુદત પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધારવામાં કાહડી હતી, પણ માઠાં ભાગ્યે કૉલેજનો આખો “કૉર્સ” પુરું કરવાનું તેવણેની સરજતમાં હતું નહિ. કૉલેજના એક ચૉક્સ પ્રોફેસરની ચાલથી તેવણે

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીના અહેવાલ.

ઘણો ગેરસતોષ મળ્યો હતો, અને તેથી તેવણ નાસિપાસી સાથે કાલેજ છોડી ગયા હતા. નિશાળની માફક કાલેજમાં પણ શેઠ જમશેદજીએ પોતાના સખી અને દિલસોજ ખવાસથી પોતાની આસપાસ નેકી અને ઉપકાર ફેલાવી દીધાં હતાં, અને ખુબીનાં “મોઘરાં વાળ્યાં હતાં.” લાયક પણ તંગદસ્ત વિદ્યાર્થીઓ, જેઓમાંના ઘણાકે આજે આખરૂદાર દરજ્જે પોંહચી ગયા છે, તેઓ પોતાના તે વધારા માટે થોડેકે ઘણે દરજ્જે શેઠ જમશેદજીની દિલસોજ મદદને આભારી હતા.

કાલેજ છોડવાનાજ પ્રસંગે શેઠ જમશેદજીના પિતાજીને પોતાના બોહલા ધંધામાં એક મદદગારની મોહટી જરૂર હતી. એજ અઘયામમાં “ધી ઓરીઝન્ટલ સ્પીનીંગ ઍન્ડ વીવીંગ કમ્પની” ની એજન્સી શેઠ નશરવાનજીને હસ્તક થઇ હતી, અને તેથી તેવણને તેવી મદદની જરૂર ઘણી વધી ગઇ હતી. શેઠ નશરવાનજીએ મજદુર એજન્સી પોતાના એ નેકબખત સપુતને નામની પેહડી સ્થાપી તેઓ હસ્તક સોંપી હતી, અને તેથી શેઠ જમશેદજી પોતાના પિતાજીનાં આ કામકાજમાં સહાય થવા માટે તે પેહડીમાં શામેલ થયા હતા. શિખવા ભણવા અને અભ્યાસ પાછળની કાળજી, તથા ખંત, શેઠ જમશેદજી પોતાની સાથે પોતાની પેહડી ઉપર પણ લઇ ગયા હતા, અને એક મોહટી મીલના ગુંચવણ ભરેલા કારોબારની બારીકે બારીક હકીકત પોતાની

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છંદગીનો અહેવાલ.

તે ખંત તથા કાળજીથી, તથા અથાગ ઉદ્યોગથી, સેહજ વખતમાં તેવણે જાણી લીધી હતી. એટલુંજ નહિ, પણ અતિ ચંચલાઈ અને તીક્ષણ અવલોકન-શક્તિને જોરે ધંધા વેપારની સઘળી કાયદેમંદ કુનેહો અને રીતિઓ તેવણે એટલા તો ટુંક વખતમાં એખત્યાર કરી લીધી હતી કે તે ખરેખર આશ્ચર્યકારક હતી. આ તેમની બાહોશી માટે તેવણને ટુંક ઉમરમાંજ, ઓરીએન્ટલ સ્પીનીંગ એન્ડ વીવીંગ કમ્પની ઉપરાંત, નીચલી જુદી જુદી જાહેર કમ્પનીઓના એક દાઢરકતર તરીકે નેમાવાનું માન મળ્યું હતું :—

“ધી નેશનલ સ્પીનીંગ એન્ડ વીવીંગ કમ્પની, લીમીટેડ,”
“સધરન ઇન્ડીયા સ્પીનીંગ એન્ડ વીવીંગ કમ્પની, લીમીટેડ,”
“ધી બીરાર મેન્યુફ્રેક્ચરીંગ કમ્પની, લીમીટેડ,” “ધી
બોમ્બે મીલ એક્સસરીસ એન્ડ જૉનરલ મેન્યુફ્રેક્ચરીંગ
કમ્પની, લીમીટેડ,” “ધી બોમ્બે આઇસ મેન્યુફ્રેક્ચરીંગ
કમ્પની, લીમીટેડ,” “ધી સાસુન એન્ડ એલાયન્સ સીડક
મીલ કમ્પની, લીમીટેડ,” અને “ધી ઇન્ડીયન આઇસ
મીલ્સ. એન્ડ મેન્યુફ્રેક્ચરીંગ કમ્પની, લીમીટેડ.”

આ ઉપરાંત બીજાં જાહેર તથા લોકોપયોગી ખાતાંઓ સાથે પણ શેઠ જમશેદજી વધુ સંબંધમાં આવવા લાગ્યા હતા. જેબી ખાતાંમાં એવણે પોતાનો પનોતો પગ મેલ્યો હશે તે તે ખાતાંને લાભકારીકજ નિવડ્યો હશે. પોતાના કીમતી સલાહ તથા પોતાનાં જરથી તેવણે તેવાં દરેક ખાતાંનાં

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છંદગીનો અહેવાલ.

ઉપ્યોગીપણાંમાં વધારેજ કીધો હતો. આ સઘળાં ખાતાં-
ઓમાં તેવણની અભ્યાસીક વળણ મુજબ કેતાબખાનાંઓ
તરફ તેવણ ખુદરતી રીતે વધુ ખેંચાતા હતા. તેવણ
મુંબઈનાં નજદીક સઘળાં જાણીતાં કેતાબખાનાંઓમાં મેમ્બર
હતા એટલુંજ નહિ, પણ તેઓના કારોબારમાં અતલગનો
ભાગ લેતા હતા, અને તેઓની કારોબાર મંડળીઓમાં
તેવણની જગ્યા હતી. સાસુન મીકેનીસ ધનસ્તીત્યુત,
(તે વેળાની) ફાર્ત રીદીંગ રૂમ અને લાઇબ્રેરી, દીનશાહ
પીતીત લાઇબ્રેરી, કાવસજી દીનશાહ રીદીંગ રૂમ અને લાઇબ્રેરી,
તથા નવસારીનું મેહેરજીરાણા કેતાબખાનું, એ સર્વે જાહેર
ખાતાંઓની કારોબાર મંડળીના તેવણ સભાસદ હતા.
પણ આ ઉપરાંત, કેળવણી તથા આરોગ્યતા સાથે સંબંધ
ધરાવનારાં બીજાં ખાતાંઓના વહીવટમાં પણ આગેવાન
ભાગ લેવાનું તેવણને માન હતું. જ્ઞાન પ્રસારક મંડળી,
કોટનું ધરમનું દવાખાનું, બોમ્બે નેતીવ દીસપેનસરી,
પારસી સુવાવડખાનું, મુંબઈની કસરતશાળા સ્થાપક મંડળી,
પુના ગાયન સમાજની મુંબઈની શાખા, વગેરે, ઘણાંએક
જાહેર અગતનાં ખાતાંઓની કારોબાર મંડળીના તેવણ
સભાસદ હતા, અને તેવાં ખાતાંઓ સાથે તેવણનો નિકટ
સંબંધ હતો.

સને ૧૮૮૫ નાં સાલમાં, સર મંગળદાસ નથુભાઈ નાઠત, સી, એસ. આઈ. એ બોમ્બે નેતીવ જનરલ લાઇ-

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીના અહેવાલ.

બ્રેરીના એક ત્રસ્ટી તરીકેના પોતાના ઓધાનું રાજીનામું આપવાથી તેવણની જગ્યાએ ત્રસ્ટી તરીકે નેમાવાનું માન શેઠ જમશેદજીને મળ્યું હતું. આ લાઘવ્રેરી ઉપરાંત ઉપર લખેલાં ખાતાંઓમાંનાં ઘણાંએક ખાતાંના શેઠ જમશેદજી ત્રસ્ટી પણ હતા.

જુદાં જુદાં જાહેર ખાતાંઓમાં કારોબાર મંડળીના સભાસદ હોવું એ એક વાત છે, પણ તેવા સભાસદ થઈને તેના કારોબારમાં ઉમંગથી શામેલ થવું, અને તેમાં ચંચ-લાઘ ભરેલો ભાગ લેઈ તેવાં ખાતાંઓને ઉપયોગી થઈ પડવું એ જુદી વાત છે. શેઠ જમશેદજી કોઈપણ રીતે શોભણુશાભણુના કારોબારી નહિ હતા. દરેક ખાતાંના વહીવટમાં તેવણનો ઉદ્યોગી હિસ્સો હતો, અને તેના સુધારા તથા વધારામાં તેવણની ઉલટ ભરેલી દિલસોજી હતી. સઘળી કારોબાર મંડળીઓમાં જથ્થક પોતાની હાજરી આપવી એ તેઓનો નિયમ હતો, અને તેથીજ તેઓ તેવાં ખાતાંઓને ઉપયોગી નિવડ્યા હતા.

કામકાજના ઘસડખોરામાં તેમજ દુન્યાદારીમાં પડવા પછી પણ શેઠ જમશેદજીએ પોતાનું નમાનાપણું, સાહલેસાઈ, તથા મળતાવડો સ્વભાવ જેવો ને તેવોજ સાચવી રાખ્યો હતો. ગરીબ તથા તવંગર તેમની નજરમાં એક સરખાંજ હતાં. જેમ નિશાળમાં, અને કોલેજમાં, તેમજ આફ્રીસમાં પણ, પોતાથી ઉતરતાઓ તરફની તેમના લાયકી અને

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

નમનતાઘ તેમની એક પ્રકાશવંત ખૂબી હતી. આ ખૂબીથી તે તેઓએ હજારોનાં દિલ પોતા તરફ ખેંચી લીધાં હતાં, અને હજારોનો આહ તથા માન મેળવ્યાં હતાં. તેવણુ માનના કોઈ પણ રીતે ભુખ્યા ન હતા, પણ જે માનથી તેવણુ ખુદરતી શરમાળપણાંને લીધે નાહસ્તા કરતા હતા, તે માન વગર માગવે તેવણની પુઠ પકડતું હતું. આ ગુણને લીધે પોતાની ઑફીસમાં, તેમજ ઑફીસની બાહર, શેઠ જમશેદજી સર્વેના માનીતા થઈ પડ્યા હતા.

સખાવતી દિલગુરદો શેઠ જમશેદજીમાં પોતાનાં ભણાં માત પિતા તરફથી ઓધે ઉતર્યા હતા, અને તે તેવણના ખવાસનો એક ભાગજ હતો. છેક નાંધણાં બાળક હતા ત્યારથીજ એ ઉત્તમ ગુણનાં પુરાવા તેવણુ આપ્યાજ જતા હતા, અને એવણના બાળમાં નામાંકીત વર્દસ્વર્થતું જાણીતું કેહણુ—“ The child is father of the man ”—તદન સાબેત થયું હતું. પોતાનાં માતાજીની રજાથી તેવણની પેટીમાંથી મુઠે મુઠે ખુરદો લઈ ગરીબ માણસોમાં તે ખેરાત કરી દેવામાં તેવણની બચપણની મોજ સમાયલી હતી. આવી ખુબીવંત આસિયતને ક્રિયાં સમજી માબાપ ઉત્તેજન અને ટેકા નહિ આપે? મુખ્ય કરી જે માબાપો સોડે આવી અમીરી લાગણીને ખીલવવાની જીરુરિયત હોએ, અને તેઓ તેને ખીલવવાને બેદરકારી બતાવે તેનાં જેવાં હિણુભાગ્ય ખીજાં કોઈજ સમજવાં નહિ. સારાં ભાગ્યે, બાધ દીનબાધ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

તથા શેઠ નશરવાનજીમાં શેઠ જમશેદજીને ધણાજ નેક ખવાસનાં, સમજી, અને મમતાજી માતપિતા મળ્યાં હતાં, જેવણ પોતાના આ કૂળદિપક બેટાની ઉમદા ખાસિયતો પેહલ્લેથીજ પામી ગયાં હતાં, અને બનતાં સુધી તેને ઘટતી હદમાં ખીલવવાની તેવણને ધણી કાળજી હતી. અવારનવાર, દોહડિયાં-ઓનો એક નાહનો ઢગલો તેઓ ખુચા જમશેદજીને સ્વાધીન કરતાં હતાં, અને જ્યારે તે દોહડિયાં આસપાસનાં ગરીબ નાચાર બેચારોની હથેલીમાં જઈ પડતાં હતાં ત્યારે તેનો આવો રૂડો ઉપયોગ જોઈ તેઓ ખુદરતી રીતે હરખાતાં હતાં. આ તેવણની ટેવ ચાલુ રહે એટલા માટે આપમુક કરવાનાં સાંધણો આ લલાં માતપિતા હંમેશાં પોતાના આ લાડકવાયા બેટા માટે તૈયાર રાખતાં હતાં. બચપણમાં શેપાયલા સખાવતના આ કુમળા શેપાએ મોહટપણમાં એક ખુલંદ દરખતનું રૂપ લીધું હતું, અને જે નાહનકડો જીવ પચાસ સો દોહડિયાં અહિં તહિં આપી દેવામાં હદવિતાની મોજ સમજતો હતો, તે જીવ મોહટપણે હજારોની સખાવત છુટે હાથે કરવામાં જીંદગીની એક ફરજ ગણવા લાગ્યો. પોતાના હાથમાં આવતો પૈસો સંચીદને રાખી મુકવાનો તો તેવણને કશો ખ્યાલજ ન હતો. તેથી ઉલટું, પૈસો હજી હાથમાં આવવાનો હોયે તે આગમચ તે ક્યાં વાપરેલો, અને ક્યાં ધરમનાં કામમાં આપવો, તેનો વિચાર કરવામાં તેવણ ગુંટાતા હતા. અને બાજે વખત, આએ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

લખનાર પોતે સારી રવેશે જાણે છે તેમ, કોઈ સોદામાં જીપલાવવા આગમચ, તેવણ આગળથી નક્કી કરી રાખતા હતા કે તે સોદામાં મળતો નફો ફક્ત આંધ્રમાં ધર્મખાતામાં આપવો. તેવણની આવી નેક નિયતને ઇશ્વરી ટેકો મળતો હતો, અને ઘણી વેળાં એવા સોદાઓમાં ગોચા તે ધર્મખાતાઓને નસીબે તેવણ મોહટો ફાયદો પેદા કરતા હતા. પૈસા કમાયા એટલે તેનો મોહટો ભાગ ધર્મમાં વેંદવ્યી આપવો એ તેવણનો નિયમ હતો, અને તેવા નિયમને કીધેજ જ જાહેરખાતાંઓ સાથે તેવણ જોડાયલા હતા તે જાહેરખાતાંઓ તેનો લાભ મેળવવાને ભાગ્યશાળી નિવડ્યાં હતાં. આ સઘળી સંખાવતોમાં આ નોંધી લેવા જોગ ખીના છે કે તેવણની ખુદરતી વળણ મુજબ તેવણની સંખાવતનો લાભ કેળવણી સાથે તાલુકો ધરાવનારાં ખાતાંઓને વધુ મળતો હતો. “સાસુન મીકનીક્સ ઇનસ્ટીટ્યુટ” માં તેવણે પોતાના મરહુમ અપાવાને નામે એક બુક-ફંદ સ્થાપવા માટે એક સારી રકમ કાઢી આપી હતી. એજ પ્રમાણે નેતીવ જનરલ લાઇબ્રેરી અને ફાર્ત રીફોર્મ ઇમને પણ ચોપડીઓ ખરીદવા માટે એક નાંધણું જેવું બુક-ફંદ સ્થાપી આપી તેવણે કીમતી મદદ કીધેલી છે. મુંબઈમાં કોલાબા મધે એક કેતાખખાનાની જરૂર જણાયાથી, અને તે માટે ત્યાં વસનારા લોકોની મોહટી હાજત તેવણને કાને આવ્યાથી, તેવણે એ હાજત ઘણી ખૂશી સાથે પુરી પાડી હતી. એજ મિસાલે

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છંદગીનો અહેવાલ.

ભરૂચની નજદીકમાં આવેલાં શ્રી અંકલેશ્વર ગામમાં પણ એવીજ જાતની એક હાજત તેવણનાં ધ્યાન ઉપર લાવવાથી તેવણે તે કામ પણ પાર પાડી આપ્યું હતું. મુંબઈના કોલાબા, તેમજ અંકલેશ્વર ખાતેની મજકુર લાઇબ્રેરીઓ મરહુમ શેઠ જમશેદજીનેજ નામે ચાલેછે. આ સઘળાં કેતાબખાનાંઓને નાણાંની આવી સધર મદદો ઉપરાંત ચોપડી ચોપાન્યાંઓની ચાલુ ભેટો તેવણ તરફથી તેવણનાં મરણ તુલીક ચાલુજ હતી.

ભરૂચ શેઠર મધે પારસી છોકરીઓની કેળવણી, પૈસાના ટેકા વિના, ઘણી હાલહવાલ હાલતમાં હતી. આ બાબદ ઉપર શેઠ જમશેદજીનું ધ્યાન ખેંચાતાં એક સારી જેવી રકમ બક્ષેશ કરી ભરૂચવાસી હમજતોની એ મુશ્કેલી શેઠ જમશેદજીએ ટાળી હતી. નિશાળના નિભાવ માટે તે રકમ આપવા ઉપરાંત, પોતાને નામે બે ઇનામો એજ નિશાળના સંબંધમાં આપતાં કરવા માટે, તેવણે નાણાંની એક જુદી રકમ તે નિશાળના કારોબારીઓને હસ્તક કીધી હતી. શેઠ જમશેદજીના આ ઉપકારના બદલામાં, નિશાળને તેવણનું નામ આપવા ઉપરાંત, તે કારોબારીઓએ પોતા તરફની ઉપકારની લાગણીઓ જાહેર કરવા માટે એક ખાસ દેખ્યુ-તેશન શ્રી મુંબઈ ખાતે શેઠ જમશેદજી સોડે મોકલ્યું હતું, જે દેખ્યુતેશનના ગ્રહસ્થોએ ભરૂચની અંબુમન તરફથી શેઠ જમશેદજીને એક માનપત્ર એનાયત કીધું હતું, તથા એક શ્યાલ ઓઢાડી હતી.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

પુના નેતીવ ઇનસ્તીત્યુશનના સંબંધમાં પણ શેઠ જમશેદજીએ બે ઇનામો દર સાલ આપવા માટે નાણાંની એક રકમ બક્ષેશ આપી હતી. મુંબઈ કસરતશાળા સ્થાપક મંડળીને પણ એજ મિસાલે નાણાંની એક રકમ મળી હતી. આ ઉપરાંત બીજી નાહની નાહની રકમ તો જુદાં જુદાં ખાતાંઓને તેવણ તરફથી જથુકની મળતી રહેતી હતી. ગરીબોના લાલનાં તથા જહેર અગતનાં ઉભાં થતાં નજદીક સઘળાં ફંદમાં શેઠ જમશેદજીનો હિસ્સો હમેશાં મળ્યો જતો હતો. આ ઉપરાંત લાયક તથા તંગદસ્તોને ખાનગી આપ લે એટલી હતી કે જેનો સઘળો ભેદ તેવણે પોતાની સોડેજ જળવી રાખ્યો હતો.

શેઠ જમશેદજીની સઘળી કેળવણી છતાં તેવણની બીજી જ એક ઉમદા ખૂબી હતી તે પોતાના પવિત્ર મહઝબ તરફની તેવણની જનફેશાની હતી. આ વિષેના પુષ્કળ દાખલાઓ વાંચનારને તેમજ અભ્યાસીને આ પુસ્તક મધેની કવિતાઓમાંથી, અને મુખ્ય કરીને “માહરી મજેહ” માંથી, મળી આવશે. ઉંચી કેળવણી સાથે અધર્મીપણાંનો કલંક આજે સાધારણ રીતે સાથે જોડાયલોજ જોવામાં આવેછે. જમ ઉંચી કેળવણી લીધેલા કેટલાક પારસીઓ અધર્મીપણાં તરફ ઢળતા જાયછે એ સાચી ખીના છે, તેમ સઘળાજ અધર્મી પારસીઓ ઉંચી કેળવણીવાળા હોયછે એ ખીના સચાઈથી વેગળી છે. ધર્મની ખુબી બરાબર સમજી નહિ શકવાને

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છાંદગીનો અહેવાલ.

લીધે, યા તેમને કોઈ સમજાવનાર ન હોવાને લીધે, ધણાક કેળવાયળાઓ આજે પોતાના બાપીકા મહાજબ તરફ બેદરકાર બનતા જાય છે એ દલગીરી સાથે કબુલ કરવું પડે છે, પણ તેમ ધણાક કેળવાયળાઓ આજે એવાબી બતાવી શકાશે કે જેઓ ફક્ત આંધળાં જનુનથીજ નહિ, પણ પોતાની કેળવણીનાં બળે ખુલ્લુંદ જરથોશ્તી ધર્મની ઉત્તમ ખુબીઓના ખાલેસ પૂજરીઓ છે, અને તેની આકાશી ફિલસુફી ઉપર જનથી કુરબાન છે. શેઠ જમશેદજી એવા પાછલા વર્ગમાંના એક કેળવાયલા ગ્રહસ્થ હતા. પોતાના ધર્મની મોતેબર ખૂબીઓનો તેની અસલ ભાષામાંજ અનુભવ મેળવવા માટે તેવણે તે પવિત્ર ભાષાનો અભ્યાસ કરવા માંડ્યો હતો, અને તે અભ્યાસમાં એટલે સુધી તેવણ આગળ વધ્યા હતા કે વંદીદાદ જેવાં મોતેબર ધર્મ-પુસ્તકના મોહટા ભાગનો તેવણે પોતાની સહીસ એબારતમાં ગુજરાતી તરજુમો વટીક કીધો હતો. પ્રસંગ પડવે પોતાના ધર્મની ખુલ્લુંદ ખૂબીઓ પોતાના જીવાન મિત્રોને સમજાવવાને તેવણ ચુકતા હતા નહિ, તથા તેઓમાંના કેટલાક અવિચારીઓની ટકારથી તેવણ કોઈ પણ રીતે ડરી જતા હતા નહિ. ઝંદ પેહલવી ભાષાના અભ્યાસને ઉત્તેજન આપવા માટે તેવણે મુદલાં ફીરોઝ મદ્રેસામાં ધનામો સ્થાપવાનાં કારણસર એક સારી રકમ કાઢી આપી હતી. પણ જ્યાં સુધી કેળવણીના પ્રવાહને ચલાવનાર યુનીવરસીતીનું લણેલું મંડળ, પોતાના

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છંદગીના અહેવાલ.

વિદ્યાભ્યાસની ટીપમાં અંદ ભાષાને જગ્યા આપે નહિ, ત્યાં સુધી, એ ભાષાના અભ્યાસને જાહેરનું ઉત્તેજન મળે નહિ, એવા પોતાના વિચારને લીધે તેવણે મુંબઈ યુનીવર્સિટીને રૂ ૫૦૦૦) ની રકમ આપવાની માંગણી કીધી હતી, એવી શરતથી કે અંદ ભાષાને યુનીવર્સિટીના અભ્યાસની ખીજ ભાષાઓ સંગાથે શામેલ કરવી. આ માંગણી જોકે પોતાની મરજી મુજબ કમ્યુલાયડી સાંભળવા, યા જાણવા, માટે શેઠ જમશેદજી માઠાં ભાગ્યે જીવવા પામ્યા ન હતા, તોપણ તેવણની ઇચ્છા મુજબજ, અંદ ભાષાને યુનીવર્સિટીએ મંજૂર રાખેલી “ક્લાસીકલ” ભાષાઓમાં, જગ્યા આપવામાં આવી છે, અને એમ. એ. ની પરીક્ષામાં જે વિદ્યાર્થી એ ભાષામાં વધુ માર્ક સાથે પસાર થાય તેને ઉપલી રકમમાંથી મરહુન શેઠ જમશેદજીને નામે એક સ્કૉલરશીપ આપવાનું દરાવવામાં આવ્યું છે. આ પ્રમાણે યુનીવર્સિટી સોડે પવિત્ર અંદ ભાષાને ક્લાસીકલ ભાષા તરીકે કમ્યુલાવાનું જે માન મેળવવાનું, યુનીવર્સિટીની આટલી લાંબી હસ્તીમાં, કાંઈ પણ જરથોશ્તીને સુજ્યું નહિ, તે ખીડું શેઠ જમશેદજીએ ઝડપ્યું, અને તેની વાજખી કીર્તિ તેવણને મળી.

એક જરથોશ્તી તરીકે પોતાના ધર્મ ઉપર ચુસ્ત, અને ધર્મ માટે મગર હોવા ઉપરાંત, શેઠ જમશેદજી પોતાની કામ માટે કાંઈ થોડા મગર ન હતા. પોતે એક પારસી હતા એ તેવણની વાજખી ગરૂરી હતી. પારસી-

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

ઓની પ્રકાશવંત કીર્તિના તેવણ અભ્યાસી હતા, અને સર જમશેદજી જીજીભાઈ, સર કાવસજી જેહાંગીર વિગેરે સખાવતોના શાહેના તેવણ એક અદના વખાણનાર હતા. આ બંધે નામીયા નરોની ન્યાતજતના તકાવત વિનાની સખાવતોને તેવણે સદા પોતાના ભોમ્યા તરીકે પોતાની નજર આગળ રાખેલી હતી, અને પોતાની શુંજસ માફક તેઓની નકલ કરવાની તેમને ઘણી હોંસ હતી. પારસીઓ વિષેના કાંઈપણ સારા વિચારો કોઈ પારકી કોમવાળાઓએ જણાવ્યા હોય તેનો તેઓ એક સંગ્રહ કરતા હતા, અને એવા એક સંગ્રહરૂપે તેવાં થોડાંક મતો તેઓએ જાળવી રાખ્યાં હતાં. પારસી કોમને લગતા દરેક સવાલમાં કોમની દાઝ હંમેશાં તેઓને હૈંડે હતી, અને સામાન્ય કોમને માહું લગાડનારો કોઈપણ વિચાર, યા બનાવ, ખુદ પોતાને માહું લગાડનારો હોય એવી રીતે તેવણ દલગીર થતા હતા. આટલે દરજ્જેનું તેવણનું જત્યાભિમાન હતું.

હવે શેઠ જમશેદજીની જીંદગીના તે અહેવાલ ઉપર આવવું જોઈએ છે કે જે અહેવાલ વિના એવણની જીંદગીનું વૃત્તાંત કદીપણ સંપૂર્ણ ગણાયે નહિ. તે અહેવાલ એવણની સાહિત્યના ખેતરમાંની મેહનતોને લગતો છે. ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે કે છેક નાંધલી વયથી, અને ખુદ નિશાળનાજ દિવસોમાં, કવિતાની આખદ ઉપર એવણનો એટલો તો ભાવ હતો કે કવિતા તે શું એ વિષેનો સાચો અને મોતેખર

૨૬૯ જમશેદજી નરશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

ખ્યાલ તેવીજ નાધણી વચથી મેળવ્યા ઉપરાંત, કવિતા લખવા પાછળ તેવણે પોતાનું ધક લગાડેલું હતું. તે કવિતા કેવા પ્રકારની હતી તેનો તોલ આ પુસ્તકના અભ્યાસ પછી વાંચનાર પોતાની મેલે કરી લેશે. તોપણ વાંચનારને તેનાં તે કામમાં મદદ કરવાના ઘરાદારથી તે કવિતાઓનું એક અદના વિવેચન આ અહેવાલની પાછળ આ પુસ્તક મધે દાખલ કરવામાં આવ્યું છે. અને તે ઉપર વાંચનારનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવાની અગત છે. અતરે આટલુંજ જણાવવું ઘટે છે કે આ કવિતાઓ કાંઈ મેહનત અને રંજથી ભેગા કીધેલા શબ્દોને લીટીઓમાં કાપી કાઢી બનાવવામાં આવેલી નથી. તે તો પાણીના પ્રવાહ મિસાલે ખુદરતી બેશથી વેહતા સરળ વચનોની ગોચા એક ફુલવાડી છે, કે જે વાડીમાં દરેક દેમાગને તર કરનારાં જુદી જુદી જાતનાં ગુલો એકઠાં થયાં છે. ભાષાની ખુદરતી સાદાઈ અને મધુરતા, એ કવિતાઓ બનાવવાનાં એવણનાં ખાસ હથિયારો હતાં, અને ખુદરતની લીલા, તથા તે ખુદરતના ખાલેકની કમાલ તથા બેહદ શક્તિનાં વખાણ, એ તે કવિતાઓની મુખ્ય બાબદ હતી. આ કવિતાઓમાંની સર્વથી વધુ લાંબી, વધુ બેશ અને મધુરતાવાળી, અને ખુદરતી દેખાવોનાં અને ધશ્વરી બળનાં વખાણોથી ઉભય જતી, તથા એક મમતાળુ અને દિલસોજ ખવાસના ઉભરાઓથી છલકાય જતી, કવિતા તે “માહરી મજેહ” છે. આ કવિતાને

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

જુદા જુદા ૧૮ નંબરમાં વેંહચી નાખવામાં આવી છે. તે પેહલ્લેથી છેલ્લે સુધી ખુદરતી દેખાવોનું વર્ણન આપેલું, અને તે ઉપરથી ઉપજતા ફિલસુફી ભરેલા વિચારોનો સમાવેશ કરે છે. આ પુસ્તકનો પેહલ્લો ભાગ એ કવિતાથી રોકવામાં આવ્યો છે.

“માહરી મજેહ” ઉપરાંત તરેહવાર જુદી જુદી અને પરચુટણ બાબદો ઉપર લખેલી કવિતાઓ પણ શેઠ જમશેદજીની રસીલી કલમથી બાહર પડી હતી. “માહરી મજેહ”નું જોશ તથા ઝમક આ કવિતાઓમાં પણ જળવાઈ રહ્યું છે. એ સઘળી કવિતાઓ, આ પુસ્તકના બીજા ભાગમાં, “છુટક કવિતા”ઓનાં મથાળાં હેઠળ, સમાવવામાં આવી છે.

જેમ જહવેરની ખરી પરખ એક જહવેરીજ કરી શકે, તેમ કવિતાનાં ઉમદા ગોહરોની પિછાન—પછે તે કાંઈપણ ભાષામાં બનેલાં હોય—એક ખરો કવિજ કરી શકે. ઇંગ્લેજ કવિતાના શેઠ જમશેદજીના અણહુદ શોખ વિષે ઉપર લખવામાં આવ્યું છે. આ શોખ કાંઈ તે કવિતાઓ વાંચવા અને તે ગોખી રાખવામાં જ આવી રહેતો ન હતો. તે કવિતાનાં ગોહરો, જે પોતાની ભાષામાં, તેઓની અસલ ખૂબી સાચવી રાખતાં, જળવી શકતાં હોય તો તેમ કરવાને મરદુમ કવિ હંમેશ તત્પર રહેતા હતા, અને તે પ્રમાણે એવાં ઘણાંક ગોહરો તેઓએ સાચવી રાખ્યાં છે. આ સઘળાંઓનો સમાવેશ આ પુસ્તકના ત્રીજા ભાગમાં “તરજુમા”નાં મથાળાં હેઠળ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

કરવામાં આપ્યોછે. આ “તરજુમા” કાંઈ જેને આપણે સાધારણ બોલીમાં એક જુવાનમાંથી ખીજી જુવાનનાં ભાષાંતર તરીકે જાણ્યે છિએ તેવી ઢપના ન હતા. અસલ કવિનો એક વિચાર, પોતાના તેને મળતાજ ખીજા વિચારોની વણત સાથે, તરજુમો કરનાર કવિ એવી રીતે દિખાવી દેતા હતા, કે ઘણાક દાખલાઓમાં “તરજુમો” તો ફક્ત નામનોજ હતો, અને અસલ કવિતા કેઈ અને તેનો તરજુમો કિયો એ બે પારખી કાઢાડવું ઘણું મુશ્કેલ થઈ પડતું હતું. જે, નામે તરજુમો, તે ઘણી વેળા અસલ કવિતાને ટક્કર મારે એવી એક ખીજી અસલ કવિતાજ તરીકે ગણાઈ શકતો હતો. અને જે તે અસલ કવિતા તરીકેજ કવિ પસાર કરી દેતે તો તે બેશક તેમ પસાર થઈ શકતે એટલુંજ નહિ, પણ તેમ કરવામાં કશું ખોટું કેહવાતેજ નહિ. આ વિષે જે વાંચનારે પોતાની ખાતરી કરવી હોય તો, “તરજુમા” વાળી કોઈ પણ એક ચોક્કસ કવિતા લઈ, તેણે તે કવિતા, જે કવિની શાહુદત તે કવિતાને મથાળે મુકવામાં આવી હોય, તે કવિની અસલ સાથે, સરખાવી જોવી, અને આ ટીકાઓની સચાઈ પોતે જાતેજ પિછાની લેવી. શેઠ જમશેદજીનું જાતિ શુદ્ધાપણું અને ઉમદા પ્રમાણીકપણું, તોપણ, તેવણને આવો આડો લાભ કદી લેવા દેતજ નહિ, અને તેવો લાભ તેવણે કદી લીધો પણ હતો નહિ. સામું, જે દસ પંદર લીટી જેટલી એક નાહતી કવિતા કોઈ કવિના બે ચાર બોલો ઉપરથી

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની હાંદગીનો અહેવાલ.

તેવણને લખવા સુજી હશે, તો તે આખીજ કવિતાનું માન તેવણે, તે બે ચાર બોલ ખાતર, તે કવિનેજ આપ્યું હશે. આમ કરવામાં જોકે તેવણ ખુદ પોતાને સેહજ ગેરધનસાફ કરતા હતા, તોપણ પારકાને તેવણ તેમ કીધાથી પુરતા કરતાં પણ વધારે ધનસાફ આપતા હતા. ઇંગ્લેજ લાખાનું સાહિત્ય, સર્વ જાણે છે તેમ, બહુ વિશાળ છે. તે વિશાળ-પણાં સાથે સરખાવતાં, પકડાઈ આવવાની કશી પણ ધાસ્તી વિના, તેનાં લખાણોની ચોરીઓ બેધડક કરવાની સવલતા પણ તેમાં અગણિત છે. આવી સવલતાને લીધે, તેમાંથી સાચુત હાથ મારેલાં લખાણો ગુજરાતી લાખામાં આપણુ દર દિવસ જોઈએ છીએ. આવાં કેટલાંક લખાણો ખુદલાં પકડાઈ આવે છે. પણ ઉપર કહેલી સવલતાને લીધે બીજાં સંખ્યાબંધ લખાણો એવાં ખુણે ખંટોલેથી ચોરેલાં પ્રગટ થતાં હશે કે જે પકડી પાડવાનું કામ ઘણું મુશ્કેલ છે. પારકાં લખાણોની આએ ચોરી, કે જે, ખરી રીતે જોતાં, પારકા માલની ચોરીથી કોઈ પણ રીતે ઉતરતી ન કહેવાએ, તેવી ચોરી વિષે શેઠ જમશેદજીને ખુદરતી રીતેજ મોહટો ધિક્કાર હતો. લખાણોના અસલ ધણીઓનો ઉપકાર કબુલ કરવાનું શુદ્ધાપણું તેવણમાં એટલી હદ સુધી પેવસ થયલું હતું કે જ્યાંબી, પોતાની અસલ કવિતાઓમાં વટીક, કોઈ પારકા કવિના સરખો વિચાર, યા એક બોલ પણ, પોતાની લાખામાં આવી ગયો

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

હોએ, ત્યાં તે કવિની શાહદત તેવણુ એક કૃત-નોતમાં સ્વીકારતા હતા. આ પુસ્તકનાં પાનાં ઉથલાવતાં વાંચનારને આવી સામેતીઓ જગેજગ મળશે. શેઠ જમશેદજીના સઘળા નેક ગુણોમાં શુદ્ધાપણાં અને પ્રમાણીકપણાંનો આએ ગુણુ તેવણુના એક સણુગાર સરખો હતો. તેવણુના તે જીયા દાખલાની નકલ લખાણુનાં પ્રજ્ઞસ્તાકમાં આજે જોકે ફટલા-કાએ કરવા માંડીછે, તોપણુ તેઓની સંખ્યા જટલી જોધએ તેટલી નથી.

આ સઘળી કવિતાઓનો મોહટો અને અગતનો ભાગ, જે “માહરી મજેહ” કહેવાઈ શકાએ તે, શેઠ જમશેદજીએ પોતાની નિશાળ-વયમાંજ શરૂ કીધો હતો. એક ખરે કવિ જનમથીજ કવિ હોયછે, તે કાંઈ કળવણીથી તેવો બનતો નથી (*Poeta nascitur non fit*), અને તે જમ ખીજ દરેક કવિના બાબમાં, તેમ શેઠ જમશેદજીના બાબમાં પણ, આપણુ ખરૂં પડેલું જોધએ છિએ. જોકે પાછલથી તે કવિતામાં અહિં તહિં ઘટતા ફેરફારો કવિને કરવા પડ્યા હતા, તોપણુ તેના અસલ વિચારો અને તેની અસલ રચનાનો મોહટો ભાગ પેહલાં લખાયો તેવોજ આજે ઉભો છે. આ “માહરી મજેહ” નો ધણો ખરો ભાગ શેઠ જમશેદજીએ સને ૧૮૭૩ નાં સાલમાં પુરો કીધો હતો, કે જે વેળાએ, આગળ જણાવ્યા મુજબ, સ્કુલ સેવટની છોડવાં માટે તેવણુને હજી ખીજાં બે વરસનો વિલમ્બ હતો. આ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છંદગીનો અહેવાલ.

કવિતા તેજ વૈજ્ઞાની માસીક “જ્ઞાન વર્ધક”માં કકડે કકડે છપાવવા માંડી હતી, અને તેનો આખો ભાગ, જુદાં જુદાં વરસો વચ્ચે વેંહચી નાખી, એજ માસીકમાં પુરે કરવામાં આવ્યો હતો. આ ઉપરાંત તેવણની બીજી અસલ કવિતાઓનો મોહટો ભાગ પણ એજ જાણીતાં માસીકમાં છપાઈ ગયો હતો, જ્યારે બીજો ફેટલોક ભાગ “વિદ્યા મિત્ર” માં છપાયો હતો. આ બંને ચોપાન્યાંઓ ઉપરાંત બીજાં ત્રણ માહવરી ચોપાન્યાંઓ—“યુલ અક્ષાન”, “કુરસદ”, તથા “પખવાડિયાંની મજાહ”—માં શેઠ જમશેદજી “જ્ઞાન વર્ધક” તથા “વિદ્યા મિત્ર” માં છપાઈ ગયલી પોતાની કવિતાઓ અવાર નવાર પાછી છપાવતા હતા. આ પ્રમાણે પોતાનાં લખાણો સાંતી રાખવાને બદલે જુદી જુદી મારફતથી વાંચનારી પ્રજા હજુર તે ધરવાને, અને તે પ્રજાને તેનો લાભ જમ અને તેમ વધુ ચખાડવાને, શેઠ જમશેદજી હંમેશાં ખંતી હતા. વાંચનારી પ્રજાએ તે લખાણોને તે વૈજ્ઞાનીજ ઘણો સારો આવકાર દીધો હતો.

કવિતા ઉપરાંત સાહિત્યની બીજી બાબદોમાં પણ તેવણે સાફ નામ કાઢ્યું હતું. આ તેઓની બીજી સઘળી મેહેનતોમાં સર્વથી વખાણવા લાયક મેહેનત યુજરાતી ભાષામાં બોલાતી કેહવતો ભેગી કરવાને લગતી હતી. આ કામ પાછલ શેઠ જમશેદજી કેવી ખંત તથા ઉલટથી મંડેલા હતા તે તેઓજ કહી શકશે કે જ્યોને એ મરહુમ સાથે

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

નિકટ સંબંધમાં આવવાનું માન મળ્યું હતું. ભેગી કીધેલી કેહવતો એકદમ એક સંગ્રહના આકારમાં સડસડાટ વાંચી જનાર વાંચનારને તે મેહનતનો ઝાંખો પણ ખ્યાલ કદી આવી શકનાર નથી. કવિતા લખવી એ તો તે લખવાનું એશ આવેજ બની શકતું હતું, અને તે ગેબી બક્ષેશની એક કરામત હતી. કવિના ખ્યાલોની દોડાદોડીમાં ખુદરતનો હંમેશ હાથ હોયછે, અને તેની કલમમાં રંગીલો રસ પણ તેજ ખુદરત પુરો પાડેછે. પણ કેહવતો ભેગી કરવાના બાબમાં ખુદરતની તેવી બક્ષેશની કશી જરૂર હોતી નથી. એતો જાતિ ઉમંગ, ખંત, તથા ઉલટની વાત છે. કેહવતોના ટુંકા અને તથા આકારમાં સમાવેલું ઊંડું ડાહપણ, જે એક પ્રજાનાં સામાન્ય ડાહપણની ગોચા એક ચાવી ગણાઈ શકાએ, તે ડાહપણ એક મોહડેથી બીજે મોહડે ફેકટનું ઢોલાયા કરે એ શેઠ જમશેદજીની ઊંચી મનશક્તિને રચ્યું નહિ. આ કીમતી ડાહપણ ભેગું કરવાને તેવાણે ભારે જરૂર જણાયા. આવી જરૂર જોકે એવાણ આગમ્ય બીજા કોઈકોએ સ્વીકારેલી હતી, અને તેનાં પરિણામમાં કેહવત-રૂપી એક બે સંગ્રહ બાહર પણ પડેલા હતા, તોપણ તે તદ્દન નહિ સરખા, અને નહિ જણાયલા, હતા. આ સંગ્રહમાંનો એક સંગ્રહ જે તે વેળાએ સર્વેથી મોહટો ગણાતો હતો તે “કથન સપ્તસીતી” નામની ચોપડીમાં હતો, જે ચોપડીમાં, તેનું નામજ કહી આપે છે તેમ, સાતસો

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

કેહવતો ભેગી કીધેલી હતી. આ ખચીત ધણેજ નિર્જીવ સંગ્રહ હતો, કારણ કે ગુજરાતી ભાષામાં કેહવતોનો એટલો કીમતી સંગ્રહ પડેલો છે કે સાતસો કેહવતો તો સેહજ દિવસ-માં, સાધારણ શક્તિનો એક ખંતીલો માણસ, આસાનીથી ભેગી કરી શકે. શેઠ જમશેદજીને ગુજરાતી ભાષામાં આ એક મોહટી ખુટ જણાઈ. જુદા જુદા તરેહવાર જાતના, તરેહવાર કાબેદ્યતના, અને તરેહવાર સ્વભાવના માણસોના સંબંધમાં જમ જમ તેઓ વધારે આવતા ગયા, અને કેહવત-રૂપી કીમતી યોધો અવાર નવાર તેઓને મોહડે તેવણુ સાંભળતા ગયા, તેમ તેમ આ જરૂર તેવણુને વધારે અને વધારે જણાવા લાગી, અને તેથી આખરે એવો એક સંગ્રહ ભેગો કરવાનું કામ પોતાને સર ઉઠાવી લેવાનો તેવણુ ઠરાવ કીધો. એક કામ એક વખત કરવાનો ઠરાવ કીધો એટલે તે કામથી પાછું હાંધું, યા તે બજાવવામાં ખાયકી કરવી, એ શેઠ જમશેદજીના ખવાસથી તદ્દન ઉલટી વાત હતી. આટલા માટે એક કામ જે તેવણુ હાથમાં ધર્યું, તે કદાચ પાંચ દાહડા મોડું પણ થયું, પણ તે પાકું અને સંપૂર્ણ થયું એવી ખાત્રી પેહલેથીજ ખાંધી શકાએ. તે કામ કરવાનો તેવણુનો ઠરાવ એ ગોયા તે કામની સંપૂર્ણતાની તેવણુ તરફની એક જમીનગીરી હતી. તેવણુનો કેહવતોનો સંગ્રહ આ બાબદનો એક પુરાવો છે.

જુદે જુદે ઠેકાણેથી અને જુદાં જુદાં સાંધનો મારફતે ખંત, ધીરજ અને ઉમંગથી, તથા પૈસા વટીક ખરચીને, ભેગો

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની હાંદગીનો અહેવાલ.

ક્રીધેલો કેહવતોનો આ ક્રીમતી ખજનો નજદીક દસ હજારની પણ ઉપર થવા જાય છે. જ્યાં સાતસોથી વધારે કેહવતો એકજ સામઠા આકારમાં મેલવવાના સાંસા, ત્યાં દસ હજાર ઉપર કેહવતો આ પ્રમાણે એકઠી થાયે એ અથાગ ઉદ્યોગ અને ખંતની અચુક નિશાની ગણાવી જોઈએ. આ સંગ્રહમાંનો ઘણો-એક ભાગ, “કેહવત-માળા” નાં મથાળાં હેઠળ, કકડે કકડે તેવણે “વિદ્યા મિત્ર” નાં પાનાંઓમાં આપ્યા હતા. ગુજરાતી સાહિત્યમાં અમર જગ્યા લેવા લાયકનાં ગણત્રીનાં જે થોડાંક પુસ્તકો છે તે પુસ્તકોમાં આ તેવણની “કેહવત-માળા” બેશક એક ઘણો ક્રીમતી અને દલદાર વધારો થશે, અને ઈશ્વરી કૃપાથી ચંદ્ર મુદતમાં એ ક્રીમતી સંગ્રહ પણ, તેના ભેગો કરનારનું નામ કાયમ જળવી રાખવા માટે, દિવસની રોશની જોશે.

અંદ તથા ફારસી ભાષાઓના પણ શેઠ જમશેદજી એક અભ્યાસી હતા. એક ભાષાનો અભ્યાસ કીધો એટલે તે મધેનાં ચતુર્દા લખાણોમાંનાં થોડાં પણ પોતાની સ્વભાષામાં ઉતારી તે ભાષાને વધારે તવંગર બનાવવી એ તેવણની સ્તુતીપાત્ર નેમ હતી. આ નેમ મુજબ વંદીદાદ મધેથી કેટલીક ફરગદોનો તરજુમો, ઘણીજ સલીસ તથા અસલ અંદની દબદબા ભરેલી ભાષા જળવી રાખનારી ઈબારતમાં, તેવણે ક્રીધેછે, જે તરજુમો પણ, પુષ્કળ વિદ્રતા ભરેલી અને જુદે જુદે ઠેકાણેથી ભેગી કરેલી નોતોને લીધે ઘણોજ, ક્રીમતી

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી ખીતીતની છાંદગીનો અહેવાલ.

થઈ પડ્યોછે. આ તરજુમાનો કેટલોક ભાગ પણ, કકડે કકડે, “જ્ઞાન વર્ધક” માસીકમાં છપાયો છે.

અમર શેખસાઅદીનાં નામીયાં “ગુલેસ્તાન” નાં પેહલ્લાં ચાર પ્રકરણ તથા દિબાચાએ પણ એજ મરહુમ શેઠની કલમથી ગુજરાતી ભાષાનું સ્વરૂપ લીધુંછે. જેમ “વંદીદાદ” તેમજ “ગુલેસ્તાન” શેઠ જમશેદજીને હાથે કાંઈ પેહલ્લપેહલાંજ તરજુમો થયાં નથી. તેવણે તે તરજુમા હાથમાં પકડ્યા તે આગમચ, ગુજરાતી ભાષા, એ બંને જાણીતાં ઉપયોગી પુસ્તકોના તરજુમા ધરાવતી હતી. તોપણ આટલું તો કેહવાઈ શકાશે, કે ભાષાની ખુલ્લંદઈ અને અસલ કેતાબોની ખુબીઓ જાળવી રાખવામાં, શેઠ જમશેદજીના જેવી કૃતેદ બીજા કોઈ ભાષાંતર-કર્તાએ જવળેજ મેળવી હશે. “ગુલેસ્તાન” નો તરજુમો ઘણું કરીને બોલેબોલનો થયલો છે, પણ તે છતાં સાઅદીની રંગીલી એબારતની દબ અને ખુબી તેમાં સચવાઈ રહેલી છે. દલગીરી એટલીજ છે કે એ આખું નામીયું પુસ્તક ગુજરાતી ભાષામાં રજુ કરવા માટે એ શેઠની છાંદગીએ તેવણને ચારી આપી નહિ. આ ભાષાંતરનો ઘણોક ભાગ “ગુલ અફશાન” માસીકના સફ્રાઓમાં છપાઈ ગયલો છે.

આ બે બીજાં પુસ્તકો ઉપરાંત શેઠ જમશેદજીએ એક બીજા મેદનત પણ ઉઠાવી હતી. વિદ્યાબ્યાસના તેવણના બોહલા શોખ વિષે ઉપર લખાણથી લખ્યુંછે. પોતાનાં

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

ભાતભાતનાં વાંચણોને દરમ્યાન ઘણી વેળા ઉપયોગી અને જાણવા જેગ બાબતો આવી જતી હતી. આવી ઘણી બાબતો એક વખતનાં વાંચણમાં પસાર કરી દેવા કરતાં જાણવી રાખવા લાયકની વધારે દિસ્તી હતી, વાસ્તે, જેથી બાબતો એવી જાણાયે તે તેવણ તુરત ઉતારી લેતા હતા. આ સઘળી ઉપયોગી બાબતો, એકલપેટાઇથી પોતાનીજ સોડે સાંતી રાખવાને બદલે, તેવણ તે બાબતોનો પણ તરજુમો કરી, વાંચનારી આલમના કાયદા માટે, તે પ્રગટ કરતા હતા. “તરેહવાર જ્ઞાન” ના મથાળાં હેઠળ એવી નાધલી નાધલી પણ જાણવા જેગ બાબતોનો સંગ્રહ વાંચનારે અવારનવાર “જ્ઞાન વર્ધક” ના સફાઓમાં જોયો હશે. આ સંગ્રહ જોકે ઘણો મોહટો યા દલદાર નથી, તોપણ તેમાં જે જ્ઞાન સમાવેલું છે તે જુદી જુદી બાબતો ઉપરનું એટલું ઉપયોગી જ્ઞાન છે, કે તેની શીમત, તેના જથ્થાથી નહિ, પણ તેની ખુબીથી અંકાવી જોઇએ છે.

આ “તરેહવાર જ્ઞાન” ઉપરાંત પોતાનાં વાંચણ દરમ્યાન જે સારા સારા અને ગોખી રાખવા લાયક વિચારો તેવણને જડતા હતા, તે વળી તેવણ એક જુદાજ આકારમાં ભેગા કરતા જતા હતા. ઇંગ્લેજ ભાષામાં જુદા જુદા ગ્રંથકર્તાઓના જુદી જુદી બાબતો ઉપરના અમૂલ્ય વિચારોના શીમતી સંગ્રહો ઘણાક બાહેર પડેલા છે, પણ ગુજરાતી ભાષામાં તેવું કશું જોવામાં આવતું નથી. આટલા માટે, શેઠ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની હાંદગીનો અહેવાલ.

જમશેદજી, ગુજરાતી તથા ઈંગ્રેજી વાંચણને દરમ્યાન, જે બેમૂલ ગોદરો જડતાં જાયે તે, સંભાળથી ઉંચકી લેતા હતા, અને ઈંગ્રેજી ગોદરોને, પોતાની સહીસ ગુજરાતીનો આપ ચઢાવી, વાંચનારી આલમના બજારમાં તે ધરતા હતા. આ સંચડ પણ જોકે ઘણો હુક છે, તોપણ તે પોતાની શ્રીમતમાં કોમળી રીતે ઉતરતો નથી. બીજા સઘળા સંચડો મિસાલે આ સંચડમાં પણ એ શેઠ પોતાની હાંચી મનસક્તિ, તથા ફક્ત ઉમદા ગોદરોનેજ ચુંટી કાઢવાનું ઠાણું, ધણી સરસ રીતે પુરવાર થીયું છે. આ ગોદરોના સંચડને તેની શ્રીમત પ્રમાણે તેવણે “જવાહરોનો ઝુમખો” એવું કવેતાઈ નામ આપ્યું હતું. આ “ઝુમખો” પણ “જ્ઞાન વર્ધક” ની કટારોને અવારનવાર દિવાવતો હતો.

આ સઘળા તરબુમા, તથા શ્રીમતી સંચડો, પુસ્તક રૂપે જળવી રાખવાની અગત અલખતાં સર્વે ઠેકાણેથી કબુલ રાખવામાં આવશે, અને વાંચનાર જાણીને ખચીત સંતોષ પામશે કે તે સઘળાં પુસ્તકો પણ બનતી સગવડ અને ઉતાવળથી બાહર પાડવાની ગોઠવણો થઈ ચુકી છે.

શેઠ જમશેદજીની સાહિત્યની મેહનતોનો આ ફક્ત એક ટુંબ ઇનતેખાબ છે. આ સઘળી ઝેહમતો તેવણની જિંયા પ્રકારની મનસક્તિ ઉપરાંત આટલું તો અચુક સાબેત કરે છે કે તેવણ અયાગ ઉમંગના ધણી હતા. પોતાની બાપીથી દોલત અને સંસારી મોભા પ્રમાણે મોજજોક

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

અને રંગરાગમાં જે તેવણ વખત યુજરવા માગતે તો તે બની શકતે એવું હતું. એહ દોહત પોતાની પાછલ જે અઘ્યાસીપણું લેતી આવે છે, તે અઘ્યાસીપણું શેઠ જમશેદજીમાં સુદલ નજરે પડતું હતું નહિ. એથી ઉલટું, તેવણ પોતાના વખતની ખરેખરી શ્રીમત પીછાણનારા, અને કદર યુજનારા, માણસ હતા. દરેક જતી પણ એ તેવણને મનથી સોનાની એકથી રજ હતી, અને સોનાની એક રજને વ્યર્થ જવા દેવાની જેમ પૈસો ભેગો કરનારા માણસોની હિમ્મત ચાલતી નથી, તેમ પોતાના વખતની એક પણ શ્રીમતી ફાલતુ પગને ઉપયોગ વગર પસાર કરવાને તેવણનું દિલ કદી પણ લલચાતું હતું નહિ. અને આ ઠેકાણે આટલું તો ખાસ કરીને યાદ રાખવું ઘટે છે કે ઉપર વર્ણવેલી શેઠ જમશેદજીની સાહિત્યને લગતી જુદી જુદી મેહનતો તેવણે પોતાના દુરસદનાજ વખતે ખજવી હતી. નાદનપણમાં નિશાળનો, અને ત્યારબાદ કોલેજનો, અભ્યાસ, અને તે પછી વળી એક જોખમદારી ભરેલા ધંધાની જંગલડીવાડી ફરજો, તેવણના દિવસો શેથી નાખતાં હતાં. આ પ્રમાણે પોતાના શોખને અનુસરીને વિદ્યાભ્યાસ અને લખાણો કરવામાં લીન થઈ જવા માટે તેવણ સોડે ઘણાજ જુજ વખત બાંધી રહેતો હતો, અને તે સહવાર સાંજનો ફાલતુ વખત હતો. સહવારનાં પોહરમાં સકારેથી, યા રાતનાં મોટે સુધી, આ પ્રમાણે વાંચણ લખાણ

શેડ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની હાંઘીના અહેવાલ.

સાથેજ માથાં દુખાણ કરવા માટે, અને જોઈતી આસાએશ નહિ લેવા માટે, ઘણીવાર એવાણે પોતાનાં ભક્ષાં માતપિતાને માયાળુ ઉપકા વટીક સાંભળેલાં પડેલાં હોતાં. પણ શેડ જમશેદજીની આસાએશ, અને શેડ જમશેદજીની મોજ મજાદ, તેવાણે વિદ્યાબ્યાસજ હોતાં, અને તેટલા માટે પોતાના વખતનો આ પ્રમાણે ઉપયોગ કર્યો વિના તેવાણે બીજી કોઈ પણ પ્રકારે ચેન પડતું નહિ હતું. આટલા માટે ઉપર લખેલી વિદ્યાબ્યાસની જુદી જુદી મેહનંતા, ફક્ત દુરસદના ટુંક ટુંક વખતના રૂઝા ઉપયોગનાં પરિણામ તરીકે, જ્યારે આપણુ જોઈએ છીએ, ત્યારે એ જીવાનની ખંત અને મેહનત માટે આપણને ઉંચો વિચાર આવ્યા વિના રહેતો નથી. એવી મેહનંતા ગુજરાતી ભાષામાં અલખતાં બીજાં-આએ પણ ઊંઘી હશે, પણ તે શેડ જમશેદજીના જેવા સંજોગોમાં તો ઊંઘી હશેજ નહિ. ઘણાંઆએ તેવી મેહનત ફરજના માર્ગી, યા કમાણીનાં સાંધણ તરીકે બજાવી હશે. આટલા માટે તેવાંઓ સોડે મેહનત કરવાના ખાસ હેતુઓ હતા. શેડ જમશેદજીને તેવા કસા હેતુની જરૂરજ ન હતી, અને તેવા કસા હેતુની જોરહાજરીમાં ફક્ત ખાલી શોખને ખાતરની આટલી બધી મેહનત તથા હેફજેફ ખચીત તેવાણે જોખ દેનારી હતી. આજ સુધી પારસી શેડીયાઓના દીકરાઓમાં આટલી ખંતીલી, અને તે સાથે ક્ષયદેમંદ, મેહનતના દાખલા આપણે કેડે દીડા નથી.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની હાંઘીનો અહેવાલ.

વાંચવા લખવાનો આવો સૌથી ઉત્તમ શોખ ધરાવ્યા ઉપરાંત, શેઠ જમશેદજીમાં બીજા પણ ઘણા સારા શોખોએ ઘેર કીધું હતું. ખુદરતીજ તેવણ કવિ હતા, એટલે એક સારા ચિતારની પીછાણુ તેવણ ઘણી સરસ રીતે કરી શકતા હતા. એક ખરાક વિની કલમ, અને એક અચ્છા ચિતારાની પીછીમાં, ઘણું મળતાપણું રહેછે. બંને ધાતું કરીને એક સરખાજ મનોવિકારથી, અને એક સરખીજ આંખથી, પોતપોતાની બાબદો નિહાવે છે, અને પેહલ્લો, જ્યારે પોતાની કલમનાં જોરે, તે બાબદને પોતાની અંધાર બાજના રંગથી દિપાવે છે, ત્યારે બીજે, તેમાં પોતાની પીછીની કમાલતથી, તેમાં વિચિત્ર રંગોનો સણગાર કરેછે, અને આ રીતે બંધે, જુદી જુદી રીતે, તોપણ એકજ જાતની, અસર ઉપજાવે છે, અને પોતાના વિચારોના છાપ સામાના મન ઉપર ઠસી રહે એવી રીતે મારે છે. શેઠ જમશેદજી જોકે પોતે ચિત્રકળા નહિ જાણતા હતા, તોપણ એ ઉમદા હુનરના એક અચ્છા શોખીન હતા, અને તેમાંનાં સારાં નરસાંની કાબેલ્યત ભરેલી પિછાન કરી શકતા હતા. આની સાથેતી આ પુસ્તક મધે સમાવેલી બે સુંદર કવિતાઓ “લુધ ફૂન્કનાં એક ચિતર વિષે” (સક્રે ૨૪૮) તથા “યુલમોહરનાં ઝાડનાં એક ચિતર વિષે” (સક્રે ૧૮૭) ઉપરથી વાંચનારને તુરત મળી આવશે. સારા સારા ચિતારોં જોઈ આંખને કેળવવા માટે યુરપની “પીકચર ગેલરી”ઓ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

માફક જોકે મુંબઈ શેહરમાં કશાં સાંધણો એવણુના વખતમાં ન હતાં, અને હાલ પણ જાહજાં નથી, તોપણ શેઠ જમશેદજીની નજર, ચિત્રકળામાં, ખુદરતી રીતેજ, એટલી બધી કેળવાયલી અને પુર્વીણ હતી, કે સારા નરસા ચિતારોની પીછાણ તે એક પળવારમાં કરી લેતી હતી, એટલુંજ નહિ, પણ તેવણની તે પીછાણ એવાજ કરતાં વધારે અનુભવ ધરાવનારા, અને વધાદારી ચિતારાઓ, ખરી તરીકે શાબાશી સાથે કબુલ રાખતા હતા. વધારે ધ્યાન ખેંચવા જેવું તો એ છે, કે દેશીઓમાંના એક બે ઘણા સારા ચિતારાઓ, જે કોઈ કોઈ વેળા તેવણના સંબંધમાં આવતા હતા, તેઓને તેવણ કેટલાંક ચિત્રો સુધારવાના સંબંધમાં કાંઈ કાંઈ સુચનાઓ કરવાની હિમ્મત બીહબીહને કરતા હતા, અને તે સુચનાઓ તે ચિતારાઓને પસંદ પણ આવતી હતી. એક જાણીતા પારસી ચિતારાને તેવણે આવી કેટલીક શીમતી સુચનાઓ, તે ચિતારાનાં કેટલાંક સારાં ચિત્રોના સંબંધમાં, એક કવિની આંખથી થીધી હતી, અને તે પ્રમાણે પોતાના ચિતારો સુધારતાં તે ચિતારાએ પેલાં ચિત્રોથી કાંઈ ન્યારીજ અસર ઉપજેલી જોઈ હતી, અને આ ભલી સુચનાઓ માટે તે ખૂશખૂશ થઈ ગયો હતો. એજ પ્રમાણે, જ્યારે એક વેળાએ, મદરાસના એક નામીયા દેશી ચિતારાને હાથ, ખુદ પોતાની સખી પડાવવા, તેવણ બેઠા હતા, ત્યારે તે ચિત્રને સંપૂર્ણ કરવા માટે તેવણે તે ચિતારાને

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની હાંદગીનો અહેવાલ.

એટલી બધી તો જુદી જુદી સુચનાઓ થીથી હતી, કે તે સુચનાઓ પ્રમાણે જો તે ચિતારાએ એ ચિત્રને નહિ સુધાર્યું હતું, તો તે ચિતાર એ નામીયા ચિતારાની પીછીને કદાચજ જેવું દેખ શકતે. પણ પોતે એક સારો ચિતારો એટલે શેઠ જમશેદજીની કેટલીક સુચનાઓનું વાજબીપણું તેનાં ધ્યાનમાં ઝટ પેહું, અને તે સુચનાઓ ઉપર અમલ કરતાં તેણે સામી પોતાની ખુશાલી બતાવી.

સારાં સારાં ઉમદાં ચિત્રો પિછાનવાની જે વાળીમાં આટલી બધી ખૂબીઓ, અને તેવા ચિતારો ખરીદવાની જગ્યામાં શક્તિ, તે, તેવા ચિતારોને પોતાની સોડે જાળવી રાખવાને, નહિ લલચાએ, એ તો કદી બનેજ નહિ. આટલા માટે શેઠ જમશેદજીમાં સારાં “ઓઈલ પેન્ટીન્ગ્સ” એકઠાં કરવાનો શોખ જુવાન વયમાંજ ઉભો થયો. આવાં પીકચરોનું કોઈપણ જાહેર વેચાણ, તેવણની હાજરી વિના, પસાર થતું નહિ હતું. તેવા ચિતારોના તેવણ એક હાજર અને કદરશેનાસ ખરીદદાર હતા, અને કેટલીક વેળા તો ફક્ત બાર પંદર ઇંચ સમયોરસ ચિતાર માટે સેંકેડો રૂપ્યા આપવા માટે કેટલાક અણસમજુઓ તેવણની ટોકર વટીક કરતા હતા. આ પ્રમાણે, કોઈ વેળા, જ્યારે તેવણને મોહ માંગતી, અને અતી આકર્ષી, શ્રીમત આપવી પડતી હતી, તેમ થણી વેળા કેટલાંક સારાં પીકચરો, તેની ખરી ખુબી પિછાનનારા ખરા કદરશેનાસોની ગેરહાજરીમાં,

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

તેવણને ઘણાંજ સોધાં મળી જતા હતાં, જે બીજી આકળી શ્રીમતોનો ખંગ વાલી આપતાં હતાં. આ પ્રમાણે ચુંદી ચુંદી ખરીદેલાં “ઝાંઘલ” ચિતારોનો, તેવણે, કાંઈ નહિ તો ખાસ્સો દોહડસોની સંખ્યા સુધી, સંગ્રહ શ્રીધો હતો, અને તે સંગ્રહ કરવામાં તેવણની બેવડી મતલબ હતી. એક તો એકે તેમ શ્રીધારી પોતાનો એક ઉંચો શોખ પુરો પાડવો, અને તકલીદી અને શોભણશાભણનાં રમકડાંઆની ખચ્ચાં ફાશીનની ચાઘચાઘને બદલે, પોતાનાં મકાનને, ઉમદા કારીગરોની પીછીનાં પરિણામોથી સજુગારવું. આ ખચીત ઘણી સારી નેમ હતી, પણ એવી ફક્ત એકલ-પેટાઈ ભરેલી નેમથી શેઠ જમશેદજી પોતે સંતોષ પામે તેમાંના આદમી નહિ હતા. તેવણની જીંદગીના આ અહેવાલ ઉપરથી તેવણને જેઓ આલખવા શિખ્યા હશે તેઓ કયુલ કરશે કે પોતાના સઘળા જુદા જુદા શોખો પુરા પાડવામાં, શેઠ જમશેદજીની એક સાધારણ, અને ઘણીજ મોતેબર, નેમ હતી. અને તે નેમ સામાન્ય લોકોનું ભલું કરવાની હતી. લખાણોના બાબમાં ઉપર વર્ણવેલા તેવણે શ્રીધેલા જુદા જુદા સંગ્રહો માટેની તેવી ભલી નેમ માટે તો કોઈથી પણ ના પાડી શકાશે નહિ. ચિતારોના સંગ્રહ બાબેની તેવણની તેવીજ ભલી અને મોતેબર નેમ જોકે પેહલ્લી નજરે એટલી સ્પષ્ટ દેખાઈ આવતી નથી, તોપણ આ લખનાર કહી શકે છે કે તે નેમ અતિશય મોતેબર હતી. અને તે નેમ, કોઈ દિવસે

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

તે સંગ્રહને ખીલવી મોહટો કરી, મુંબઈ શેહરની, સુધરેલા વખતની એક લાયક “પીકચર ગેલરી” ની ખરેખરી હાજત પુરી પાડવાની હતી. તેવણનાં અકાળ મરણે જેમ ઘણાંઓને, તેમ મુંબઈને, આ તેમજ બીજા ઘણા ઉમદા લાભો થતા અટકાવ્યાછે.

ચિતારોના આ સંગ્રહ ઉપરાંત શેઠ જમશેદજીએ બીજા પણ બે નાહના સંગ્રહ ણીધા હતા. પેહલ્લો સંગ્રહ, પ્રાણી તથા વનસ્પતી વિદ્યાને લગતી ચીજોનો, અને ખનીજ પદાર્થોનો, હતો. આ સંગ્રહ, એવણના પિતાજીએ, એવણને નામે સ્થાપેલાં ઉમદા ખાતાં—ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત પારસી ઍરક્રુનેજ—ને, ભેટ આપ્યોછે.

બીજો સંગ્રહ, જુદા જુદા દેશોને લગતા, અસલી તથા હાલના, સિકાઓનો હતો. આ સંગ્રહ શેઠ જમશેદજીએ પોતાની જીંદગીનાં છેલ્લાં એક બે વરસમાં કરવા માંડ્યો હતો, અને જોકે દરેક કામ કરવાની પોતાની હંમેશની જાણીતી ખંત મુજબ સુન્નાં, રૂપાં તથા ત્રાંખાના સિકાઓની એક સારી સંખ્યા તેવણ એટલા અરસામાં ભેગી કરવા પામ્યા હતા, તોપણ તે સંખ્યા, સંગ્રહને માટે, નહિ સરખી હતી. આ સંગ્રહ કરવાની શેઠ જમશેદજીની નેમ પણ પાછલથી તેને કોઈ લાયક ખાતાંમાં ભેટ આપી દેવાની હતી.

શેઠ જમશેદજીનાં લગન, પોતાના કાકાજી સર (તે વેળાના શેઠ) દીનશાહજી માણેકજી પીતીત ઍરોનતનાં

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છંદગીના અહેવાલ.

બેટી બાઈ હીરાંબાઈ જોડે, થયાં હતાં. ધણી ધણ્યાણી તરીકે આ જોડું સુખ તથા સંપજથી રેહતું હતું. તેવણને ત્યાં કશાં પણ ફરજંદની વૃદ્ધિ થઈ નહિ હતી. આ બીના શેઠ જમશેદજીની હૈયાતીમાંજ એવણનાં માતપિતાને ખેદ ઉત્પન્ન કરનારી હતી, અને તેવણનાં અફસોસકારક મરણ બાદ એ બીના તે ખુજરોગ માતપિતાનાં દુખ તથા અફસોસમાં ખુદરતી રીતે વધારે કરતી હતી. પણ આ બાબદમાં ખુદ શેઠ જમશેદજીના વિચારો ધણાજ ફિલસુફી ભરેલા હતા. પોતાને ત્યાં એક પણ ફરજંદની ગેરહાજરી એ તેવણને મનથી કોમળપણ રીતે અફસોસની બીના નહિ હતી. એ બાબદ ઉપર તેવણ એક પળનો પણ વિચાર આપતા નહિ હતા, બલકે કોઈ કોઈ વેળા, જ્યારે, કેટલાક કપુતો અને ફૂળનું નામ ડુબાડનારા છોકરાઓની વાત થતી હતી, ત્યારે સામે તેવણ સંતોષ માની લેતા હતા, કે આ દુનિયામાં કોઈને ફરજંદો અવતરે, અને તે લાજ લગાડનારાં નિકળે, તે કરતાં તે નહિજ અવતરેલાં બેહતર. પોતાનાં ફૂળનું નામ કાયમ રાખવા માટે પોતાની પાછલ વંશવેળો અને ફૂળનો “ચેરાગ” રાખી જવાની હોંસ, સાધારણ રીતે, ધણાકોમાં હોયછે. શેઠ જમશેદજીને આ પ્રમાણે પોતાનું નામ કાયમ રાખવાની ઇચ્છા ધરાવવાની રીત માટે ધણે મોહટો શક હતો. તેવણ કેહતા હતા, અને તે તદ્દન વાજબી અને યાદપણ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જાંઘીના અહેવાલ.

ભરેલું હતું, કે એક માણસે જે આ દુનિયામાં સદા જીવતું અને યાદગાર રહેવું હોય તો, તે પોતાનાં નેત્રી ભરેલાં કામો, અને પોતાની મનશક્તિને જોરે, રહેવું જોઈએ છે. એક માણસ ઘણું તો એક યા બે પેઢી સુધી પોતાના દીકરા, યા દીકરાના દીકરાથી યાદ રહેછે, પણ પછીથી તેની ધનનસલની કામને પણ ખબર પડતી નથી. તવારીખ યા સાહિત્યમાં યાદગાર રહી ગયલો હિયો શખ્સ પોતાના વંશવેળાથી યાદગાર રહી ગયોછે? સર્વે, ખુદ પોતાનાંજ પ્રાક્રમો યા મનશક્તિથી, આજે પણ સેંકડો જમાનાઓ ગુજરવા છતાં યાદગાર થયલા હશે. દરેક દેશ અને દરેક જમાનામાં એમજ ચાલતું આવ્યુંછે. આટલા માટે પોતાનાં ફરજાંદ મારફતે પોતાની યાદગારી જાળવવાની ઇચ્છા તદ્દન મિથ્યા, તથા આશા તદ્દન ઇર્ગાઈ ભરેલી, તેવણુ ગણતા હતા. અને તેથીજ તેવણુ પોતાની કલમની મેહનતથી, અને પોતાના ભલા ગુણો અને સખાવતી કામોથી, લોકો વચ્ચે યાદગાર રહેવાની ઉમેદ ધરાવતા હતા.

પોતાનાં માતપિતા તરફની ફરજો ખજાવવામાં શેઠ જમશેદજી એક નમુનેદાર ફરજાંદ હતા. તેઓનો પડતો બોલ ઉંચકી લેવો, અને તેઓની તાબેદારી કરી તેઓને હંમેશ રાજી રાખવાં, એ તેવણુનો ધર્મ હતો. આ ઉત્તમ ગુણ તેવણે બીજા સઘળા ગુણો મિસાલ પોતાની જાંઘીનાં છેડા સુધી જાળવી રાખ્યો હતો. ઇંગ્લંદ, અને યુરોપના

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

ખીજ સુધરેલા દેશે, જોવાની, અને દુનિયામાં મુસાફરી કરવાની, તેવણને અણહુદ ઉલટ હતી. આ ઉલટ પાર પાડવા માગતે તો કાંઈખી કરી તેવણ તેમ કરી શકતે. પણ તેવણ જાણતા હતા કે તેવણનાં જીવરોગ માતપિતા તેવણને પોતાની નજર આગળથી એક ધડી પણ ખીસાડવાને રાજી નહિ હતાં. આટલા ખાતર, પોતાની ગમે એવી હોંસ છતાં, તેવણે પોતાની આ ઉલટનું દબાણ કોઈ પણ વેળાએ પોતાનાં માતપિતા ઉપર શ્રીધું હતું નહિ, બલકે સખુરી અખત્યાર શ્રીધી હતી કે તેઓને ફેકટનાં નાખુશ કરી એ ઉલટ પુરી પાડવા કરતાં પાછલથી કોઈ દિવસે એ ઉમેદ ખરલાવવી. પોતાનાં માતપિતાને કોઈપણ રીતે રંજીદ થવાનું કશું પણ કારણ નહિ આપવાનો આ તો ફક્ત એકજ દાખલો છે, પણ તે દાખલો માખાપ તરફનો તેવણનો પ્યાર તથા તાબેદારી ખતાવવાને પુરતો છે. આવીજ રીતે તેવણનાં માખાપનો ચાહ તથા પ્યાર પણ તેવણ તરફ બેહદ હતો. વિના કારણે પોતાનાં ફરજંદોની મરજી તથા છુટાપણાં ઉપર આપખુદ આંકોશ ધરાવા ચાહનાર કેટલાંક અવિચારી માખાપના વર્ગનાં તેઓ નહિ હતાં. પોતાના લાડકા બેટાની દરેક મરજી તથા ઈચ્છા પાર પાડી આપવાની તેઓ હંમેશ કાળજી ધરાવતાં હતાં, અને તેવણ હંમેશાં ખુશ તથા સુખી રહે એવા ઉપાયો તેઓ હરદમ યોજતાં હતાં. એટલુંજ નહિ, પણ વધારે સ્તુતી પાત્ર તો એ છે,

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

કે કેટલીક બાબદોમાં તેઓ પોતાના આ ચંચલ બેટાની સલાહ લેતાં હતાં, અને તે ઉપર અમલ કરતાં હતાં. પોતે માઆપ થયાં એટલે આગે દુનિયાનું સંઘર્ષ હાડપણ પોતાનામાંજ આવી ગયું, એવો ફાંકો ધણાંકો ધરાવેછે. પોતાનાં ફરજંદોની સલાહ લેવી, યા તેઓના વિચારો પ્રમાણે ચાલવું, એમાં જાણે પોતાને હલકાઈ મળી જતી હોય એમ ધણાંઓ સમજેછે. પણ તેવો ફાંકો, યા તેવી ઇચ્છા, શેઠ જમશેદજીનાં માતપિતા ધરાવતાં ન હતાં, અને તેથી શેઠ જમશેદજીનો વગવસીલો સર્વ કરતાં પોતાનાં માતપિતા ઉપર ધણો વધારે, અને ધણો મજબુત, હતા. આ વગવસીલાને લીધે તેવણુ પોતાનાં માઆપો સોડે, જાહેર તેમજ ખાનગી રીતે, ધણાંઓનું ભણું કરાવી શક્યા હતા. આવાં ભણાં અને વાહણાં માતપિતાનાં ફરજંદ તાબેદાર તથા વહાલ બતાવનારાં નિકળે તેમાં કશી નવાઈ નથી.

એક નમુનેદાર બેટા, અને એક ભણા ભરથાર ઉપરાંત, શેઠ જમશેદજી એક હેતવંતા ભાઈ હતા. પોતાનાં એકપુરાં બેહન બાઈ આવાંબાઈને તેવણુ એક ભાઈના સંઘળા ખાલેસ પ્યારથી ચાહતા હતા, અને તેજ મિસાલે બેહનનું વાહાલ પણ પોતાના ભાઈ ઉપર તેવુંજ હતું. એક ચાણક અને કેળવાયલાં બાનુ તરીકે બાઈ આવાંબાઈ પોતાના ભાઈના સંઘળા ઊંચા શોખોમાં દિલોજનથી શામેલ થતાં હતાં, અને તે શોખોને આગળ પાડવા, તથા મજબુતી આપવાને, તેવણુ હંમેશ તત્પર રહેતાં હતાં.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

પોતાની કુરસદનો સઘળો વખત વિદ્યાભ્યાસને અર્પણ કરીધેલો હોવાથી શેઠ જમશેદજી અંગબળની કશી પણ કસરતો ઉપર ધ્યાન આપી શકતા ન હતા. તોપણ એકજ રમત તેવણને સર્વથી વાહલી હતી, અને તે બીદ્યર્દની રમત હતી. આ રમતમાં શેઠ જમશેદજીએ એટલી બધી કુશળતા મેળવી હતી કે કેટલીક વેળા તેવણ, એ રમત સારી રીતે ખેલી જાણનારાઓ જોડે, પોતાનેજ મકાને, હરીફાઈની “મેચ”માં સામેલ થતા હતા, અને ઘણી વેળા પોતાના હરીફોને હરાવતા હતા.

હાથની રેખાઓ ઉપરથી એક માણસના ગુણ દોષ અને તેનું નસીબ પારખવાની વિદ્યા (palmistry) કે જે વિદ્યાએ, આજે સઘળી વિદ્યાઓમાં આગળ વધેલાં ઇંગ્લંડમાં પણ, પગ પેસારો કરીધો છે, તે વિદ્યા ઉપર શેઠ જમશેદજીએ પોતાની જીંદગીનાં છેલ્લાં એક બે વરસમાં ધ્યાન પુગાડ્યું હતું. જેમ હિંદુસ્થાનમાંથી આસ્તે આસ્તે ગુમ થતી ઘણીક ઊંચી વિદ્યાઓના બાબમાં બનેછે તેમ આ વિદ્યાના ખરા ઉરતાદોને બદલે આજે ધુતારાઓ વધારે છે, અને તેથી તે વિદ્યા હસી તથા અધિકારમાં આવી પડે તેમાં કશી નવાઈ નથી. એક બે જાણકારોને હાથ શેઠ જમશેદજીને આ વિદ્યાની સચાઈ વિષેના ખાત્રીપુર્વક પુરાવાઓ મળ્યા પછી તેવણને તે વિદ્યા સંપાદન કરવાની ઘણી કાળજી હતી, પણ તે શિખવનાર કોઈ નહિ હતા. વળી તે સંપાદન

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

કરવા માટેનાં લાયક અને વિદ્વતા ભરેલાં પુસ્તકોની પણ ભારે ખુટ હતી. આ સઘળા નાસિપાસી આપનારા સંજોગો વચ્ચે પણ શેઠ જમશેદજી, મુંબઈ યા મુંબઈની બાહર, એ વિદ્યાના ખરા જાણકારોની મુલાકાત લેવા, અને તેઓથી થોડી થોડી સુચનાઓ મેળવવાની હોંસ ધાવતા હતા. પોતાની જાતિ ખોલ તથા અવલોકનની ખંતથી શેઠ જમશેદજીએ આ બાબદમાં પણ સારી કુશળતા દુક વખતમાં મેળવી હતે તેમાં કશો સંદેહ નથી.

વિદ્યાભ્યાસના આ સઘળા શોખને લીધે શેઠ જમશેદજીને એક “જહેર શેહરી” તરીકેની જીંદગી મુદ્દલ પસંદ નહિ હતી, અને તેથી તેવણુ જહેર સવાલોમાં, યા જહેર હીલ-ચાલોમાં જહજે ભાગ લેતા ન હતા. તોપણ તેવણુ વર્તમાન-પત્રો મારફતે તેમજ જાતિ પુછપરછથી સઘળી જહેર બાબદો ઉપર બારીક ધ્યાન આપતા હતા, ખલકે સઘળા અગતના સવાલોનો ગોચા અભ્યાસ કરતા હતા. સને ૧૮૮૪ નાં સાલમાં મુંબઈની સરકારે તેવણુને એક “જસ્ટીસ ઓવ ધી પીસ” નેમવાનું માન આપ્યું હતું.

બચપણથી શેઠ જમશેદજી ધણા કાવલા બાંધાના હતા. આસ્તે આસ્તે જીવાનીમાં આવતાં તેવણુનો તે બાંધો ખીલતો ગયો, અને પુખ્ત ઉમરે તેવણુ જિંયાં કદ અને સારા બાંધાના એક ગબરૂ જવાન બન્યા. પોતાના એક પુર્વજનાં ઠીંગણાં કદને લીધે તેવણુનાં કુટુંબે *Petit* નાં ફ્રેન્ચ શબ્દની

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી ખીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

જે ઉપમા મેળવી હતી, તે એવણે, પોતાનાં હાકમી ચલાવવા લાયકનાં જાયા કદથી, ખોટી પાડી આપી. તેવણના ચેહરાનો અમીરી દેખાવ, અને તેવણની સઘળી દમામદાર ઢબછબ, આ દુનિયાનાં એક સાધારણ માણસ તરીકે નહિ, પણ ખીજાં સાધારણ માણસો ઉપર સરદારી ભોગવવાને લાયકના, તેવણને ઠેરવતી હતી. પોતાની હૈયાતીનાં છેલ્લાં બે ત્રણ વરસમાં તેવણની તબિયત, તોપણ, લઠડવા માંડી હતી, અને સને ૧૮૮૭ માં સખત માંદગીને બિછાને પડ્યા પછી તેવણ પુરતી તંદોરસ્તીમાં પાછા આવી શક્યાજ નહિ હતા. ચાલુ બિમારીથી તેવણની તબિયત વધુ અને વધુ લઠડતી ચાલી હતી, અને ૧૮૮૮ ના માર્ચ મહિનામાં તેવણ એક વેળા ફરીથી સખત માંદગીને બિછાને પટકાયા હતા. આ માંદગીએ પેહલાં કશું પણ ચિંતા ઉપજાવનારૂં યા ભયંકાર રૂપ લીધું હતું નહિ, અને તેવણનાં મરણની પાંચ છ દિવસ આગમચ કોઇને એમ પણ માલમ નહિ હતું કે તેવણનો અંત-કાળ એટલો નજીક હતો. તોપણ ઇશ્વરી કબ્જ આગળ માણસાઇ અક્કલ પોંદચી શકતી નથી, અને છેલ્લા થોડાક દિવસ અતિશય પીડાકારીમાં કાલજ્યા પછી, રોજ ત્રીજે અર્દબેહશત, માહ ૭ મો મેહેર શેહનશાહી સને ૧૨૫૭ ચઝ્ઝજ્ઝો, તા૦ ૧૮મી માર્ચ સને ૧૮૮૮ ની પાછલી રાતનાં (ઇંગ્લેન્ડ ગણતરી પ્રમાણે તા૦ ૧૯મી માર્ચનો દિવસ શરૂ થતાંમાંજ) દોહડ કલાકને અમલે, પોતાનો પવિત્ર

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

આત્મા તેવણે પોતાના કિર્તારને હવાલે કીધો હતો. ગોયા કોઈ જેબી ફરેશતાઓને તેવણ કહેતા હોયે તેમ તેવણના છેલ્લા શબ્દો “મહને ઉંચકા!” “મહને ઉંચકા!” હતા, અને એજ શબ્દો સાથે તેવણ આયે ફાની દુનિયામાંથી તે મીનોઈ જહાનમાં સદાના ઉંચકાયા હતા. તેવણનાં મરણનાં બિઝનાં નજદીક તેવણનાં દુખી માતપિતા, મોહરદાર, અને એક બે સગાંઓ ઉપરાંત, આ લખનાર પણ હાજર હતો, અને પોતાના વાહલામાં વાહલા અને સર્વેથી માનીતા મિત્રથી આ દુનિયામાં સદાના છુટા પડવાની તે કમનસીબ અને છાતી ફાડી નાખનારી પળે, પોતાની નિર્બળ નાચારી વગ્ને, ઇશ્વરી હુકમ આગળ સર નમાવી, ચાક થતાં જીગર સાથે ઉભો રહેવાનો શોકાતુર સંતોષ તેને હતો. તે ગંભીર દેખાવ વેળાની જરી અને કલાપીટનું વર્ણન આયે કલમ કરી શકતી નથી. જે પ્યારા મિત્રને આ લખનાર વિના, અને આ લખનારને જે માનીતા દોસ્ત વિના, એક ઘડી પણ ચાલતું ન હતું તેઓ યોલ યોલતામાં આયે ધરતી ઉપરથી સદાના વિખુટા પડ્યા, અને તે જની રફીકથી કદીપણ ફરીથી છુટો નહિ પડવા માટે તેની સાથે તે જહાનમાં જોડાવાની પળ આવી પોંદ્યે તેટલાં, આ દુનિયાની જંજલો અને વિપત્તો તેને સીર ચોંદટી. તે મુબારક ઘડી આવી પોંદ્યે તેટલાં આયે જીગર તેની યાદી એક પળભર પણ વિસરનાર નથી. તેના ખાલેસ પ્યારની

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

બરકતથી તે યાદી આગે દિલમાં ઉંડામાં ઉંડી કોતરધ રહીછે, અને ખરાં જીગરનાં છુપ્યાં આંસુઓ તેને હરદમ તાજી રાખેછે. તે નેકજદ મિત્રનાં અશો રૂહ ઉપર પાક હોરમઝદનો, અને તેના માનીતા પવિત્ર ક્રેશ્તાઓનો, સાથે હંમેશ રહેા! આગે અદના કલમમાં તાકાત હશે ત્યાંસુધી આવા એક મિત્રની ખૂબીઓનાં વખાણો દરેક ઘટતે પ્રસંગે તે ગાતી રેહશે.

શેઠ જમશેદજીની લોકપ્રીયતા, તેવણને અવલમંજલ પોંહ્યાડતી વેળાએ મલેલી દબાદબા ભરેલી ભારે મિજલસ ઉપરથી, તેમજ તેવણનાં શોકાતુર મરણની નોંધ મુંબઈનાં સઘળાં ગુજરાતી તથા ઇંગ્રેજી વર્તમાન પત્રોએ, તેમજ નજદીક સઘળાં ચોપાન્યાંઓએ, અને બાહર દેશાવરનાં કેટલાંક બીજાં પત્રોએ વખાણના શબ્દો સાથે લીધી હતી, તે ઉપરથી પુરવાર થાયછે. આવા એક ખૂબીવંતા અને લાયકીથી ભરેલા નરનાં અકાળ મરણ માટે, અને તે મરણથી તેવણનાં બુજરોગ માતપિતાની આગે દુનિયાની જે એકલીજ આશા અને ઉમેદ તે ઉમેદ ભાગીને ભુકો થવા માટે, કોણની દિલસોજી નહિ ઉસકારાએ, અને કોણનું દિલ નહિ પિગળે? તેવણને છેલ્લું માન આપવા માટે ભેગા મળેલા જરથોસ્તીઓની સંખ્યા કાંઈ નહિ તો ચારથી પાંચ હજારની ગણાઈ હતી, કે જેવી ગંજવર સંખ્યા જાણકારોના કેહવા મુજબ મરહુમ શેઠ મેહરવાનજી પાંડેનાં મરણ પછી કોઈ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છાંદગીનો અહેવાલ.

પણ જરથોસ્તીનાં માન માટે ભેગી મળી નહિ હતી, બલકે શેઠ મેહરવાનજી પાંડેવાળી તે મિજલસ પણ એટલી ગંજવર હતી એવું ચોકસાઈથી કેહવાઈ શકાતું નથી. તેવણનાં રવાનને છેલ્લી આરામગાહે પુગાડવા માટે તેની પાછલ ગયલા પારસીઓની સંખ્યા પણ ખાસ્સી બેથી ત્રણ હજાર હતી. તેવણનાં મરણે મુંબઈમાં તેમજ બાહર ચોગમ મોહટી દલગીરી ફેલાવી દીધી હતી તેમાં તો કશો શક નથી, અને તે દલગીરી બતાવવા માટે તથા એ કમનસ્તીબ માઠા બતાવ માટે, તેવણનાં માતપિતા તથા કુટુંબ તરફ દિલસોજી બતાવવાને જે સામાન્ય લોક—અવાજ આપણુશીથી ઉઠી ઉભો થયો હતો, તેવો લોક—અવાજ આ લખનારે બીજા કોઈ પણ પારસી મહાવિરના બાબમાં સાંભળ્યો નથી.

આ પ્રમાણે પોતાનાં ચાલતાં ચલણમાં જે “મોધરાં” શેઠ જમશેદજીએ વાળ્યાં હતાં, તે મોધરાંઓએ, તેવણનાં મરણ બાદ, એકદમ ખીલી નિકળી, તેવણની લાયકી અને નેશીનો સુવાસ સઘળે પાંથરવા માંડ્યો. તેવણનાં જશ ભરેલાં જાહેર તથા ખાનગી કામોની કીર્તિનો અત્યાર સુધી છુપઈ રહેલો પ્રકાશ તેવણનાં મરણ બાદ સઘળે એકદમ પસરવા માંડ્યો, અને તેવણની તે ખુબીઓથી જેઓ અત્યાર સુધી બિનવાંકડ્ હતા તે સઘળાઓ, આએ અસીલ જીવાન્યાએ ૩૩ વરસની પોતાની ટુંક ઉમરમાં બજાવી દેખાડેલાં અગણીત ખાનગી પરોપકારી કામો વિષે સાંભળી, વિસ્મય પામવા લાગ્યા.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

નેકીનો બદલો હંમેશાં એવોજ મળેછે, અને ભલાની ભલાઈ તેનાં મરણ બાદજ પિછાનાયછે.

આએ શોકાતુર બનાવની નોંધ પછી, શેઠ જમશેદજીનાં મરણ બાદ, તેવણનાં દુખી માતપિતાએ, તેવણની નેક યાદગારી અહિં જળવી રાખવા માટે જે જે ઉપાયો લીધા છે, તે ઉપાયોની ટુંક નોંધ લેવાનું કામ બાકી રહ્યું છે. આ સર્વે ઉપાયો, તે સખાવતનાં કામો ખરપા કરવાને લગતા છે, કે જે કામો સાથે પોતાના વાહલા પુત્રનું નામ જીવેદાન સુધી જોડેલું રાખી તેવણની પવિત્ર યાદગારી જળવવાની રૂઢી નેમ તેમાં રાખવામાં આવી છે. આ સર્વે કામો જેમ મુંબઈમાં તેમ બાહર પણ થયાં છે, પણ મુંબઈને તેનો મોહટો, અને સર્વથી અગતનો, તથા શ્રીમતી, હિસ્સો મળ્યો છે. આ સઘળાં કામોમાં તે ભલાં માતપિતાએ એક મોતેબર નેમ મુજબ કામ લીધું છે, અને બનતાં સુધી તે કામો પોતાના મરદુમ પુત્રની જીંદગીની વળણ મુજબનાંજ શ્રીધાં છે. આથી શેઠ જમશેદજીનાં નામ સાથે જોડેલાં નજદીક સઘળાં ખાતાંઓ કેળવણીનાં કામને આગળ વધારનારાં, અને નાચાર બેચાર અને દરદીઓના છુટકારા અને રાહતને લગતાં છે.

આ સઘળાં ખાતાંઓમાં સર્વથી વધુ મોતેબર, વધુ શ્રીમતી, અને વધુ આશીર્વાદ ભરેલું તે ગંજવર ખાતું છે કે જેમાં નમાબાપાં, અને નાચાર બેચાર જરથોશ્તી છોકરાઓને પાળી પોષી, ઉધારી, તથા કેળવણી આપી, દુનિયામાં

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

તેઓને બાહર પાડવાની ઉત્તમ નેમ રાખી છે. આ ખાતું જે તેના હાતમ દિલના સ્થાપનારે નજદીક દસ લાખ રૂપ્યાની બાદશાહી રકમ ખરચી ઉભું થીવું છે તે પારસી કોમ ઉપર પોતાના આશીર્વાદો હંમેશાં પાંથરતું, અને તે સખી સ્થાપનારની, તથા જેવણનાં પુત્રને કાળે તે સ્થાપવામાં આવ્યું છે તે નામવર નરની, થીર્તિ સધળે પાંથરતું, સદા કાળ ઉભું રહેશે. એ બંધે બાપબેટાની યાદગારીનો તે એવો સ્થંભ થઈ પડશે કે જે ઉપર જમાના-ઓનો દોર ચાલવો કઠણ છે. નમાબાપા છોકરાઓ કે જેઓ પોતાને માથે કોઈપણ ધણીધોરી વિના ગલીએ ગલી રખડી, ખરાબ સંગતોમાં પંડી, ભુંડી ચાલના નિકળવાનો, અને તેવી ચાલથી કોમની એક નામોશી સરખા થઈ પડવાનો, વધારે સંભવ તેવાઓને તેવી તેમની ભવિષ્યની હાલતમાંથી બચાવવા, અને પુરતાં સુખચેતનમાં ઉધારી, ઘટતી કેળવણી આપી, આબરૂદાર શેઠરીઓ તરીકે દુનિયામાં બાહર પાડવા, એ કાંઈ જેવા તેવા જશ અને પુત્રનું કામ નથી. આજે કોમમાં ગરીબાઈ ધણી વધી પડવાની ક્રિયાદો સંભળાય છે. આ ક્રિયાદ પણ આ ઉત્તમ ખાતું ઘણે દરજ્જે દૂર કરે છે, અને આગળ ચાલતાં તે વધારે દૂર કરશે. નમાબાપા અને નાચાર છોકરાઓને પોતાને પડખે લેઈ તેવાઓને પાળવા પોષવા અને કેળવવાના ખરચનો બોજે તેમનાં ગરીબ ખેશીઓનાં સર ઉપરથી માફડી લેઈ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છંદગીનો અહેવાલ.

તેઓની ગરીબઈમાં આ ખાતું તેમને જેમ એક રીતનો આડકતરો ટેકો આપેછે, તેમ વળી તેવા છોકરાઓને આખરદાર ધંધાદારી તરીકે રળતા કમાતા દુનિયામાં બાહેર પાડી, કામના ગરીબ માણસોની સંખ્યામાં તેટલો ઉમેરો થતો તે અટકાવે છે. ખાતું હજી બચગીમાં છે એટલે આ સઘળા કાયદા એકાએક નજરે આવી શકશે નહિ, પણ જેમ જેમ વરસોનાં વધવા સાથે તે પોતાના ઉપ્યોગી-પણાંના ગુણો વધારે બતાવતું જશે, અને તેનાં શુભ ફળો કાંઈક સંખીન આકારમાં પ્રજા પોતાની સામે જોશે, ત્યારેજ આ બુલંદ ખાતાંની ધીમત હજી પણ વધારે બુજશે, અને ત્યારેજ તેના પરોપકારી મરહુમ સ્થાપરની ખરી ખુબી વધારે જોશ સાથે પ્રકાશશે. નજદીક એકસો અને દસ છોકરાઓને એકજ ઠેકાણે રાખી મધ્યમ સ્થીતીનાં માબાપોનાં ફરજંદો માફક, તેમને, સઘળાં ઘટતાં સુખ અને સગવડ સાથે, ઉધારવાં અને કેળવવાં, તથા ખરા દીનચુસ્ત જર-થોશ્તીઓનો છાપ તેઓનાં મન ઉપર મજબુત બેસાડી, દરેક રીતે લાયક બનાવી, તેઓને બાહર પાડવા, એ ધણા ગંજવર ખરચતું કામ છે, અને તે કામ આવું એક ગંજવર ખાતુંજ બજાવી શકે. શેઠ જમશેદજીને ત્યાં કશું ફરજંદ નહિ હોવાનો ખેદ તેઓનાં માબાપ ભેગો બીજાં ધણાઓને હતો, પણ આ ખાતાનાં ચેલાઓજ કેળવણી લઈ દુનિયામાં જ્યાંબી જશે ત્યાં શેઠ જમશેદજીનું નામ

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

એવી રીતે સાથે લેતા જશે કે જ્યો ઉપલો ખેદ જાહેર
હવે બતાવી શકશે નહિ.

આ ખાતાનાં સંબંધમાં શેઠ જમશેદજી માટે એક
ચીજ જે ઘણી જાણવા જોગ છે તે એ છે કે એવી જાતનાં
એક ખાતાનો વિચાર પોતાના સખીદિલ પિતાજીનાં મનમાં
ઉભો કરનાર, તથા તેવાં એક ખાતાની જરૂર તેજાણનાં
ધ્યાન ઉપર વારંવાર એ લાવનાર શેઠ જમશેદજી પોતે હતા.
તે પરોપકારી પિતાને, પોતાના નેકજાદ બેટાની આ સુચના,
ઘણી પસંદ હતી, પણ તે સંપૂર્ણ રીતે પાર પાડવા માટે
એક ગંજવર રકમની જરૂર હોવાથી તેવી રકમની ગણતરી
માટે તેજણ ઠેબેલા હતા. એટલામાં નાતરસજમે આ જીવાન્યા
ઉપર શેતાબી ધીધી, અને જે કામ મરહુમ શેઠ નશરવાનજી
પોતાના આ ચાલાક બેટાની હૈયાતીમાં તેજણની મજા
મુજબ પેહલ્લી જોગવાઈએ પાર પાડવાને ખાતી હતા, તે
કામ તેજણનાં આજ્ઞા ભરેલાં મરણના શોકાતુર પ્રસંગની
દુખ ભરેલી યાદ તરીકે સ્થાપવું પડ્યું.

આ ખાતાં ઉપરાંત પોતાના નેકનામ બેટાની યાદગારી
માટે શેઠ નશરવાનજીએ બીજાં નાહનાં નાહનાં ઘણાંક
ખાતાંઓ ઉભાં થીયાં છે, અને તેઓમાં શેઠ જમશેદજીની
નેમ મુજબ લાઇબ્રેરીઆ મોહટી જગ્યા રોકે છે. મુંબઈ
શેહરની પુરાણી ફાર્ત રીલીંગ ઇમ એન્ડ લાઇબ્રેરી, જેના શેઠ
જમશેદજી એક આજેવાન સભાસદ હતા, અને જે મુંબઈની

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જાંઘીના અહેવાલ.

સર્વે લાઇબ્રેરીઓમાં શેઠ જમશેદજીની સૌથી વધારે માનીતી લાઇબ્રેરી હતી, અને જે લાઇબ્રેરીમાં આગળ જણાવ્યા મુજબ શેઠ જમશેદજીએ પોતાના નામનું એક યુક-ફંડ સ્થાપ્યું હતું, અને આગળ ચાલતાં જને વધારે મોહટ્ટી મદદ કરવાની, અને વધારે સારા પાયા ઉપર મુકવાની ઉમેદ રાખી હતી, તે લાઇબ્રેરીને શેઠ નશરવાનજીએ પોતાના પુત્રની એ ઉમેદ મુજબ રૂ. ૨૫,૦૦૦) ની બાદ-શાહી રકમની ભેટ આપી છે, અને તેના ઉપકાર દાખલ લાઇબ્રેરીના કારોબારીઓએ તેનું નામ ફેરવી “ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત ફાર્ત રીદીંગ રૂમ ઍન્ડ લાઇબ્રેરી” એવું નામ આપ્યું છે.

ઉપલી લાઇબ્રેરી સુધાં, મુબઇ મધે ચાર, તથા બાહેર-ગામ મધે એક, મળી, પાંચ જુદાં જુદાં કેતાબખાનાંઓ મરહુમ શેઠ જમશેદજીને નામે ચાલે છે.

૧. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત ફાર્ત રીદીંગ રૂમ ઍન્ડ લાઇબ્રેરી.
૨. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત ડોલાબા લાઇબ્રેરી.
૩. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત ગીરગામ લાઇબ્રેરી.
૪. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત બાહેરકોત ધમપૂવમેન્ત લાઇબ્રેરી.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

૫. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત અંકલેશ્વર
લાઘવ્રેરી.

આ કેતાબખાનાંઓ તથા આગળ વર્ણવી ગયલા
કેળવણીખાતાંઓ ઉપરાંત, તનની કેળવણી માટે મુંબઈ
મધ્યે ખેતવાડીનાં વસતારાઓને એક કસરતશાળાની બંદૂર
હોવાથી તે ખુદ પણ શેઠ નશરવાનજીએ રૂ. ૪,૦૦૦ ની
રકમ બખશી પુરી પાડીછે. આ પ્રમાણે, મરદુમ શેઠને
નામે, ઔરકુનેજવાળાં મંજવર ખાતાં સુધાં, સવાળાં મળી
ત્રણ કેળવણીખાતાં—એ મુંબઈ મધ્યે અને એક બાહેર
ગામ—આલે છે:—

૧. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત પારસી
ઔરકુનેજ.

૨. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત બંદ્ય પારસી
ગરદસ સ્કુલ.

૩. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત ખેતવાડી
જીમનેશ્ચમ.

કેળવણીખાતાંઓ ઉપરાંત દરદીઓનાં દુખ ટાળવાનાં
ખાતાંઓ સાથે પણ શેઠ જમશેદજીનું નામ જળવી
રાખવામાં આવ્યુંછે. આમાંનાં બે ખાતાંઓ વિષે શેઠ
જમશેદજીની હેંચાતીમાંજ વિચાર ચલાવવામાં આવે
હતો, અને તેવણની મસલત સાથેજ તે વિષેની ગોઠવણ
પણ થઈ ચુકી હતી. એમાંનું પેહલું શ્રી ઉદવાધાનાં

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

પુરાણાં અને પવિત્ર ધર્મ-સ્થળમાં એ શેઠને નામનું એક ધર્મનું દવાખાનું જરી રાખવાનું ખાતું છે, કે જે ખાતે શેઠ નશરવાનજીએ રૂ ૨૦,૦૦૦) ની મોહટ્ટી રકમની મદદ, શ્રી ઉદવાધાનાં અંજુમન તરફથી હાલ ચાલતાં ધર્મનાં દવાખાનાને, આપ્યાથી, તે દવાખાનું શેઠ જમશેદજીને નામે ચલાવવાનું નક્કી થયું છે. વળી પાના જીલ્લા મધે આવેલાં વાડા ગામમાં, દરદીઆના છુટકારા માટે કોઈ પણ દાકતર યા દવાખાનું, ન હોવાથી, ત્યાંના રેહવાસીઆને એ બાબદમાં ખમવી પડતી ભારે દેરાનગતી દૂર કરવાના હેતુથી, રૂ ૧૦,૦૦૦) ને ખરચે એક ધર્મનું દવાખાનું તે ગામમાં મરદુમ શેઠ જમશેદજીને નામે ખરપા કરવામાં આવ્યું છે. આ ખાતાને હસ્તીમાં લાવવા માટે પણ શેઠ જમશેદજીએ પોતાની હૈયાતીમાં ઘણી ઉલટ તથા કાળજી બતાવી હતી.

દરદીઆના છુટકારાનું એક ત્રીજું કામ ગુજરાત મધે આવેલાં શ્રી સાદરા ગામ મધે કરવામાં આવ્યું છે. ત્યાંની સીવીલ આસપીતમાં સ્ત્રી દરદીઆ માટે કશી પણ એક્સાહેદી જોડવણો યા મહલાએ ન હોવાથી ત્યાંની બાપડી દુખ્યારી આરતોની તે ખુટ, મરદુમ શેઠ જમશેદજીનાં પુત્રને કાજે, શેઠ નશરવાનજીએ રૂ ૨૦૦૦) ખરચી, પુરી પાડી હતી. એજ પ્રમાણે શ્રી પુના શેહર મધેની “ધી દેવીદ સાસુન એસાયતમ” માં રખડતા રગતપી-

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીના અહેવાલ.

ત્યાંજીને રાખવાની જગ્યાની ધણી ખુટ હોવાથી, એ ખુટ, મરહુમ શેઠનાં માતાજીએ, તેવણને નામનો એક વોર્ડ, મજકુર એસાયલમમાં બાંધવા માટે, રૂ ૪,૦૦૦) ની એક રકમ આપી, પુરી પાડીછે.

આ મુજબ એ મરહુમ શેઠને નામે દરદીઓનાં દુખ ટાળવાનાં નીચલાં ચાર ધર્મનાં ખાતાંજી ઉભાં થયાંછે.

૧. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત ઉદવાડા ચેરીતેબલ દીસપેનસરી.

૨. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત વાડા ચેરી-તેબલ દીસપેનસરી.

૩. ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત ફીમેલ વોર્ડ ઓફ ધી સાદરા ઓસપીતલ.

૪ ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત લેપર વોર્ડ ઓફ ધી દેવીદ સાસુન ઈનફરમ એસાયલમ.

આ સર્વે ધર્મો ઉપરાંત, મરહુમ શેઠ જમશેદજીનાં ધર્મો માતાજીએ, પોતાની ધર્મોક લાગણીઓ મુજબ, એ મરહુમ શેઠને નામનો એક જાહેર ધાહમખાર દર સાલ મુંબઈ શેહર મધે કરવા માટે, રૂ ૨૨,૫૦૦) ની એક નાદર રકમ, પારસી પંચાયતના ત્રસ્તી સાહેબોના હસ્તકમાં સોંપીછે.

શેઠ જમશેદજીનાં નેક નામ સાથે જોડાયલા આં સઘળા ધર્મો ઉપરાંત, મરહુમ શેઠ જમશેદજીનાં પુતને કાજે,

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીના અહેવાલ.

ખુદ તેવણનાં ઉઠમણાં વેળાએ, તેમજ ત્યારબાદ પ્રસંગ પડવે, બીજી બેશુમાર નાહની મોહટી રકમોના ધર્મ એ મરહુમનાં દુખી લાગણીવાળાં માતપિતાજીએ કીધોછે, જે સર્વેની અતરે જગ્યા કરી શકાતી નથી. તે વિષે ટુંકમાં આટલુંજ કેહવું જોઈએછે કે તે દરેક રકમ ખરચવામાં ઉપર જણાવેલી શેઠ જમશેદજીની વળણ મુજબની મોતેબર નેમો હમેશાં જળવી રાખવાની કાળજી બતાવવામાં આવીછે.

શેઠ જમશેદજીનાં માતપિતાએ તેવણની પવિત્ર યાદ આ પ્રમાણે જળવી રાખવા માટે લીધેલા જુદા જુદા મોતેબર ઉપાયો ઉપરાંત, પારસી પ્રજાએ પણ, તે કારણ માટે, પોતાની તરફનો એક અદના, પણ દિલસોજીથી ભરેલો, ફાલો આપ્યો છે. મરહુમ શેઠનું એક અર્ધકદનું બાવલું બનાવી, તે, ઔરફનેજનાં મકાન મધે, ભેટ આપવાનાં કારણસર, પારસી ટોલાએ, પોતાના વડા અકાબર સર જમશેદજી જીજીભાઈ (ત્રીજા) બારોનેટ, સી. એસ. આઈ.ની સુચનાથી, અને તેવણની આગેવાની હેઠળ, રૂપ્યા ત્રણ હજારની ઉપરનું એક ફંદ ઉભું કરી, તે મજકુર ખાતાંના ત્રસ્તીઓને સ્વાધીન કીધુંછે, જે મધેથી, મરહુમ શેઠનું સંજેમરમરનું એક અર્ધ-બાવલું બનાવવાનું કામ, તેઓએ ઇચ્છાંદના નામીયા નકાશગીર મી૦ રૉસ્કો મલીન્સને સોંપ્યું છે, અને જે બાવલું, તૈયાર થઈ આવવે, ઔરફનેજની

૩૬ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની હાંદગીનો અહેવાલ.

નિશાળ માટે ખાસ બંધાતાં નવાં મકાનનાં દિવાનખાનામાં મુકાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

૩૬ જમશેદજીની આ દુનિયા મધેની ટુંટી, તોપણ ઝલકતી, કારકીરદીનો આ એક સારો હેવાલ છે. વાંચનારે તે ઉપરથી આ ભણા પરોપકારી નરની જુદી જુદી ખૂબીઓ પિછાની લીધી હશે. તેણે પિછાની લીધું હશે કે :

(૧) તેવણ એક હાંચી પંકતીના કવિ હતા, કે જે કવિતાની મજેદ—જેમ આ પુસ્તકના અભ્યાસ ઉપરથી માલમ પડશે તેમ—કાંઈ ન્યારીજ છે, અને જેવી જાતની દિલપઝીર કવિતાની ગુજરાતી ભાષામાં પેહલ કાઢવાનું માન તેવણે મેળવ્યું હતું.

(૨) આ ઉપરાંત ગુજરાતી સાહિત્યમાં કેટલાક શ્રીમતી સંબંધો દાખલ કરનાર તરીકે, તથા એક અચ્છા તરજુમો કરનાર તરીકે, તેવણે તારીફ લાયક કારણો શીધી છે.

(૩) તેવણ એક એવા પરોપકારી અને સખી દિલના આદમી હતા કે જેવાળેનો દર દિવસ કોઈ નહિ અને કોઈનું પણ ભણું કરવામાંજ જતો હોતો; જેવણ પોતાની કમાઈની ગણતરી વઢીક, સખાવતનાં કામ પાછલ પરચવાનીજ, રાખતા હતા, અને જેવાળના રૂપ દાખલા અને રૂપી સમજાવતથી હજારોનું ભણું થયું છે, અને જાહેર સખાવતનાં કેટલાંક મોતેબર ખાતાંઆ બરપા થયાં છે.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો અહેવાલ.

(૪) તેવણ એક ખરા ચુસ્ત અને દિનદાર જરથોશ્ટી હતા. પોતાના ધર્મ વિષે તેવણને ઘણાજ ઉંચો ખ્યાલ અને ગુમાન હતું, અને તે ધર્મના અભ્યાસની સગવડો માટે તેવણને હંમેશા ડાળજી હતી.

(૫) તેવણ પોતાની પારસી તોખમ માટે, તેમજ પારસી શિક્ષા માટે, મગફર હતા, અને કોમની શીર્ષિ માટે તેવણને એટલી બધી દાઝ હતી, કે તેવું જાત્યાભિમાન આ લખનારે કદાચજ બીજાં ઉકાળે એવું હશે.

(૬) જુદી જુદી ઉપયોગી બાબદોના તેવણ અચ્છા અભ્યાસી હતા, અને પોતાના દુરસદના વખતની દરેક પણ પોતાનું મન ખીસવવામાં અને જ્ઞાન વધારવા માટે શેઠવામાંજ તેવણ મોજ માની લેતા હતા.

(૭) તેવણ એક નમુનેદાર બેટા, માયાળુ ભરથાર, અને હેતવંતા ભાઈ હતા, અને કુટુંબ કબીલામાં પોતાની નમુનેદાર, મળતાવટી અને માયા ભરેલી ચાલથી તેવણ સર્વના એટલા તો માનીતા હતા કે છેક દુરનાં ખેશીઆ વટીક તેવણની એવી ચાલથી જનકેશાની કરતાં હતાં.

(૮) તેવણ જોકે જાહેર જીંદગીમાં ભાગ લેતા નહિ હતા, તોપણ એક ઘણાજ ઉપયોગી શેઠરી હતા, અને જાહેરમાં આવ્યા વગર લોકોપયોગી બાબદો માટે એટલી ડાળજી ધરાવતા હતા, તથા છુપો લાગવગ ચલાવતા હતા, કે જે એવણના અમીરી ખવાસને તદ્દન છાજતી બીના હતા.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની છાંદગીનો અહેવાલ.

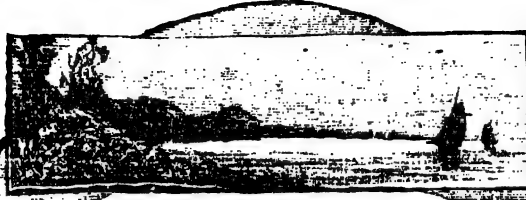
(૬) એક મિત્ર તરીકે તો તેવણની કીંમતજ ગણી શકાતી નથી. જાની મિત્રો ઉપર તો તેવણ ખરેજ જાન-ફેશાની કરનારા હતા. તેઓના સુખમાં પોતાનું સુખ, અને તેઓનાં દુખમાં પોતાનું દુખ, તેવણ સમજતા હતા, અને તેઓનાં ભણાં માટે એવા જુદા જુદા ઉપાયો યોજતા હતા, તથા છુપી ચાવીઓ ચલાવતા હતા, કે જુદા પોતાનાં ભણાં માટે પણ તેટલી ખંત કાઢી બીજાને આદમી ધરાવે નહિ. બીજા મિત્રો અને જોડખાણવાળાઓ સાથે પણ તેવણ તેવાજ માયાળુ અને લાયકીવાલા હતા, અને જરૂરને વખતે કાઢનું પણ કામ પાર પાડી આખ્યા વિના તેવણને સુખ નહિ હતું.

આ બાબતને મથાળે મુકેલા એક કરોડપતિના બોલો તેવણને તદ્દન લાગુ પડતા હતા. મી૦ એન્ડ્રુ કારનેગી નામના અમેરીકન કરોડપતિ, કે જેવણે દોલતના ઉધ્યોગ વિષેની ઘણીજ હાલપણ અને ફિલસુફી ભરેલી એક બાબદ અમેરીકાનાં જાણીતાં યોપાન્યાં “ધી નોર્થ અમેરીકન રીવ્યુ” માં થોડીક મુદત અગાઉ છપાવી હતી, અને જે બાબદથી આખી સુધરેલી દુનિયામાં તે વેળાએ ચરચા ચાલી રહી હતી, તે વિદ્વાન લખનારને વાંચનાર ભુલ્યાં ન હશે. તેનું લખવું બોલેબોલ ખરું છે કે દોલતના લાડથી નહિ બગડેલા, અને જાહેર પ્રજાની મોહટી સેવા બજાવનારા લક્ષાપતિઓના આવા છોકરાઓ કમનસીબે

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની હાંદગીનો અહેવાલ.

આજે ઘણા થોડાજ મળેછે. શેઠ જમશેદજીની જગ્યા આજને કાલ તો ખાલી દિસેછે.

આવા ચંચલ, માયાળુ, લાયકીવાલા, અને પરોપકારી નર ખોલવા માટે કોણ દલગીર નહિ થાયે? તેવળનાં અકાળ મરણથી ગયલી ખોટ સઘળાં લાગતાંવસગતાં માટે, તેમજ ખુદ જાહેર પ્રજા માટે પણ, એક ખરેજ કમનસીબ બનાવ હતો. પણ ઇશ્વરના રસ્તા ન્યારાજ હોયછે. તેની અગાધ રીતિઓ માણસાઈ ઠાહપણથી માખી શકાતી નથી, અને આ વૃત્તાંત ખતમ કરતાં આ સઘળા શોક વગરે એટલો દલગીરી ભરેલો સંતોષ માની લેવાનો છે કે જે ભલા નરનાં મરણ બાથે આટલો બધો વિલાપ કરવાનું કારણ છે, તે ભલા નર, પોતાની પાછલ, પોતાની નેશી અને ઉદ્યોગનાં એટલાં બધાં કામો, અને પોતાની મગજ-શક્તિનાં એટલાં બધાં ફલો, મુશી ગયાછે કે જેઓનો પમરાટ જમાનાઓ સુધી પસરતો જઈ તેમની શ્રીર્તિ પાંચરતો રહેશે.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

By poetry we mean not all writing in verse, nor even all good writing in verse. Our definition excludes many metrical compositions which, on other grounds, deserve the highest praise. By poetry we mean the art of employing words in such a manner as to produce an illusion on the imagination, the art of doing by means of words what the painter does by means of colour.—LORD MACAULAY.

જમશેદજી પીતીતની કવિતાની ખરી ખૂબીઓ પિછાનવા માટે કવિતા એટલે શું તેનો ખરો ખ્યાલ વાંચનારે ધરાવવો જોઈએ. ઇંગ્લેન્ડ કેળવણીના પ્રતાપથી, અને ઇંગ્લેન્ડ સાહિત્યનાં જ્ઞાનના ફેલાવા સાથે, આવો ખ્યાલ આજે ઘણાં વાંચનારો, ઘણાં નહિ અને થોડાં પણ, ધરાવતાં હશે, તેમાં

કશો સંદેહ નથી. આટલા માટે, એવો ખ્યાલ તેઓને આપવાનું કામ, આએ લખનાર, જાહજી મુશકેલીનું, સમજતો નથી. માઠાં ભાગ્યે ગુજરાતી શિખનારાં બચ્ચાંઓને બચપણથીજ જે તરખિયત મળેછે, તથા ગુજરાતી કવિતાઓના જે નમુનાઓ નાહની વયથીજ તેઓને શિખાડવામાં, બલકે મોહકે ચહાવવામાં આવેછે, તે નમુનાઓથી ખરી કવિતાનો જે ખ્યાલ, તથા ખરી કવિતા તરફનો જે ચાહ, તેઓને કુમળી વયથી મળવો જોઈએ તે તેઓ ધરાવતાં નથી, અને તેનું કારણ એ છે કે તે સઘળા નમુનાઓ, જેને આપણુ આ વિષયમાં હિંદુ-સ્કુલની કવિતાને નામે ઓલખીશું, તેવી કેહવાતી “કવિતા”ઓના છે. આ સ્કુલના લખનારાઓના કવિતા વિષેના વિચારે ઘણા વિચિત્ર, તથા આએ પુસ્તકથી કવિતાનો જે ખરો ખ્યાલ વાંચનારને આપવાની મતલબ છે તે પુસ્તક મધેની કવિતાઓથી તદ્દન જુદીજ કિસમના છે. તોપણ, જેમ જેમ તે બાળકો કેળવણીમાં, અને ઉમરમાં આગળ વધતાં જાયછે, અને ઇંગ્રેજી સાહિત્યમાંનાં કવિતાનાં નાદર ગોઠશે તેમનાં ધ્યાન ઉપર ઈસતાં જાયછે, તેમ તેમ બાળપણમાં શિખેલી તેવી કવિતાઓ સામે ખુદરતી રીતે તેઓનો અભાવ બેસતો આવેછે, અને ખરી કવિતાઓના ખ્યાલનો કાંઈક છાપ રફતે રફતે તેઓનાં મગજ ઉપર ઈસતો જાયછે. આ કારણસર, આ પુસ્તક મધે સમાવેલી કવિતાઓ, ગુજરાતીમાં અત્યાર સુધી કેહવાતી “કવિતાઓ”

નાં પિજનોથી, કેવી રીતે છુટી પડેછે, તથા તેવી કવિતાઓ ઉપર કેવી રીતે, અને શા કારણથી, ચહડીયાતાપણું ભોગવવા લાયકની છે, તે બતાવવાનું કામ દેખઈતી રીતે આસાન થાયછે.

આ તદ્દાવત તથા ચહડીયાતાપણું બતાવવા માટે “કવિતા” વિષેના હિંદુ-સ્કુલના લખનારાઓના વિચારોની, તથા તે વિચારો, છેક અસલ વાડેથી તે અત્યાર સુધીમાં થઈ ગયલા અમર કવિઓની કવિતાઓના અભ્યાસ ઉપરથી ઉપજતા ખરી કવિતાઓ વિષેના વિચારો સાથે, મળતા આવેછે કે નહિ તેની, એક ટુંક તપાસ લઈશું. એક કવિ ખુદરતથીજ કવિ તરીકે જન્મેલો હોયછે—તે હુનરથી કદી કવિ બનતો નથી—એ સિદ્ધાંત હિંદુ-સ્કુલની કવિતાઓના કાયદાઓમાં કેઠે પણ સ્વિકારેલું, યા તે કવિતાઓના અભ્યાસ ઉપરથી કોઈ પણ ઠેકાણે સિદ્ધ થયલું, જેવામાં આવતું નથી. એથી ઉલટું, પિંગળના જે કાયદાઓ, એ જાતની “કવિતા” માટે ઘડાયલા, આપણુ જોઈએ છીએ, તે ઉપરથી તો સામું એવું સાફ જણાયછે કે તે કાયદા પ્રમાણે ચાલનાર સાધારણ કેળવણી વટીકનો કોઈ પણ માણસ, માપી મોજી, તથા કાપી કુપીને બનાવી કાહડેલી ક્ષીટીઓથી પોતાને કવિનો એલકાબ સેહલમાં આપી શકે. કવિતા વિષેના આવા હલકા ખ્યાલ, તથા કવિતા બનાવવાની આવી હુનરથી યોજેલી રીતીઓને લીધે, ગુજરાતી સાહિત્યમાં

એવી જાતની કવિતાઓના નમુના અજ્ઞાનમાં અજ્ઞાન માણસોને હાથે વટીક લખાયલા આપણુ ઉકરડા પેરે ઉભાઈ જતા બેઠાએ, જે બેઠે તેવા લખનારાઓ, અને તેઓના જેવાજ તેઓના વાંચકોને મનથી સેહજ દિવસ “કવિતા” તરીકે પસાર થાયછે, તોપણ અંદ મુદતમાં તેનાં ખુદરતી અને લાયક મોહતે તે મરી જાયછે. “કવિતા”નું નામ તો તેવાં લખાણોને મુતલગજ છાજતું નથી. અને તેનું મુખ્ય કારણ ફક્ત એકજ છે, અને તે એ કે કવિતા બનાવવાની શક્તિને તેવા લખનારાઓ ખુદરત તરફની એક ઉમદામાં ઉમદા બખ્શેશ તરીકે લેખતા નથી, તથા તે બખ્શેશ ઘણા થોડાઓ ઉપરજ ઉતરેછે એવું તેઓ માનતા નથી. તેઓને મનથી “કવિતા” ગોયા એક કળાથી શિખવાનો (mechanic) હુનર છે, જે હુનરની ચાવીઓ કોઈ પણ માણસ શિખ્યો એટલે તે કવિ થઈ ગયો. ઉંચે દરજ્જેની કલ્પના-શક્તિ, જે સઘળી સારી અને અમર કવિતાઓમાં ઘણો અતલગનો ભાગ બજાવેછે, તથા લાખા ઉપરનો કાચુ, અને એખારતની રંગીનતા, જે ખરી કવિતાનાં લોહી અને માસ સમાન છે, તે ઉપલી જાતની કવિતાઓમાં ઉતરતો દરજ્જે ભોગવેછે. ચોકસ માત્રા તથા અક્ષરની ગણતરી એક લીટીમાં થઈ એટલે તે લીટી ગમે એવી પણ કઠોર, તથા વિચાર દર્શાવવામાં ગમે એવી પણ હલકી, હોએ, તોપણ તે “કવિતા” ગણાયછે. માત્રા તથા અક્ષરોની ગણતરી એવી કવિતા-

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

ઝોમાં સર્વ-અગત્યની ખીના છે. કુદરતના ચમતકારો, અને તેની બોહલી પેદાયશોનું જ્ઞાન, અને તે કુદરત સાથે તેના બનાવનારનો સંબંધ, તથા જુદા જુદા ખવાસોના આદમીઓ, તથા તેઓના રેવાએ વગેરેનું ખારીક અવલોકન, આવી કવિતાઓ ઉપરથી સ્વમેજ શિખી શકાય છે. કુદરતી લીલાનાં મનને મોહ પમાડનારાં ચિત્રો, જે સારી રીતે લખાયેલી કવિતાઓનાં હંમેશનાં ખેંચાણો છે, તે, આ જાતની કવિતાઓમાં ફેકટનાંજ શોધ્યે છિએ, કે જ્યાં

“Perhaps a beauty shines,

In the dry desert of a thousand lines.”

કદાચ કોઈ કવિરાજની શક્તિ એ હિંદુ-સ્કુલમાં એટલી હદે પોંહયે છે, અને કુદરતની ખલિહારી ઉપર લખવાને તેનું મન દોડે છે, તો ઘણાંમાં ઘણું નીચલી જાતની તોફે લીટીઓમાં તેનું પરીણામ સમાધ જાય છે. પર્વતો તરફ દોડી જતાં વાદળાંઓનો ખ્યાલ “કવિ” એ આપતો છે, અને તે કેવી સરસ રીતે તેણે વાંચનારને આપ્યો છે તેનું તોલ તે વાંચનાર પોતેજ કરી લેશે:

“જે જે પેલી, જડકથી જતી, હાથણી વાદળીઓ,

ભેટે કેવી, જુગતિ થકિ રે, પર્વતોને વળી ઓ.”

(રતુ વર્ણન, નર્મ કવિતા, સફે ૭૭)

અથવા જે કોઈ દબદબાવાળી મિજલસનું વર્ણન આપવાની એવા કોઈ કવિનાં મગજમાં ધુન ભરાય છે તો

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

નીચલી રસીલી(!) લીટીઓમાં તે પોતાનો રસ્તો લેયછે:

“ સામે બેઠાછે ગોકલદાસ,
વળી ભગવાનદાસ તે પાસ,
કોની પાધડી તો શેર પાંચ,
જેની લાંબી ઘણી છે ચાંચ.”

(દલપત કાવ્ય.)

ઉપલી લીટીઓ પોતેજ પોતાની કીંમત બતાવી આપેછે, એટલે તે ઉપર વધુ ટીકા વ્યર્થ છે. ફક્ત એટલુંજ જણાવવું અવશ્યનું છે કે એ હિંદુ-રકુલના નામીયા કેલવાતા છેલ્લામાં છેલ્લા બે કવિઓ—નર્મદાશંકર તથા દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ—નાં કાવ્યોમાંથી ચુંટી કાઢેલા ઉપલા દાખલાઓ એ જાતની કવિતાઓના આખાદ નમુના છે. ઉંચી કલ્પના—શક્તિની ગેરહાજરી, કવેતાઈ ખ્યાલોની મારા-માર, છંદ માત્રા ખાતર એખારતનો આપેલો ભોગ, વૃત્તુનુપ્રાસ (alliteration), તથા દરેક લીટીને છેડે પ્રાસ (મળતા અવાજ વાળા શબ્દો) મેળવવાની કાળજી, જે એ હિંદુ કવિતાઓની ઘેર ખોડનારી કસુરો કેલવાઈ શકાએ, તે ઉપલા દાખલાઓ ઘણીજ સંપૂર્ણ રીતે બતાવી આપેછે. કલ્પના—શક્તિ આવા દાખલાઓ-માં ઉંચે ઉડી શકતી નથી, કારણ કે તેને પિંગળના બનાવનારાઓએ જુદી જુદી જાતની કાયદારૂપી બેડીઓ પેહડાવેલી છે, જેવીકે દરેક લીટીમાં ગણત્રીના માત્રા તથા અક્ષરની અગત, દરેક લીટીને છેડેનો શબ્દ તેની નીચેની લીટીના

છેડેના શબ્દ સાથ મળતા અવાજવાળો હોવાની જરૂર, વગેરે. અલબત્તાં, દરેક સારી રીતે લખાયેલી કવિતામાં, મિઝાન યા વઝન (metre) ની હાજરી ના પાડી શકાતી નથી. તોપણ બારીકીથી જોઈશું તો તે મિઝાન પોતાનીજ મેળે, અને ખુદરતી રીતે, એક સરસ વેદતાં નાળાંની મિસાલ, કવિતામાં આવી જાય છે. કલ્પનાના જોશો, તે કવિતાના શબ્દો, પોતાની ખુદરતી જગેજ એક પછી એક બિરાજે છે, તેને તેવી રીતે લાવવા જોઈવવા માટે હુનરની, અને હુનરે ધોડેલા કાયદાઓની, મદદ લેવી પડતી નથી. લીટી મધુર છે કે કઠોર, તે મિઝાનમાં બરાબર છે કે આછી વધતી, તે જાણવા, અને પકડી પાડવા, માટે, એક કવિનો કાન એજ તેનો કાયદો છે. એક ખબરાયેલી લીટી, એક કેળવાયેલો, કાન જેવી ઝડપ અને આસાનીથી, પકડી આપશે. તેવી ઝડપ અને આસાનીથી પિંગળનો કાયદો તેમ કરી શકશે નહિ. બલકે ખરી કવિતામાં પિંગળના કાયદાઓની જરૂર નથી. જાણીતાં માહુવરી ટીકાકાર “અદ્વીનબર્ગ રીવ્યુ” ના એક બાહોશ લખનારના આ બાબદ વિષેના, વિચારો તદન બંધ થેસ્તા છે. તે કહે છે કે :

“Neither is poetry music ; so that, to try it by the laws, either of metre or of tone, must necessarily be fallacious. It is well enough, as a matter of amusement, to ascertain how the lines of our great poets have been fashioned ; but to deduce authorita-

tive rules from poems that have been written without rules, is plainly to derive an argument in favour of bondage, from the most splendid proofs of the benefits of freedom. Shakespeare most assuredly wrote without any reference to rule; *he trusted to his ear*, and produced the finest dramatic verse in the world. Milton also, beyond competition the greatest writer of epic verse, of whom we can boast, learned as he was both in metres and music, and with the finest apprehension for harmony, evidently composed without rule, and *trusted to his ear alone*, for those exquisite cadences with which, from his *Lycidas* to his *Paradise Regained*, all his poems abound. *It is undeniable, indeed, that the verse which is most perfectly according to rule is uniformly the most disagreeable.....* To insist that certain lines, with certain accents, should *alone* be held up as models, because they produce a good effect among others of a different modulation, is preposterous..... What would the painters say, if an amateur should stand forward and insist on their piling all their figures in a precise triangle? Yet we know that the pyramidal shape is the *beau ideal* of an artist. Variety in short, is necessary in poetry as in other things. It is *the whole* that should be harmonious; and it is

not true that this large and effective harmony is to be attained by the absolute and exact uniformity of all the corresponding parts. The poets know this: and it will be well for us to leave them to the free practice of their art, instead of perplexing them with dogmas which we are sure that the better part of them will never consent to follow."

(Selections from the *Edinburgh Review*, edited by Maurice Cross, Vol. I, pp. 271-272)

અને વળી આગળ આલતાં એજ દીક્રાકાર લખે છે કે :

" For our own parts, we are not inclined to lay extraordinary stress upon the mere structure and mechanism of poetry. *It is not very material, we think, that a poem should be built up according to rules,* many of which originated in the caprice of former poets.

આ ઉપરથી જોવામાં આવશે કે પિંગળના કાયદાઓ બાબુએ રેહવા દઇ કલ્પના—શક્તિને, અને તેની બરકતથી જોશ પર ચહડેલી એબારતને, જ્યારે તેનો ખુદરતી રસ્તો લેવા દીધામાં આવેછે, ત્યારેજ કવિતાનાં નામને છાજતું કાંઈક પરિણામ આપણે જોઈ શક્યે છિંચે. પણ એક વખતથી જો તે કલ્પનાને કાયદાઓની જાંજીરમાં જીકડાવા દીધી તો પછી તેના હાથ પગ ગોયા ભાગી જાયછે, અને કાયદાઓએ તપાસી તપાસીને લખેલી લીટીઓ, ખરી કવિતાને બદલે, ફક્ત છંદમાં

બેસાડેલા પદો (verses) નું રૂપ પકડેછે, કે જેવા પદ-
બાંધનારા (versifiers) ઉપલી જાતના કવિઓમાંથી પુષ્કળ
મળી આવશે. કવિતાની આવી સ્થિતી ઇંગ્રેજી જેવાં બોલણાં
સાહિત્યનાં પ્રજ્ઞસ્તાકમાં પણ એક વેળા થઇ ગઇછે, અને
ઇંગ્રેજી કવિઓની જીંદગીનાં વૃત્તાંત લખનાર નામીઓ
દોકતર જોનસન કવિ કાઉલીની જીંદગીના અહેવાલમાં
એક ઠેકાણે “metaphysical poets” માટે જે સખુનો વાપડે
છે તે ઉપલી જાતના કવિઓને આખાદ લાગુ પડેછે:

“Instead of writing poetry they wrote verses, and
very often such verses as stood the trial of the finger
better than of the ear; for the modulation was so
imperfect that they were only found to be verses by
counting the syllables.” આખાદ હિંદુ-સ્કુલની કવિતાનું
આ ચિત્ર સમજવું. લીટીમાંના અક્ષરોની આંગલી ઉપર
ગણતરી કરે ત્યારેજ તમોને જણાયે કે તે “કવિતા” છે,
બાકી તમારા કાનથી તો કદી તે લીટીની પરખ થઇ શકેજ
નહિ. કવિતામાં લખાયેલી હિંદુઓની રામાયણ અને
માહાભારત વિષે જેમ્સ સ્ટુઅર્ટ મીક્સ જે વિચારો
ઓચરેછે, અને તેની જે ખામીઓ દર્શાવેછે, તે પણ વળી
આ જાતની કવિતાને બરોબર લાગુ પડેછે. અને તેથી
એવી કવિતાઓની ખામીઓ મીક્સને તેના પોતાના અસર-
કારક શબ્દોમાંજ તે બતાવા દઇશું:

“They are excessively prolix and insipid. Of the style in which they are composed it is far from too much to say that all the vices which characterise the style of rude nations, and particularly those of Asia, they exhibit in perfection : Inflation ; metaphors perpetual, and these the most violent and strained, often the most unnatural and ridiculous ; obscurity ; tautology ; repetitions ; verbosity ; confusion ; incoherence.”

ખરી કવિતાની પિછાન ધરાવનાર એક શખ્સને કવિતાને નામનાં આવાં ચેડાંઓ સામે જ્યારે અભાવ થેસે ત્યારે ખરી કવિતાઇ શક્તિ ધરાવનારને તે સામે કેટલો તિરસ્કાર ઉપજવો જોઈએ તે વિચારવું સેહજ છે. જમશેદજી પીતીતને આવી કવિતાઓ માટે છેક નાહનપણુથીજ જમ સારો વિચાર નહિ હતો, તેમ તે સામે કુદરતી અનગમો ઉત્પન્ન થયો હતો. કવિતાનો કાંઈ સેહજ પણ કાંડો ધરાવવાના દાવાનું તકલીફીપણું, એવણે, એવી જાતની કવિતાની કેટલીક હાસ્યજનક નકલો (parodies) કરી, ગુજરાતી વાંચનારાંઓને, એક વેળા, ખતાવી પણ આપ્યું હતું. તેમાંની એકુ થે નકલો નીચે ઉતારતાં વાંચનારનું ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે કે હિંદુ-સ્કુલની કવિતાનું તે એક આબાદ ચિત્ર આપેછે, અને મીલે દર્શાવેલી તેની ખામીઓ તેમાંથી ખુદ્દી દિસી આવેછે :

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

“વન અઘોર મોટું, ત્યાં દિહું મેં ઘેટું;
 વાર ચાર તેથી દૂર, દિહો મેં ઉભેલો મ્યૂર;
 તેનેથી બે દગને છેટ, દિહું એક વાવેલું ખેત;
 દગલાં તેથી સત્તર એક, દિહો વાઘ ઉભેલો એક.
 એક બલદિયો તેની પાસ, ચાવતો હતો લીલું ઘાસ;
 ચિત્ર આ સંપુરણુ હું, છાંદની અંદર મેલું છું.”
 (“જ્ઞાન વર્ધક” પુ. ૪, સફે ૧૪૩)

“હું બેસેછું આ વન માંહે,
 ત્યાંથી પેલો પાલડ દેખાએ,
 દાદ કેશ હશે તે દૂર,
 ખોચોખોચ ઝાડોથી પુર.

“મથાળાં પર તેનાં છેક,
 તીતર સોલયેછે ઝાંડે એક;
 પગો તેના કોમળ કેવા,
 ઝલકે સુઝાં તૂળાં જેવા.

“મથાળાં પર બેઠું તે
 દ્રુપ્દી નામે હેઠું તે,
 મધુરા સ્વરો કાઢેછે,
 રાગ કાન મુજ લાડેછે.” (તેજ)

જેઓને ગુજરાતી કેહવાતી કવિતાનો કાંઈ પણ અનુભવ
 હશે તેઓ તુરત કહી શકશે કે જમશેદજી પીતીતની ઉપલી
 રમુજી નકલો તેની કવિતાઓનો આખાદ છાપ વાંચનારનાં

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

મન ઉપર બેસાડેછે. હિંદુ, અને તેમને પગલે આંખ વીંચી ચાલનાર કેટલાક પારસી, લખનારાઓની લીટીઓ મુખ્યત્વે એ કિસમનાંજ ધોરણ ઉપર રચાયલી સમજવી.

હવે ત્યારે ખરે કવિ તે કોણ, અને ખરી કવિતા શાને કેહવી, તે સવાલ ખુદરતી ઉભો થાયછે. ઑક્સફર્ડની નામીયી યુનીવરસીટીનો કવિતાનો પ્રોફેસર, મી૦ શેર્પ, જે કવિતાને લગતાં પોતાનાં બોહલાં જ્ઞાન અને પાકા અનુભવ માટે જાણીતો થયલો છે, તથા જણે એ ઉમદા બાબદ વિષે ઘણાંક લખાણો શ્રીધાંછે, તે પોતાની “Aspects of Poetry” નામની ચોપડીને સફે ૩૫ ઉપર, આ વિષે જે શબ્દો કહેછે તે ગોખી રાખવા જોગ છે:

“It is the prerogative of poetry to convey to us, as nothing else can, the beauty that is in all nature, to interpret the finer quality that is hidden in the hearts of men, and to hint at a beauty which lies behind these, a light ‘above the light of setting suns’ which is incommunicable.”

વળી એજ કેતાબને સફે ૧૪-૧૫ ઉપર ઉપલોજ કાબેલ લખનાર વધુ જણાવે છે કે: “To appeal to the higher side of human nature, and to strengthen it, to come to its rescue, when it is overborne by worldliness, and material interests, to support it by great truths, set forth in their most attractive forms,—this is the only

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

worthy aim, the adequate end, of all poetic endeavour. And this it does by expressing, in beautiful form, and melodious language, the best thoughts and the noblest feelings which the spectacle of life awakens in the finest souls.....The true end is to awaken men to the divine side of things, to bear witness to the beauty that clothes the outer world, the nobility that lies hid, often obscured, in human souls, to call forth sympathy for neglected truths, for noble but oppressed persons, for downtrodden causes, and to make men feel that, through all outward beauty and all pure inward affection, God Himself is addressing them."

કવિતાની ખાખદના આ કાયેલ ઉસ્તાદે ખરી કવિતાની આપેલી આ સમજણ કરતાં વધારે સરસ સમજણ આપણને જવળેજ મળી હશે. એ ઉસ્તાદે આપેલા વિચારો સાથે જમશેદજી પીતીતની કવિતાઆ અનુસરતી આવેછે કે નહિ તે આપણુ આગળ ચાલતાં તપાસીશું. તેટલાં, ઉપર લખાણથી સમજાવેલી હિંદુ-સ્કુલની કવિતાની અસર પારસી-ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર કેવી અને કેટલી થયછે, અને બીજી કેમ કેમ કવિતાની "સ્કુલો" ને તેથી જનમ મળ્યોછે તે હુંકમાં જોઈશું.

જાણીતો ઇંગ્લેજ કવિ કોલરીજ પોતાની "Biographical Literaria" નામની ચોપડીમાં એક ઠેકાણે કહે છે કે
 "Not the poem which we have read, but that to which

we return, with the greatest pleasure, possesses the genuine power, and claims the name of essential poetry” ફક્ત આ કાનુનથીજ તપાસતાં હિંદુ-સ્કુલની કવિતામાંની કોઈને પણ, ઉપર બતાવી આપેલાં કારણોને બાજુ રહેવા દીધે તોપણ, ખરી કવિતાનું નામ ઘટતું નથી. કારણકે તે કવિતામાંની કોઈ એવી છે કે જે એક વખતે જોયા પછી હોંસ અને ઉલટથી આપણને ફરી ફરી વાંચવા ગમે? આ રીતે તે કવિતા પોતા માટે વાંચનારાઓનો અભાવ ખેંચતી જાય, અને તેથી ભુલાતી, અને છેલ્લે મરતી, જાય, એ કુદરતને અનુસરતો નિયમ સમજવો. પારસી વાંચનારાઓની કેળવણી લાગણીઓને એ કવિતાઓ રચતી નથી, એટલે તેની જગ્યા લેવા હિંદુ-સ્કુલ કરતાં કોઈ વધારે લાયક કવિતાઓ કુદરતીજ નિકળવી જોઈએ. જેમ વાંચનારાઓનો ચાહ તેવી કવિતા ઉપર દોડે નહિ, તેમ સારા લખનારાઓ પણ તેવી કવિતાની નકલ કરવાને લલચાએ નહિ. આટલા માટે પારસીઓમાં ગુજરાતી કવિઓના એક નવા વર્ગને જન્મ મળ્યો, કે જે વર્ગને આપણ કવિતાની ફારસી-સ્કુલનાં નામથી ઓળખીશું. ફારસી એટલા માટે કે એ સ્કુલના લખનારાઓ પોતાની કવિતાની જોડણીમાં ફારસી બેટબાજી, અને એબારત-બંધણની નકલ કરતા હતા, અને પોતાના વિચારોમાં પણ ફારસી સહુરાધાત અને રંગીનતા આમેજ કરતા હતા. આ સ્કુલ પણ જોકે કાંઈ ખામીઓથી નિરાળી ન હતી, તોપણ તે પેહલ્લી બતની કવિતા ઉપર દેખ-

ઇતું ચહડીયાતાપણું ભોગવતી હતી, કારણકે મધુર એખારત, કુદરતનું વર્ણન, અને તેના બનાવનારની અપાર શક્તિની તારીફ, અને તેનો ખાસી બંદાઓ સાથનો તાલુકો, એ એવી કવિતાઓમાં હિંદુ-સ્કુલની કવિતા કરતાં વધારે જણાતાં હતાં. મનસુખનું “ગંજ નામું” આ ફારસી-સ્કુલનો એક જણવા લાયક નમુનો છે, અને જે બીજા કોઇ નહિ, પણ કોલ-રીજના ઉપર તપકાવી લીધેલા કાનુનથીજ તેને તપાસીશું તો આપણને જણાશે, કે ગંજનામાંમાં સમાવેલી કવિતાને ખરી કવિતાનું નામ છાજે છે, કારણકે એક વાર વાંચેલી તે ફરીથી વાંચવા ગમે છે. તોપણ ફારસી-સ્કુલની આવી કવિતાઓની ખામી (જેમ આએ લખનારે એક બીજા ઠેકાણે ઘણાં વરસો ઉપર દર્શાવ્યું હતું તેમ) “વિચારોની પુષ્કળ સહરાઘાત, ભાષાનું હૃદયી જ્યાદા રંગીનપણું, ઉપમાઓનું અજબ સરખું વિચિત્રપણું, વગેરેમાં સમાઇ છે.” આ કારણથીજ તેના જાહજ નકલ કરનારાઓ નિકળ્યા નથી, અને ખરી કવિતા જેટલે દરજ્જે લોકપ્રિય થવી જોઇએ તેટલે દરજ્જે તે થઇ નથી. આટલા માટે પારસીઓને પોતાની વધતી જતી કેળવણીએ આપેલા કવિતા વિષેના ખરા વિચારોને અનુસરતી કવિતાની એક નવી સ્કુલની દેખાઇતી જરૂર હતી, અને તેવી કવિતાઓ તેઓ માટે પેદા કરનાર, ઇશ્વરની અપ્પેશ પામેલા, કોઇ લાયક કવિની તેઓમાં ખુટ હતી. જન્મશેદ્ધિ પીતીત તે ખુટ

જમ પુરી કરી આપી, તેમ કવિતાની એક નવીજ સ્કુલ (જેને આપણે ઇંગ્લેજ-સ્કુલનાં નામથી ઓલખીશું તે) તેવણે ઉભી ઢીધી. કાઉલીના વખતથી તે પોપના જમાના સુધી કેટલેક આડે રસ્તે ઉતરી ગયલી કવિતાને તેના અસલ અને કુદરતી રસ્તા ઉપર લાવવાનું જે માન ઇંગ્લેજ સાહિત્યમાં કાઉપર કવિ ખાટી ગયોછે, તે માન, ગુજરાતી સાહિત્યમાં વાજખી રીતે જમશેદજી પીતીતે મેળવેલું આએ લખનાર માનેછે. કવિતાનો શોખ, અને કવેતઢ વળણ, ખચપણથીજ ધરાવતા હોવાને લીધે તેવણે નાદર ઇંગ્લેજ કવેતાઢ ગોહરોનો સારો અભ્યાસ ઢીધો હતો, અને તેથી ખરી કવિતા શું તે તેવણ નાધલી વયથીજ શિખ્યા હતા. આ સાથે, કુદરત અને તેના બનાવનાર વિષે, તેવણને હંમેશાં ઉંચા વિચારો રેહતા, અને તે બંનેને તેવણ ખરા લક્ષિતલાવથી પૂજતા હતા. બંને વિષેના તેવણના ઉભરા જોશભરી તથા મધુર એખારતમાં રસ્તો લેતા, અને તેનાં પરિણામમાં, સઘળી નાહની કવિતાઓ એકખારગી બાજુએ મુઢીએ તોપણ, “માહરી મજેહ” વાળી નાદર કવિતા જુદા જુદા ૧૮ આંકોમાં ધરાવવાને આજે ગુજરાતી સાહિત્ય લાગ્યશાળી નિવડ્યુંછે. પ્રોફેસર શેર્ષે ખરી કવિતાની જે મોહ પમાડનારી ખૂબી, તથા મોતેખર નેમ વિષે લખેલું આંપણે ઉપર જોયુંછે તે ખૂબીઓ, અને તે નેમ, આ પુસ્તક મધે સમાવેલી સઘળી કવિતાઓ, અને મુખ્ય કરી “માહરી

મળેહ ” ના, અભ્યાસ પછી, એક ધ્યાનવાળા વાંચનારને સ્પષ્ટ માલમ પડી આવશે. માણસજી ખવાસની ચહડતી બાજુ અને તેની ઉમદા લાગણીઓની મારફતે, છેક તેના આત્માના ભિત્તર સુધી પોંહચી જવું, અને દુનિયાઈ જંજલોથી કચડાઈ ગયલા એક જીવડાને તે માયાજી કિરતારની અપાર શક્તિ અને અનહદ મેહરબાનીઓનો ખ્યાલ આપી, ધરમના ઉપદેશો દેવા, અને વળી તે સઘળું મોહપમાડનારા આકાર અને મધુર એબારતમાં કરવું, એ ખરી કવિતાની જે નેમ પ્રોફેસર શેર્પ સમજાવેછે, તે જમશેદજી પીતીતની કવિતાઓ ઉપરથી આપણને ઠારેઠાર જણાયછે. એક ખરા કવિ તરીકે તેવણને પુરવાર કરવા માટે ફક્ત આએ ખુબીઓજ આપણને જણાયછે એટલુંજ નહિ, પણ એક ખરા કવિને જે બાબદો સાથે મુતલગજ તાલુકો નહિ એવી બાબદોથી પણ આપણુ જમશેદજી પીતીતને વેગળા રહેલા, તેવણની સઘળી કવિતાઓમાં, જોઈએ છિએ. પ્રોફેસર શેર્પ કહેછે : “The worship of wealth and all it gives, a materialistic philosophy which disbelieves in all knowledge unverifiable by the senses, luxury, empty display, worldliness, and cynicism, with these, true poetry cannot dwell.” (Aspects of Poetry, સદે ૧૫)

ઉંચે દરજ્જેની કવિતામાં એક કવિની કદપના-શક્તિ જે ભાગ ખજાવેછે તેવી કદપના-શક્તિ જમશેદજી પીતીત ધરાવતા હતા કે નહિ, એ સવાલની તપાસ, એક કવિ તરીકેની

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

એવાણની જગ્યા ગુજરાતી સાહિત્યમાં ઠરાવવા માટે, ઘણી અગત્યની છે. ત્યારે ખુદરતી રીતેજ સવાલ ઉભો થાયછે કે કદપના—શક્તિ એટલે શું? માનસિકશાસ્ત્રમાંથી આ બાબેનો કશો ચોક્કસ ખુલાસો મળી શકતો નથી. એ શક્તિ વિષેનો જેમી ખ્યાલ આપણુ ધરાવીએ છિએ તે જુદા જુદા કવિઓનાં પુસ્તકો ઉપરથી, અને તેઓની કવિતા—રચનાના અભ્યાસ પછી, આપણુ એકઠો કરી શકીએ છિએ, અને તેથી આપણુ એટલું કહી શકીએ છિએ કે તે એવી જાતની શક્તિ છે કે જેથી તેવી શક્તિ ધરાવનાર માણસ, એક સાધારણ માણસ જેવાજ વિચારો ધરાવતાં, તે વિચારો, વધુ જોશ સાથ, વધુ ખુદ્દસી રીતે, અને વધુ રંગીનતાથી બતાવી શકેછે. તેની કદપના—શક્તિ તેને વળી તેવા વિચારો ઉપરથી ઉપજતા બીજા વધુ વિચારો તરફ, અને તે ઉપરથી મેળવાતા સાર ઉપર લેધ જાયછે. એક સાધારણ ચીજ જે સાદી આંખે દ્રુક્ત તે ચીજ લાગીનેજ રહી જાયછે, તે કવિની આંખે અને કવિની કદપના—શક્તિએ તેથી કાંઈ વધુજ દિસેછે. ખુદ જમશેદજી પીતીતના પોતાનાજ શબ્દો તાંકી બતાવ્યે તો એક કવિની તે કદપના—શક્તિમાં એટલું બધું જોર હોયછે

“કે રેતીના એક ઝીણા દાણાની માંહે,
જેએ તે એક જગતનું બોલવું બંધાણુ;
એક દીપાંના ઝીણા ઘેરાવાની માંહે,
જેએ તે એક ગંજવર દરિયાઇ રમત.”

(માહરી મજેહ, ૧, ૫૩-૫૬, સદે, ૮)

રેતીનો એક દાણો, અને પાણીનું એક ટીપું, જે સાધારણ વિચારે રેતીનો દાણો અને પાણીનું ટીપુંજ રહેછે, તે દાણા, અને તે ટીપાંમાં, એક બોહલી જગત અને એક યંત્રવર દરિયો, જોવાની જે શક્તિ, તે ખરી કલ્પના-શક્તિ, અને તે શક્તિ ધરાવનાર, એજ ખરો કવિ. કલ્પના-શક્તિ વિષેનો ખરો ખ્યાલ ઉપલી ચાર સાદી, પણ ઘણી જોશવાળી, લીટીઓ આપણને ખુલ્લે ખુલ્લો આપેછે. કવિ વર્દસ્વર્થ, સાધારણ શક્તિવાળા એક માણસ વિષે લખતાં, ઉપલા જોવાજ વિચાર એક ઠેકાણે દર્શાવેછે કે :

“ A primrose by a river's brim,
A yellow primrose was to him,
And it was nothing more. ”

જનામાં કલ્પના-શક્તિ વધારે ખીલેલી તેવા એક માણસને મનથી એક ફુલ એક ફુલ તરીકેજ પસાર થઈ જતું નથી. તે ઉપરથી ખીજ હજારો વિચારો તેને સુજેછે, અને હજારો ખીજ ખ્યાલોની દોડદોડી, પોતાની રંગીત એબારતમાં, તે કવિ મચાવી દેયછે. (જુઓ “પાહડની બાજુ ઉપર ઉગેલાં એક ફુલને વિષે,” સફે ૨૨૬.) રેંટના ચક્રરના ફરવાથી સાધારણ મગજને ફક્ત ધારકાં મધેથી પાણી પડવાનોજ ખ્યાલ આવેછે. તેજ ખ્યાલ એક કવિને પણ આવેછે, પણ તે કેવાં વધુ જોશ, અને કેવી વધુ ઝમક સાથે બતાવી શકેછે, તે “માહરી મજહુ” મધેની નીચલી લીટીઓ ઉપરથી જોઈ શકાશે :

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

“કાહટે રેંટનું ચક્કર ત્યાં દૂરમાં અવાજ,
દાહડાની રગડથી થતું નારાજ.
રડે ધારકાં આંસુનો ધોતખંધ વરસાદ,
બુજી તે ચક્કરનું દુખ ને ક્ષ્યાદ;
વધુ રડે ચક્કર તે ધારકાંની સાથ,
બુખતી બેઠીને પોતાની ક્ષ્યાદ.”

(માહરી મન્ગેલ, ૯, ૧૯-૨૪, સંદે, ૧૨૭)

રેંટનાં ચક્કરના અવાજને રડવા સાથે, અને ધારકાં મધેથી પડતાં પાણીને આંસુના ધોત સાથે, સરખાવવાનું એક કવિની કલ્પનાનેજ સુજી શકે. અને તોપણ એ ઉપમા કેવી ઝમકવાલી, કેવી ખૂબસૂરત રીતે બતાવેલી, કેવી મન ઉપર આબાદ અસરકરનારી છે! એક ખરા કવિના કામેલ હુનરની તે એક અચુક સાબેતી છે. એવી સાબેતીઓ આ પુસ્તકનો બારીક અભ્યાસ કરતાં પાને પાને મળી આવશે, પણ તે સઘળી સાબેતીઓ અહિં ઉતારી આ વિષયની લંબાઈમાં અણધરતો વધારો કરવાની મતલબ નથી. જમશેદજી પીતીતમાં એ શક્તિ ઘણી ઉંચે દરજ્જે, તથા ઘણી ખીલેલી હદ સુધી, હતી, તેની સાબેતીમાં ફક્ત એકજ બીજો વધુ દાખલો આપી આપણ આગળ ચાલીશું. સંદે ૧૮૧ ઉપર, “કિમ્ચલમાં પડેનું ફુલ” એ નામની કવિતા, જોવામાં આવશે. સાધારણ મનશક્તિએ તે ફુલ ગ્રાહ ઉપરથી તુટી કિમ્ચલમાં પડ્યું છે, અને તે કિમ્ચલમાં ખરડાઈ ગયું છે,

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

એ સિવાય વધુ ખ્યાલ દોડાવી શકાવાનો નથી, પણ એક કવેતાઈ કલ્પના—શક્તિ તે સાદા ખ્યાલને કેવી જુદી જુદી તરેહથી રમી શકેછે, તથા કેવી કેવી કિસમના ખ્યાલોથી તે વિચારને દિપાવી શકેછે તે એ સુંદર કવિતા વાંચવા ઉપરથી ઝટ જણાઈ આવશે.

ઉપર લખાણથી સમજાવ્યું તે ઉપરાંત કલ્પના—શક્તિનું એક બીજું પણ વધુ કામ હોયછે, અને તે એ કે સાધારણ માણસના ખ્યાલે જવળેજ પોંદ્યતી, અને ઘણી વેળા કંકત હવાઈ, ચીજને, તે પોતાની કલ્પનાને જોરે, વિચારોમાં ગાંઠવી, તથા એબારતનો લેબાસ પેહરાવી, જીવતી જગતી બનાવી દેયછે, અને તેના લાયક આકારોમાં આપણી સનમુખ તે રજી કરેછે. આ તેની ખૂબીને લીધેજ શેક્સપીયરે લખ્યું છે કે

“Imagination bodies forth
The forms of things unknown.”

જેવો આકાર મળ્યા પછીજ એજ જગઆશકાર કવિના બોલોમાં

“The poet's pen
Turns them to shapes, and gives to airy nothing
A local habitation and a name.”

આવીજ શક્તિ વિષે શેઠ જમશેદજીને પોતાને પણ પિછાત હતી, જે તેવણીની નીચલી લીટીઆ ઉપરથી માલમ પડી આવશે:

શ્રેષ્ઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

“ વાદલ જેથી ફરેસ્તો થોળેલો રહે,
કવિ સાં કલ્પનાથી પોંદચી શકે.”

(માહરી મજ્જેહ, ૧૬, ૩૭-૩૮, સફે, ૧૫૩)

એક કવિમાં કેવી રીતની કલ્પના-શક્તિ હોવી જોઈએ તે આ ઉપરથી આપણે તપાસી લીધું. પણ કદત ઉંચે દરજ્જેની કલ્પના-શક્તિ એ કવિતા બનાવવા માટે એક ખરા કવિનું ગોચર હથિયાર છે. તે હથિયાર કામે લગાડવા માટે એક કવિ સોડે બીજા ઘણા સામનની અગત છે. તે સામન તેની સોડે હોએ નહિ એટલે તે હથિયાર નકામું પડી રહી કાટ ખાઈ જાય છે. આટલા માટે તે હથિયારના વપડાસ સાફ જે સામનની એક કવિને અગત છે તે સામન તેનાં મનની દોલત છે. તે ખુદરતે આપેલી, તેમજ જ્ઞાન અને અનુભવથી સંપાદન કીધેલી, હોવી જોઈએ. આ દુનિયાની જીંદગીનો બોહલો અનુભવ, અને ખુદરતનું ધણું અતલગનું જ્ઞાન, તેણે ધરાવવું જોઈએ છે, અને દરેક ચીજ જે પોતે જોઈ હોએ, અથવા પોતાની લાગણીથી અનુભવી હોએ, તેનું જ્ઞાન પોતાની અક્કલનાં જોરે, અને વિચાર શક્તિની મદદથી, તેણે ખીલવવું જોઈએ છે. આએ સઘળું ભંડોળ, આએ સઘણા અનુભવ, અને આએ સઘળું જ્ઞાન, એ એક કવિને સામન છે, કે જે સામન ઉપર તે પોતાની કલ્પનાનું હથિયાર વાપરી તેમાંથી મોહ પમાડનારી કવિતાઓ આપણને બનાવી આપે છે. ટુંકમાં, પ્રોફેસર

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

શેર્પના બોલોમાં બોલીએતો “એક કવિ, બોહલા અનુભવ, તિક્ષણ લાગણી, અને ઉંડા વિચારોથી ડાહપણવાળો અનેલો એક માણસ હોવો જાઈએ. શેઠ જમશેદજીની જીંદગીનો અહેવાલ આગળ આપવામાં આવ્યોછે તે ધ્યાનથી વાંચનારે જોઈ લીધું હશે, કે આવી જાતનાં ભંડોળથી પોતાનાં મગજને સિણગારવા, તેમજ આવો અનુભવ ભેગો કરવા માટે, તેવણે કેટલો શ્રમ લીધો હતો, અને તેમાં તેવણે કેટલી કુતેહ પામ્યા હતા. આ ઉપરાંત તેવણનો અમીરી ખવાસ, જુદી જુદી ઉંચા પ્રકારની લાગણીઓથી, કેવો દિપ્તો હતો તેનું પણ વર્ણન વાંચનારના ધ્યાનમાં હશે. આ સઘળી બીનાઓ પુરવાર કરેછે કે જમશેદજી પીતીતની કલ્પનાને પોતાનું કામ બજાવવા માટે તેવણનાં મગજનાં ભંડોળમાં, અને તેવણની ઉંચી લાગણીઓમાં, પુરતી સામગ્રી મળતી હતી, અને તે સઘળી સામગ્રી, મોહ પમાડનારી લીટીઓ બનાવવામાં, તેવણે કુતેહમંદ રીતે વાપડી હતી. કવિને લાયકની સઘળી સામગ્રીનો, અને તે વાપડવાનો, જમશેદજીને ધણો સંપૂર્ણ ખ્યાલ હતો તે તેવણની નીચલી લીટીઓ ઉપરથી પુરવાર થશે:

“ રેડ માહરી કવેતમાં મંદુર્યો રસ,

આપ મહને ભાપાનું જોર ને કૌવત !

કર વેહતું મગજ, ને બોલતી જખાન,

ઉભાવ માહરું જીગર, ને ઘસ માહરું ધ્યાન. ”

(માહરી મજ્દહ, ૪, ૫૧૪-૧૭, સર્કે, ૫૩)

એક ખરા કવિની ખૂબીઓની પરિક્ષા, તેણે કેવી કેવી બાબદ ઉપર કવિતા રચીછે, તેથી પણ થઇ શકેછે. પ્રોફેસર શેર્પની શાહદત ફરી એક વાર તાંત્રીશું. તેના વિચાર પ્રમાણે “There is nothing that exists except things ignoble and mean, in which the true poet may not find himself at home—in the open sights of nature, in the occult secrets of science, in the ‘quicquid agunt homines,’ in men’s character and fortunes, in their actions and sufferings, their joys and sorrows, their past history, their present experience, their future destiny.” આ પુસ્તકનાં પાનાં ઉથલાવતાં વાંચનારને જોકે ઘણે દરજ્જે એવું માલમ પડશે કે જમશેદજી પીતીત ખુદરતના એક કવિ હતા, તોપણ બીજી નાહની મોહટી સંખ્યાબંધ બાબદો ઉપર લખાયેલી કવિતાઓથી તેની ખાતરી થશે કે ઉપલા ઇંગ્લેજ ફકરામાં વર્ણવેલી બાબદોની જાતની ઘણીક બાબદો ઉપર તેવણની રસીક કલમ ચાલેલી હતી. વળી કેટલીક બાબદો તેમાં એવી પણ છે કે જે સાધારણ નજરે તદન નજીવી દેખાય છે, પણ કવેતાઇ નજરે, અને કવેતાઇ કલમથી, તે કાંઇ આરજ રૂપ પકડેછે. ફક્ત એક બે દાખલા લઇશું. ચોપડીમાં એક પતંગિયું દબાઇ જાય એ ઘણો સાધારણ અને નજીવો ખનાવ છે, પણ કવિની નજરમાં તે એટલી અગત્યતા પામ્યોછે કે તે ઉપર કેટલીક અસરકારક

લીટીઓ તેની કલમે લખીછે. (જુઓ સફે, ૨૬૨.) દરિયાનો એક ડોરો સાધારણ નજરે એક નજીવા ડોરા કરતાં વધારે નથી. પણ એક કવિની નજરમાં, અને તેની ખુલ્લું કલ્પનાને જોઈ, તે કેવું રંગ-રૂપ પકડેછે, તથા સોનામાં મઢાયલા હીરા કરતાં પણ, કવિની અમર લીટીઓમાં મઢાયથી, વધુ સિલુગાર અને કીમત પામે છે, તે દાખલા તરીકે, ૨૦૮ ઉપર આવેલી, “દરિયાના ડોરા વિષે” નામની કવિતા ઉપરથી, સમજવાને બની આવશે. કલ્પના-શક્તિના આવા નાદર નમુના ગુજરાતી કવિતામાંથી ઘણાજ જગમે મળી આવેછે, અને એક સાધારણ માણસ અને કવિ વચ્ચેનો ફરક પણ આવા દાખલાઓ ઉપરથી ઝટ જણાય આવેછે.

સઘળી રીતે જોતાં, ત્યારે, જમશેદજી પીતીત એક કવિ તરીકેની જુદી જુદી શક્તિઓ ધરાવતા હતા, એ તો સાબેત થાયછે. ઉંચી કલ્પના-શક્તિ, તથા તે વાપડવા માટે જોશ ભરેલી અને રંગીન એખારત, માણસાઇ ખવાસોનું અને ખુદરતનું જ્ઞાન, માયાળુ દિલગુરદો, અને ઉંચે દરજ્જેનો લાગણીઓ, એ સઘળું તેવણુ સારે દરજ્જે ધરાવતા હતા. તેનાં પરિણામ લેખે, આએ પાનાંઓમાં સમાયલી લીટીઓ, વાંચનાર સનમુખ ધરીછે.

શેઠ જમશેદજીની જીંદગીના અહેવાલમાં જણાવ્યું છે તેમ, આ સઘળી કવિતાઓમાંની જે કવિતા ઉપર તેવણુ

પોતાની લવિષ્યની શ્રીર્તિનો મોહટો મદાર બાંધ્યો હતો, તથા જે કવિતા તેવણુ, પોતાની બીજી સઘળી કવિતાઓ કરતાં, વધુ શ્રેષ્ઠ ગણતા હતા તે “માહરી મજેહ” વાળી કવિતા છે. આ કવિતાને જુદા જુદા ૧૮ આંકોમાં વેંહચી નાખીછે, અને તેને, કવિએ, પોતાનીજ મિસાલ ભર જુવાન વયે આ દુનિયામાંથી ચાલી ગયલા એક મિત્રને, અર્પણુ શ્રીધીછે. આ કવિતા ૩૦૦૦ ઉપર લીટીઓની થવા જાયછે, અને તેમાં એક છેડેથી બીજે છેડે સુધી કુદરતી દેખાવોનાં રસીલાં વર્ણન, તે કુદરતના પરમ—કૃપાળુ બનાવનારની તારીફ તથા અહેસાનના સખુનો, અને તે બંને ઉપરથી, તથા દુનિયાઘ રાહઘાટ ઉપરથી ઉપજતા કીંમતી બોધો, ધણીજ અસરકારક, સાદી, તોપણુ રંગીન એખારતમાં સમાવવામાં આવ્યાછે. અને જમશેદજી પીતીતની કવિતાઓની સઘળી ખૂબીઓમાં આ એક ઉત્તમ ખૂબી તરીકે જણાવવી જોઈએ કે તેવણુની કવેતાઈ ભાષા જેટલી જોશવાળી તથા છટાદાર, જેટલી રંગીન તથા મધુર, તેટલીજ સાદી અને સેહલ છે. એક કવિતાને અમર કરવા માટે જોઈતી બીજી ચીજોમાં આ બીના પણુ ઘણું અગત્યનો ભાગ રોકેછે. હિંદુ—સ્કુલવાળી જે કવિતાઓ ઉપર જમશેદજીનો મજબુત અભાવ હતો, તે અભાવનું એક કારણુ આ પણુ હતું કે તેમાંની ધણીખરી સઘળી કવિતાઓ અધડી અને નહિ સમજ પડે એવી એખારતમાં લખાતી

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

હતી, કે જે બીનાજ તેવી “કવિતા” ઓની હૈયાતી ટુંકી કરવાનો એક સેહલામાં સેહલો, અને તોપણ અસરકારક ઇલાજ હતો. જમશેદજી પીતીત જ્યારે કવિતા બનાવવાનાં જોર માટે પોતાના પવિત્ર પેગામબરની પનાહ માંગેછે ત્યારે તેવણ ધણાજ અસરકારક શબ્દોમાં કહે છે કે :

“નહિ જોઇએ મહને પુરખાદાર વિચાર,
જે હાંકેછે પોતાનો ઝલતો દિદાર;
ભારી ભારી શબ્દોની વણત અંદર,
બનાવેછે પોતાનીજ જોઓ કબર;
દટાયછે જ્યાં તેઓ એવા ગુપટ,
કે સમજને પેસવાનો નથી ત્યાં વગ.”

(માહરી મજેહ, ૭, ૧૦૭-૧૧૨, સફે, ૧૦૪)

ખોદલું જણાયછે કે “ભારી ભારી શબ્દોની વણત” ને કવિ એક સારા વિચારની કબર સમજેછે, અને જોઓ આ પુસ્તકનો અભ્યાસ કરશે તેઓ પોતાનીજ મેલે સમજી લેશે કે, તે કારણ પોતે બરાબર સમજતા હોવાને લીધેજ, જમશેદજીએ હરજગે પોતાના વિચારો મધુર સાદી ભાષામાંજ અમર કીધાછે. આ કવિતા જ્યારે કકડે કકડે માસીક “જ્ઞાન વર્ધક” માં છપાતી હતી ત્યારે તેનું વિવેચન કરતાં “ઈન્દીયન સ્પેક્ટેટર” પત્રે આ જાતની સાદી ભાષા વિષે ધણાજ માઆકુલ વિચારો જાહેર કર્યા હતા, અને તે વિચારો વધુ કીમતી એટલા ઉપરથી થયા હતા, કે મજબુર પત્ર

ચલાવનાર ગ્રહસ્થ પોતે હિંદુ—સ્કુલની કવિતાના એક આગળા વખાણનાર હતા, એટલુંજ નહિ, પણ તે ઢપની કવિતાઓનો પોતે જોડેલો એક સંગ્રહ એક પુસ્તક—૩૫૦ બહાર વટીક તેવણે પાડ્યો હતો. આવા એક લખનાર જ્યારે હિંદુ—સ્કુલની જાતથી તદ્દન ઉલટીજ કિસમની કવિતાઓનાં વખાણો ગાએ, અને તેને પસંદ કરે ત્યારે અલખતાં તે કવિતાઓની કાંઈ જાતિ ઉમદા ખાસિયતોનેજ લીધે, અને તેમાં સમાયલી, ધનસાનને મોહ પમાડનારી, અને તેનું મન જીતી લેનારી, કાંઈક ચમતકારીક અને જદુઈ અસરને લીધેજ, તેમ હોવું જોઈએ. હિંદુ—સ્કુલની કવિતાઓ વખાણ્યા બાદ અને તેવી ઢપની કવિતાઓ પોતે હોંસે હોંસે લખ્યા પછી, જો એક લખનારની તેવી કવિતાઓ ઉપર અપ્રિતી બેસે તો તે કાંઈ મોતેબર કારણોનેજ લીધે હોવી જોઈએ, અને તે કારણો કાંઈજ નહિ, પણ જોને આપણે ઉપર ઇંગ્રેજ—સ્કુલની કવિતાને નામે આલખાવી છે તેવી કવિતાઓનાં વાંચણ પછી, આગળી જાતની કવિતાઓ ઉપર તેનું ચહુડીયાતાપણું પોતાની નજરે જોવાનાંજ, હોવાં જોઈએ. “ધન્દીયન સ્પેક્ટેટર” પત્રના લખનાર જેવા એક રાંક અને એકમાર્ગી, તોપણ કાબેલ અને બાહોશ, ગ્રહસ્થ તરફનો આવો ફેરવાયલો વિચાર તે વિચારની કીંમતમાં બેંવડો વધારો કરેછે, કારણકે તે ગ્રહસ્થની કળવણી અને પુર્વીણતા, એ વિચારો કાંઈ નખલાં પોચાં કારણોથી

ફેરવાયા નહિ હશે તેની મોહટામાં મોહટી જમીનગીરી છે. વળી તે ફેરવાયલા વિચારની કીંમતમાં બીજે અતીથણે વધારે આ બીનાથી થાયછે કે હિંદુ-સ્કુલવાળી પોતાની કવિતાઓ પછી કેટલેક વરસે, જેને આપણ ફારસી-સ્કુલવાળી કવિતાને નામે ઉપર આલખી ગયાછે, તેવી કવિતાઓનું પણ એક પુસ્તક તેવણે પ્રગટ શીઘ્ર હતું. કવિતાઓની બાબતમાં પોતે મેળવેલા આવા અનુભવો પછી તે લખનારનું મત ખચીત તદ્દન અપક્ષપાતજ ગણવું જોઈએ. તેવણ લખેછે કે “The language is simple though very provincial ; but the style is so free from the trammels and superstitions of artificial writers that its very quaintness is music to the ear. The writer seems to have a meditative cast of mind and a lively fancy.”

આ તો જમશેદજી પીતીતની કવિતાની ભાષાની સાદ્ય તથા મધુરતાને માટેનાજ ફક્ત વિચારો છે. પણ ખુદ તેવણની કવિતા, પારસીઓમાં “કવિતા” ને નામે જે કંટાલા ભરેલી હદ સુધીનાં ચેડાં જોવામાં આવેછે તેવાં ચેડાંઓથી, કેટલે બધે દરજ્જે જુદી પડેછે, તથા ખરી કવિતાના એલકાબને કેટલે દરજ્જે જોય દેનારી છે, તે વિષે, એજ લખનારના અનુભવી વિચારો અહિં વધારે લંબાણથી, મરહુમ કવિને પુરતો ઈનસાફ આપવા ખાતર, ઉતારી લેવાની અગત છે :

Poetry is a rank growth among Parsis. Basketfuls of lyrical, and cartloads of dramatic, verses, are turned out every year by this remarkable race. But it is generally stolen ware, or very vilely manufactured. We know not of half a dozen Parsis who have fathomed the true scope of Poesy, and her influence, as a national educator. We have never had for our families such simple familiar verse as might be called the poetry of hearth and home, and can mould the character of womanhood and childhood. It would be unfair indeed to ignore the existence of the '*Ganj-Namch*,' and of many other fugitive pieces of delightful and healthy sentiment, scattered over the pages of magazines and pamphlets. Of the latter description we are glad to find a goodly number in the *Dnyan Vardhak*, a well-informed Gujarati monthly. The first of the pieces we allude to is a long and continued one, breathing a spirit of subdued sympathy and benevolence.....In a spirit of calm interest, and with a light touch, he (the writer) successfully treats subjects which would throw more excitable writers into convulsions of alternate delight and anguish. He dedicates his poem to a friend cut off in the prime of life.....And we can say that the friendship of the two could not have been better

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

embalmed.....Altogether we should like those fugitive and loose gems to be strung together, and placed before the public. At a time when our aristocracy fritter away their time in idle club-gossip, and not always innocent amusements, it is a satisfaction to know that a young gentleman, an out-and-out shethia, should bestow his leisure hours on the cultivation of literature. Parsis ought to rejoice that they have a veritable Samuel Rogers in their midst."

(*Indian Spectator*, 18th January 1880.)

આ સઘળા “માહરી મજેહ” વિષેના વિચારો છે, પણ એજ પત્રના કાબેલ લખનારે જમશેદજી પીતીતની બીજી છુટક કવિતાઓ માટે જણાવેલા વિચારોની જગ્યા પણ જો આ બાબદમાં કયે નહિ તો આ વિષય સંપૂર્ણ ગણાએ નહિ. “વિદ્યા મિત્ર” માં છપાયેલી એવી કેટલીક કવિતાઓનું વિવેચન કરતાં તેવણ લખેછે કે :

“The lines we allude to possess unusual power and beauty of expression. They have all the quaint simplicity of the bards of yore, and all the refinement of modern artists. J. N. P's verses form a distinct feature in the literature of Gujarat, and will not only please the partial Parsi critic, but also any Hindu of poetical proclivities. These little gems deserve to be gathered up into a casket, as we said before.

(*Indian Spectator*, 27th February 1881.)

શેઠ જમશેદજીની કવિતાઓની આ સઘળી ઉમદા ખૂબીઓ કાંઈ ઉપલા લખનારથી લાંબો વખત વેર છુપાઈ રહી હતી નહિ. ઉપર ઉતારેલા વિચારો જણાવવાની ઘણો લાંબો વખત આગમચથી, જ્યારે “માહરી મજેહ” કકડે કકડે “જ્ઞાન વર્ધક” માં પેહલ્લી દેખાવ દેતી થઈ ત્યારથીજ એ ચતુર લખનાર આ કવિતાઓની ખૂબીઓ ચેતી ગયા હતા. છેક સને ૧૮૭૮ નાં સાલમાં તેવણે લખ્યું હતું કે:

“Gujarati literature ostensibly maintains a phalanx of poets, whose writings cannot justly claim to be better than purely metrical lines, and whose sole beauty is thickly studded alliterations. Of the many arguments with which it was urged to abolish the study of vernaculars from the higher examinations of our University, this was one. Mansookh's *Ganj-Namch* merits to be called a worthy exception to the general tone of Gujarati poetry. Another exception may be made in favour of an unknown writer, who continues to contribute his productions under a common heading of *Mahri-Majeh* (i. e. my recreation) in a Gujarati monthly called the *Dnyan Vardhak*. We read these productions with the same delight with which we read a page of Cowper's *Task* or Thomson's *Seasons*. Whoever having

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા!

a cultivated taste, reads them, will find that they are an earnest of good future."

(*Indian Spectator*, 6th January, 1878.)

આ સધળાં મતો ઉપરથી વાંચનારે આટલું તો જરૂર જોયું હશે, કે દરેક ઠેકાણે ઉપલા લખનારે જમશેદજીની કવિતાને, જેને આપણે હિંદુ-સ્કુલની કવિતા કહીએ, તેવી કવિતા સાથે, સરખાવીએ, અને તેની ઉપર તેને બેશક ચહીયાતાપણું આપ્યું છે, અને એ તેવણું મત વધુ કીમતી એટલા માટે છે કે ઉપર જણાવ્યું છે તેમ તે લખનાર પોતે એવી હિંદુ-સ્કુલની કવિતાના એકવેળા હિમાતી હતા, અને તેવી જાતની કવિતાનું એક પુસ્તક પોતે પ્રગટ વટીક શીધું હતું.

ગુજરાતી ભાષામાં આ પ્રમાણે કવિતાને તેને ખરે રસ્તે ઉતારનાર, અને ગુજરાતી સાહિત્યમાં પોતાની નાદર કવેતોથી કીમતી વધારે કરનાર, જમશેદજી પીતીતે, એજ કવિતા માટે બીજી એક વધારે કીમતી સેવા બજાવીએ, જેને અતરે વિસારી દેવી ઘટતી નથી. આ સેવા, ગુજરાતી ભાષામાં, પ્રાસ વગરની (blank) કવિતા દાખલ કરવાને લગતી છે, કે જે જાતની કવિતાની પેહલ કાઢવાનું માન એકલું એવણેજ ધટે છે. ગુજરાતી કવિતાને પિંગળના ખનાવનારાઓએ પેહડાવેલી બેડીઓમાંથી તેને છુટી કરી તેની હિમાયત માટેની જમશેદજીની લડતોમાં, આ કાફીયા

મેળવવાની બેડી તોડવાની લડત, સર્વથી વધુ ઉપયોગી અને
 શ્રીમતી એટલા માટે છે કે, એમ કરી તેવણે સામેત કરી
 આપ્યું છે કે લીટીઓને છોડે મળતા અવાજવાળા શબ્દોજ
 ફક્ત લાવવાથી કાંઈ કવિતા બનતી નથી. તેવા શબ્દો
 નહિ હોવા છતાં પણ કવિતા—અને તેથી વળી ઉંચે
 દરજ્જેની કવિતા—બની શકે છે એટલુંજ નહિ, પણ વળી
 ઘણા દાખલાઓમાં તો તેવી કવિતા પ્રાસવાળી કવિતા કરતાં
 પણ વધુ ઉમદા નિવડે છે. એમ જો નહિ હોત તો શેક્સપીયર
 અને મીલતન આજે ભુલાઈ જતે. પણ સર્વ જણે છે તેમ એ
 જગત્પ્રાશસક કવિઓ આજે જ કાવ્યોથી અમર થઈ ગયા છે,
 અને દુનિયાના છેડા સુધી અમર રહેવાના, તે ફક્ત
 તેઓનાં આવાંજ કાવ્યોને લીધે છે. જમશેદજી પીતીતની
 આ હિંમતભરી કાશેશે પહેલ્લેજ ફટકે સુધરેલા શોખના
 સમજી વાંચનારાઓનો આહ જીતી લીધો. કેટલાક ટીકાકારો,
 જેઓ છંદ—માત્રાના પૂજારીઓ હતા, અને જેઓના અગડેલા
 શોખને હિંદુ—સ્કુલની કવિતાનો અણખણાત અને ઘોંઘાટ
 તદ્દન રૂચી રહ્યો હતો, તેઓને ગળે આંચે નવો નવાલો
 એકદમ ઉતરી શક્યો નહિ. તે નવાલો તેઓને ગળે ખુટી
 બેસવાથી તેઓ ફેાકટના ખાંગ—ખરાડા મારવા મંડી ગયા,
 અને એક જીવાન લખનારે, કોઈ દિવસ કોઈને સ્વપ્ને પણ
 નહિ ઉતરેલી બાજી બજવી દેખાડવામાં, જ્યારે આવી
 અસાધારણ હિંમત વાપડી, અને ફતેહ મેળવી, ત્યારે પોતાના

શ્રેષ્ઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

ગુસ્સાની નાચારીમાં તેઓ હજારો કાંદાં મારી તે કાશેશને
તોડી પાડવાની વેતરણ કરવા લાગ્યા.

પણ જમશેદજી પીતીત એવા ખાલી ઘોંઘાટથી હટી
જાયે તેમાંના આદમી ન હતા. તેવણે પોતાની રસીલી
કલમ આવી જતની કવિતાઓમાં કશી જાળી રાખી,
અને તેનાં પરિણામમાં, મોતેબર વિચારોવાળી, અને ઉંચી
કલ્પનાની ગવાહી આપતી, ઝમકદાર, મધુર, સરળ વંચાતી,
હજારો લીટીઓથી વાંચનારની ખાત્રી કરી આપી કે પ્રાસ,
કાંઈ ખરી કવિતાનું જરૂરનું હથિયાર નથી. “માહુરી
મજેહ” નો સર્વથી મોહટો ભાગ એવી પ્રાસ વિનાની
(blank) કવિતામાંજ લખાયલોછે, અને તેની ખરી
ખૂબીની તપાસ કરવી હોયે તો કાનને તે કેવી લાગેછે,
તથા મન ઉપર તે કેવી અસર કરેછે, તે જાણવું જોઈયે
છે. આ વિષયની શરૂઆતમાં જાણાવ્યુંછે તેમ એક
ખરા કવિને માટે તેનો કાનજ તેનો કાયદો છે. પિંગળના
કાયદાઓ તેને માટે નથી. તે કાયદાઓ તેને કશી પણ
મદદ આપવાને બદલે તેના સરળ વેહતા વચનોમાં ગોચા
એક નડતલ સરખા છે, અને તેવા કાયદાઓથી તે કદી પણ
પોતાનું કામ કરતો નથી. કાઉપર કવિ તદ્દન વાજખી
રીતે કહે છે કે:

“A poet does not work by square and line,
As smiths and joiners perfect a design.”

આ પ્રમાણે, ત્યારે, કવિતાની બાબદ વિષે કાંઈ પણ સત્તા સાથે કહી શકે તેવા લખનારાઓની શાહદતો ઉપરથી, તેમજ ખુદ નામાંગ્રીત કવિઓના એક ખરા કવિનાં કામ વિષેના વિચારો ઉપરથી, અને તેથી પણ વધારે, ખુદ આ પુસ્તકની અંદરની સાબેતીઓથી, વાંચનારે આટલું તો પુરવાર થયલું જોયું હશે કે જમશેદજી પીતીત એક ખરા કવિ હતા, એટલુંજ નહિ, પણ એક સારે દરજ્જેના કવિ હતા. તેણે વળી આટલું પણ સાબેત થયલું જોયું હશે કે, જેને આ વિષયમાં ઇંગ્લેન્ડ-સ્કુલની કવિતા કેહવામાં આવી છે, તે જાતની કવિતા હિંદુ-સ્કુલની કેહવાતી “કવિતા” ઉપર, ખુદરતીજ સરસાઈ ભોગવવાને લાયકની છે. જમશેદજી પીતીત, ખુદરતી જોહનથીજ, પોતે એક ખરા કવિનાં કામથી કેવી અચ્છી રીતે માહીતગાર હતા, તથા સખુનના હલકા કથીરને ઉંચી જાતનાં સુન્નામાં બદલી નાખવાનાં શ્રીમ્યાનું કીમતી જ્ઞાન પોતે કેટલું બધું ધરાવતા હતા, તે વિષે જો કાંઈ વધુ શાહદત જોઈતી હોય તો તે આ પુસ્તક મધેથીજ આપી શકાશે. (જુઓ, માહરી મજેહ, ૧૬, ૧૧-૩૮, સફે, ૧૫૨-૫૩.) આ જ્ઞાન ધરાવવા ઉપરાંત કવિનો કામેલ હુનર તેવણ કેવી સંપૂર્ણ રીતે સમજતા હતા તે વિષે વાંચનારનું ધ્યાન, માહરી મજેહ, ૧૬, ૨૭-૮૬, સફે ૧૬૦-૬૩, ઉપર ખાસ કરી ખેંચવું જોઈએ છે. ખરી કવિતા કેવી હોવી જોઈએ અને ખરા કવિનો હુનર કેવો

ચમતકારીક છે તે વિષે મજકુર નાદર લીટીઓ વાંચનારને એવો મજબુત ખ્યાલ આપેછે, કે જે ખ્યાલ, એક વેળાએ મગજ ઉપર બેસવા પછી, સેહલથી ભુલી જવાતો નથી. આ બાબદને મથાળે નામાંકીત મેકાલેના ખરી કવિતા વિષેના જે કીમતી વિચારો ઉતારેલાછે, અને મુખ્ય કરી તે વિચાર કે જ્યાં કવિતા હુનરને ચિતારાના હુનર સાથે તેણે સરખાવ્યો છે, તે જમશેદજીના પોતાના વિચારોનો ગોચા આબાદ પડછા છે. તેવણુ કહેછે કે :

“ચિતારો જેમ કેનવાસ પર પાડતા ચિતાર,
ખારીકીથી ચલણવે રંગ ઉપર રંગ,
તે મનની કલ્પનિથી ચીજને આકાર,
તે આપે સૂરત ; તેમ એક કવિ,
વિચારો પર વિચારને એકલા કરી,
વંદચી નાખી તેઓને જોઈતી જગે,
પેદા કરેછ, ભાત, અને તરેહ, તે રંગ-
થી, મનો રીજવનારા ખાલેસ વચન.”

(માહરી મજેહ, ૧૩, ૩૧-૩૮, સફે ૧૬૦-૧૧.)

આ વિષય સમાપ્ત કરતાં, જમશેદજી પીતીતની જે જુદી જુદી ઉમદા ખાસિયતોનું વર્ણન આગળના સફાઓમાં કરવામાં આવ્યુંછે, તે ખાસિયતો, ખુદ એવણનાં લખાણો અંદર પણ કેવી દિપી નિકળેછે, અને તે લખાણોની શાહદતોથી કેવી સંપૂર્ણ રીતે સાબેત થાયછે,

તેના દાખલાઓ આ પુસ્તક મધેની કવેતોમાંથી ઘણા આપી શકાશે. ધર્મ માટેનાં આંધળાં જનુનથી નહિ, પણ પોતાના પવિત્ર મહાગ્રંથની મોતેબર ખૂબીઓ અતિ અભ્યાસથી જાણી, પિછાનીને, તેવાનું પાક જરથોશ્તી દીન માટે કેવા આસ્તવાર તથા અનુદેશાની કરનાર હતા, તે, માહરી મજેહ, ૪, ૪૧૨-૪૫૫, સફે ૪૮-૫૦, તેમજ માહરી મજેહ, ૭, ૪૫-૬૦, સફે ૧૦૧-૧૦૩ મધે આવેલી જોશવાલી લીટીઓનાં વાંચણ પછી ખુદલું પ્રગટી નિકળશે. જરથોશ્તી દીનની મોતેબરીને લગતી એથી વધુ ઝમકદાર, તથા વધુ દિલ ઉસંકરનારી, લીટીઓ, કોઇ કવિને હાથ ભાગ્યેજ લખાઇ હશે. કોઇ કાબેલ ધર્મગુરૂની શુભાખીત વાચણીઓ કરતાં, એ સાદી પણ જોશદાર લીટીઓ, ડોળતાં એકીનને સાચુત કરવાનો, અને દગદગતાં દિલને મજાચુતી આપવાનો, અકસીર ઇલાજ દિસેછે. જરથોશ્તી ધર્મની ખૂબીઓ દર્શાવનારી આ અસરકારક લીટીઓ ઉપરાંત, એ બરહક તથા સાચી દીન, જે સર્વ-વ્યાપક અને સર્વ-શક્તિવાન એકજ સાહેબની ખાલેસ અને પવિત્ર પરસતેશ આપણને શિખાડેછે, તે સાહેબની સેફતનાં ગીતો અને વખાણો તો આ પુસ્તકમાં જાબજ દિઠામાં આવશે. દાખલા તરીકે નંબર ૧૮ વાળી “માહરી મજેહ”, તે માહજાની બાપની સેફતોની એક એવી અસરકારક સેતાયશ છે કે જેવી સેતાયશ આપણા વચ્ચે જાયજ થયલી

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

ધર્મીક મોતાજતોને પણ એક કારે બેસાડે. આ વતરોગે વળી, એજ પવિત્ર ધર્મ, જે નેડી તથા અશોધ, જે માયાળુ દિલગુરદો અને પારકાઆતું ભલું, શિખવેછે, તે સર્વેની શાહદતો, જમશેદજીની લીટીઆની હેઠાણમાં, જગેજગ પસરેલી નજરે પડેછે, અને એ પ્રમાણે, વાંચનાર જોશે કે, જમશેદજી પીતીતને એક કૃતેહમંદ કવિ બતાવવામાં, બીજી ચીજે ભેગી, બુદ્ધ તેવણના પવિત્ર મહાજબની પણ કેટલી બધી મજાગુત અસર તેવણ ઉપર હતી.

સંજ્ઞે ૭૭ ઉપર આવેલું^૧ દુકાળના દેવનું ચિત્ર, આ ભક્ષા કવિના મગતાળુ અને દિલસોજ ખવાસની એક અચ્છી સાબેતી આપેછે. આ ચિત્ર, તેવણે દુકાળના સંક્રોનો કચડી નાખનારો ગજબ પોતાની નજરોનજર લોકો ઉપર યુગરેલો દિઠેલો હોવાથી, વધુ અસરકારક બન્યુંછે. સને ૧૮૭૬-૭૭ નાં સાલમાં દખણ મધ્યે ચાલેલા ભયંકર દુકાળ વેળા શેઠ જમશેદજી પોતાનાં માતપિતા સાથે પુના ખાતે હતા. એ વેળા દુકાળીયા ભાગો મધ્યેથી બુખે મરતા લોકોનો એક મોહટો રેળો એ શેહર ખાતે, પોતાનાં સંકટ-નિવારણ માટે, આવતો હતો. મરદુમ કવિના બેહશતનશીન પિતાજીએ, પોતાના હંમેશના સખી દિલગુરદા પ્રમાણે, તે વખતે પોતાને ત્યાં એવાં દુકાળીયાંઆની એક મોહટી સંખ્યાને દરરોજ ખાવાનું પુરું પાડ્યું હતું. જમશેદજી પીતીતનું નંરમ

૧. માહરી મજેહ, ૪, ૧૦૯૩, અને ત્યાર પછીની લાટીઓ.

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

અને મમતાજી જીગર આ ભુખેમરતા લોકોનાં સંકટો દેખી એટલુંતો દાજતું હતું, કે તેવણ પોતે, પોતાનું ખાવાનું અકાફ કરી ઉતાવલેથી બે નવાલા ખાધા નહિ ખાધા કરી, બીજાવેલો સુફરો એમનો એમ રેહવા દધ, પોતાની મેજ ઉપરની સઘળી ન્યામતો, એવાં ગરીબોની જોડલીમાં રેવામાં મોહટામાં મોહટું સુખ સમજતા હતા.

એક દિવસોજ, મેહરબાન, મમતાજી ખવાસના, અને નરમ લાગણીઆવાળા દોસ્ત તરીકે જમશેદજી પીતીતની થીંમતજ નહિ હતી. આ તેવણના અમીરી ખવાસની ગવાહીઆ, “જુદાઇ” વાળી જુદી જુદી કવિતાઓ, (સફે ૨૨૪, ૨૪૦, ૨૫૩, ૨૬૪, ૨૭૧), તથા “એચેન ધડી” (સફે ૧૬૪), “માહરા મિતરને” (સફે ૨૧૫, ૨૭૩), “માહરી દુનિયા” (સફે ૨૪૨), “દોસ્તની મીઠી ચુમી” (સફે ૨૪૪), “એક મિતરને લખેલી” (સફે ૨૪૬), “તુટેલી દોસ્તી” (સફે ૨૫૬), વગેરે, કવિતાઓ, ઉપરથી મળી આવશે.

જમશેદજી પીતીતની જીંદગીના આગળ આપેલા અહેવાલમાં વાંચનારે જોયું હશે કે ગમે એટલી દોલત ધરાવવા છતાં તેવણ એશ આરામ અને મોજજોડના મુદલજ શોખીન નહિ હતા. તેવણની મોહટામાં મોહટી મોજ કવિતા બનાવવામાં, અને બીજાઓને ઉપ્યોગી નિવડવામાં, આવી રહી હતી. આ વિષેના તેવણના પોતાના સખુનો અચીત ધણજ લાગણીવાળા છે :

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

“મદને નથી ફાકતની મોઢેસે કામ ;
દુખોગી છંદગીમાં દિવસો મુજ
વાપડતો પામું હું સેવક મરણ,
ને વખાણે લોક માદરી લીધેલી રંજ,
એજ માદરી ઇચ્છામાં ગુટું છે મન.”

(માદરી મઝેદ, ૩, ૧૩૫-૧૩૯, સદે ૨૩)

“કવિતા લખવી, તે આદવાનું સુખ,
એ એ મળ્યાં મદને, ત્યાં બીજી શી ભુખ?”

(માદરી મઝેદ, ૧૬, ૯-૧૦, સદે ૧૫૧)

આ સિવાય જમશેદજી પીતીતની અમીરી ખાસિ-
યતોને ધનસાદ્ આપવા માટે એવાણનું આ નાદર પુસ્તક
બીજી ઘણી ગવાહીઓ પુરી પાડી શકશે, પણ તે સધળું
અતરે તાંટી બતાવવું ઘણુંજ લંબાણ થઈ જતું હોવાથી,
તે પોતાની મેલેજ જાણી લેવા માટે, અભ્યાસીક વાંચનારને
સોંપવું પડેછે. કે જે વાંચનાર જેમ આએ પુસ્તકની
મજાદ ભોગવવામાં આગળ વધતો જશે તેમ, કવિની
શક્તિ અને કવિની ખૂબીઓની પિછાન, તે કવિના અમ-
તકારીક વચનોની જદુઈ અસરથી, તેને પોતાની મેલેજ
માલમ પડતી જશે.

જમશેદજી પીતીતની મોહટામાં મોહટી મજાદ જેમ
કવિતા લખવામાં સમાયલી હતી, તેમ તેવાણની મોહટામાં
મોહટી ખાદેશ એ હતી કે, તે કવિતાની કદર બરાબર

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

રીતે યુજાએ, અને તે આવતી ઓલાદોમાં હોંસ અને
ઉલટથી વંચાએ. ગુજરાતી કવિતા વિષે ગુજરાતી વાંચ-
નારી આલમમાં પસરેલા ખોટા વિચારોને લીધે તેવણ
હરધડી ધાસ્તીમાં રહેતા હતા કે રખેને તેવા ખોટા
ખ્યાલોને લીધે તેવણની લીધેલી સઘળી મેહનત ખરબાદ
જાએ. ઘણીજ ઉંડી લાગણી સાથે તેવણ લખેછે કે :

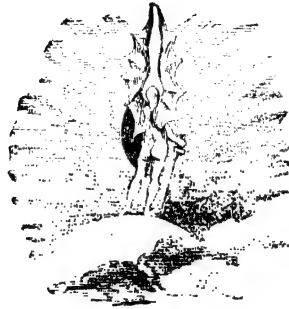
“વખત એવખત ધસક માદરે તન
પડેછ, કે રખેને માદરા વચન,
બિનકદરે રીખીને પામે મગ્ન !
એ માદરી મેહનત ને લીધેલી રંજ,
હવેની મુજ પુડે આવતી ઓલાદ,
માન અને મોહબંધી કરશે કપ્પલ,
કે ગુસ્સાથી કરશે તે તેનો ધિક્કાર,
વિચાર એ મુજ મને ધુમેલો રહેછ,
સદા ને સદા !”

(માદરી મજેહ, ૩, ૧૪૦-૧૪૮, સફે ૨૩)

આ વિષય મધે, મરહુમ કવિની કવેતાશ્ચ શક્તિ વિષે,
તથા તેવણની નાદર કવિતાઓ વિષે, જે અદના વિવેચન
કરવામાં આવ્યું છે તે એક કોરે મુકતાં, ખુદ આ પુસ્તક
જખી હાથોમાં જશે ત્યાં તેની અંદર સમાવેલાં બેમૂજ
ગોહરોનો જે કીમતી હદિયો પોતા સાથે લેતું જશે, તે
ઉપરથી, આ લખનાર એવું અનુમાન કરવાની હિમ્મત

શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની કવિતા.

કરેછે કે જમશેદજી પીતીતની આ નાદર કવિતાઓ,
જેમ દરેક સારા કવિના બાબમાં બનતું આવ્યું છે
તેમ, હોંસ અને ઉલટથી વંચાશે એટલુંજ નહિ, બલકે
ધ્યાર અને શોખ સાથે ગોખી રખાશે. પોતાની રસીક
કલમની જાદુજી અસરથી તેવણે પોતાની ઉમદા
લીટીઓમાં લોકપ્રિયતાનાં જે બીયાં ઠારેઠાર રેખ્યાં છે, તે
બીયાં, ધરડાં તેમજ જીવાન, અને મરદ તેમજ આરતની
પસંદગી એકસરખી રીતે તે લીટીઓ તરફ હરદમ ખેંચતાં
રેહશે, અને વખતના વેહવા સાથે, કવિની આહેશ મુજબ,
તેવણની “મેહનત ને લીધેલી રંજ,” આવતી આકાશને
હાથ “માન અને મોહબતથી” કચુલ રેહશે તેમાં આ
લખનારને સેહજ પણ શક નથી.

માહરી મજેહ.

માહરી મજેહનું અર્પણ—પત્ર.

જે મોહ્યત ને માનથી તું માહરી તરફ
 દસીને દેખાડતો'તો તાહરો હરખ,
 તેની એક ઈધાની દાખલ આ કામ
 બેઠવા માંગેછ તાહરું પોતાસે નામ.
 ભલા તાહરા ખવાસ ને નરમ જીગર— ૫
 ની યાદગારી દાખલ હું કરું નજર,
 કેખસરૂ ખારા! ૧ આ નીચડી વણત,
 કમુલ કર, મંજુર રાખ, ને તો કરતો રદ!
 ગીયો તું તો છોડી આ નીચડી નગત,
 પણ સોંપી તેં મહતે સદાની વિપત્ત. ૧૦
 અરે! ક્યારે આવે મુજ મરણતો દન,
 કે ચાહરમની બામદાદે ચુમું તું-તન!

૧ કેખસરૂ—પનજીભાઈ મારકર;—જનમ દિવસ ૧લી મે ૧૮૫૯; મરણ દિવસ
 ૧૩મી મે ૧૮૭૭.

“આગલ ચલાકિંછ
હું માહરી મળેહ; કર તે પર નેગાહ,
ને લેવાતી હોએ તો લે તેમાં મળતહ.”

માહરી મળેહ ૪, લીટી પરજ—પરહ.

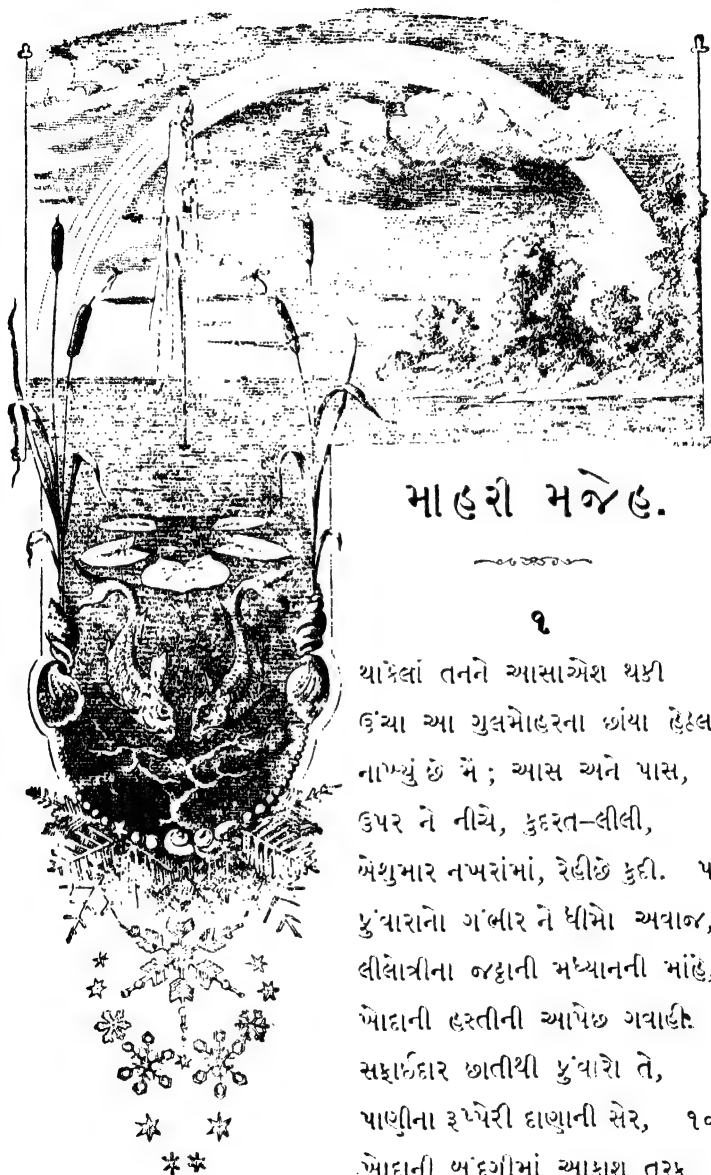
માહરો મજેહ.

૧

સાર.

—વચન—

કવિતાની શરૂઆત—ખાદાની મદદ માટે એકરૂપાણી—તેની અપાર
શક્તિની સિદ્ધિ—કુદરતી દેખાવા વચ્ચે તેની હાંમેશની હાજરી—
ઈશન વતન માટે દિલનો ઉભરો—તેની આયલી તથા હાલની
હાલત વચ્ચે મુકાબલો—ઈશન સરખમીન વેતવાની ઉંમદ તથા તે
ઉપરથી ઉપજતા વિચાર.

માહરી મજેહ.

૧

થાંફલાં તનને આસામેશ થકી
 હિંચા આ ગુલમોહરના છાંયા હેલ
 નાખ્યું છે મેં ; આસ અને પાસ,
 ઉપર ને નીચે, કુદરત-લીલી,
 બેથુમાર નખરાંમાં, રેહી છે કુદી. ૫
 ડુંવારાનો ગંભીર ને ધીમે અવાજ,
 લીલોત્રીના જઠરાની મધ્યાનની માંહ,
 ખોદાની હસ્તીની આપેછ ગવાહી.
 સફાઈદાર છાતીથી ડુંવારો તે,
 પાણીના રૂપેરી દાણાની સેર, ૧૦
 ખોદાની બંદગીમાં આકાશ તરફ

માહરી મજેહ ૧

ફેરવ્યો જાયજી; એક ઘડી, એક પલ,
તેનાં એક ધ્યાનથી બીજી વલણ
તે લેવાનો નહિ.

ઓ જગતપતિ !

આપ મહને જોર કે મેહનત હું કરું ! ૧૫

આપ મહને શૂર કે અજ્ઞાનસે લહું
એક મોહટી લગાઈ ! હલકાંમાં હલકી
એક તાહરી પેદાશનાં મોહટાંમાં મોહટી
કાબેલ્યતનો વાસ, તાહરી મદદ
વગર કેમ જોઈ શકે માહરું મગજ ? ૨૦

કુરબાન તું પર થઈને, આ દોડતી જગત
વિસરી જઈ, લગાડુંછ તાહરી પર ધક.
થાયજી જ્યારે દિલપસંદ બેભાણીમાં
વેદતી ખુશાલીનો એકદમ ઉભાવ,
આંખો માહરી બનેછે ત્યારે અપંગ, ૨૫

કંડા વિચારમાં થઈ ગયત્રી પેવસ,
બહારથી દિસતી, પણ વિચાર વગર.
સંક્રાચાયલો તું છે, પંથચાયલોખી તું !
છુપાયલોખી તું છે, દેખાયલોખી તું !
નહિ હોતી ચીજને તું હોતી કરે, ૩૦

અધાપાથી આંખોને જોતી કરે !
આજે જે લાગે નહિ બનતો બનાવ,
કાલે તે અચમુચો પરગટ દેખાવ.
નાનું હા કરનારો તું છે દાનાવ,
એક મીઠાંમાં કરે એક જગનો સમાવ ; ૩૫

માહરી મજેહ ૧.

હૈયમાં ધરી તેં જોખી કંઈ વાત,
 તે હસતીમાં લાવવાનો તું ખરેખાત.
 સૂર્યના જેવા કંઈ લખ્ખો શોઅલા-
 ના ઝોંકાવ્યા તુંએ આકાશમાં ગોલા;
 કૃષ્ણ બયલ તેઓ વગર ખાવે દમ, ૪૦
 એક દોરેલ અલિં, તો ખીજે પેલીગમ.
 એક ધુમેલ દસ દિનના ચકાવ અંદર,
 તો ખીજે પાંચ દાહડ પર કરેલ શુકર;
 પણ આંધલાની આગલ જલવેરનો ઉગસ,
 નાક જેનું બંધ તેને કુલનો પમરાટ, ૪૫
 ચા માથું દુખતા આગલ ખુશનુમા વાત
 કામ આવે તે શું? તેમ માહરી નજર,
 અપૂર્ણતાનું જેની માંહે મથક,
 તે સંપૂર્ણ તાહરી પેદાશોની માંહે,
 શી રીતે જોઈ શકે તેમની ખુખી? ૫૦
 તોપણ તાહરી મદદના નલા હેલલ,
 બને તે એટલી તો સખત ને તેજ,
 કે રેતીના એક ઝીણા દાણાની માંહે,
 જોએ તે એક જગતનું બોલવું બંધાણુ;
 એક રીપાંના ઝીણા ઘેરાવાની માંહે, ૫૫
 જોએ તે એક ગંજવર દરિયાઈ રમત.

ઝાડોના લીલા ઝુમખાઓ ઉપર,
 પાતરાંઓની નાડાની હથેલી અંદર,
 સોનેરી ફિરણના રેલાની માંહે,

માહરી મજેહુ ૧.

હીરા પેરે દવનાં દીપાંઓ દેખાએ; ૬૦
 કોઇ તો પાતરાંઓની અણીઓ પર
 ચલકેછ, જલપેર જેમ કાનની અંદર.
 થંડી લેલકીમાં કોઇ ધીમે ધુણ,
 ખીન્નની ગરીબ પોતે ખુણ,
 ગબડતું આવીને તેસે મલી, ૬૫
 અરસ પરસ મોહ્યતમાં હસી પડી,
 હજારગણું વધુ શોભીતું બની,
 દિપેછ જેમ લટકતી હીરા-કણી.
 એતું યાયછ કે હું જાણે તેની ભણી,
 ખુશાલી તેનીમાં શરીક બની, ૭૦
 બસ જોયા કરું! ઓ માહરા ખોદા!
 દવનાં એક દીપાંમાં તુંને સદા
 હું દિપેલો જોઉંછ! ગમે તે હસે,
 ને મસ્કેરી મજાખથી મહને દસે,
 પણ તુંને તો એ તાહરી નાખલી પેદાશ- ૭૫
 માં દિપેલો દીકો મેં નાખતો ઉગસ!

રાત્રી સલી પર પારખતીને જોઉં,
 વાંકી મરોડમાં સુલહરીને જોઉં,
 દમામમાં ઓવલીને ઉમેલી જોઉં,
 ખીચોખીચ બેસેલી ચપેલી જોઉં, ૮૦
 દારે દાર ગોલાખન વેરાતો જોઉં,
 આવે ત્યારે બહાણું વતન મહને યાદ.
 એક વાર જે દિપતું તે આજે ખુતાર!

માહુરી મજેહ ૧.

એક વાર જે ખીલતું તે આજે નાચાર !
 મારતું જે એક વેળા મોહટાઈ-પોકાર, ૮૫
 દરાખના ઝુમખામાં કરતું જે લાડ,
 તેજ આજે બન્યું હાડમાર ને નાચાર.
 લખાયો જે ભૂમીમાં અવસ્તા ઝંદ,
 પૂનયો જે ભૂમીમાં સૂર્ય ખુલંદ, ૯૦
 તુટયા જે ભૂમીમાં દેવોના બંદ,
 મટયા જે ભૂમીમાં હેરેમંદી ફંદ,
 ફસકઢને પડી તે ભાગી ને ભંગ.
 વેહતાં પાણીઓની પ્રથમ સેતા'શ
 જે ભૂમીમાં થઈ, તે આજે ખુવાર.
 ધુમતા ગહરેઓના ગોલા તરફ, ૯૫
 અત્યંત ખુશીમાં અચરતી-ચશમ,
 પ્રથમ જે ભૂમીમાં ઉપર ફેંકઈ,
 તેજ આજે પટકઢને પડી નાચાર.
 મરાયા જે ભૂમીમાં રસ્તમને હાથ,
 માજનદ્રાની દેવો, નજીસ ને નાપાક, ૧૦૦
 થઈ આજે તે દેવના દોરથી તારાજ,
 ખેલસ્ત હતું એકવાર, તે દોજખ છે આજ !
 કરતા જે કાફલાની શેહનશાહ નકલ,
 આજે તેના દરિયામાં રસ્યાનું બળ.
 ધુળવતો ધમકથી રસ્તમ જમીન, ૧૦૫
 આજે ત્યાં તેવો નહિ નસર-ઉદ-દીન.
 તામે કીધી સાયરસે ફરતી જમીન,
 જહવેર પર ખેઠો આજ નસર-ઉદ-દીન.

માહરી મજેહ ૧.

ધરાન ! ધરાન ! હમખતનાં વતન !
 જલેહ તાહરી જુદાઈમાં તન અને મન ! ૧૧૦
 થયો ક્યાં ગુમ તાહરો દોર ને દમામ ?
 દમામ ખોઈ થયું તું અંતે નનામ !
 ટકી તું કેમ રહે જ્યાં કિસમતની ખામ ?
 કિસમતના લેખ આગલ આવે શું કામ ?
 આવે ક્યારે એવો એક જાંદગીમાં દન, ૧૧૫
 કે લેકે તાહરી ભૂમીનાં હોતે દર્શન !
 આગલી તાહરી કાર્તિનાં હૈયાત બદન—
 કોતરેલા ગોફા—દેખાડતા ઘડપણ,
 જંગલ ને ઝાડીથી થયલા ખતંગ,
 જોવા મલે ત્યારે મહને પ્રસંગ. ૧૨૦
 ભાગાં તેમનાં તનમાં ધુજતા ઝરા,
 લાગે માહરી આંખ અંદર રડતા ખરા,
 લાગે ત્યારે તેઓ પટકઈને પડતા,
 ખેશુદ્ધ થઈ જમીને ઢલી જતા,
 ગુમ થયલા દમામની યાદમાં રડતા, ૧૨૫
 ને પોકારી આંસુ એવું કહેતા
 કે “ કરતા જે જગે નેક પાદશાહો રાજ,
 ત્યાં કોલલાં ને વાગલાંઓ ભટકે છે આજ.”
 જે પથ્થરની કાયાના સંગીન પહેલવાન—
 થી પામતાંતાં જે ઘાસો પગથી દબાણ, ૧૩૦
 તેજ ખુદ પેલવાનનાં પુતલાં ઉપર,
 સરકશીથી ઉંચક્યાંછ તેઓએ સર.
 પણ ખોદાઈ ધનસાદ નથી તેઓથી દૂર,

માહરી મજેહ ૧.

જે દ્રશ્યોછ તેઓને સજ્જથી ધુર.^૧
હુન્નરથી કોતરેલા જાગરદસ્ત પાહન— ૧૩૫
માં તેમનાં બદન બહુ થાયછે હેરાન ;
કુદરતની ન્યામત—ખેમૂલ પાણી—વન,
જરદ તેમના ચેહરા, ને સુકેલાં તન.

૧. ધુળ.

માહરી મજેહ.

૨

સાર.

કુદરતની ખુબસુરતીઆથી ઉપજતી ખુશાલી કાગજ ઉપર દર-
શાવવાની મુશ્કેલી—હાઠ કરી ઉભેલી કુદરતનો ચિતાર—
મરણ બુ'કાંઆને છોડી ભલાંઆને ધસડી ભયછે.

માહરી મજેહ.

૨

ને ખુશાલી માહરાં છગરમાં ઉભાયછ,
 તે ખુશાલી કાગળ પર કેમ હું ઉભાઈં ?
 ને ખુશાલી અણુદીડી અંદર ઉભાયછ,
 તે ભિતરથી કેમ કરી ઉપર હું લાઉં ?
 દેખાએ જેવાં જહનુનમાં મહને જગત, ૫
 તેવામાં દર્શાવવા હું તો અશક્ત.

દાઢ કરી ઉભીછે કુદરત ખેશક,
 લીલો પોશાક પેહરી તંગ ને ટટાર;
 બંધ કલીનાં પેહરીને લીલતાં લુલખ,
 ખોલામાં ઝાલીને ફેલોના ભાર, ૧૦

માહુરી મજેહુ ૨.

જમીન પર કરેછ તે કુલનો નેસાર,
હવામાં હલાવી તેઓના હાર.

હિવડતાં ગુલો, પાંચરતાં સુગંધ,
કરેછ માહરાં દેમાગનં તાજગીથી તર;
ચુમેછે તેઓને દોડતી હવા, ૧૫
પમરાટને પાંચરતી નીચે ઉપર.
ગેલ કરતાં ચલિયાંના ચીંચીં અવાજ-
માં ઝાડો છવતાં હોએ તેમ કરેછે નાજ.

ખીલાડી લુચ્છી ઢંધઈ ગઈ હોએ તેમ,
છુપાણુમાં ચીંખાતી, ચલિયાં તરફ, ૨૦
કુદકરી મારવાને તાકે છે નેમ.
નિદ્રોપ ચઢીઓને તેની ઝડક-
ની નથી અપર; કંઈ સુખેલ કે શક
વગર રમે તેઓ દોડી બેધક.

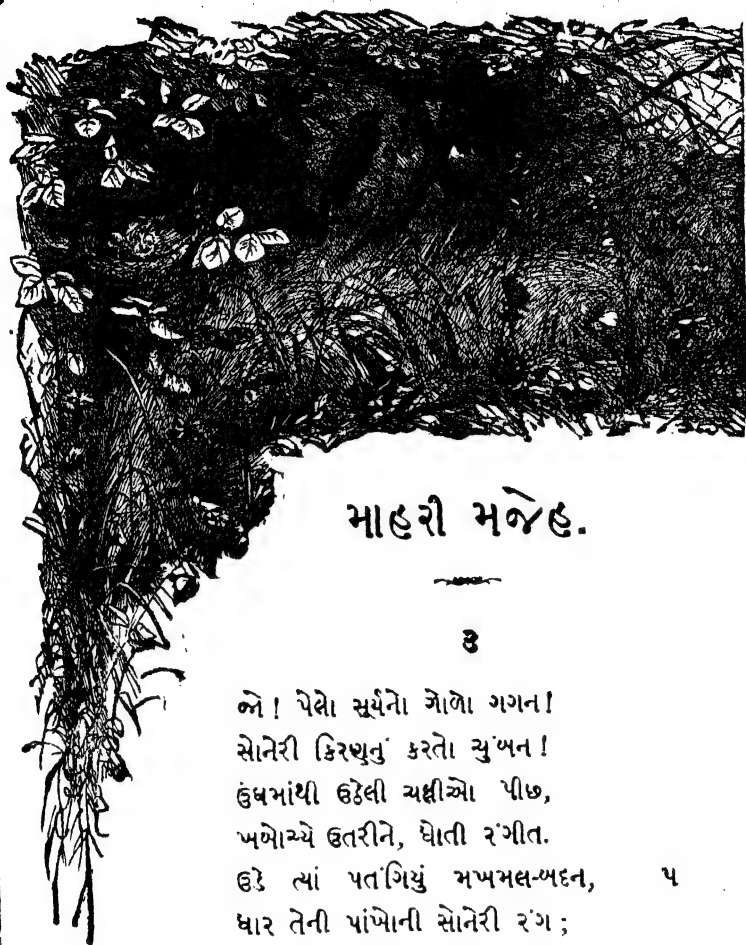
પોપટ પેલો પેરડીનાં ઝાડની ઉપર, ૨૫
કોતરેછે પાકાં એક પેરનું છગર;
કાચ્યાં લટકેછે પણ પાકાં વગર,
ખીજાં પર નહિ જતી તેની નજર;
એવીજ રીતે મરણની ભુંડી ચશમ,
બદીને છોડી, બચછ નેક્રાની ગમ. ૩૦

માહરી મજેડ.

૩

સાર.

ઉગતી સહુવાર—પાણીમાં પડતો જાડનો પડછાયો—ગીરનીનું વગણન—
માણસનાં ભ્રમ—ખજાની તારીફ—સોહડાંની મનવાર—પાહડોનો
ચિતાર—તેને સદા કાયમ રહેવા માટે કુવા—તેને ભાંગવા
ચાહનાર માણસોને કેવે ફેંકે પોહચાડવાં જોઇએ—સુરજના
ઉગવા સાથે પાહડનો થતો ખુબસુરત દેખાવ—પાહડી શિખર
ઉપર રહેવાનાં એક ઘર માટે આરજી—કવિતા લખવાની મહેનત
રખેને વાંચનારી આલમની બિનકદરથી રદ જાએ તે માટેની
ધસક—ખાદાની બંદગી—તેની અપાર શક્તિ—તેની વખાણ
ગાવા માટે ખાકી બંદાની લાચારી—ભલાઇની રાહ તેણે ખતાવ્યા
છતાં જુડાઇનો તરીકો પકડનાર છતસાન.

માહરી મળેહ.

૩

જો ! પેલો સૂર્યનો જાળો ગગન !
 સોનેરી કિરણુ કરતો ચુંબન !
 હંધમાંથી હઠેલી ચક્ષીઓ પીછ,
 ખભોએ ઉતરીને, ઘોતી રંગીત.
 હડે ત્યાં પતંગિયું મખમલ-બદન, ૫
 ધાર તેની પાંખોની સોનેરી રંગ ;
 હસતું તે ઝાડોમાં જાએ બિનકપટ,
 કરે હડી નફકરું કુલ પર ગમત.
 ઝુમેછે તલાવ પર એક અડુલું ઝાડ,
 છુટક પાતરાંઓમાં લીલું કંજર ; ૧૦
 હંધો તેનો છાંયો તલાવની અંદર

૧૭

માહરી મજેહ ૩.

પડયોછે પાણીમાં દિપતો સુંદર ;
 કીધોછે ઘોઘ તેને પાણીએ પાક,
 નથી તે પર ગીરદ કે કચરો જરાક.
 ઉગ્યું તે તલાવના કાંઠા પર ઝાડ, ૧૫
 કાહડોછે પાણી પર મુલ્યાંને બહાર,
 પડે જેનો આડકતરો જળમાં આકાર,
 સહવારથી સાંજ અને સાંજથી સહવાર.
 ભુલુંગરી આમલીને મહાલે ગાયછ,
 છાતી છે તેની જેમ ધોર્યું રગત. ૨૦
 ધીમે દગે વમે ત્યાં રનોરી ભેંસ,
 પાણીમાં નાખવા અનુરસી બદન.
 નુરી બેઠી ઝાડો પર હીંચકાઓ ખાયછ,
 ખેરવતી પીલાં ને પાકેલાં પાન,
 જે પડતાં, પાણીઓને ધુજતાં કરે, ૨૫
 પાણી—જે પડ્યાંછે હેડે અમુટ.

કાહડીછે ગીરનીએ ડોકીને બહાર,
 ઉઘોગના મારે જે હરદમ પોકાર ;
 સહવારથી સાંજ તેનો ધુમતો ઘોંઘાટ,
 હજારોની રોજની આપેછે યાદ. ૩૦
 ઉઠાવીછે પથ્થરની ચોમેર દેવાલ,
 મલ્યાછે તેમાં કંઈ સેંકડો ખવાસ.
 માણસ, ને ચોરત, ને બાલકો, ત્યાં
 હીલતા સાંધાઓમાં લાવી ઉમંગ,
 જાતી મેહનતથી ત્યાં રોટલો રજેછ. ૩૫

માહરી મજેહ ૩.

ચક્કરોને ચક્કરમાં મેલ્યાંછે ત્યાં,
 ધરી ઉપર ઝુમઘને લેતાં ઝોલાન;
 ચહડેછ ને ઉતરેછે કપ્પીઓ ત્યાં,
 બદ્દુઘને બેરે, વરાળને હોકમ.
 ઉઠાવેછે એનજીન લોહડાંના સાથ, ૪૦
 રાખશ પેરે હીલીને કરતું ઘોંઘાટ.
 બેઝું છે માણસનું આંગણાંઓ ચેઆર,^૧
 પણ વસેછે ત્યાં એવા બોહલા વિચાર,
 કે ઘડેછે તે આવાં રાક્ષસી કામ,
 ને રાખેછે તે તેનો નખમાં સુમાર. ૪૫
 આ ચોહરા છે દરિયા, ને પોહલા છે પાહડ,
 પણ ચોહર ને પોહડું છે દરિયા ને પાહડ-
 થી મનુશનું મન, જે લેહળની માંહે,
 તોફાની સાગરની છાતી ઉપર
 બાંધેછે એવાં તો ધાતુનાં ધર,^૨ ૫૦
 કે દુશમન, કિનારેથી તેની ઉપર
 ફેંકે ગોળાઓ, પણ તેની અંદર
 વસતાં મનુશને ન પોંહચે ફકર.
 નાચાર ગોળાઓ મારવાનો ખ્યાલ
 છોડીને, લોખંડી બાગુઓ સાથ ૫૫
 અથડીને પાણીમાં પડે બેહાલ;
 તે લોહડાંની મજબુત ને ઉભી દેવાલ
 પર ફેંકટમાં અક્ષાત્રે તેઓ કપાલ;
 લોહડું તે નહિ આપે તેઓને રાહ,

૧ ચાર. ૨ લોહડાંની મનવારો.

માહરી મળેહ ૩.

બતી મળખુતીમાં થતું કદા.

૬૦

અરડધને કેવો આ પડયોછે પાહડ !
 છાતી પર લઇ પીલાં ઘાસો ને ઝાડ !
 બપોર ને રાત, અને સાંજ ને સહવાર,
 તે પર્વત છે એક, પણ સેંકડો આકાર—
 થી મગજને તે માહરાં ભમતું કરેછ, ૬૫
 હવાઇ ખુશાલીમાં રમતું કરેછ.
 કોઈ વાર દેખાયછ તેનો લીટો ને તન,
 સંપુર્ણ આકાર, તો બીજી વેળા,
 કાંઠો તેનો ધુમ્મસથી ભાગો દિસેછ.
 કોઈ વાર ધુમ્મસભર્યાં વાદલાંઓ ત્યાં ૭૦
 ઝુમઝ તેની પીઠ ઉપર સેહલગાડ કરેછ,
 તો કોઇ વાર ભુરા તેના પગની આગલ,
 છોડી દધને પોતાનું આકાશ-વતન,
 ચુમી તેનાં તલિયાંને મોહ્યત કરેછ.
 રાતે ચાંદો તેનાં તનની ઉપર, ૭૫
 રૂપેરી રોશનીને ધુજતી કરેછ,
 તો સાંજે સૂરજ તેનાં ઘાસો પીલાં
 પર સુન્નેરી કિરણની વણત કરેછ;
 બહુ, રાતું, પીહું કંઈ વણીને ત્યાં
 અજબ રીતનો તાણો ને વાણો પુરેછ. ૮૦
 એક છેડા પર આપેછ તે ઘેરો પીલાસ,
 જે જેમ જેમ તે દરિયામાં ઉતરતો જાયછ
 તેમ તેમ તે કદળ પર સેરવતો વાયછ.

માહરી મજેહ ૩.

સદા તું કાયમ ને રેહજે હંધાત,
 અએ પર્વત બુલંદ! ઉઠેલો અનંત, ૮૫
 પીલાસી ઘાસો, ને રૂપેરી જળ,
 રાતી મટોડી, ને જાડોનાં ઝુંડ—
 માં સદા તું કાયમ ને રેહજે અખંડ !
 અએ પર્વત બુલંદ! સદા ને સદા,
 ભવાં તાહરં ભુરાંને વાદલની માંહે, ૯૦
 તું ઢાંકેલું રાખ.—દોલત થકી,
 લોભી માણસ તાહરં સોહામણું તન,
 જુલમીથી ભાંજીને, ચોહરી જમીન,
 જે જગ્યાએ હમણાં તું ઉભેલો છે,
 ત્યાં કરવાને કદી ના થતું સામર્થ. ૯૫
 ભાંજે હથિયારોથી તાહરં તે તન,
 ને ક્રીનાથી કરે તે તુંને જખમ,
 તો વેર તાહરં લેવા તું થજે તૈયાર,
 જખમી તું-પેટાંથી અઝદાઓ બહાર
 ફેંકી તે માણસ પર, લખ દર હજાર ૧૦૦
 દંખોથી દેજે તું તેને આગર.
 ચાલ તેની બુડીના બદલામાં તું,
 દયાળુ જીગરથી સુન્નું ને જર,
 અથવા તો અન્નેડ્યાં રતન ખેમૂલ,
 કદી તેના ફાયદાને થકી તું બહાર ૧૦૫
 કાહડતો રખે!—પેટાંથી તુંજ
 હવા એવી કહાડજે તું ઝેહરી કાતેલ,
 જે કેહરબરી ગતિમાં પોંહચી બદન,

માહરી મળેહ ૩.

છુટે તેનાં તનમાંની શક્તિ-શ્વન.

સરજ જ્યારે સહવારનાં ઉગતાને વાર, ૧૧૦
તમામ તાહરી કારોને રોશન કરી,
ગર્રીયા તું ઉપર ટીકતો દેખાયછ,
તે વખતે તું કેવો સોનેરી રંગ-
માં દિપેછ ખુલ્લંદ! ઝાડોની માંહે,
સુવર્ણસમ તાહરી ટોચો ઉપર, ૧૧૫
સુવર્ણ પીછોનાં પાંખરાં ગાએ,
મલે તેના સુવર્ણ-વાદલસે રંગ;
ગોયા તુંજ ટોચો, ને પાંખીઓ ને,
અને તે સાથે દિપકતું વાદલ,
ત્રણડો મલી જઈ એકકની સાથ, ૧૨૦
એક સરખો દેખાડે સોનેરી ઠાઠ.

આએ તાહરાં પાહડી શિખરની ઉપર,
અરે! હોએ મહને એક રેહવાને ઘર,
તો દુન્યાની જાગલો તજીને ત્યાં,
કેવો કરું સુખથી હું દિવસ પસાર! ૧૨૫
સહવાર પુઠ અપોર, ને અપોરની પુઠ
રાત આવી કેવી થાએ સેહલ્લી પસાર!
નહિ જોઈએ મહને કોઈ નાદર મકાન,
ઝુપડી છે એક મહને પુરતી ને બસ,
જ્યાં ઉમ્મર તમામ માહરી કવેત-વચન- ૧૩૦
માં સેહલ્લી ને સુહમારી થઈ જાએ પસાર;
નથી જોઈતા મેહલોના મહને દમામ;

માહરી મજેહ ૩.

ભલે ઓ પૈસાના પુંજરી તું,
 વખત તાહરે તે અંદર ફાકટ ગુમાવ!
 મહને નથી ફાકટની મોઝેસે કામ; ૧૩૫
 ઉખોળી છાંદણીમાં દિવસો મુજ
 વાપડતો પામું હું સેવત મરણ,
 ને વખાણે લોક માહરી લીધેલી રંજ,
 એજ માહરી ઈચ્છામાં ગુટુંછે મન.
 વખત એવખત ધસક માહરે તન ૧૪૦
 પડેછ, કે રખેને માહરા વચન,
 બિનકદરે રીખીને પામે મરણ!
 એ માહરી મેહેનત ને લીધેલી રંજ,
 હવેની મુજ પુકે આવતી ઓલાદ,
 માન અને મોહબતથી કરશે કબુલ, ૧૪૫
 કે ગુસ્સાથી કરશે તે તેનો ધિક્કાર,
 વિચાર એ મુજ મને ધુમેલો રેહેછ
 સદા ને સદા!

ઓ તું ખોદા!

બધે આ જગતના પર્વર પિતા!
 તું વગર કાળુ માહરી કિમેદો બર ૧૫૦
 લાવે આ ધરતીના તખ્તા ઉપર?
 પુંજ તાહરી કરવા તું શિખવ મહને,
 કે પુરતો હું બુઝું સંપૂર્ણ તુંને.
 “આપેછ તાહરી યાદ મહને સૂર્ય અંદર,
 એ દિશાએ તું માહરી આવેછ નજર. ૧૫૫
 સહવારને પોહર બ્યારે લેઉંછું લતાર,

માહરી મળેહ ૩.

નેત્રેંછ જ્યારે બાગોમાં ફલ, પાન, ને ઝાડ,
 વિચારેંછ હું ત્યારે કે તેઓની સાથ
 તું જોડાયેલો છે; બુલબુલી રાગ,
 જે ગોલાબનાં ઝાડ ઉપર પાખી તે ગાયછ, ૧૬૦
 તે સાંભળતાં હું એવો કંઈંછ વિચાર,
 કે કુતોલમંદ નામ તાહરેં તેની અંદર,
 તેં જોડયુંછ સદા; ખીલતો ગોલાબ,
 ફેલાવેછ જે ખતાખોતનનો સુગંધ,
 મોકલેછ જ્યારે મુજ ગમી પોતાનો વાસ, ૧૬૫
 તે વેળાએ મન માહરેં બનેછે તર,
 આખીને તું-નામની બરખત-સુગંધ.
 પવન જ્યારે સહવારનો ઝાડો ઉપર
 છાંટેછે ડાહલો પર મોતન્યો દવ,
 જહવેર સમ તે ઝમકતાં મોતી અંદર, ૧૭૦
 ઝમકતું તું-તુંરે મહને આવેછે યાદ.
 અંધારી રાત જ્યારે મેહલ તુંજ બુલંદ,
 તારાના દિપકથી જલતો બલે,
 તે વખતે તે તાહરી રોશની તમામ-
 માં વાંચુંછું હું તાહરેં મુબારક નામ. ૧૭૫
 અંદર જ્યારે પોતાની હોડીને બહાર
 હંકાલેછે અંધારી રાતને દરમ્યાન,
 અને જ્યારે ભાત ભાતની વાદલ-તરેહ
 દેખાયછ ચાહરો ગમ, તે વખતે તું
 કેવો માહરાં હૈંડાંમાં આવેછે યાદ? ૧૮૦
 અને જ્યારે ધુલોથી વાડીઓ બેહક

માહરી મજેહ ૩.

મારેછે, ત્યારે હું તુંને હરદમ
 મુજ હૈયામાં લેઉંછ; ગોલાખી કુલ-
 નાં પ્યાલાંમાં જ્યારે તું મધને ભરેછ,
 અને જ્યારે રાતની રામરાગરો ગાયછ, ૧૮૫
 વજ્રો વગાડીને રાગો મધુર,
 મધુર તે ગાયનમાં માહરું મગજ
 શોધી તુંને કાહડી, ધરેછ તાહરી યાદ.
 આવી તે વખત હું શુદ્ધિ અંદર,
 બાગેબુલદીથી પોકારું છું, ૧૮૦
 કે ‘તમામ આ ચીજોને કરનાર પેદા
 તુંજ છે ખોદા! તું વગર ન કોઈ
 પેદા કરે આ રીતની બોહલી ભલછ!’
 ખાકી હું બંદો, એક તાણમાં મિસાલ
 એઆદત તાહરીમાં થતો મશગુલ, ૧૮૫
 માનુંછ તાહરા શુકર હજારો હજાર”.*

૧ આ લાઇનો નીચલી ફારસી ગઝલ ઉપરથી ઉપજાવી કહાડી છે :—
 કમર યા મેહર હુમીશો યાદે તો દેહદ ખુદાયા!
 તોરા નાઝર બે હરબ અશમે મન બીનદ ખુદાયા!
 સોખલે સુત દર ચલેસ્તાન રફતે સર્દર કુતમ હરાન તરફ,
 “તોઈ દર હર દરખત” દેલમ ઈન યાદ દારદ ખુદાયા!
 હુમીશો મીશનવમ નામે તો નીક ઝફર બરનદેહ,
 બે હર સરદ કે બુલબુલ બર ચલહા રોઝદ ખુદાયા!
 દેમાગે મન જે ખુશ બુલબે તો તર શવદ હરોન વકત,
 કે બુયમ આન બોતન કે ચુલ મીગસ્તરદ ખુદાયા!
 બર હર બરગ આ બર હર શાખ તુરે તાબનદેહ તો બીનમ
 દર હર ગર્દિહર કે બાદે સહર મીઅરશાનદ ખુદાયા!
 શબે તારીક શમઅહામ્મ મેતારે દર સરાયત,

માહરી મજેહ ૩.

ચાહું હોરમજદે કે જગત પેદા
 બને, ને બની તે તરત પેદા.
 ચાહું હોરમજદે કે તેની સપાટ
 પર ઉગે ઓરવરે, ને ઉગ્યાં ઓરવર. ૨૦૦
 મનુશોને તે આદ ત્યાં હીલતાં કીધાં,
 પંખેરાંઓ ડાહલોમાં દોડતાં કીધાં,
 તીડ ને પતંગિયાંથી ઘાસનાં મેદાન,
 તે આદ તેણે ભરપુર ને શોભીત કીધાં;
 તમામ પેદાશોથી તેણે જમીન, ૨૦૫
 માણસનું હીત અને ભલાંને કાજ,
 માયા ને મોહબતથી પૂરણ કીધી.
 ગાઉં તાહરી લીલાની કેમ હું વખાણુ?
 તમામ માહરાં તન ઉપર ઉગે જખાન,
 પણ કુદરત તું મોહલીની કરવા વખાણુ, ૨૧૦
 દુ'કી છે શક્તિ, ને અધુરું ગેઆન.^૧

ચુન મીતાબંદે એ હુરબ હુર પદીદ આયદ ખુદાયા !
 ચુન મહાતાબ કેશ્તીએ સીમીન બે બહરે સીયાહ મીરાનદ,
 વ હુર તરફ અબરે રંગીન બર નઝર આયદ ખુદાયા !
 ચુન ગોલગશ્તે સર્દરમાહ અઝ ચુનાચુન ચુલ મીખનદદ,
 વ દસ્તત બે નહલ જમે ચુલ અમખારદ ખુદાયા !
 ચુન રૂદ એ ચંગ મોતરબે શાખ નવાઝદ બર દરખ્તાન,
 વ દેલ દર દામે એાન શીરીન અસીર શવદ ખુદાયા !
 બ હુશી આમદેહ એાન વકત ચુયમ આફીનનદેહ !
 ન હીય ચીઝ હસ્તીએ ખુદ ગયરે તો ચાખદ ખુદાયા !
 કુનદ છત કમતશીન ખાકસાર હુકીરે તો સેતાયશ,
 વ સોહરાબ સદ હઝાર શોકરે તો બર આરદ ખુદાયા !

૧ જ્ઞાન.

માહરી મજેહ ૩.

“આ જીવ જે આકાશમાંથી પામ્યોછ જનમ
 આકાશનાં પેટાંમાં ધરેછ કદમ;
 હાડમંદ આ જગત પર ઉડ્યો તે જાયછ,
 ને કાહડેછ ત્યાં શોધી એક એવો આકાર, ૨૧૫
 જે, પુછો જે ખરું તો, છે ખીનઆકાર;”^૧
 અને તે આકાર છે તું એ ખોદા!
 “ખરે માહરી બંદગીઓ તુંને પસંદ
 પડતી આ ધરતીના ગોળા પર થાએ,
 જે બંદગી તુંજ ગાવાને આપે તું જોર; ૨૨૦
 તું બિન, જગર માહરું ઉજડ જમીન,
 પેદાશ ન પામે જ્યાં પરવરશી કંઈ.”^૧
 તું વગર દુનિયાનો શું હોએ રાહઘાટ?
 “દેખાડે ન તું તાહરી ભલ્લની રાહ,
 પામે ન ત્યાં તલક માણસ કદી ૨૨૫
 તેની બલતી દિપક.”^૧

તુંને ખોદા!

કેટલી છે માણસને સારું પીડા!
 દેખાડી તેં ભલ્લ ને ભુંડછની રાહ,
 પાછલાં પર દોડેછે માણસનો ચાહ.
 જોતાં તું કેવો તે થાયછે ગમગીન, ૨૩૦
 કે તજેછે માણસો સુહમારી દીન,
 ને શેતાની ધરમનો મારગ કઠણ,
 તે કરેછ પસંદ! જે ખરો ધરમ,

૧ આ લાઇનો વરદસ્તરથે કીધેલા માઈકલ અનજેલોના તરજુમા ઉપરથી ઉપજાવેલી છે.

માહરી મનેહ ૩.

બાલ કરતાં બારીક છે જેનો મરમ,
 તે તજને ધરેછે રીતીઓ બદ, ૨૩૫
 જન્મી જે દોજખમાં પામીછે વધ;
 પરથમ જેનાં બીયાંને શેતાને જગ
 પર રોપીને બનાવી ધરતી દોજખ;
 આપ્યો જેણે માણસને લુટો સખક,
 અનીતિ પર લગાડ્યાં તેઓનાં ધક, ૨૪૦
 ખોદાઇ રાહથી ફેરવ્યાં તેઓનાં દિલ,
 લાવીને મક્કરની ઉલટી દલીલ.
 લેઆનત હોજે તે પર લુગાઈતું જે મુલ!
 લેઆનત હોજે તે પર પુરાઇ જેથી કુલ
 હ્યાં પામીછ જનમ !

તે મોહટો ખોદા, ૨૪૫

સુવર્ણમાં સંગાર્યો જેણે સુરજ,
 ને રૂપાંમાં લપેટ્યું ચાંદાનું તન,
 ગાવા તેની વખાણુ આ બોહલી જમીન,
 મોજાઓના ઘોંઘાટમાં સાગરની સાથ
 હ્યાં દોડતી ફરેછ, ને ધુમતી સદા, ૨૫૦
 ધસડી જતી પાણીને પોતાની સાથ,
 પવનો ને આબોમાં મારેછ પોકાર.
 લખ આલમને જોયછે તું બેઠો ખોદા,
 લખ આલમ ન જોતી તું બેઠો ખોદા.
 સઉને તું જોયછે પણ તુંને ન કોઇ, ૨૫૫
 સિવાએ આ તાહરી બોહલી પેદાશ-
 માં અધુરો, ઝાંખો, ન-જેવો તું છે.

માહરી મજેહ ૩.

ચલાવેછે એખલો તું આકાશી રાજ,
હતો, છે, ને પેહ્યુંછ હંમેશગીનું તાજ;
તુંને કોઈની તમાહ કે દરકાર નથી. ૨૬૦

ઓ તું જગતના મહાઅળ પતિ!
કેવી રીતે હું તાહરી યુવંદી ગાઉં,
કેવી રીતે હું તાહરી કીર્તિ દર્શાઉં?
રાખનારો તું છે, ને મારનારો તુંજ,
હું તાહરો બંદો, તું માહરો પતિ; ૨૬૫
બખશનાર તું છે, ને લુટનારો તુંજ,
બોહલી તું કુદરત, હું નાહની રતી.

જુદે જુદે નામે પણ ઇચ્છામાં એક,
આલમ તાહરી પૂળમાં એકમત બનીછ.
આ ખરક-કિનારી પર તુંને, બોદા! ૨૭૦
બેવડાયલાં જોરથી હું પૂજી શકુંછ!
કારણ પાહડી ટોચોં પર માહફ મગજ,
એકાંત તે જગ્યામાં તાહરી ઝમક,
બુજેછે પુર; નહિ નીચી જમીન-
માં અંબતી, રોશનીથી તાહરી, ચશમ. ૨૭૫

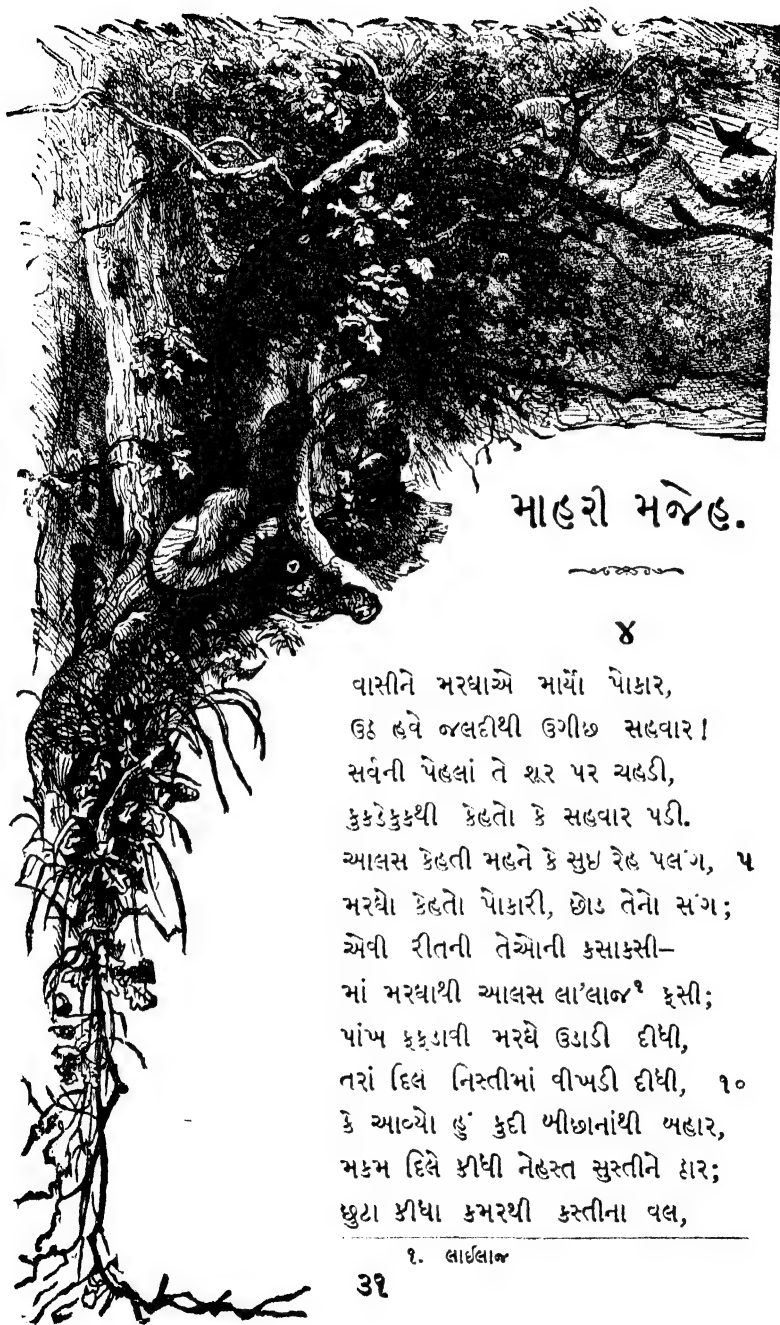

માહરી મજેહ.

૪

સાર.

સહવારતું ઉગવું—હારમજદની સેતાયશ—મધમાખીનો ઉધ્યાગ—
કરાયતાં ધર—ઉમરાનાં ઝાડ—દરિયા આગલનો દેખાવ—
કુદરતની આવી ખુબસુરતીમાં કોણ તેના બનાવનારને યાદ નહિ
કરે?—એક ગરીબ ઝુપડીમાં વસતા ભલા શખ્સનું ખ્યાત—
ધીરજના કાયદા—પહાડ ઉપરથી દેખાતો નીચેનાં બેદાનોનો
દેખાવ—ખોદાનો આભાર જાણવાથી નિપજનું મુખ—તે આભાર
નહિ જાણનારોમાં ઊપર ચુકરવું જોઈતું દુખ—હાલના જમા
નાનું ખોદા ઉપરવું લુલું એકીન—અસલ જમાના સાથ હાલ
જમાનાનો મુકાબલો—ભલાઈની કૃતેહ અને બદીની શિકસ્ત—
આ દુનિયાનો રાહઘાટ—માણુશનાં મરણથી મલતી ઈનસાનને
નસીહત—જરથોરાતી ધરમની માંતેબરી—પાહોને નેમાજ—
ખોદાનો ખ્યાલ ઈનસાનને આપવાની તેઓની શક્તિ—ખોદાની
બંદગી—કવિતાર્થ જોર માટે તેની મદદનું ચાહવું—ગામડીયાનું
વરણન—કુતરાની વફાદારીનાં વખાણ—બેવફા ઈનસાન ઊપર
તેની ચહડતી—સિંકદરનો લોભ—ગાયનની જાદુઈ અસર—
અરસ પરસની મોહબત—ચહડતી અને પડતી—લીલી કુદરતનું
ખ્યાત—ઝેહરનો ઉતાર ઝેહર—એક બાવાનું વરણન—કાગડા—
ઓની બેહલઇ—ચહલીઓના માલાની તેઓથી થતી લુટ—
મોહતથી નાહસવાનું નકામાપણું—માણુસની યાદગારી પુતલાં—
ઓથી રાખવાનાં કાંફાં—પરસીપાલીસ—હાલના નાશ વચ્ચેથી
પણ પ્રકાશતી તેની આગલી જાહાજલાલી—પઈસાની એક
હાથથી બીજે હાથ થતી ઉડલપાડલ—પઇસાની પૂજા—પઇસાને
માન—જમાનાનાં ફરતાં ચક્રના ચમતકાર—ખોદાની કરામત
શક્તિ—માણુસનું તણુણપણું—દુકાલનો દેવ—પરવીઝનાં રૂહ
ઉપર દુવા—ભલું કરવાથી ભલઇ કદી પછાત પડતી નથી.

માહરી મજેહ.

૪

વાસીને મરઘાએ માયો પોકાર,
 ઉઠ હવે જલદીથી ઉગીછ સહવાર !
 સર્વની પેહલાં તે શર પર ચહડી,
 કુકરેકુકથી ફેલતો કે સહવાર પડી.
 ચાલસ ફેલતી મહને કે સુધ રેહ પલંગ, ૫
 મરઘો ફેલતો પોકારી, છોડ તેનો સંગ;
 એવી રીતની તેઓની કસાકસી—
 માં મરઘાથી ચાલસ લા'લાજ^૧ ફસ્તી;
 પાંખ ફફડાવી મરઘે ઉડાડી દીધી,
 તરાં દિલ નિસ્તીમાં વીખડી દીધી, ૧૦
 કે આવ્યો હું કુદી બીછાનાંથી બહાર,
 મકમ દિલે કીધી નેહસ્ત સુસ્તીને દાર;
 છુટા કીધા કમરથી કસ્તીના વલ,

૧. લાઈલાજ

માહરી મજેહ ૪.

બાંધી તેને કમર પર પાછી સવલ,
 તો તન થયું હલકું જેમ રૂની મિસાલ, ૧૫
 પકડી તેણે ખોદાઇ વિચારોમાં ચાલ;
 ખાલેસીથી ઉડ્યું યુલંદીની રાહ,
 કીધી તેણે હોરમજદની આગલ જગા.
 રોશનીનો દિસ્યો તે અખુટ ઝરો,
 સીધો ને સરખો, આઆદ ને નરો, ૨૦
 ખામીથી નહિ થયલો ગદલો જરી,
 જેણે આએ જગતને અધર ધરી,
 ફેંકી દીધી તેને એક વખત એવી,
 કે ગબડતી હવે અટકતી નથી;
 આખું જેણે બદનતું જીવને પેહેરન, ૨૫
 લટકાવ્યાં આકાશમાં તારાનાં તન,
 ધુંમેછે કોઇએક, ને કોઇએક છે થંબ,
 વસ્તીવાલા કોઇએક લેતા જીવી દમ.
 રમતી વાદલીઓની સોનેરી ધાર
 પર દિસેછે દોડતો તે મોહટો દાતાર; ૩૦
 ખીણોમાં ઝોકાવતી પાહડોની કોર
 પર દિસેછે હંમેશાં કરતો તે દોડ;
 ઘટ જંગલની મનહરણુ લીલોત્રીમાં
 દિસેછ તે સાહેબનો સુધો રેહવાસ;
 જ્યાં તાપ પડેછ સખત, પણ ઝડનો લીલાસ ૩૫
 સુકધને નહિ લેતો પીલો લેઆસ;
 જ્યાં પાકેલાં સોનેરી ફૂલો ઉપર
 દોળેછ પક્ષી તનથી દિલ-ખેચનારા સાદ;

માહરી મજેહ ૪.

જ્યાં ઝાડોને અથડીને ઝરાનું આખ
 દોડેછે કરવા દર્ધસે મેલાપ; ૪૦
 જ્યાં થડો પર બેઠેલી લીલનો જમાવ
 આપેછે ભરતનાં કામનો દેખાવ.
 પણ તેની કરામતના વિચારના ખ્યાલ
 ઉડી, ને ફફડી, ને પડ્યા બેલાલ,
 કે પ્યારી લાકડીને મેં ચુમી લીધી, ૪૫
 જે જાની મુજ મિતરે બક્ષેશ કીધી,
 ને નિકલ્યો ઝટ માહરી પાસેને વન,
 જ્યાં ધુંધુમાં મધમાખી ઘસડતી તન;
 રંગીન ફુલપર બેસી તે ચુસતાં મિદાસ,
 દોડી જતી જે લઘ મધપુડાની પાસ, ૫૦
 ખાલી કરતી તેમાં તે પોતાની છુટ,
 જે આપતી કુદરત તેને બોલતી અખુટ.
 વલી પાછી વલગતી મેહેનતમાં તે,
 શાંત દિલે જતી ખૂશ જેહમતમાં તે.
 થોપી જોઈ મેં તેને થોડોએક વાર, ૫૫
 ને પછે આગલ ચાલ્યો કરતો વિચાર,
 તો માહરી સનમુખના પર્વત પાછલ-
 થી ફગમળુનો શાહ—લઘ રોશનીનું બળ,
 વીખેરતો અંધકારને પોતા આગલ,
 ખુલંદ આ “ફરતા ગુબન” ની હેંડલ, ૬૦
 પૂર્વ-દરવાજાની કંધાડી કલ,
 સોનેરી કરતો ઝાડ, પાનો, ને ફલ,
 પાહડ પરના ખુલંદ ઝરાઓનાં જલ-

માહરી મજેહ ૪.

ને રોશનીથી તર કરતો—થયો દાખલ.

ખુશીમાં મન માહરૂં રમતું કીધું, ૬૫

ખરાં દિલની તારીફમાં નમતું કીધું.

એક ટેકરા પર બેઠો, તે જોતો દેખાવ,

હયેલીનો આપીને તે પર ટેકાવ;

જ્યાં ફનોનાં જાડ હેઠે ઝૂલતાં હતાં,

ધીમે ધીમે હવામાં ડોલતાં હતાં, ૭૦

જેઓની જડ આગલ પથર ઉપર

કરાર્યાનું હતું એક બાંધેલું ઘર;

તાર ઉપર તારોને ગુંથ્યા હતા,

સફેદ બનાવતમાં મુઝ્યા હતા,

પથરની કોર પર ચાંદટાજ્યા હતા, ૭૫

માખ ઘરવા ફાંસાઓ બાંધ્યા હતા.

એ માખીની ઘોરોની ઉપર આપાદ

આવી રહેલાં હતાં ઉમરાનાં જાડ;

આડાં ને તીડાં તે જાડોનાં થડ,

ઉપલી લીલોત્રીમાં, દિસતાં ઉજડ, ૮૦

સિવાએ કોઇ જગે થડની ઉપર

નમાવતાં ઉમરાઓ^૧ ઝુમખામાં સર,

થતો જેથી થડોના ઉજડ દેખાવ—

નો કેટલેએક દરજ્જે માનવત નિભાવ;

હતો જેમાં કોઇએકનો રાતો દેખાવ, ૮૫

કોઇએકનો લીલો છુપી કરતો રાવ,

કે આ રાતાં ભાષ્યધો સોનેરી રંગ-

૧ ઉમરાનાં ફલ

માહરી મજેહ ૪.

માં કરેછે જોનારને હેરત ને દંગ,
પણ હમારો લીલો, અપૂર્ણનો ખ્યાલ,
ધરેછે જોનારની ચશ્મો આગલ. ૯૦

હર તરફ હેયતીને, ફેરવી ચશ્મ,
જોતો કુદરતનો કગતો તલેસમ.
ઝાડોનાં થડ ઘેરી ખેડેલી લીલ
આપતી'તી એ રીતની છુપી દલીલ,
કે જંગલમાં માહરેથી ઘેરાયલાં થડ ૯૫
નામોશીમાં લપેટેછ મેહલોના થંભ.

આગલ જોતાં દિસતો કંઈ ઓરજ દેખાવ !
દર્યા પેરે દિસતી ધુમ્મસ ભરી ખીણ,
વચ્ચે વચ્ચે પાહડોનાં સરો સંગીન,
ટાપુનો આપતાં તે તેમાં દેખાવ, ૧૦૦
હતો છુટી લીલીનો તે પર જમાવ.
વલી ચુમે આકાશને પાહડોનાં સર,
બરફને રેલવાનાં આકાશી ધર,
જે વાદલમાં આપતાં'તાં જાંલખો ચિતાર,
જાંલખો પણ આપનારો ખોદાઈ વિચાર. ૧૦૫
ખુદરતના સાહેબ ! ઓ જગતપતિ !

તું જોણું પાહડોની મેખો જડી,
લપેટયો ધરતી પર જોણું આકાશ,
હિપન કીધી જોણું આ રંગીન પેદાશ,
કીધી જોણું ધરતીને ફરતી પેદા, ૧૧૦
નીસ્તીથી હસ્તીમાં ફેંકી સદા;
રાત અને દિસ જોની તારીફ અંદર,

માહરી મનેહ ૪.

પડા-રોકા અણ્યાલા ઉંચકઠ ઉપર,
 પગ કાહડી ઉભા છે પાહડો સંગીન,
 ઘેરી લેઈ ઝાડોથી ભરેલી ખીલુ; ૧૧૫
 ઘાંટું તાણી પક્ષી, દરખ્તો, ને ડાહલ,
 ખાલી કરેછ તનથી જે મોહખતના ખ્યાલ;
 વખાણુ જેની તોલવા છે તારીફ પછાત,
 મુગીજ જે ઉંચકાવેછ જેની પર હાથ,
 આવા શુભ વખતે તાહરી સેતા'શ, ૧૨૦
 કરશે ન કોણુ? આ રંગી પેદાશ-
 માં છે કયો શખ્સ એવો બદખખત,
 જે ઉંઘાડે નહિ તારી બંદગીમાં લખ?
 ધર્મો કેછ ઓરતે જગમાં જનમ,
 જે મારે નહિ આ વેલા ખુશીના દમ? ૧૨૫
 કીધી તુ'એ માણસને સાફ પેદાશ,
 ઘટે નહિ તેને કે દુખના અવાજ
 કાહડે તેની બોહલી પેદાશો ઉપર,
 ને નિરાશીમાં ઝુમાવે પોતાનું સર;
 ઘટે નહિ તેને એ રીતનું કરમ ૧૩૦
 કે ખાલી નામ પર ધસે પોતાનું તન.
 ઢંકાયલો રહે વાદલ અર્ધો સૂરજ,
 પણુ દેખાડે પોતાનો ભપકો સરસ,
 તેમ વિપત્તમાં પડેલો ભલો મરદ
 છુપાવેછ પોતાનું ભિતર-દરદ. ૧૩૫

ફતેહમંદ સૂરજે ન્યારે ધુમ્મસ-

માહરી મજેહુ ૪.

ને આપી શિક્સ્ત, આહા કેવો દેખાવ!
 ઢળતા પાહડોથી ઘેરાયલી ખીણ,
 વિચિત્ર દેખાવમાં લાગતી રંગીન;
 ઝરા દિસે એટલા તો નાધલા નીચાણુ ૧૪૦
 કે દેખાતા તે નાહના શીતની સમાન;
 રૂપાં પેરે આપતાંતા તેઓ ઝલકાટ,
 થાંભ ઉભા દિસતા, નહિ મારતા પોકાર.
 બેઠોતો જે હું ટેકરાની ઉપર,
 નાંખતોતો ત્યાંથી જો સામે નજર, ૧૪૫
 તો પાહડી મિનારાના ઊંચા કંચુર,
 કોઇ પડેલા નજદીક, કોઇ હટેલા દૂર,
 એકાંત મગરૂરીમાં થઇ બેઠરકાર,
 આકાશ પર ફેંકતા અણ્યાલા આકાર.
 વલી માહરી પાસેના ઢળાવ ઉપર ૧૫૦
 દેખાતી ઝુપડી એક ઝાડની અંદર;
 જંગલી લાકડાંઓના વાંકા ટેકાવ—
 માં આપતી તે ગરીબ, નમાનો દેખાવ;
 વસતો તે જગે એક ભલો શખસ,
 કાહડતો ત્યાં જીંદગીનો છેલ્લો વખત; ૧૫૫
 એક બેઠા પર લટકતી તેની ઓલાદ,
 હતો તે સંતોષથી સુખ્યો ને શાદ.
 નહિ છાંટેલી ધુલ તેણે પાટલા ઉપર,
 સોત્યુખી નહિ ગયલું હાથની અંદર,
 કે ધસડે કાગળ ઉપર ભાગા અક્ષર; ૧૬૦
 દુશ્મન હતાં તેનાં એલમ ને હુનર,

માહરી મળેહ ૪.

વિદ્યા તેની હતી મોહડેની કેલવત,
 જે ગગડાવતો મુખેથી તે બેધડક.
 વાત હતી એક તેનો ભારે એલમ,
 હરવખત જે પર તે થતો ગરમ, ૧૬૫
 ગરમ થઈને કાહડતો તે મોહથી સુખન,
 ઘડી ઘડી ઉંચકતો પોતાનું તન.
 સુકાં તેનાં ડાયાંમાં જીભલીનું નેર
 દેખાડતું અજબ તે ઘરડાનો તોર.
 બેડેલો તે હડી લેતો એવું તાન, ૧૭૦
 કે શું બોલેછ તેનુંખી નહિ રેહતું ભાન.
 ખરુંજ તે સદમજતો ખાલી યુમાન,
 દેવો ને પરીમાં રાખતો હમાન.
 ગામડેના બોલો વાપરતો મધ્યાન,
 આપતા જે તેની તોખમ ને નિશાન; ૧૭૫
 ગામડેના તેઓ, પણ કવિતા તાન-
 ની દેખાડતા ઉત્તમ ને ખરી નિશાન;
 બાકી તો વાત તેની કુચા સમાન,
 એકનું એક લાવે, નહિ બેચનારી ધ્યાન;
 તે દુખવતો માથું ને કરતો લંબાણુ, ૧૮૦
 પણ બોલાઈથી ભયો હતો તેનો જાન;
 લાગતો તે બોલતો અચ્ચાંતી સમાન;
 કહ્યે જો તેને કે સૂર્ય છે ચાન,
 તો ઘડીભર તેખી તે કબુલ કરે,
 “હોશે બા” કેહતો તે ધીરજ ધરે. ૧૮૫
 પીઠું માંડી ધીરજથી જીવતો સદા,

માહરી મજેહ ૪.

ધીરજથી કીચેલું કરજ શીદા,
 જે વારસામાં આપેલું આપે તેને,
 દીકરો જાણી નાખેલું માથે તેને,
 ઉપાડ્યો તે બોળે ફરજથી તેણે, ૧૯૦
 કાલડ્યો તે બોળે ધીરજથી તેણે.
 ઉખડી જાએ ધીરજથી પાલડોની મેખ,
 નિકલે પીરેમીદની યુન અને એખ.
 કોટ બાંધે કાંકડે તું ધીરજ જો હોએ,
 બચ્ચાંની કરવતે જાડો વેહરાએ, ૧૯૫
 બાબલે પાણી લેતાં તાંકી સુકાએ,
 પાણુ એવી ધીરજ કવચીતજ દેખાએ;
 અરધી અરધી રાખતાં હજારો કેલવાએ,
 કાંકડાપર કાંકડાથી પાળો બધાએ.
 થયાછે ધીરજથી ભીખારી મીર, ૨૦૦
 તખત પર બેઠાછે જાતે ફકીર,
 ચલ્યાછે લંગડાએ એટલા કચાણુ,
 કે સાજા ઉતાવલાનાં તુટે યુમાન.

તે ઝુપડીને મૂકી દોડાવતાં ચશમ,
 જોતી તે લાંબાયલો જૂદોજ ભરમ; ૨૦૫
 એક ગમ તડકું, તો ખીજ કાલાસ,
 એક ગમ સુકું, તો ખીજ લીલાસ;
 એક ગમ નિકેલેલા પાલડ ને ખડક,
 બિનવસ્તીથી દિસતા જગડ ને પડત;
 ખીજ ગમ જાડોથી ભર્યાં મેદાન, ૨૧૦

માહરી મજેહ ૪.

કોસ ઉપર કોસો પડેલાં લ'ખાણુ ;
 ગામડાંના દિસે ઝુમખાઓ જે માંહે,
 હાય હાથની જગ્યામાં દૂરથી સમાએ;
 દિસતાં તે દૂરથી રમકડાં સમાન,
 કીડીનાં ખાંધેલાં જાણે રેહકાણુ; ૨૧૫
 ઉંદર જેવી ઘટેલી બેંસો નીચાણુ,
 કોષ ભાગ્યશાલીની દોલત-નિશાન.
 નાધલ્યો તલાવ એટલો તો હેદાણુ,
 કે મુઠ્ઠીમાં લેતાં નહિ પામે દયાણુ.
 વલી એક નજદીકનાં ગામડાંમાંથી ૨૨૦
 બચ્ચાનો રડતો સાદ આવતો કંચાણુ,
 રડતો પણ કરતો તે ખૂશ માહરો જન,
 જેમ આપે મજેહ ખૂશ ગાયનનું તાન;
 એખલો સાંભલતાં નહિ ખેંચનારો ધ્યાન,
 પણ માનીતો લાગતો તે કુદરત મધ્યાન. ૨૨૫
 બકરાનું ખેંખે, ને મરવાંના સાદ,
 નરમ માહરો જીવડાને કરતાંતાં શાદ;
 સખત તાહડને આપતાંતાં બલતાં શિક્સ્ત,
 નવીજ દિસતી માહરી આગલ એક જગત.
 એવી દિસે આગગાડી મેદાન અંદર, ૨૩૦
 લેધ રમાડું જાણે હથેલી ઉપર,
 સરખ પેરે લાગતીતી ઘસડતી તે,
 દેખાતી કોઇ વેલા, ઢંકાતી તે.
 નાહના કોઇ ટેકરાની પાછલ ભરાધ
 આવતી તે અચખુચી પાછી દેખાધ; ૨૩૫

માહરી મનેહ ૪.

લેતી તે સીધી ને આડકતરી રાહ,
 રમકડે મલતી બચપણમાં મળહ,
 તેવીજ હું મેલવતો તેમાં ગમત, *
 ખોદાને મન ને એક નાધલી રમત.
 ગણેછ ને બચ્ચાંનાં જેવાં ધનસાન, ૨૪૦
 પિતા પોતે બેઠો ખૂશીથી હેઠાણ,
 માણસની રમતમાં મેલવેછ ગમત,
 ધરી બેસી આકાશનું બંચું તખત,
 પગ જેના મેલવાને જગ છે ઇસ્તાન,
 રમ્યેછ ભાં આપણુ ને ઉપર ધનસાન; ૨૪૫
 જમએછે બહુ વેલા હૃદયી લંબાણ,
 ધરી લેછ બચાવા આપેછ તે ધ્યાન;
 માણસનાં સુખમાં છે મશગુલ સદા,
 કીધી જેણે માણસને સારું પેદા
 આ બોહલી જગત; તેનો આભાર, ૨૫૦
 બેસતાં ને ઉડતાં, ને સાંજ ને સહવાર,
 મકાનમાં પેસતાં કે નિકલતાં બહાર,
 માનવાને, જીગર છે માહરું તૈયાર.
 ફેરવુંછું બ્યાંખી હું માહરી ચશમ
 ત્યાં દિસેછે તેનો ભારે તલેસમ; ૨૫૫
 ઝાડ અને પાન અને પર્વત બુલંદ,
 સૂર્ય ને ચંદ્રના ગોળા દૂરમંદ,
 ગહરેઓ ને તારાનાં ઝલકતાં તન,
 “વીજલી ને વાદલ, ગગણ ને ઘરણુ,”
 સહવારની લેહકી, તોફાની પવન, ૨૬૦

માહરી મજેહ ૪.

ખલખલતાં પાણી, પર્વતની કઢણ
 પછડછને પડતાં જમીન પર ધસી,
 તેથીજ તેથીજ જે મોહટો પતિ,
 સદા તેને નમતો હું સુખી રેહવશ,
 હસતો, આપાદ, ને સંતોષ રેહવશ. ૨૬૫
 જોતાં આ કોણી તાહરી કુદરત,
 શુદ્ધા ને સિદ્ધા ઓ પવિતર રખા!
 જગર તુંને યુજવાને જોશ પર ચલેછ,
 પણ પછડછને પાછું તે નીચે પડેછ;
 જોશખંદ મોજખો પર વહાણની મિસાલ ૨૭૦
 તજે ઉપર થતું, ધરેછ તાહરો ખ્યાલ,
 તું-અંદરમાં પોંહચવાની ધરેછે વાટ,
 પણ દૂરતું દૂર રહેછે તે તુંથી પછાત.
 પકડયો જેણે મગજમાં ખોદા,
 ટલી તમામ તેનાં મનની પીડા; ૨૭૫
 વખાણ્યો જેણે સત દિલે ખોદા,
 કદી નહિ થવાનો તે રંજદા;
 ધર્યો જે મને એકીનથી ખોદા,
 તે સુખી સમુરીથી જીવશે સદા;
 નહિ જેણે ધર્યો મગજમાં ખોદા ૨૮૦
 તે થવાનો ખસ્તે-જગર ને તપાલ;
 જગની ન્યામત તેને નથી રવા,
 દોજખની આગજ છે તેની દવા;
 વકાસતી ભયકર દોજખની ખીણ-
 માં તવાજો તે, જેમ આતશથી મીણ! ૨૮૫

માહરી મજેહ ૪.

તુઝને તમામ તેના સાંધા ને તન,
 ટુંપાને ચીમટાથી તેનું બદન!
 બલમ અંધારીમાં થવે ગરક,
 પડને તે ચીનવદના પૂલથી દોજબ,
 ગબડતો હેલ! હેરાન ને દુખી, ૨૯૦
 રડને તે પસતદને પોકો મૂકી!
 ભુખમરે થાએ તેનો કોડો હલાક,
 તરસીને કરે છબ ટાલવાંસે વાત,
 ત્યારેજ તે કરે પસતાવાથી યાદ
 તે મોહટો ખોદાવંદ જે સૈનો છે આપ. ૨૯૫
 મરકતી પેહેલવાનો પડ્યા પેદા,
 નહિ ધરમ, નહિ દીન, નહિ એકીન કે ખોદા;
 અનેછે પરપોટછ પીઠ પર સવાર,
 પણ નહિ રાખે ભાગવાનો કશો વિચાર.
 વાદલને ટીંગછ જે પડ્યા નહિ ચાહે, ૩૦૦
 સરદ તેમાં તેની હેમાકત દેખાએ.
 ખ્યાલો છે તેઓના અચ્ચાંના ખેલ,
 ટકારે તુટે જેમ પાનાના મેહલ;
 કરેછ તેઓ ઉડતા પવનસે લગલ,
 લેછ બનયછ છાંયા પર દોડી ચલગલ; ૩૦૫
 ફિરણો પર ગાડી લેછ દોડવા માગેછ;
 વાદલ પર મેહલો ઉડાવા માગેછ,
 રોશનીની ગાંસડીઓ આંધવા માગેછ,
 સૂરજને ખાલી એમ કરવા માગેછ;
 બલતો આતશ તોલી જેખવા માગેછ, ૩૧૦

માહુરી મળેહ ૪.

સુયાથી વાદલો સાંધવા માગેછ.
 રે! આવ્યો જમાનો નજસ ને નાપાક,
 નહિ રાખે દિલમાં કોઇ યજદાંની ધાક,
 ગુમાવે જીંદગીનો કિમતી વખત,
 જીગરના ગુમરાહ, ને દિલથી સખત. ૩૧૫
 નથી તેમને અમર જીવડાની ખબર,
 ખાવા ને પીવામાં કાહડે જીવતર,
 સુવામાં સમજેછે જીંદગીની નેમ,
 એવાનું રખ કરે તારણુ તે કેમ?
 ગયા તે દાહડા, સોનેરી સફા, ૩૨૦
 કરતાં બ્યારે આદમીઓ નેકીજ વફા;
 આવ્યો હાલ જમાનો બદ બેવફા,
 થયો તેથી દાદાર જગત પર કફા.
 નહિ મલે ધરતીનાં પેટાંમાં રસ
 કે આપે તે ફલો એકકથી સરસ; ૩૨૫
 નહિ રહ્યો વેપાર કે વનજમાં કસ,
 કે બધાએ દૂર-રાખે પર દોસ્તીનો કશ.^૧
 નહિ મલે ભલધ ને નેકીને જશ,
 જીંડું થાએ ભલું, ને ભલું નરસ.
 રેડું જે છાતીમાં છુપા વિચાર, ૩૩૦
 તેજ ધરે ગરદન પર નાગી તલવાર;
 ક્યે જે ધણીસે નેકી વફા,
 તેજ લોહી પીવાને તાંપે સદા;
 ધર્યે જે શખસનો કુમકથી હાથ,

માહરી મજેહ ૪.

કામ કાહડી લેતાં તે મારે આજાત; ૩૩૫
 બેદી નેકી ઉપર શુકરની રાસ,
 ખુરાની ચહડતી ને ભવાનો નાશ.
 ઉંઘાડે હાથ આબ્યા જગત અંદર,
 ને ઉંઘાડે હાથ જશુ અંતે ઉપર;
 નહિ રેહશે સુન્નું, કે પૈસો, કે જર, ૩૪૦
 આબ્યા તેમ જવાના અંતે ઉપર;
 નહિ બંધાશે દોલત કરકતી ઉપર,
 નહિ ખેંચાશે પૈસો દોખમાંની અંદર,
 તો કર્યે શું કરવા ફેકટમાં ફર્યાદ?
 ભલો છે આબ્યાદ ને ભુડો બરબાદ. ૩૪૫
 ખુરખો રેહશે જે હસતો મધન,
 તે દોજખના ગારમાં થવાનો દફન;
 બદીમાં કુબેલું રેહશે જે તન,
 બહેસ્તનો દરવાજો તેની પર બંધ.
 આડો થઈ પડશે હોરમજદ તેની રાહ, ૩૫૦
 વકાસતાં દોજખમાં કરશે તબાહ;
 દોડી આવશે તે પાસે દેવોની જાત,
 હાહુ ને હીહાથી કરશે ઘોંઘાટ,
 તાના તે પર મારીને કરશે મજક,
 ખીક અને હેબત, ને ધાસતી ને ધાક- ૩૫૫
 થી નહિ મલશે તેને એક ઘડીની થાક,
 “ઉજગરાની અડચણથી યાશે હલાક.”
 તેજખી બલતાં પર ભુજશે તે,
 યા અણ્યાલાં ધાસો પર નખાશે તે;

માહરી મજેહ ૪.

ઉછાલશે દેવ તેને બાલા ઉપર, ૩૬૦
 યા ચીરાશે ખંજરથી તેનું જીગર;
 ચામડી તેની ફાડીને ઉખેડશે ખાલ,
 યા લાલચોલ લોહડાંથી ઘેરશે કપાલ.
 તોજેશ તેને કરવાનો આવશે વખત,
 તોજેશ તેને કરાવશે બલતાં સખત; ૩૬૫
 ધરાવશે દાંતમાં પસતાવાના લાય,
 કરાવશે તેની પાસ મિત્રત, કકલાટ;
 બાકીને દેવાડશે તેને ત્યાં યાદ,
 દુન્યાના ગોળામાં કીધેલાં પાપ,
 ઉડશે એકાએક જે તેની સનમુખ, ૩૭૦
 દટાયલાં કુદીને દેખાડશે મુખ;
 દેખાડશે મુખ એવાં સિકલે બદ,
 કે હેબતીને સંક્રાયઠ જશે તરંગ,
 ટોપચાંઓ આંખો પર ઢાંકી દેશે;
 થશે એવી રીતે તે બહુ પરેશાન, ૩૭૫
 લાયોમાં મસતકને દાટી દેશે,
 “હલાક થશે હર રીતે તેનો પરાણ.”

અજબ રીતે ચાલેછ આએ ધરતી ખુલદ,
 એક આવેછ જગમાં બીજે થાયછ દફન;
 કોઈ દાખલ થતાંમાંજ પામેછ મરણ, ૩૮૦
 કોઈ રગડ રંગેમાં ઘસડેછે દન;
 કોઈ હસતો રમતો સદા રેહછ મધન,
 ઘેરેલું નહિ રાખતો ચિંતાએ મન.

માહરી મજેહ ૪.

બાલોમાં બે એક ચકરડી રમેછ,
 તો બીજો કરકડી પર દોખમે ચલેછ. ૩૮૫
 કોઈ ધરેછ અધારી કબરની રાહ,
 તો કોઈ બલી મસાણે થાયછે સદા.
 બનતા રેલછ એવા બનાવો હરદમ,
 માગો બે નસીહત, નથી તેમાં કમ.
 પંદોની પોથી છે દોખમાની ઘેઆન,
 નસીહતની પેતી છે ઘોરનું મકાન. ૩૮૦
 સદાની નિંદ્રામાં ઘેઆનનું રવાન
 સેવટના છેડાનું આપેછે ધ્યાન ;
 કીધેલાં પાપોની આપેછ તે યાદ,
 ચુપકીદું મારેછ તે નસીહતી સાદ ૩૮૫
 કે “ચાલ્યું” હું હવે સેવટની જગા,
 આ લોખંડી બિછાને થાકું ત્યાહ;
 આજે જે પોહડે બિછાને નરમ,
 કાલે તે નખાએ પથ્થર પર બેદમ.
 આજે જે ચારથે બેસી ફરે, ૪૦૦
 કાલે તે માહરીસમ દોખમે ચલે.
 બણબણાટ કરતી સાંકલોની સાથ
 દોડે જે ગાડીમાં કરતો ઘોંઘાટ,
 તેનો પણ સેવટ હાલ એવોજ થશે,
 જુલ્મા જામામાં તે દોખમે જશે. ૪૦૫
 ખવાશે ખલીરથી તેનું બદન,
 ગીદોનાં ટોલાંનું થશે ભોજન.
 કસબની વણત ને ભરતનાં કામ-

માહરી મળેહ ૪.

માં મારે જે આજે મિજલસે દમામ,
કાલે તે થશે ગુજરીને નનામ, ૪૧૦
નાહિ રેહશે મેહલો, કે શેહરો, કે ગામ.”

માગે છુટવા અગર ક્યામતને દન
તો જરથોસ્તી ધરમને કર તું નમન ;
ભરી રાખ જીગરમાં તેના હોકમ,
ને નેકી ને નીતિની ન્યામતો જમ. ૪૧૫
ધર્મ કીયો જાતે ઘણો ખુલંદ,
ખુલંદ જેની વાણીમાં નસીહતી પંદ ?
ધર્મ કીયો છે પાકીથી તૂરમંદ,
મંદ આલસને તોડનારો ખૂબ જોરેમંદ ?
ખંડ સાતેમાં પંથરધને ધસારાખંદ, ૪૨૦
તોડયા કીયા ધર્મે ફરેખ ને ફંદ ?
અવગુણી રાહનાં નાકાં કરી અંધ,
તોડયા કીયા ધર્મે હવસના અંધ ?
પાંથરી કીયા ધર્મે નિર્મલ સુગંધ ?
રે ! જરથોસ્તી ધર્મે, જે જાતે ખુલંદ ? ૪૨૫
આખું કીયા ધર્મે ખૂશરને તાન,
ઈસલામી મહમદનું ચીરવા ગુમાન ? ૧
કોણે આખું તેને જતુની તાન,
જરથોસ્તી ધરમનો ખયાવા જાન ?
રે ! જરથોસ્તી ધર્મેજ, જે જાતે ખુલંદ, ૪૩૦

૧ એવું કેહવાયલું છે કે મહમદે ખુશર પરવીઝની ઉપર મહમદી
ધરમ કબુલ કરવાનું એક ફરમાન મોકલ્યું હતું જે ખુશરએ ભર
દરબારમાં ચીરી નાખ્યું હતું.

માહરી મજેહ ૪.

ઝમકતો, દિપતો, સદાનો મધન !
 ઇન્દર,^૧ ને કુન્દઝ,^૨ કપસ્તિ,^૩ એશમ,^૪
 થયા જેના તાપે જેમ માખણુ નરમ.
 પીલા ને લાંબા લાયવાલી આવસ,
 રાખે જે સુવાનો હંમેશ ચડસ, ૪૩૫
 સુસ્ત અને મંદ જેના કંતાયલા પગ,
 કલે જેનાં લાડકાં ને સાંધા ને રગ,
 ઘેરાયલી ને ઉઘરેતી જેની ચશમ,
 મારે જે ભિત્તરથી બલગમી દમ,
 વેહ્યા તેની આંખમાંથી આંસુના નેવ, ૪૪૦
 જરથોસ્તથી રજ્યા કુલ નાપાકો, દેવ;
 સોનાની એડીનો ગન્ધર્વ^૫ નાપાક
 વેરધને પડ્યો દોઝખમાં થઇ રાખ;

૧. અરદીખિહરત અમસાસપંદની વિરૂદ્ધનો એક દેવ. એને બીજા દેવોની સાથે એહરેમનનો સાથી ગણવામાં આવ્યો છે, અને ખુનદેહશ પ્રમાણે તેનું કામ એ ગણવામાં આવ્યું છે કે તે માણસ જાતને નેકીનાં કામોથી પાછાં ફેરવે છે, અને તેઓનાં મનમાં સુદરેહ કુસ્તી નહિ પેહરવાનું શુભાન ઉજું કરે છે.

૨. એના ખુલાસા વિષે જુઓ પાછલ આવતી “કુન્દ” શબ્દની નોત.

૩. કીનાનો દેવ, જે પુર્યારૂપ, સૂઝતિ વિગેરે પુરા દેવોનાં સાથી છે.

૪. ગોસ્સાનો દેવ. ખુનદેહશ પ્રમાણે એ દેવમાં સાત પુરી શક્તિઓ છે, જેથી તે માણસ જાતને બહુ વુકસાન પાંહચાડે છે.

૫. પાણીમાં રેહનારો એક દેવ, જેને, જ્યારે યજ્ઞ પ્રમાણે, મોહોડું ઉંઘાડી ભલી પેદાયશોને ગલી જતો જણાવ્યો છે, અને જેને કેરસાસપે, અરદવીસુર તથા રામ યજ્ઞની સ્તુતી કરી, કુઆ યજ્ઞરી, મારી નાખ્યા હતા.

માહરી મળેહ ૪.

કુન્દ^૧ અને ખૂર બી થયા ભસમ,
જરથોસ્તી વાણીથી બંધાયા દમ. ૪૪૫

બુદ્ધિ,^૩ ને મૂઢતિ,^૪ ને થંદોનો દેવ,
દોડતા દોજખમાં વિખરમને રેવ;
અવિધ્નૂ^૫ ને શીવ^૬ બી ગયા સંતધ,
તે સાથે નજસાત દોજખમાં ગધ.

ગરીબખી નાટ્ટો ટોક નમતી કરી, ૪૫૦
ચીથડેલાલ, ભુખી, ટવલતી ફરી,
ઉંડાં દોજખમાં જઈ ઉંધી પડી,
જડ્યામાં તેનાં રાહ સીધી ધરી,
ભુખમરો પોતા સાથ લેતી તે ગધ,
નબલમની દેવીબી અણુદીહી થધ. ૪૫૫

નમાજ તમેને અએ પાલડો બુલંદ!

નમાજ તમેને જે પોલતા ગગન!

નમાજ તમેને જે વાદલની બહાર

૧. વાદલમાં સમાયલી એક ખુરી શકિત, જે વરસાદને પડતા અટકાવે છે. એનાથી ઉત્પન્ન થયેલો કુન્દિદ દેવ, જેનું નામ પણ વંદીદાદમાં કુન્દ દેવની સાથે આવેછે, તે પણ વરસાદ અથવા આબાહીનાં કોઈ પણ સાંધણુની આડે આવનારી એક ખુરી શકિત છે.

૨. એક દેવનું નામ છે, જે દેવ એશમ એટલે ગોસ્તાના દેવ અને બુશ્યાંરૂપ એટલે આલસાઈના દેવની સંક્રનો છે.

૩. બુતપરસ્તીનો દેવ.

૪. એક દેવનું નામ છે, જેનું કામ નાશ લાવવાનું છે.

૫. એશમ એટલે ગુસ્તાના દેવ, અને બુશ્યાંરૂપ એટલે આલસાઈના દેવની સંક્રનો એક દેવ.

૬. એક હિંદુ દેવતાનું નામ. પરોક્ષેસર દોસન પ્રમાણે, રૂદ્ર અથવા મહાકાલનાં નામથી, તે, નાશ કરનારી અને સરવે ચીજોને છુટી પાડનારી એક શકિત તરીકે, જાણાયેલો છે.

માહરી મજેહ ૪.

ડોઝ્યાંઓ તાણીને ઉભા ટટાર !
 નમાજ તમેને જે ઘાસોના ભાર ૪૬૦
 ખોલામાં ઝાલીને ઉડ્યા ટટાર !
 નમાજ તમેને જે સોલે સનગાર,
 લીલાં વસતર પેહડી, ઉભા ટટાર !
 લટકાવી કલીના ઝુમખા ને હાર,
 હસી હસી મારતા ઝરામાં પોકાર, ૪૬૫
 બેતા ઉંચાણમાંથી સામટો દેખાવ,
 દમામમાં દેઘ આગલ પગે ટેકાવ ;
 નહિ રાખી આસપાસની કંઈખી દરકાર,
 ઉંચકાયલા પૂજતા એક પગે કિરતાર ;
 ઉભેલા વાંચી આકાશી દફતર, ૪૭૦
 ચીરી વાદલો, ને શોધતા પર્વર.
 ખરાં દિલની તારીફમાં તમને નમું
 તો ખૂશીના પરવાહમાં હસતો રમું.
 ઝાડોમાં ઉભેલા દંડરાખંધ,
 કરું જે તમને મગજમાં ઉત્પન્ન, ૪૭૫
 તો બને એવું અશો, જગ તજીને, તન,
 કે જીવતાં જીવત બનું બેહસ્તી તદ્દન.
 ધરાએ નહિ આંખે જે તાહરી કિરતાર,
 તો પાહડોની ટોંચો પર જે ચમતકાર !
 બાજે એવા મલશે કયુદ્ધ ને બેબાક, ૪૮૦
 જે નહિ રાખતા જીગરમાં યજ્ઞદાંતી ધાક ;
 બહેસ્ત અને દોળખની કરેછ મગ્ગક,
 પુલેલા, ફાટેલા, ઇતર, તચાક.

માહરી મંજેહ ૪.

અમર જીવ સમજેછ, નાપાકો, હવા,
 બરબાદીમાં તેની મેલવેછ મગ્ગલ. ૪૮૫
 જોવા માગે તેઓ જો તે કિસ્તાર
 તો પાહડોની ટોચો પર જોએ ચમતકાર.
 કાણે ખેંચી રાખી ધરતી બુલંદ ?
 તુંએજ, તુંએજ, ઓ હોરમબદ નૂરમંદ !
 કાણે મારી તે પર પાહડોની મેખ ? ૪૮૬
 તુંએજ, તુંએજ, ઓ અશો ને નેક !
 કાણે વાલ્યાં વાદલ એકક અંદર ?
 તુંએજ, તુંએજ, ઓ મોહટા પર્વર !
 કાણે ઉગતો કીધો સૂર્ય સદા ?
 તુંએજ, તુંએજ, ઓ મોહટા ખોદા ! ૪૮૭
 કાણે ફરતી કીધી સહવાર ને શય ?
 તુંએજ, તુંએજ, ઓ આકાશી રય !
 કાણે કીધો દર્થો મારતો પોકાર ?
 તુંએજ, તુંએજ, ઓ સર્વ-આધાર !
 છે તાહરાં હેસાન જગત પર અપાર, ૫૦૦
 નમાજમાં વલીને ધસીએ કપાર, ૧
 કપાર ૧ ધસી ક્યેં તાહરી પર દુવા,
 બંદગીજ છે ખાકી બંદાની દવા ;
 નહિ બસે જે વગર ગુનાહની જડ,
 કોસ્તીકની રાખેછ જે તે પર અસર. ૫૦૫
 તું ! જેણે કીધા આ દર્થો ને પાહડ,
 તું ! જેણે કીધી સાંજ, રાત, ને સહવાર,—

૧ કપાલ.

માહરી મજેહ ૪.

દોઢાળ્યા ફલ ફુલની રંગોમાં રંગ,
 કુદરત કીધી ખીલતી ને ઉગતી અદભંગ,
 ઘાસોમાં પુર્યા એવા તો લીલાસ, ૫૧૦
 કીધી એવી રંગોથી ભરપૂર પેદાશ,
 કે ઉસકેરછ ફેરવતાં તે ગમ દિદાર,
 ધુજ પડે દિલોના અણુદીઠા તાર,—
 રેડ માહરી કવેતમાં મધુચૌ રસ,
 આપ મહને ભાષાનું જંતર ને કૌવત! ૫૧૫
 કર વેલતું મગજ, ને બોલતી જપ્પાન,
 ઉભાવ માહરં જગર, ને ઘસ માહરં ધ્યાન!
 નખલી માહરી શક્તિને જ્ઞેશભરી કર,
 મિદાસથી ભર માહરી કલમને તર,
 કે કાગજ પર છોડે, તે દોડતી, વિચાર, ૫૨૦
 એવા, કે નખલો થાએ તેથી ટટાર,
 જ્ઞેશપર ચલડે તેનું જુમાતું તન,
 ચલકે ખુશાલીમાં ઝાંખી ચશમ,
 તુટી જાએ ભિત્તરમાં ચોંદકું દરદ,
 ચણોટી થાએ તેનો ચેલરો જરદ. ૫૨૫
 એટલુંજ હું માગીને ચુપકીદો થાઉંછ,
 ને ભાગીતુટી ભાષામાં આગલ ચલાઉંછ
 હું માહરી મજેહ; કર તે પર નેગાહ,
 ને લેવાતી હોએ તો લે તેમાં મગ્નહ.

સોનેરી પેલાં ખેતરની અંદર, ૫૩૦
 કણસલાં ડોલેછ જ્યાં નીચે ઉપર,

માહરી મજેહ ૪.

ખોદેછે આદમી એક જમીનનું પડ,
 ભાંજેછે જમીનને એકી તગડ;
 નથી જોતો આસપાસનો સુંદર દેખાવ,
 નથી જોતો ઝાડોનો લીલો પેદરાવ, ૫૩૫
 ન જોતો તે ઉગેલા ફળુગા ને ઘાસ,
 ન જોતો તે પાહડો ને ખીણની પેદાશ;
 બેહસ્તમાં છે તે, પણ ન બેહસ્તનો વિચાર,
 ભોલો તેનો દેખાવ ગામડિયો ગમાર.
 ખેતર છે એક તેની આખી જગત, ૫૪૦
 વડનું થડ નિકલેલું તેનું તખ્ત.
 રાજની ઉથલપાથલ નહિ તેનું કામ,
 જમીનની ઉથલપાથલ તેનો આરામ.
 છે તેનું છત્તર આ ફરતું આકાશ,
 વલતા દરબારીઓ નમતી પેદાશ. ૫૪૫
 ગલીચો તેનો છે જમીનનું ઘાસ,
 ખુશામત તેની છે ધુલોનો વાસ.
 ચલકતા તારા, ઝલકતો માહતાખ,
 ને ઝમકતો શુકર, છે તેના ચેરાગ;
 સારેજ જે મેહેલના ઝુમ્મરની ગરજ, ૫૫૦
 લટકતા અંધર આકાશને પુરજ;
 અંધારી રાતે આગ્યાના ઝમકાટ
 છે તેના દીવા-દેખાડનારા વાટ.
 કુતરો એક તેનો સદાનો મિત્ર
 સાથેનો સાથે ઘસડાતો આગલ; ૫૫૫
 ઉપર પડે તડકો, નીચે પડે તાહડ,

માહરી મળેહ ૪.

પણ સાથે તે રેલવાનો સાંજ ને સહવાર ;
 વફાઈમાં ડોકાને નમતું કરી,
 વરસ ને મહિના, કલાક ને ઘડી,
 સાથેનો સાથે તે દોડ્યા કરી, ૫૬૦
 વફાઈમાં જવાનો અંતે મરી.
 ધન ઓ કુતરા ! તાહરી વફાઈને ધન !
 ધણીને ખાતર પટકનારો તન ;
 લાખખાના નહિ માને માણસ આભાર,
 પણ ટુકડો રોતી ખાતાં તું વફાદાર ! ૫૬૫
 પોંદચેહ બેમરવતને તુથી શરમ,
 જે આભાર નહિ માને ખાધ પરના દિરમ ;
 જે, ભોગવે જે શખસથી વફર ને માન,
 બેવફાઈથી કરે તે ધણીસે તાન ;
 આભાર ભુલી ચલડાવે તે પર ભવાં, ૫૭૦
 નેણુ કરે ગુસ્સાની ભોરમાં વાંકાં ;
 સેહેજ વાતમાં કરડે તે ગુસ્સાથી લખ,
 કાનો લેવા તલપે જે સહવાર ને શખ ;
 એવા બોલે, ઉસકેરાઈ, નીચા સખુન,
 માણુસઈને લાજના લગાડનાર જખુન, ૫૭૫
 કે સુગઈને ફેરવે, પછવાડે ચશમ,
 કચવાતી નેકી, ખાધ બિત્તરથી ગમ.
 દુખી થઈ તેની પર લાજ તે ધરે,
 સખુનમાં એવા આંખ આંસુ ભરે,
 આફરીનથી બોલે કે કમીના સગ ૫૮૦
 ને અપકારી તુંમાં છે કેટલો ફરક ;

માહરી મળેહ ૪.

એક વલેહ વાંકો ડોક નમતી કરી,
 તો ખીજે છાતી રાખેહ ઉંચે તરી;
 એક હરદમ ઉપ્યોગમાં ધસડતો રેહેહ,
 તો ખીજે બેમરવત થઇ ધણીજ ઉપર ૫૮૫
 ફેરવેછે પોતાની ગુસ્સામાં પીદ;
 એક રેહેહ ધણીની ધોરની ઉપર,
 ખીજે ચણેહ તેના શેદની કપર;
 મુઝાને મરેહ એક શેદની ખાતર,
 તો ખીજે નાચેહ ધણી-ધોરની ઉપર; ૫૮૭
 સંતોષી છે ને એક હાડકાં ઉપર,
 તો ખીજનું મુદ્દે ન ધરાએ જગર.
 જીતી આવ્યો સિકંદર હિંદુની હદ,
 પણ જીતવાનો તેણે ન છોડ્યો કસદ;
 પગ આગલ વાલ્યા મુલકોના દગ, ૫૮૫
 ધુળવ્યું જમીનનું પેટું ને રગ;
 દારાના દમામને આપી શિકસ્ત,
 વાલ્યું ઉંધું તેનું ક્યાની તખત;
 ગાવ્યાની ઝુંગને લુટી લીધો,
 ધરાનંદો દહાડો બરગસ્તે કીધો; ૬૦૦
 પણ અટકાવી શક્યો ન લોભને તે નર,
 ઉછલ્યું વધુ પર તેનું જગર,
 વધુ વધુ કરતાં દમ થયો આખર,
 મુલકો જીતીને પામ્યો કપર;
 રાજેને લુટીને સંઘર્ષો જર, ૬૦૫
 પણ બદલામાં તેના તે પામ્યો કપર;

માહરી મજેહ ૪.

કપર પામ્યો એવીતો અધારી ઘોર,
 કે નહિ ચાલ્યો ત્યાં તેનો ઝુવાકી દોર;
 બાલ્યાં પારસીઓનાં પુસ્તક અમૂલ,
 પણ સેવટે થયો તે રંગડખને ધુલ; ૬૧૦
 અમલ તેનો નહિ રેલો લ્યાં બરકરાર,
 દારને અમલે થયો તે દાર.
 ધર્યું જોણે દારનું હાથમાં ગલાસ,
 ને ચુર્યો લેહજતથી તે જોહરી મિદાસ,
 તે થવાનો તેમાં એવો ગિરફતાર, ૬૧૫
 કે સેવટે મરણજ તેનો છુટકાર.

અરે! પણ અણચીતો શું આ અવાજ,
 ક્યાંથી આ ગાયન, મધુર, દિલનવાજ?
 રેલાં છે દોડી ઘાંટરડીના સાદ,
 નાચી નાચી થતા હસી હસી શાદ. ૧ ૬૨૦
 ધાતુનો ઘટ મારેછ તખ્તો પોકાર,
 તનનન તુમમાં ધુમ્યો સિતાર;
 તાણે છે ભેંપુરી ઘાંટું ને તન,
 તણાતી કુંકજ તે દિલકશ વચન.
 છમછમો લેય છે નીચાણમાં જોલાણ, ૬૨૫
 ઉછલતી ધુધરી લેછ થનકીને તાન;
 ભેલાય છે તે સાથ ઓરતના અવાજ,
 શાખાશીની તાલીઓ મારે છે હાથ;
 સાંભલતાં દરખતો ઉભાં છે થમ્મ,

૧ ખુશી.

માહરી મજેહ ૪.

એકાએક અચક્યો કુંકતો પવન; ૬૩૦
 નથી રેહી ઝડોમાં એવી તાકાત,
 કે ખખરી બેધ્યાનીમાં કરે ઘોંઘાટ.
 વાદલોખી જથ્થામાં ઉભાં છે થમ્ભ,
 ટીંગાયલાં ઉચે, ઉપર ધરી દમ.
 “અજબ અસર રાગનેખી આપીછે આએ, ૬૩૫
 પથ્થરનું કાલજનુંખી પાણી થઇ જાએ.”
 લેતો ન્યારે આરક્યુસ^૧ સિતાર ઉપર તાન,
 ખેંચાતા પથ્થર, ને ખડકના પાહન;
 ઝડોની ડાલીઓ કરતી નમન,
 ચિંતાતુર મગજે થતાં મધન; ૬૪૦
 તણાતાં જંગલનાં વેંહરી હેવાન,
 ખૂશીમાં ઉછલતાં પાણી હેઠાણ;
 ચીમધને જોતાં ફુલ ઝાડીઓમાં,
 હરખીને ફાટતાં ફૂલ ડાલીઓમાં;
 વેલા તેના પગ આગલ ખાતા'તા વલ, ૬૪૫
 સાખાશીમાં ખખલતાં ઝરાનાં જલ;
 લેહડી પર નાયતાં ફુલ, પાતરાં, ને ફૂલ,
 ખૂશાલીનાં આંસુ વરસાવે વાદલ;
 કરે સુકી ધરતીને ઉભરામાં તર,

૧ અસહી યુનાની દેવતાઓની કથા પરમાણુ આરક્યુસ, એપો-
 લોનો છાકરો હોતો, અને તેને એપોલો તરફથી એક સિતાર મળી હતી,
 જે ઉપર તે એવી ખુબીથી ગાયન ચલાવતો હતો કે મજકુર કથા પ્રમાણે
 તેનું ગાયન સાંભળવા માટે નદીઓ વહેતી બંધ થઇ જતી હતી, જંગલી
 હેવાનો પોતાનો વેંહરી ખવાસ છુટી જતાં હતાં, તથા પાહરો વટીક
 તેની આગલ ચાલી આવતા હતા.

માહરી મજેહ ૪.

બીનાયે પોતાસે ધરતી-જીગર. ૬૫૦
 અરસપરસ નહિ હતે જો છાં મોહબત,
 તો હેવાનોતું જંગલ આ થતે જગત;
 માયાના દરવાજા થઈ જતે અંધ,
 ધરતે આપ બેટાનું પોતે કફન;
 બેહન આપતે બાળને દોખમાની રાહ, ૬૫૫
 મસાણુમાં સલગાવતે માતાઓ ચાહ,
 નાખી તેમાં બાલકનાં કામલ બદન,
 કરતે તે આતશને તેથી રોશન.
 પોતાનાંજ સુખમાં મેલવતે મગ્ગલ,
 ખીખી ને ખાખાથી પારકી પીડા- ૬૬૦
 ની કરતે ટકોર; આંખોથી જલ
 ગરીબની તરફેણ ન પડતે હેલ.
 સખાવતથી નહિ મરતે બચબીત દુકાલ,
 ભુખમરો દોખાડે જેનું કપાલ;
 દિસે જેના ડોરા ૧ જંગલી જાહેલ, ૬૬૫
 ટગરટગર જેતા ને ફરતા ગાંધેલ;
 તણુધને બેઠેલા અંદર બે ગાલ,
 લટકે હાથ હેઠે જેમ સુકાયલી ડાલ;
 ચેહરા પર નહિ જેના સુખનો રતાસ,
 બદસૂરતીનો ચહડેલો તે પર કાલાસ; ૬૭૦
 વકાસેલાં ડાયાંમાં દાંતોની હાર,
 માનવીના બક્ષ ઉપર બેઠી તૈયાર;
 જ્યાં તેમાં હીલે જેમ સુકાયલું પાન,

૧ ડાળા.

માહરો મજેહ ૪.

લટકતું નિરજીવ ગલીની હેઠાણ ;
 કુંકે જ્યાં પવન જે પોતાનો દમ, ૬૭૫
 તો સરી જતું પોતાનું તજ મકાન,
 જમીન પર પડે તે સરતું નીચાણ ;
 મતીમાં પડીને મતી તે થાએ,
 નિકલ્યું જ્યાંથી ત્યાં અણદીડું થાએ.
 આજે જે ખીસે તે કાસે નાણુદ, ૬૮૦
 કાસે તે હવા, જે આજે સાચુત.
 ગાતી જે મેહલે રામશગરો રાગ,
 થયા તે ગમડીને ધરતીમાં રાખ ;
 ઝુમાતી ઝાલરો દેવાલ ઉપર,
 નમાવે લીસો ત્યાં પોતાનાં સર ; ૬૮૫
 થોકાતા જે જગે નાચોમાં પગ,
 ખાખોચે દોડે ત્યાં દેડકા તે જગ ;
 સીલીંગોથી લટકતા દીવા હેઠાણ,
 આજે ત્યાં વાગલાંએ કીધાં રેહાણ.
 જે દેવાલ પર રેશમની હિતમ વણુત, ૬૯૦
 ઝુમાતી હેઠાણમાં કરતી અદબ,
 આજે ત્યાં બાંધ્યાં કરાર્યાએ પડ,
 ચહગચ્યાં દેવાલ પર તેનાં વસતર.
 વજાંતરો કાહડે જ્યાં મીઠા અવાજ,
 અવર્યા ધુવડનો આજે ત્યાં સાદ, ૬૯૫
 કાહડે જ્યાં જલત્રંગો ધુજતા અવાજ,
 ભાગી દેવાલમાં ત્યાં પવનનું રાજ ;
 ગયલી આખાદીની આપે તે યાદ,

માહરી મજેહ ૪.

અથડીને હીલવતો પાલાને ઘાસ.
 ધીમે ડચકલે તે કરતો રદન, ૭૦૦
 કે “આહ! નહિ રહ્યો આખાદીનો દન,
 કાંલ ગીયા રેશમના હીલતા અખડાટ?
 કાંલ ગીયા ગાડીના દોડતા ઘોંઘાટ?
 અરે! કાંલ ગીયા અતરના પમરાટ?
 કાંલ ગેહ મોળે ને મસ્તીની રાત? ૭૦૫
 ગીયા કાંલ સુગંધી રાતા શરાબ?
 ગીયા કાંલ લટકતા ગોલા-ચેરાગ?
 નાદી કાંલ મરમરતી લાદીઓ આજ?
 ગળડ્યા કેમ આજે થાંખા, તારાજ?”
 ગલીચાઓ બદલે છે ઘાસોનાં પડ, ૭૧૦
 ઉડેછે મચ્છર જ્યાં ઉછલતો જર;
 ચુમેછે ગુંબજો જમીનની ધુલ,
 કરેછે મિનારા ખાકને કબુલ;
 ઉડાવતા જે ઉપર તુંદીથી સર,
 ગરરી કરતા હવાની અંદર, ૭૧૫
 આકાશ પર ફેંકતા ધિક્કારની નજર,
 આજે તે પામ્યા જમીનમાં કબર.
 છે એવા અણુદીશ જંગલમાં વગ,
 પોંદચી નહિ શકે જ્યાં માણસનો પગ.
 બેઠીછ ત્યાં પાહડ ઉપર લીલી કુદરત, ૭૨૦
 ઉભાતી, વેરાતી, માંડી તખત;
 હાથ અંદર ધર્યુંછ અનાજનું કણસ,
 દોડેછે જેમાં આખાદીનો રસ;

માહરી મજેહ ૪.

તાજ તેનું તારામાં મટેલુંછે,
 સર તેનું ડુલોમાં ગુથેલુંછે; ૭૨૫
 કલી કરેછે કાનોમાં લટકીને લાડ,
 ગલાં પર વીટલો ગોલાખી હાર;
 ઘાસોની આંગડીઓ શોભે એ લાથ,
 લીલોમાં ગુથેલી તેની સપાત.
 નજરાનું દુલોનું પડેલું પગ, ૭૩૦
 પાતરાં ને ડુલોના વલેલા ઢગ.
 ખાલી કરે વસાણું હિંદની જમીન,
 મેવો લાવી વરસાવે પુરાનું ચીન.
 હાજર કરે કસતુરી તાતારનું રાજ,
 ક્રાન્સ ધરે દરાખનો ઉચો શરાય. ૭૩૫
 અરબસ્તાન લાવીને મેલતું સુગંધ,
 ધરાન ભરે ખાલી લાથ આલસઘનો દંડ;
 નીચી ચશમથી ઉભું પશેમાન,
 પોતાની ચાલ ઉપર પોતે હેરાન.
 ખમડાયલું આફ્રીકા છાતી કાહડી બહાર, ૭૪૦
 નાદ્યેરના ખુમચાઓ લાવતું ટટાર.
 ઘસડી લાવે ધતલી રાતો ગોલાખ,
 આગુ પર લટકે એક વેહતું સિતાર,
 ઘોલે જે દિલથી મધુર્યા અવાજ,
 ચાલે જેના તારો પર ગાયનનું રાજ. ૭૪૫
 મલાકાની ભૂમીથી હતી હાજર,
 નીચે લાથ નજરાનાં કરતી નજર,
 ખખેરતી આલોના વલ ઉપર વલ,

માહરી મજેહ ૪.

સમારતી ઝભ્ભો ને વલતી હેઠલ,
 છોડતી તે ગુચ્ચો ને કરતી અર્પણુ, ૭૫૦
 ઝેહરી પાલાઓ, જે ઉઠાડે અગન;
 બેલાએ બે માણસનું તેસે રગત,
 તો ઉડી બને છે તોનો ખીજી જગત,
 છોડી દેઢ મત્તીનું કાયા-બંધણુ,
 છુટ્ટો થઈ ધસ્યો તે ઉડે ગગન. ૭૫૫
 પણ છે વલી એવાંખી બલમ દરદ,
 જે ઝેહરી પાલાઓથી નાહસેછ તરત.
 બલમની સામે બે બલમ મલે,
 તો બલમની ગુલ્મી ને આફત ટલે.
 તાપની અગનથી જે બદન જલે, ૭૬૦
 બલતું તેનું ખીજ તાપથી ટલે;
 બને કે તાહડું તન દાહજી બલે,
 તો થાંડું પાણી તે પર ફોકટ ઠરે;
 બલતાંની તાપજ છે તેની દવા,
 આગ તેની કાહડવા છે આગજ રવા. ૭૬૫
 ફેસાદયો મૂલક બે ફેસાદ કરે,
 તો લગ્નના ફેસાદથીજ તે આફત ટલે;
 પેદા કરેછ કરમના કીડા, મિદાસ,
 પણ મિદાસથીજ થાયછ તે કીડાનો નાશ.

સામેની ખીણમાં એક રાક્ષસી વડ ૭૭૦
 ઉભો છે જમીનમાં ધાલીને જડ;
 ઝુમાતી સાખા હેઠાણમાં પડી,

માહુરી મજેહ ૪.

લીધીછે જમીનને મજાનુત ધરી.
 મેહોછ ત્યાં આવો એક યુદ્ધો ને ખખ,
 ચહગતી ચેહરે ઘડપણની કરચ; ૭૭૫
 છાંટીછ ભલુક તેણે તનની ઉપર,
 ધરીછે હારડી એક હાથની અંદર;
 જટા, તેનાં માંથા પર સાપને આકાર,
 ગુચગંમાં મેહીછે તાણી કપાર^૧; ૭૮૦
 હવામાં કરે દાહડી છાતી પર લાડ,
 ઘડી જોએ એમ, તો ઘડી પેલી પાર;
 છે પવનને અપાટે તેનો શુમાર,
 જ્યાં વધુ જોર છે ત્યાં તેનો આધાર.
 જુન્ની એક ઝોલી તે આવानी પાસ
 પડેલી, આંધેલી મોહગંની તાટ; ૭૮૫
 સીવેલા થિંગડે જખમ તેને પેટ,
 લીલા, ને પીલા, ને રાતા, સપેત.
 એક પથ્થરના કટકા પર ટેકરીને પગ,
 આવો તે યાદ કરેછ, મેહો ત્યાં રખ.
 ખરી પડે પાતરાંઓ તે પર હેદાણુ, ૭૯૦
 પણ દુર તેમને કરવા નથી તેને બાન.
 હડી જતી ચલ્લીઓ ધાસ્તી વગર,
 કરેછ તે આવા પર હેતની નજર.
 હિતરીને તે મુગા આવानी પાસ
 કરેછે ધુલ અંદર નખરાં ને નાજ. ૭૯૫
 કોઇ તેને ખમે, કોઇ માથે ચહડે,

૧ કપાલ.

માહરી મજેહ ૪.

કોઇ જોલોમાં ગમ્યડતી ખોલે પડે;
 કોઇ બુલમથી ખીજને મારવા દોડે,
 તો ગરીબડી, આવનો આસરો ધરે;
 આવની છાતી છુપાયલી તે રેલ, ૮૦૦
 બ્યાંહ તલક આફત ને વિપત્ત ટલે;
 પછી, કરી આવા પર હેસાન-નજર,
 પાંખ ફફડાવતી ઉડે હવાની અંદર;
 ખેંચે ડાલી ઉપર ગાયનનું તાન,
 આવનાં હેસાનમાં ખોલે જ્યાન; ૮૦૫
 ઉપકારના ઉભરામાં કરે તે તન,
 ગાયનનાં મધુર વચનમાં અર્પણ.
 કાગડાઓ ખેલલા, પોંહચેલા ને ઠગ,
 તકોરમાં ટુપે તે આવના પગ;
 અખાડામાં આવીને તેની આગલ, ૮૧૦
 ધસડી જાએ આવનાં ખાવાનાં ફલ.
 ઝપાટામાં ઉડીને ઝાડો ઉપર,
 કરે તે આવા પર આડી નજર,
 ફોલોને કોતરતા મુછમાં હસે,
 કે એવો તે કેમ આવો ભોલો હશે? ૮૧૫
 દાએ તેઓ પગ હેઠે ફોલોના ધાભ,
 ને માવાને ટુપીને ચુસે મિદાસ;
 ધસે પછી સુક્રી ડાલો પર ચાંચ,
 ને ઉડે ઝપાટામાં ફફડાવી પાંખ;
 નવી રોજી ઉપર લગાડે ધક, ૮૨૦
 નવી તલાવટમાં શોધે રજક;

માહરી મજેહ ૪.

ચીલઝપટના દાવો પર ફરવે ચશમ,
 ભરે કોઇ ચલ્લીને માલે કદમ,
 ચુથી નાખે તેણીનું ધાસોનું ધર,
 ધસડી જાએ આલકો ચાંચની અંદર; ૮૨૫
 કરે જે ધભરછને ચીચી અવાજ,
 માતાને બોલાવવા કરે ઘોંઘાટ;
 લટકતો કીડો જે મુખની અંદર,
 તજે તે, ધભરાયલી તેમની માદર;
 ચાંચોએ મારે તે કાગડાના પર, ૮૩૦
 ચકરડે લેછ જાએ હુમલો તે ઉપર;
 છોડવવા દોડે તે નજદીક ને દૂર,
 માતાને પ્યાર; ગમ ને ગુસ્સાથી પુર,
 અફસતી, જીહકાતી, પોહલી કરી પાંખ,
 કુદી કુદી મારે તે માથાં ને ચાંચ; ૮૩૧
 સેવટ જ્યારે હુમલાથી નાચાર તે થાએ,
 ચીચાડીઓ પાડતી તે ઉડતી દેખાએ;
 કોઇ જાડીનાં ખુણામાં જઈને ભરાએ,
 તમામ પીછો ધુળવતી અફસોસ ને હાય-
 થી ધુળવે તે બોહલું રંગીલું રાત, ૮૪૦
 રંગીલું, પણ તેને દિસતું વેરાન.
 પાહોડોની કઢણથી લાવીને ધાસ,
 ખનાવ્યું ધર, અંદર મુકી કપાસ.
 સુકી સલીઓના આખ્યા ટેકાવ,
 છજ્યાંથી કીધો વરસાદનો ખચાવ. ૮૪૫
 રાત દહાડો સોસી જેહમતો ને રંજ,

માહરી મજેહ ૪.

લટકાવ્યો માલો ગુથીને અતરંગ.
 ઝાડીનાં મધ્યમાં ઝુલતો કીધો,
 એક સરખી વણતમાં દીપતો કીધો.
 બાલકો ખાતર સોસી એવી રંજ, ૮૫૦
 પણુ સુખ તેતું થયું એક ધડીમાં ભંગ;
 કાચપેરે ભાગીને ભુકો થયું,
 પવનપેરે હાથમાંથી સરકી ગયું,
 પાણી-પરપોટાની પેરે ઝુટી,
 કાચ્યાં સુતરપેરે ગયું તુટી! ૮૫૫
 એક લેહજમાં તે ગરીબ દુખ્યારી થઇ,
 ઉગી તેની ઉમેદની કલી સુકઇ;
 નજર સામે બાલકની બરબાદી થઇ,
 ધોલે દિસ સંઘેહલી દોલત લુટઇ.
 જલવે બખીલ જેવી ચિંતાથી જર, ૮૬૦
 તેવી રીત રાખ્યાં માલાની અંદર,
 પોતાની જીવ દેતી ગરમી હેલ,
 વગરખીછી બાલકો, મોહઅતને બલ.
 ઉગતી સહવારથી તે અધારી રાત,
 તેઓનાં સુખ ખાતર થઇ તે હલાક. ૮૬૫
 ઇંડાંના બંધોથી આઝાદ કીધાં,
 પણુ અંતે કનએ તો બરબાદ કીધાં.
 જનમ આપ્યો માએ શું મારવાને કાજ?
 જીવાણાં કાલે શું મારવાને આજ?
 છુપઇ તું વાદલનાં પેટાંમાં પેસ, ૮૭૦
 પણુ ત્યાંથી તું મોતને હાથ થશે પરહેજ.

માહરી મજ્જે ૪.

લોહડાંની દેવાલ ઘેરી મધ્યમમાં બેસ,
 પણ મોત આવી કરવાતું તુંને ત્યાં કેદ.
 સિકંદરે ચાલું કે સરખી સુરત-
 થી મોતના મારગમાં મેલું નડત, ૮૭૫
 પણ ચુકી નહિ તેથી કંઈ તેની ચશમ,
 સોંધ્યો સિકંદર, ને માર્યો એકદમ.^૧
 ઉત્તરના ભાગે ને દખનમાં ફેદ,
 આકાશને અંતર, ને ધરતીને પેટ,
 સુધારામાં વધેલો પશ્ચિમી ભાગ, ૮૮૦
 ભલધમાં પડેલું પૂર્વ પછાત,
 તું ઢુંડી વલ; પણ મોતનો ભરમ
 જોવાની નહિ તાહરી આંધલી ચશમ.
 અપગ છે એથી પેગંબર ને પીર,
 હોકમના ચલાવનાર શાહ ને વજીર. ૮૮૫
 લટકે જે નેજરે આદમીના જીવ,
 ઉડે જે સખુન ડોકાંઓ નિર્જીવ,
 હોકમ જેનો ચાલે દર્યે ને જમીન,
 નમે જેને પરી, ને દેવો, ને જીન,
 વલે જેની વાણી પર હિંદ અને ચીન, ૮૯૦
 તુટે જે એસારે દોલત ને દીન,
 ડોક જેની હીલે તો દેશો તારાજ,

૧ એવી કથા છે કે સિકંદરે મોતને જીલ્લાપ આપવા પાતાનાં
 જેવાંજુ પુત્રાંઓ બનાવ્યાં, અને પાતાનો મરવાનો વખત, જે કોઈએ
 તેને આગમનથી કહ્યો હતા, તે ચુકાવવાને પેલાં પુત્રાં પાતાના મેહલની
 બહાર ગામમથી મેલ્યાં, અને પોતે આગમાં બારણું બંધ કરી ભરઈ
 ફેલ્યો, તથા તારોની મદદથી પેલાં જીવતાં હોય તેમ તેઓને બોલાવવા
 તથા હીલવવા લાગ્યો.

“બધાવ્યો જમશેદે પરસી પોલીસ,
પણ વખતની સામે ન ટક્યો હરગીજ.
ખાકમાં પછડાને થયો તે ભસ્ત,
મિનારા ગબડીને થયો તે અસ્ત.”

(માહુરી મજેહ, ૪, ૯૦૬—૯૦૯, સર્કે ૬૬.)

માહરી મજેહ ૪.

હાથની ધશારતમાં શેહરોના નાશ,
 તેવા મહા વીરોમાં નથી તાકાત,
 કે આવે જો મોત તો મારે અઘાત, ૮૯૫
 ને જીંદગી લેતો તેને પાછો વાલે,
 ઉંબરમાં પેસતો અટકાવી કાઢે.
 કોતરેછે પથ્થરમાં માણસો તન,
 ને આવતી ઓલાદને તે કરેછ અર્પણ,
 કે મોત પછી રેહીએ દુન્યામાં આપ્યાદ, ૯૦૦
 પણ ધસઘને થાયછ તેઓ અંતે બરબાદ.
 રૂમી શાહ નીરો, બુરો ને બદકાર,
 ઉંચક્યો પોતાનો સોનામાં આકાર,
 પણ થયો તે અંતે વખત પર તારાજ,
 પડી ભાગો આકાશે ગયલો દરાજ. ૯૦૫
 અંધાવ્યો જમશેદે પરસીપોલીસ,
 પણ વખતની સામે ન ટક્યો હરગીજ.
 ખાકમાં પછડાને થયો તે ભસ્ત,
 મિનારા ગબડીને થયો તે અસ્ત.
 ભાગો, પણ મારેછ તે આગલો દમામ, ૯૧૦
 તુટો, પણ જગની બત્રીસીએ નામ;
 વખતની સામે નહિ પામ્યો તે જીત,
 પણ મુવો તે હસેછ, પછડાયલો તે પીઠ.
 ઝરંદેછ તેનાં તનમાંથી જીંદગીનું લોહી,
 પણ આફતમાં હસેછ તે આકાશે જોઈ; ૯૧૫
 જાણેછ કે થવશ પલકમાં નનામ,
 પણ ખોલવાનો નહિ પોતે જાતી દમામ.

માહરી મજેહ ૪.

પથ્થરો ગળડતો થાયછ પરેશાન,
 ઉઘાડો ટાહડ અને તડકે હેરાન,
 પણ દેખાડેછ એવો તે ભપકો ને દાઢ, ૯૨૦
 કે હાલની ઇમારતો જોડે એ હાથ,
 ને હેરાતથી ખોલે કે “ ઘાસોનાં થડ
 વલેલાં છે તેની જમીન ઉપર ;
 ગળડીને થયો ને શિકસ્તે હાલ,
 ઘડપણથી ખોદાયું તેનું કપાલ. ૯૨૫
 ખખડે ઝુમ્મરોના લુલખો જ્યાં,
 પાંતડાંઓ ખખડે ત્યાં ઝાડીઓમાં,
 પણ દેખાડેછ પોતાનું એવુંતો કદ,
 કે હમારો દમામ છે તે પાસે રદ. ”
 લટકતાં ઝુમ્મરો દેવાલની સરીલ, ૯૩૦
 આજે ત્યાં પંથરાયું અધારં કીલ ;
 કાહડે જ્યાં કાચોના ગોલા ઉગ્ગસ,
 ત્યાં પાંખોને પાંથરીને બેઠો કાલાસ.
 મરમરની લાદીમાં, બલતા ચેરાગ,
 હીલીને પંથરાતા મારતા ઉગ્ગસ, ૯૩૫
 આજે ત્યાં વલ્યા મટોડીના ઢગ,
 સરપ ને સપોલ્યાં દોડે તે જગ.
 વેરાતું ખોભે જ્યાં સૂનું ને મોહર,
 છે આજે વલી ત્યાં મટીની ચોડ.

ગોલ છે પૈસો ને ગળડી જતો, ૯૪૦
 એક ગમ આવે, તો ખીજે જતો ;

માહરી મજેહ ૪.

નથી તેનું ચોકસ કંઈ દર કે ઠેકાણુ,
 કાલે તે નાહસે જ્યાં આજે રેહ્યાણુ.
 જે હથેલીમાં આજે તે જઈને પડે,
 કાલે તે ત્યાંથી અણુચીતો ઉડે. ૯૪૫
 આજે જે કોથલીમાં અફઝલ પડે,
 ઉછાલાખધ કાલે તે ત્યાંથી ફરે.
 આજે જે પેસે તે શાહને મકાન,
 તો કાલે તે ઢેગમાં કરે રેહ્યાણુ.
 પતિવરતા-ધર આજે ખખગટ કરે, ૯૫૦
 તો વેશ્યાને ધર કાલે રસ્તો ધરે.
 છે પૈસો જગમાં એક નાધલો ખોદાય,
 તવંગર ને ગરીબથી સરખો પૂજાય.
 હોયછ જેની મુઠીમાં પૈસાનું જેર,
 મરડેછે સહ તેની બાજુ પર કોર, ૯૫૫
 આપેછ તેની એખો પર સોનેરી ધોર,
 દાટેછે પૈસો એમ ખામી ને ખોડ,
 હાથથીપેરે નિકલેલી હોએ તુંને સુઠ,
 ઉઠપેરે વલેલી હોએ તુંને ખુધ,
 બદસૂરતીએ ખજુ હોએ તાહરું કપાલ, ૯૬૦
 પણ પૈસો કરશે તાહરો તેથી સંભાલ,
 બુરખાપેરે તુંને તે ઓઢી લેશે,
 ખેડોલી તાહરીનું ઢાંકણ થશે.
 હોએ તાહરા ગુરામાં જરનું કૌવત,
 તો આપશે લોકો તુંને માન ને ઈજ્જત; ૯૬૫
 હાથ જોડી તું આગલ ઉભા રહેશે,

માહરી મન્દેહ ૪.

ગુહણનાં મીઝગરાં પર ઢીલા થશે,
 ધુણ, તેઓ થયડીને, નમી જશે,
 ગળેં તેઓ તાહરા ગોલામ થશે.
 આવી જ્યાં ગરજ ત્યાં ઘડી અક્કલ, ૯૭૦
 આપી દેય સિંહ જેવો લોકડીને બલ;
 મસતાનો વાધ નરમ બોકડ્યું થાએ,
 ગરજને ભારે પીઠ વાંકી દેખાએ;
 હસ્તો તે જમ-મૂખે ચાલ્યો તે જાએ,
 આશ્તનાં ડાચાંમાં નિર્ભય દેખાએ. ૯૭૫
 લેવા એક ફાટી ને તુટી કપાહ,
 બને, કે દેડાને નમે એક શાહ.
 જે માથાં પર વિટલું^૧ હીરાતું તાજ,
 કરે તે દેડાને નાથું નેમાજ.
 વેંહચે જે મુદ્દાએ નાથું ને જર, ૯૮૦
 કલવધને રહે તે અરધી ખાતર.
 પાલે જેની તીજેરી સેંકડો કુટાંબ,
 પલાએ તેની છાતીમાં ગમનો સિતમ;
 જુમે જે ચેહરા પર મોતીની હાર,
 દણકે ત્યાં આંસુઓ આંખોથી બહાર, ૯૮૫
 જે ગમડતાં, ગાલોપર, રસ્તો ધરે,
 ચલકતાં, ટપકતાં, હેંકલ પડે;
 તણાએ તેઓ હવામાં ઉચે આકાશ,
 ફર્યાદ કરવા ખોદાની દરબારની પાસ;
 સૂર્ય-કિરણ તે પર ઉતરીને ચુપ, ૯૯૦

૧ વિટલાયલું

માહરી મનેહ ૪.

આપે તેને પોતાની માયાથી ધૂપ;
રજી કરે હોરમજદનાં તખતની પાસ,
મારે તે ત્યાં પડી ખાકમાં પોકાર:—
“રેહમ કર! દયા કર! ઓ શુદ્ધ દાતાર.”

હેઠાણમાં જે પેલો ઉભેલો શાહ,
જમાનાની ગિરદેશથી થયેલો તખ્તાહ!
ચુપડીદો છે તે, પણ ભિતરનું દુખ
પોકારેછ બાંગે—મુલદ તેનું મુખ.
વસતાં જે ગાલમાં હસી ને હરખ,
જુમઝને પડ્યા તે, આફત ગજળ. ૯૯૫
ચહડયોતો જે ગાલમાં હસતો રતાસ,
હેજગારીથી પેઠો ત્યાં આજે શીકાસ;
મખમલી તકિયે દબાતો જે ગાલ,
જો! તેનો સુકો ને શીકો હેવાલ!
ટેકવતાં હીરાનાં તુલો જે પગ,
ધસાડાયે તુટી, તે પગોની રગ; ૧૦૦૦
માણેક તેના હાથો પર હસતાં હતાં,
કાંટાઓ કાહડે ત્યાં લોહીઓ રાતાં.
મારતા જે પગોમાં જોડ જહમક,
હીરા ને માણેક ને મોતી—વણુત, ૧૦૧૦
આજે તે ઘહાડ અને તડકાંની માંહે,
પથ્થર ને કાંકરની ઉપર તણાયે.
ગોલાય ને અતરથી જેઓ ધોવાયે,
ખખોચ્યે પાણીમાં ડુબતા દેખાયે.

માહરી મળેહ ૪.

દર દાહડે કસ્તુરી જે પર ઘસાએ, ૧૦૧૫
 મટોડીના લેપડાએ તે પર દેખાએ.
 કરે જે પર આલમના હોટો ચુ'બન,
 હીસ કરતો કુંકી જાએ તે પર પવન.
 કુંકારામાં તુંદીથી અથડતો જાએ,
 ધિક્કારની ચશમથી જોતો દેખાએ; ૧૦૨૦
 મળાખ ને મશકેરી કરતો તે જાએ,
 ફાટેલાં કપડાં ઉડાડતો તે જાએ;
 કુંકે તે ચેહરા પર એવો ગરમ,
 દાહડીનીબી નહિ રાખે લાજ કે શરમ.
 ઉડાડે હવામાં દરેક તેનો ખાલ, ૧૦૨૫
 દેખાડે જે ઘડપણનો યુજ્જેર્ગી-કાલ;
 પાક તેની સફેદઈ રૂપાં મિસાલ,
 જણાવે કે જાંદગીની બલતી મશાલ
 યુજ્જવાનો આવી પોંહચેલો છે કાલ,
 અવત્યાં મારે જે ધુજતી બેહાલ, ૧૦૩૦
 ઘડીપલ ડચકલું ખાતાંને વાર,
 જાંદગીનો દમ કાહડી દેવાની બહાર.
 બેસેછે માણસનો ભુંડો જો દન,
 તો ઘસેછે ચોબેરથી તે પર વધન; ૧

૧ આ લીટીએ નામાંકીત શેકશપીઅરની નીચલી લીટીએ સાથે સરખાવા:—

“When sorrows come, they come not single spies,
But in battalions!”

માહરી મજેહ ૪.

રેડાએ જેમ યોગમથી દોડતા સિપાહ, ૧૦૩૫
 ને દુશમનનું મથક થાએ પલમાં તપાહ,
 તેમ બેઠેલો હોએ જ્યારે આડો ગરેહ,
 યોગમથી આફત આવી એકડી પડે.
 સરડા પેરે બદલે જમાનોખી રંગ,
 કરે ખીલતો દાહડો મુસ્કેલ્યતથી તંગ. ૧૦૪૦
 પાલેલો કુતરોખી કરડવા ધાએ,
 દોસ્તોની તલવાર પર માથું વેહરાએ.
 એક ગમ બચાવ સારું ઢાલને ધરે,
 તો ખીજી ગમ અણચીતો જરબ પડે.
 સામે થઈ બચાવ સારું કાહડે એક પગ, ૧૦૪૫
 તો રેહસાએ પછવાડેથી ખીજો તરત.
 મારી કાહડે લોહીથી ગગડતું એક દુખ,
 તો દેખાડે ખીજી ગમ, ખીજું એક, મુખ.
 ઝડપથી જોટલી થાએ એક ગમ નાખુદ,
 ઝડપથી તેટલી થાએ ખીજી સાખુત. ૧૦૫૦
 એવીજ રીતે ચાલેછ આ દુનિયા તમામ,
 આજે જે રાખ તે કાલે ગુલામ.
 આજે જે ચારહમાં બેસી ફરે,
 કાલે તે પાંડિપ્યાદો રખડી મરે.
 કરે જે આજે સો પર હોકમ, ૧૦૫૫
 કાલ તેને કમીનો ભરાવે દમ.

ધજો હોરમજદ! તુંએ ધરતીનો પાટ,
 ને ગોઠવ્યાં ઝાડો તેમાં ઉભાં આબાદ,

માહરી મંજેહ ૪.

ફલોના બારોમાં નમતાં કીધાં,
 મિદાસી રસોમાં દુઝતાં કીધાં; ૧૦૬૦
 વેહતાં કીધાં વાદલથી તુંએ પાણી,
 આકાશ તરફ પર્વતની ડોકો તાણી;
 લંબાવ્યા મેદાનના દિલકશ લીલાસ,
 કીધી ખીણો ભરપૂર, ને ખીલતી આબાદ;
 દોઝાવી જલોની નિર્મલી નેહર, ૧૦૬૫
 પાકવ્યાં પથ્થરમાં બેમૂલ જહવેર;
 ગરદન સુધી ભર્યાં સરોવરે જલ,
 કરી આખું માણસનાં સુખને સવલ;
 ભરી નાખ્યું ધાતુથી ધરતીનું પેટ,
 કીધાં ઉગતાં નમતી પેદાશોનાં ખેત; ૧૦૭૦
 હલ્યારીથી ભરપૂર તેં કીધાં યોગાન,
 આખું તેં માણસનાં સુખ ઉપર ધ્યાન,
 પણ માણસ તો એવું નગુણ ને નાપાક,
 કે કરે તે તાહરી પેદાશને બરબાદ;
 મારે તે પર જીલમનો રાહયોડી હાથ, ૧૦૭૫
 લુટી લેવ ગરીબના હકને આબાદ;
 માણસ કરે માણસનેજ દુખ દેઈ હલાક,
 અરસપરસ ફરજ નહિ રાખતાં જરાક;
 ઉભા કરેછ ખાલી લડઈના ફેસાદ,
 હવેલી ને મેહેલ કરેછ ખાલીને રાખ; ૧૦૮૦
 જોરદાર કરેછ દુકાલનો દૂબલો દેખાવ,
 ને ચલાવેછ લોહીઓની નીખોમાં નાવ;
 રેડેછ એટલું નિર્દોષનાં તનથી રગત,

માહરી મજેહ ૪.

કે થાએ તરસી જમીન તે મારાથી તર ;
 પડે જેમ લોહીઓની ગગડતી લોથ, ૧૦૮૫
 ભીજે તેમ લોહીથી સુકા તેના^૧ હોટ.
 કેહવાયછે ધરતી કુલ જીવતાંની માએ,
 તેથી એમ ખુનથી રતાસભરી થાએ.
 બિચારીની માતા તે ગુસ્સે ભરાએ,
 નહિ આપે ખોરાક, ને નગુણી થાએ. ૧૦૯૦
 આપે તે દુકાલનાં જોરને મદદ,
 ને ભુખમરે પાડે તે મુવાંના ઢગ.
 દુકાલ ! તાહરં બાલ અહિથી નેહસ્યતર^૨ કદમ !
 કાલું કર તું તાહરં, ને ના કર સેતમ !
 અરે ! આવે આએ માહરા હાથોમાં તું, ૧૦૯૫
 તો ચીરીને હું તાહરા કટકા કરું !
 અટકાઉં તું ને જગત પર ભરતો કદમ,
 ને ફેલાવતો હર જગે ભુખનો સેતમ,
 માતા, પિતા, બાલકને કરતો ખતમ,
 અએ દોજખના જનમેલા ! બેહયા, બેશરમ ! ૧૧૦૦
 જે જગા પર જાયછ તાહરં નાપાક કદમ,
 ને ડુંકેછે જ્યાં તાહરો આતશી દમ,
 ઉગતો રોપો થાયછ ત્યાં સુકછ બરબાદ,
 મરી તેઓ માણસની કરેછે ધાટ.
 થાયછ હિંદી મૂલક આજ તુથીજ વેરાન, ૧૧૦૫
 ભુખે મરતો આપ લીએ દીકરાનો જાન,

૧. જમીનના

૨. નેહસ્યત.

માહરી મજેહ ૪.

રાંધે તેનાં માંસને આતશ ઉપર તેજ,
 ખુદ ખેટાને ખાવા નહિ રાખે દરેગ.
 માતા ચુસે તોટથી બાલકનું લોહી,
 નથી એવી આશ્વત મેં જીંદગીમાં જોઈ. ૧૧૧૦
 સાચ્ચી પેલો ઈરાનનો અમ્મર કવિ
 કેલછે કે દુકાલની આશ્વત એવી,
 કે મુઠ્ઠી અનાજ આગલ મોતીનો દગ
 છે તેવા વખતમાં અકારત ને રદ.
 આપે જ્યાં એલ્યો દરદને આરામ, ૧૧૧૫
 ત્યાં મીઠી શાકર નથી આવવાની કામ.
 જોઈતો હોએ નીરંગ જે કિર્યાને વગ,
 સુગંધ છે તે વેલા ખરબાદ ને રદ.
 અરે ઓ પરવીઝા! તું ખેલશ્તમાં અમન,
 ને રેહજે આબાદ! કે દુકાલ-વિધન, ૧૧૨૦
 તેં ઈરાનની ભૂમીથી, કાલજુ તદન,
 નહસાજું નાચાર, ને કરતું રદન.
 હોજો તાહરાં રહ પર દરદો હજાર!
 કે મરતી આલમને તેં કીધી ટટાર,
 મારી મરકટ દુકાલ. જમાનાને હાથ ૧૧૨૫
 ધસઈ ગયો તું, પણ કીર્તિ હૈયાત.
 હાડ થયાં ચુનો, ને તન થયું રાખ,
 પણ રેહી તાહરી ભલઇ, સજીવન ને સાફ.
 ખેઠીછ તે ખડકસમ એવી ઓસ્તવાર,
 કે ઉખેડવા અદેખઈ છે, તેને, નાચાર. ૧૧૩૦
 વેલો જમાનો, ને ગુજર્થો સાલ,

માહરી મજેહ ૪.

ભાગા મિનારા, ને ગયડી દેવાલ ;
 રેલી પડ્યા ગુંબજ દડીની મિસાલ,
 છુટી પડી સાંધો, ને થયા પાયામાલ ;
 ખવઈ થયા મેહરાબો ભાગા ને ભસ્ત, ૧૧૩૫
 તથકાઓ તુટા, નેપુસ્તા કબજ ;
 પણ રેહી તાહરી ભલઈ એ મારમાં અલલગ ;
 બિનદરકાર ને દેહશત ઉભી ખરે પગ.
 ભલઈને છે એટલી તો દિલમાં હિમ્મત,
 કે પુરઈનો અટકાવ છે તે પાસે રદ. ૧૧૪૦
 ભલું કરવા ભલઈ નહિ પડતી પછાત,
 લડઈ, દુકાલ, આગોને મારતી અછાત.
 બલતાંઓની નહિ કરતી તે કંઈ પરવાહ,
 ધરતીકંપ મારામાં લેતી તે રાહ.
 મેખોમાંથી છુટીને પડે મેહરાબ, ૧૧૪૫
 પણ ધસવાને તે વચ્ચે નહિ તેને ધાક.
 ભાગી પડે સ્થંભો ઝરની મિસાલ,
 કડકાથી તુટે ભારવટિયા ને ભાલ,
 પણ અટકાવે નહિ તેઓ ભલઈની ચાલ,
 બીજાંનાં દુખોમાં બલતી બેહાલ. ૧૧૫૦
 ભલઈ નથી કરતી ભુંડછની દરકાર,
 નથી તેને ચમડી ગિરદ તેનો ભાર.
 કુદી જાયછ ટેકરા, ને પર્વત, ને પાહાડ,
 કરાર માટે કોઈના, પોતે બેકરાર.
 લેયછ એવી આંધળી ને અપંગ તે રાહ, ૧૧૫૫
 કે દોડે જ્યાં આતશી ધુંધું અઝદાહ,

માહરી મળેહ ૪.

એહરી ડાયે જીંદગીના તોડવાને માંહ,
 ત્યાં પણ તે ધસેછ બિનદેહશત ને ધાક.
 કરે હાથ હિમ્મતથી ધારી મોરાદ,
 આપી દિલ-મકસુદનાં મોહરાંને માહત ; ૧૧૬૦
 નુછી આંસુ વિધવાનાં પુછેછે એમ :—
 “ખેરવેછે આંખોથી આંસુઓ કમ ?
 નરમ આંખે આંખોના ખાંચાઓથી
 દોલેછે કાં અમયું કિમતી પાણી ?
 દે મહને કહી તાહરા પરદાની વાત, ૧૧૬૫
 કે સુખ તુંને આપીને કરું બરબાદ
 હું તાહરી આદત ; જીંદગીનો દમ.
 ચાલે આ તનમાં ચહડઉતર ને કમ,
 ત્યાં તલક આ માહરું કમીતું તન,
 સુખ તુંને આપવાને થયુંછ અર્પણ. ૧૧૭૦
 આ ઝુમાતી વાદલીમાં છે તાહરું કામ ?
 ચહડું તે પર તરત ? આપ તાહરો હોકમ !
 દર્યાવ પેલા ઉડામાં છે તાહરું કામ ?
 કુચું તેની તળે ? આપ તાહરો હોકમ ! ”
 એવા એવા ભલા હિમ્મતના સુખન— ૧૧૭૫
 થી બુખવેછ ભલઇ, આદત ને વિધન.
 પડતાં દિલને પુસ્તો ને ચારી આપેછ,
 દુખી દિલનાં ચાનકને જાહરી આપેછ ;
 કાહડી નાખેછ ત્યાંથી દલગીરીની હાએ,
 ચાલાક તેનો હાથ એવો ઝડકુ રોકાએ, ૧૧૮૦
 કે કાપે તે દર દુખને મૂળથી તમામ,

માહરી મજેહ ૪.

ને બેસાડે તે જગે હસ્તો આરામ.
આરામ બેસે તખતને માંડીને ત્યાં,
દરેક સાંધા માગે તે પાસે પનાહ,
પામે તેનું તેજ અને જોરમંદ કિરણ, ૧૧૮૫
ઝુમાયલો થાયે પાછો તે સજવન.
સુખ કોહને આપવાનાં સુખથી ઉત્તમ
છે સુખ બીજું શું? મરતું બદન,
સધ્યારો આપીને કરવું સજવન,
એ થાને બીજું શું ચહડતું ઉત્તમ? ૧૧૮૦

માહરી મજેહ.

૫

સાર.

—૦૫૫૦—

વખતનું વેહલું—વેહતા વખતની કદર ખુજવાની અમન—જાંદગીની
નાપાયદારી તથા સારાં કામો કરી લેવાની જરૂર—મોહાં
માણસનાં મરણથી નીપજતી ખરાબી તથા તે માટે કુદરતનો
સોગ—પારસીઆની આગલી હાલત સાથે સરખાવતાં હાલતની
હાલત માટે અફસોસ—સોખત તેવી અસર.

માહરી મજેહ.

૫

સેકંદ દોડી મીનીતને કરેછ હજમ,
 મીનીત દોડી કલાકને કરેછ ખતમ,
 કલાકોથી પુરાયછે દાહડાનું પેટ,
 દાહડાથી મહિના, ને મહિનાથી ઠેઠ
 વરસ પુરું થાયછ; એ રીતે વખત ૫
 પાણીના ઘોધ પેરે રેલાતો જાયછ.
 ખારીકીથી જ્વેશે જ્વે તાહરી અફલ,
 તો સોનાની રજ છે દરેક જતી પલ.
 ધડિયાલમાં જોઈએછ સુવર્ણની રજ,
 કે ખુજો વખતની, નભરવસ, કદર, ૧૦
 ને જ્વેએ જ્યારે સુત્રાંની પડતી તે રજ,
 જાણે કે વખતની શી છે કિમ્મત.
 ટકટક કરે ધડિયાલ નકામી ફોકટ,
 નથી આપતું કોઈ તેની વાણી પર ધક.
 સહવાર ને સાંજ, અને રાત ને દિવસ, ૧૫
 ધાંટું જીહડી કેલછે કે દોડતાં વરસ
 ન આવશે ફરી; ગયલો કલાક,

માહરી મજેહ પ.

તન મન તેલાવીને થાએ તું હલાક,
 પણ એક વખત હાથમાંથી ગયલો સરી,
 સરેલો નહિ આવશે હાથમાં ફરી. ૨૦
 પલેપલ આપે ઘડિયાલ એવી પંદ,
 “ઓ માનવી! ના રેહ તું આલસુ ને મંદ!”
 દુન્યાના તખ્તાથી સેંકડો હજાર,
 દર પલે જાયછે હડસેલધને અહાર.
 જનમ, હુંદગી, મરણ, છે પગલાં તરણ, ૨૫
 આયો, રેહયો, ગીયો, ને પછી તાહરે તન,
 નિસ્તીના પરદામાં, થશે અનદીડ,
 ફેરવશે લોક તાહરી પછવાડે પીડ.
 કર તેથી હુંદગીમાં એવાં તું કામ,
 કે મરતાં તું, આલમની આંખો તમામ ૩૦
 ટપકાવે આંસુઓ તાહરી ઉપર,
 ને લંબાવે તુંજ ઉપર પ્યારની નજર.
 અજાણ્યો પુરૂષ જ્યારે પામેછ મરણ,
 લુસાયછે યાદ તેની જગથી તદન;
 નથી આપતું કોઈ તેની પછવાડે ધ્યાન, ૩૫
 માયાનું આંસુ ન પડતું હેઠાણ.
 જાણીતા નેક જ્યારે પામેછ મરણ,
 ઓઢેછે જગ તે પર દુખનું કફન;
 કરેછ તેની યાદ ઉપર હેતનું ચુંબન,
 હજાર, દસ હજાર, કરેછ એક પર રદન. ૪૦
 પામેછ જ્યારે એવો કોઈ મોહતનું કફન,
 એક મરી હજારનાં લાવેછ મરણ.

માહરી મજેહ પ.

મરેહ જ્યારે માણસ મહાભારત ને મસ,
 કુદરત કુલે બનેહ સોગદાર તે વખત ;
 ઉઠેહ દોડતા પવનનાં વેહતાં તોફાન, ૪૫
 પુછડીવાલા તારા આકાશને મેદાન,
 હેરત થતી આલમને દિસેહ હેહાણ,
 વરસાવતા આતશ હવામાં ઊંચાણ.
 મનુષ બનેહ સૂતાં ને બેહરાં તમામ,
 હેખતથી પુતલાંનાં જેવાં બેદામ. ૫૦
 દોડધામથી ધરતીની નાગી સપાટ
 ધમધમી રેહહ; દ્યૌંથી સાથ,
 જોસ્સાભર, કિનારે અફઝાતો થાયહ,
 ને ખડકોને અથડીને તુકડા તે થાયહ.
 આખ અને આતશ, ને ધરતી, પવન, ૫૫
 ચાહરો અનાસર એમ કરેહ રદન.

અફસોસ ! પારસીઓ જે આગલ હતા,
 નથી તેવા આજ; આગલું જહનુન,
 કીધાં જેથી એવાં તો મહાભારત પુન,
 કે હેરત ભરી થઈ તેથી ધરતી ચોખ્ખણ, ૬૦
 આજે તે હિંદની આએ કાફર-જમીન-
 માં તજીને થયા દોલતને આધીન.
 દોલત કરવી ભેગી છે તેમનાં એકીન,
 છે લખલુડી મોજેમાં તેઓની દીન.
 નહિ મલે આગલનો મોબ્બો ને તોર, ૬૫
 નહિ મલે આગલનો જોસ્સો ને જોર,

થયા જેથી આગલા ઈરાની અમ્મર,
 કીધી જગને ચોમેર આખાદીથી તર ;
 સિયાહ મોહના હિંદુની સંગત અંદર,
 ખોઈ દીધો મોબ્બો, ને લાવ્યા અવર. ૭૦
 પગ મેલે સુકા પથ્થરમાં જે ધાસ,
 તો થાએ તેની લીલીનો લેહનમાં નાશ.
 અગર શેષે, થડમાં તું “ ઓક ”નાં, ગોલાખ,
 તો ખોહશે તે પોતાનો જતિ રતાસ ;
 ખુરી તેની સોહજતમાં બેલધને તે ૭૫
 પકડશે અંધારી રાતનો કાલાસ.
 ધરશે જે આંખો વાંદાની સંગત,
 તે સુકાતો, સોહરાતો, ખોહશે જીવત ;
 વલગેલો રહી તેને થશે હેરાન,
 રીખીને જહડડાતો મરશે સેવટ. ૮૦
 વિચ્છુના દંખની સંગતમાં પથ્થર
 બદલ થાએ ઝેહરી સોમલની અંદર.
 આતશની સંગતમાં કોલસો આતશ,
 રગેરગ બલીને સેહતો વિપત ;
 જમીનમાં નહિતો તે હીશે થતે, ૮૫
 શેહનશાહનાં તાજમાં જહમકતો જતે,
 હલકાં ખીજાં જહવેર પર સરદાર થતે,
 તુચ્છકારતો સૂત્રાં પર સવાર થતે ;
 યા શાહી આંગલાં પર ખેસતે તે જઈ,
 સોનાંની સંગતમાં જલવાયલો રહી ; ૯૦
 થતે યા દેહડાંમાં દેવીની આંખ,

માહુરી મજેહ પ.

યા કોઈ દેવલમાં ફરેશ્તઈ પાંખ-
ને દેતે ઝલેહ ; તારાની સમ,
ભમ્મર કોઈ બાલોમાં દીપતો નરમ,
શેઆવતે કોઈ નાજ ને નખરાંની નાર, ૯૫
ગલીચાએ સરતી જોયનમાં ટટાર,
દેખાડતી પાછલથી ચોટલો કમ્મર,
અંધારી રાત જોવો કાલો ભમ્મર;
હવા કરતી દોડતી, સુગંધીથી તર,
દરેક દમે કાહડતી કસ્તુર ને અંબર; ૧૦૦
સલગાવતી જીગરેમાં ખ્યારની અગન,
તાતવતી ભટ્ટીની પેરે બદન.

માહરી મજેહ.

૬

સાર.

કુદરતની ખલિહારી—એક પારસાણની ખુબસૂરતીયું વરણન—
આશાકની બેકારારી માટે માથુકની બેપરવાહી—કુદરતની
ખુબસૂરતીઆ વચ્ચેનાં એક મકાન માટેની ખાહુશ—ઉગતા
સુરજ વખતે માથેરાતની ટેકરીઆનો દેખાવ—ચુલ્લેલાંઆનાં
રહેા આ દુનિયામાં આવવા વિષે—આજના સુધારા ઉપર
ચુબાહમત.

માહરી મજેહ.

૬

કાલે હું ફરતો'તો સામેને વન,
ભોગવતો ઝાંઝોનો શીતલ પવન;
ધરતો તે ચોમેર લટકતાં કદમ,
અદ્યથી, અદ્યથી, નાનુક ને નરમ;
ધુસતો તે ઝાંઝોમાં હંડેરા'થ,
ને લાવતો તે ધસડીને આગલ સુગંધ;
ગલીનાં પારણામાં ડુલોનાં તન,
ઉપર નીચે હીલવે તે ગાતો પવન.
કાંટાઓની અણી પર ચલકતો દવ,
ગાયન ગાતી ચલ્લીની પાંખો ઉપર
ટપકાને, લીસી તે સપાટીથી,
પાંદરી પર ગચડતો હેલ્લ પડે.

૧૦

૮૯

માહરી મગ્ગેહ ૬.

નેતાં તે ખુદતરની અલિહારીને,
છગર માહરે ઉછલતું, બેસ્સો કરે.

ગુણીતી ફનોમાં^૧ પાહડની કઢણ, ૧૫
ત્યાં પછાડે પથ્થર પર ધોધવો બદન;

ઉડા એક ખોહમાંથી ધસારાબંદ,
શીખામાં દોડેછે એવું તે જલ,

કે ગુસ્સાથી જ્યાં વળયછે ત્યાં પછડાને તે,
ખોતાના ગુસ્સાથી ખોતેજ પડેછ; ૨૦

ચીરકાંતે દોડેછ તે એવું તો તેજ,
થઈ આંધવું ને મરન, કે ખડકાથી

તુટે તેવું તન; પણ દોડતું હરજેજ—
છલકાતું, અફડાતું, પથરાઓ પર—

નહિ અટકતું તે.

જમણી તરફ— ૨૫

ને જમણી તે હોએ, કારણ ભુલેલી યાદ,
જમણી કે ડાબી તે જાણતી નથી—

આવીતી ઝાડી, ને જંગલો ગીચ,
ગુલમોહર, ને આંખા, ને સેવતી, ને પીચ;

નજરે, ત્યાં જઈ એકાએક, ધરી, ૩૦
પારસણ એક દેખાવમાં જેવી પરી;

લટકતી કાનમાં હીરાની કડી,
રેશમની સોડ માથે ગયલી સરી;

સફેદ છુત બેઠાંતાં પગો પર તાટ,
મખમલી પટો કમ્મરની આસપાસ; ૩૫

^૧ Ferns.

માહરી મનેહ ૬.

ઝુમાતી સારીની કલ્લી હેલ્લ,
 સોનેરી આલો લટકતા પાછલ;
 ચક્રરંગમાં આધા'તા તેઓએ વલ,
 હીરા જલલે તેમાં, જેમ તારા વાલલ.
 લટકતો ગોલાય એક લાયે ધરી, ૪૦
 ચાલતી તે જાટોમાં લેલકો કરી;
 ગાલો પર બેંડલો હસતો રતાસ,
 બેઠેને લજવાતો તે હાથનો ગોલાય;
 ગમીમાં ગયલો તે હેલ્લ નમી,
 દુખી થઈ ઝુમાયલો જમીન ગમી; ૪૫
 રડી નાખે તે દવનાં ડીપાંમાં જલ,
 જે પાંદરી પર ગયડતાં પડે હેલ્લ.
 જેમ જેમ તે જાડીમાં લેતી'તી વાટ,
 પગ હેલ્લ પાતરાંઓ કરતાં ઘોંઘાટ.
 વેલા, જે દયાતા પગની હેલ્લ, ૫૦
 બેવા તેની ખૂબસુરતી કહે પાછલ;
 એક તો કિણલાયદ કિયો એવો,
 મોહયતથી હાત તેનો ધરી લીધો;
 અછાત મારી ચાલી તે નારી આગલ,
 છુટો તે વેલો, પણ દોલો પાછલ, ૫૫
 ને હટયો પડી થઈ જમ્મી જગર,
 નિરાશથી કીધી એક તેણે નજર,
 ને ધીમેથી પડી જમીનની તરફ,
 તે વલ્યો નમી, જુદાંને દરફ.
 થાએ બલતા આશકનાં જગરની ફાડ, ૬૦

માહરી મજેહ ૬.

ઘાટકી માથુકને શું તેનો વિચાર ?
 આશક રહે ત્યારે તે ખડખડ હસે,
 ને તાણા ને ટકારથી તેને હસે.
 જોઈતું હોયે જે જગે સખનનું મધ,
 દરદી આશકનું જે ખરું ઓસડ; ૬૫
 વાપડે તે, તે જગે એવા સખન,
 જેહરી ને કડવા, જલમ ને જખન,
 કે મરતા આશકને તે મારે બેવડ,
 ચારગણા, પાંચગણા, પડતા તે પર.
 કરેછ ન્યારે મોહખત જગરમાં મથક, ૭૦
 થાયછ ત્યારે ત્યાં કેવું જલમ દરદ,
 તે માથુક શું જાણે નાથુક ને નરમ,
 જોખનના મદમાં ઉછલતી ગરમ ?
 પોતે પડતી પોતાનાં તન પર મોહીત,
 પથો જેમ નારસીસસ^૧ નાલાંમાં જોઈ, ૭૫
 પોતાનાં તન ઉપર પોતે મોહીત.

આપ મહને તું, અએ ખોદા ! એક મકાન,

૧. એક ધણેજ જીવસરત જવાન હતો, જે સીરીસસ અને લીરિ-
 ચાપ પરીના છોકરો થતા હતો, અને બીચાશીયામાં આવેલાં થેસપીસ
 શહેરમાં જન્મ્યા હતા. એને વિષે એવું કેહવાયલું છે કે પોતાની
 દિલ-ખેલવાવનારી સરતનો પડછા એક નાલાંમાં પાણીમાં પડેલા જોવાથી
 તે તુરત તે ઉપર મોહીત પડી ગયા, એવું વિચારીને કે તે સરત તે પાણી-
 માંજ વસ્તી હોઈ પરીની હતી. આ પરીપથકરને જલવવાની પોતાની
 સઘલી કેશિશો કોકટ જવાથી તે એટલો તો ચીરડાઈ ગયા કે આખરે
 નિરાશ થઈ તેણે જીવ ઉપર કીધું.

માહરી મજેહ ૬.

બ્યાં ધાસોનાં રંગીલાં હોડતાં મેદાન,
 ચહડકિતર લીલાસમાં ટેકરાઓ પાસ,
 વિટલાયલાં હોએ; ઘેટાંખી સાથ ૮૦
 અહિં તહિં ઝુમખામાં ચરતાં દેખાએ;
 પડેલાં, મારા પગ આગલ, મેદાન,
 વાદલોના છાંયામાં પાનાના રંગ,
 શીકા ને ઘેરા, ઘટ, પાંચરીને તંગ,
 ટટાર દિસે. તે વચ્ચે જહરો, ૮૫
 બિયોરી કાચ જેવો નિર્મલ નરો,
 મીના-રંગ પથ્થર પર ધુજતો, શરોદ
 ધુજતે અણ્યાલાં ધાસોથી બહાર,
 કાહડે જેમ આરગીનમાં ભેંપુરી રાગ;
 હસતા તે જહરાની કિનારી પર, ૯૦
 ઘાંટરોકાં રૂપેરી ધુલોની પાસ,
 ચલ્લીઓ સરકતી હ્યાં અને ત્યાં
 ગલ કરતી ધાસોમાં રમતી દેખાએ,
 દુખીને ખાઈ જતી પાંદરીઓને,
 ને ઉડીને હીલવતી ધુલો ને ફલ, ૯૫
 છહલી લલ યાંઓમાં ટપકતો દવ,
 હીલવી તે યાંઓમાં ગલતી તરત;
 પીલા પટાની મધમાખીઓ ત્યાં
 ઉદોગની કરતી હોએ ચહડ ને ઉતર;
 દેલ્યાના મખમલી તકિયા ઉપર ૧૦૦
 પાંખોને પાંચરીને બેઠું પતંગ,

માહરી મજેહ ૬.

દેખાડે ત્યાં વચ્ચે સોનેરી રંગ,
 ચોંહટાડી પાંખો પર ટીપકીઓ તંગ.
 કાહડે વચ્ચે ધતુરો ડોકીને બહાર,
 સાંધા પર ઉભેલો સીધો ટટાર ; ૧૦૫
 ઝાડો બ્યાં દેખાડે જંગલની વધ,
 કુદી જમ હુન્નરની તાપતીપી હદ ;
 ફેંકતાં બ્યાં દૂર, ધાસથી, દોડતી ચશમ,
 દિસે પાહડો દૂર ઉભા, મુગા ને મંદ ;
 આપે ધાસ-રંગોમાં ઝાંખી જલલક, ૧૧૦
 વિટલાયલા વાદલથી કમ્મર તલક ;
 અજબ રીતે જમીનથી ડુટેલા તે,
 દિસે પોહલા પાયા પર ચોંહટેલા તે ;
 ટીકે કોઇ અણ્યાલી ટોંચથી આકાશ,
 દેખાડતો બાળુ પર સૂત્રેરી ધાસ ; ૧૧૫
 ધુરે કોઇ, મેદાનને જોતો, ચોપાસ,
 દાંવાંઓ પીસી દેખાડતો તલરાસ,
 ફેલાવતો સાંધાની ડરામણી વધ,
 ઉઠાવતો આસમાન પર રાક્ષસી કદ.
 નીચેની ધરતીથી ઉગતો સુરજ, ૧૨૦
 ફેલાવતો, વાદલને ફાડી, કિરણ,
 રંગે મિનારા, ને પાહડો, ને વન,
 ત્યારે કોઇ તાગ કિનારા પર તન,
 આવી એક એકાંત જગાની અંદર,
 નાખીને જોડે હું હોરમજદની લીલા ! ૧૨૫
 અરે ક્યારે આવે એવો એક દન !

માહરી મજેહ ૬.

યાદ છે મહને વરસોની વાત,
 જ્યારે માથેરાનની ટેકરીઓ પર
 કુદાવતો પાહડ, અને ઝાડો, ને વન,
 ને ટીકતો હું પાહડોની ટોચો ને તન, ૧૩૦
 રમે જ્યાં ધુમ્મસમાં રાતાં કિરણ,
 ચહડતાં, ઉતરતાં, ને ફરતાં ગમન;
 વીંધી નાખી ધુમ્મસને આર અને પાર,
 ઉધાડતાં પાહડોનાં લીલાં કપાર,^૧
 લીલાં તો ખરાં પણ એવો લીલાસ, ૧૩૫
 કે સોનેરી લીલાસ જે છેલીએ તેને
 તો ખોટું નથી.—તેઓની પાસ
 જુએ વાદલોના રૂપેરી ઢગ,
 દેખાડતા કોઈ જગે સોનેરી રંગ.
 ભેટેછે રહેા મુકતાતને વખત, ૧૪૦
 આખાદીથી ભરપુર આએ નીચલી જગત,
 પવિત્રોની ભલી તે ફરવશીઓ
 વિટલઘને, એવાંજ શું વાદલોમાં
 હ્યાં આવતી હશે?—કોણને ખચર
 કે પવિત્ર પેલી જગતથી આ જગ, ૧૪૫
 તારાઓની પાસેથી વાદલોમાં
 વિટલઘને સરકતી આવતી હશે!
 અથવા તો કિરણ પર સરતી સરલ,
 આસમાની રંગોમાં કરતી ઝડક,
 ધરતીને ગોલે ઉતરતી હશે ! ૧૫૦

^૧ કપાલ.

માહરી મનેહ ૬.

એશ અને અમનના આમદાદ વખત,
શીતલ કોઈ ટેકરીનાં મસ્તક ઉપર,
ધાસો પર આવીને ફરતી હશે !
અને યા એવુંખી—અજખ નથી—
કે હોશખામી દવથી ઝુમાતી કલી, ૧૫૫
પાંદરીઓ ખીલવાની તૈયારીમાં,
ગોલાખી પોતાની છાતીઓ પર,
ઉતારો તેઓને આપતી હશે !

આજનો સુધારો, ઈતર ને ટચાક,
નહિ માને રવાન ને રહેની વાત ; ૧૬૦
કુદી જાએ ધાંધલથી ધરતીની બહાર,
પણ ખીલસતો નહિ રાખે પુરતો વિચાર ;
આસમાનો પર ચહડાવેછ ડોલથી ચશમ,
તારા સેતારાનો યુગ્મે ભરમ,
પણ નહિ જાણે પગની હેઠલની રજકણ, ૧૬૫
હજારો જીવ જોમાં પામે પોપણ.
ચાલતી કાતરપેરે તેમની જગ્યાન
દોડતી શું કાપે તે નહિ રાખે જાણ.
રસ્તાખેજ, અમર્ગી, ને જીવ ને રવાન,
બાલકના હાતમાં રમકડાં સમાન, ૧૭૦
કપઈ, વહરઈ, ભાગીને કટકાઓ થાએ,
પછડાતાં, અફડાતાં, તુકડાઓ થાએ.
અધર્મી જમાનો આયો^૧ એવો આજ,

૧ આગ્યા.

માહરી મજેહ ૬.

નહિ રાખે દાદારનો મોખ્ખો કે લાજ ;
 હસ્તી પર ખુદ તેની દોડાવે શક, ૧૭૫
 “ખોદા શુ ?” “ખોદઈ શુ ?” બોલે બેધડક ;
 ફલાનું, ને પેલું, ને ઓલું, ને આઝે,
 કાધું, ને કરશું, ને હમોથીજ થાઝે,
 એવા એવા ગરરીભર્યા વચન—
 થી ખિયાલોમાં કુદેછે તેઓ ગગન ; ૧૮૦
 બલુનોમાં બેસીને માપેછ હવા,
 સેતારા ને ચાનો પર માગેછ જવા.
 નામી સુધારાની આજની જગત,
 —ભુંજેલો પાપટ નહિ જેથી ભંગાય
 પણ મારે જે જગતો ભાંજવાની યુમ— ૧૮૫
 કરે ખાલી વાતોથી એવી દમ્ભર,
 કે ડાહપણથી અચકી ત્યાં નમાવે સર.
 “ ધસી જાએ મુરખ ત્યાં બેધડક,
 ફરેસ્તા અચકે જ્યાં મેલવાને પગ.” ૧
 ડાહો બેસે મંડલીમાં મુગો ને મંદ, ૧૯૦
 મુરખ ત્યારે વાગે જેમ ઘોંઘાટી ઘંટ.
 ખાલકના હાથમાં ધુંધરો વાગે જેમ,
 છે મુરખના હાથમાં જ્યાં તેની તેમ,
 ઉછલી તે કરે ખીનઅર્થના અવાજ,
 હીલી થતી પોતે પોતા ઉપર શાદ. ૧૯૫

૧ Fools rush in where angels fear to tread.—POPE.

માહરી મળેહ.

૭

સાર.

માહતાબનો પ્રકાશ—હોરમજ્જના ભેદો પામવાની ઉમેદ—તે ઉમેદ
બર લાવવાની મુશ્કેલી—અવસ્થાઈ કલામોની મોતેબરી—જર-
થોરતે તે કલામો ભણી કીધેલા મોજ્જ—કવિતાઈ શકિત માટે
જરથોરતને વિનંતી—વિચારોને સેહલી અને સાદી ઈબારતમાં
દરશાવવાની ખુબી—કુદરતના દેખાવો તે સાહેબની યાદ
આપણને આપેછે—હોરમજ્જની બોહલી શકિતનું પચાન તથા
વખાણ—પાપી કરમો માટે અંધકારથી મલતી સવલતા—
ખુનના દેવથી ઉપજતાં ત્રાસદાયક પરિણામ.

માહરી મજેહ.

૭

રોશનીમાં હુમેલો ખીલતો માહતાબ,
 વિખરાયલાં વાદલથી નિકલેછે બહાર,
 ઝલકાટભર્યા ચેહરાને ખોલ્લો કરેછ,
 દમામભર્યો વાદલમાં રસ્તો ધરેછ ;
 ખડક, ને પર્વત, ને મેહલો, ને ઘર, ૫
 કરેછે પરવહી રોશનીથી તર ;
 ગબડતા, ઉછલતા, મોખની કોર—
 પર ચહડાવેછ રૂપેરી કિરણનો ઢોર ;^૧
 સરોવરનાં ઝાડોનાં મથાલાં પર
 નેસાર કરી નાખેછ તે રોશનીનો જર ; ૧૦

૧ ઢોળ.

માહરી મજેહ ૭.

ભરાયો હવે તે વાદલ અંદર,
 દુખાજી અંધીમાં સુકકું ને તર;
 નિકલ્યો વલી તે વાદલથી બહાર,
 રોશનીનો કરતો કુદરત પર નેસાર.
 જલક એ અંદર ! તું જલકતો રેહ,
 રેલ તાલરાં તનમાંથી તાહરી જલેહ !
 ફરં જે એ ઘડી તાહરી હેલ,
 તો વલે દુખ્યાં તનના ઊભરાને કલ.
 ખુશાલીના ઉભરામાં જેઊં તાહરી ગમ,
 તો ગંદોલી દુન્યાને તળું એકદમ. ૧૫
 જીવ થાએ માહરો, ગુમ, તાહરી અંદર,
 તો કરે તે આકાશનાં પેટમાં સફર,
 જેઠ વલે છુપા ભરમો ને બેદ,
 ઉરકેરઠ ઊડે તે એટલો તો ઠેદ,
 કે હોરમજદનાં તખતની પાસે પડે, ૨૫
 અખુટ તે રોશનીને આંખમાં ધરે ;
 અમસાસપંદના સાયામાં રમતો ફરે,
 ઈજદોની સંગતમાં દોડતો ફરે ;
 લખે તે ઉરકેરઠ એવા હરફ,
 કે વાંચતાને વાર આપે દિલમાં હરખ ; ૩૦
 હરખ આપે એવો કે ધુળરો, દિલ,
 ઉછાલે ખુશી જેમ દર્યાએ નીલ ;
 છોડે ઈચ્છાના દયાયલા જહરા,
 સુખનો પ્રસારો ને દુખ નહિ જરા.
 અરે ! અરે ! એ બધા ખ્યાલી વિચાર, ૩૫

માહરી મજેહ ૭.

ફતેહ તો જવલે, સદા મલે દાર !
 અમર્ગી શોધતી ઊછલતી હિમેદ,
 આશાના અંધમાં પડેલી જે કેદ,
 તે ફોફટમાં ઊછલીને પડે હેદલ,
 લુટાએ નિરાશાથી આશાનું યલ. ૪૦
 જર છતાં છંદગી જેદર માહરી છે,
 જ્યાં જોડાં ત્યાં આદત ને હેજગારી છે.
 અરે ઓ હોરમજદ ! ઓ ગેખી ખોદા !
 નિરાશ પણ તુંને હું પૂજશ સદા !
 સદા તાહરી કેતાબ અવસ્તાઓ જંદ- ૪૫
 ની ક્રોતરેલી રાખશ આ છાતીમાં પંદ.
 મગજની પેટીમાં તાહરા કલામ,
 એકીનથી અંધ કરી રાખશ તમામ.
 એકીનની દેવશ હું એવી તો કલ,
 કે છટકે નહિ તેઓ, ત્યાંથી એક તલ. ૫૦
 જલવર્ષ રહે જલવેર જેમ દાખરા અંદર,
 કેદ પડે પક્ષી જેમ પીજરાં અંદર,
 રાખશ તેમ તેઓને ધરેલા ત્યાં,
 ખોવાએ કે છટકે નહિ પડેલા ત્યાં ;
 પડેલા મારે ત્યાં એવો તો તાપ, ૫૫
 કે નહિ ત્યાં ખુરા વિચારોનો દાગ.
 મગજ કરે પોતાનાં આરણ્યો અંધ,
 કે નહિ પેસે ખુરા વિચારોની ગંધ ;
 દુઝુખ્ત આવે જો ધસારાઅંદ,
 તો ફરે તે પાછો થઈ સુસ્ત અને મંદ. ૬૦

તેમના તાપ આગલ તે નહિ ઠરે,
 પોકારતો પાછલ તે પગલાં ભરે.
 એવું તાહરા કલામમાં અજમતી નર,
 કે જ્યાં પેહો તે ત્યાંથી દુઝૂખત દૂર.
 ભણ્યો જરથુસ્ત જ્યારે અહુનવર યુલંદ, ૬૫
 થયા ખુરા દેવો અવાખ્તરમાં બંદ.
 ગાઈ જ્યારે જરથોસ્તે પરથમ અશેમ,
 ઉંધી વલી દેવોની ગોહવેલી નેમ ;
 ખાંગેયુલંદ જ્યારે પઢિયો સરોશ,
 ખોઈ દીધી દેવોએ અકલ ને હોશ ; ૭૦
 હાહો ને હીહાથી નાહદા તમામ,
 ઢંકાયા દોજખના ગારમાં નનામ.
 કહ્યા જ્યારે જરથોસ્તે ગાથા વચન,
 નાચી રેહી કુદરત તે શુરથી મધન ;
 મધન થઈને ઝાડોએ નમાવ્યાં તન, ૭૫
 નમાવ્યા ફલોના યોગ અર્પણ.
 થંબ હવા છુટી થઈ ફરવા લાગી,
 ચોમેર સુગંધને પાંચરવા લાગી ;
 ઉડી ઉભી પાંદરીઓ કલીઓની,
 જોશ પર ચહડી રંગો ઝુલ ઝલીઓની. ૮૦
 હસતી કુદરત ચોમેર રંગીલી થઈ,
 હર જગે ખૂશીની અસર ફેલઈ.
 છોડી દીધું પક્ષીએ ગાનું મધુર,
 જરથોસ્તના ગાથામાં થયાં ચક્ર્યુર.
 ગાથામાં ચાલ્યો તે ઘાસો ઉપર, ૮૫

માહરી મજેહ ૭.

ઉસ્કેરઈ આકાશ પર ફેંકતો નજર ;
મગજની આંખે તે જોતો ખોદા,
વાદલમાં બેઠેલો દિપતો સદા ;
જોતો તે મગજમાં આસ અને પાસ,
પકડવા ખોદાનો અખુટ ઉગસ. ૯૦

અરે ઓ જરથોસ્ત ! પવિતર ને પાક !
કવિતાની ચીંગારી જગરમાં નાખ !
સુરદાલ માહરા દમને તું તેજથી ભર,
કે કાહડે તે સખુનો મીઠા ને તર. ૯૫
લુખ્ખી માહરી જાપાનને વેહતી તું કર,
કે ખુશી થાએ તેથી કુલ સુકકું ને તર.
ખેંચુ'છું અમસ્થું ભેજું ને રગ,
પણ જન્મે નહિ તેથી કંઈ મીઠા હરફ.
બેઠેલા રસધને યુલંદ વિચાર,
માણુ'છું ખેંચવા મગજમાંથી બહાર ; ૧૦૦
પણ હટીલા એવા ને બોંહસીલા તે,
કે સરફી જાએ હાથમાંથી ધરાયલા તે.
મગજને ઠોકું કે સુતા વિચાર,
સન્નગર બનીને ઘટતા પોશાક
પેહરીને નિકલે ઓરડામાંથી બહાર, ૧૦૫
પણ અંતે હાર ખાઈને બેસું નાચાર.
નહિ જોઈએ મહને ખુરખાદાર વિચાર,
જે ઢાંકેછે પોતાનો ઝલતો દિદાર ;
ભારી ભારી શખ્દોની વણત અંદર,

માહરી મળેહુ ૭.

યનાવેછ પાતાનીજ નેઓ કબર ; ૧૧૦
 દટાયછે ન્યાં તેઓ એવા ગુપટ,
 કે સમજને પેસવાનો નથી ત્યાં વગ.
 દંકાયલું જે રહે ફલ પાતરાં અંદર,
 તો લટકતું નહિ જોતી તેને નજર.
 પણ છુટક જે પાતરાંમાં લટકેલું હોયછ, ૧૧૫
 તો દિલ, હર જોનારનું, ચલકેલું રહેછ.
 ચામડીની તેની કુદરતી ચલક,
 ઝાંઝામાં ઝલકતી આપેછ હરખ ;
 તેમ એક ખુલ્લું ને સારો વિચાર,
 કરેછ જે સાદો ને ખોલ્લો આકાર, ૧૨૦
 તો મગજમાં હરદમ તે લટકેલો રેહછ,
 સાદી સમજમાં તે ઝલકેલો રેહછ.

કરેછે ઉછલીને મોઝા ધોંધાટ,
 પણ શાંત અને ગંભીર દિસેછે આ રાત.
 પાતરાં પર ધુળવેછ પવન સિતાર, ૧૨૫
 સુરસર અવાજો કાહડેછે બહાર.
 ધરેછ તે સરવનાં ઝાંઝોની સોડ,
 ને કાહડેછ તે ગાયનના મીઠા શરોદ.
 મોઝાની છોલ અને સરવના સાદ,
 પવનની સાથે તે સાહેબની યાદ, ૧૩૦
 જીગરનાં મધ્યથી, ખાલી કરેછ,
 જે તરતી ચાંદનીમાં દોડતી ફરેછ.
 દીધું કેણે સરવનાં ઝાંઝોને શુર,

માહરી મનેહ ૭.

ધુજી ગાયન કરવા નજદીક ને દૂર ?
 કીધાં કોણે પક્ષીઓ ગાયનથી પૂર, ૧૩૫
 કે ધુજનવે ગલાંથી ગાનું મધુર ?
 ભર્યું કોણે ચંદરના ગોલામાં નૂર,
 કે દોડાવે કિરણો નજદીક ને દૂર ?
 કીધા કોણે મોગ્નઓ મારતા પોકાર ?
 કીધી કોણે રાત, અને સાંજ, ને સહવાર ? ૧૪૦
 કીધા કોણે આકાશના ચોડા ને પડ,
 વિટાવી વાદલ એકકની અંદર ?
 વેચ્યા કોણે તેઓમાં તારા રોશન,
 અટકીને ઉભેલા અદ્ધર ગગન ?
 અરે ! છે સંધી એ હોરમજદ રમત, ૧૪૫
 જે શુધ્ધો, ને સફા, ને છે બિનકપટ ;
 જે જોતો, ને જાગતો, ને સજાગર છે,
 જે ઈનસારી, ધીરો, ને દયાલુ છે ;
 જે ખુશીના કરનારને મારનારો છે,
 જે નેકીનો હાથ મક્કમ ધરનારો છે ; ૧૫૦
 જે રંજ અને આઝારનો ટાલનારો છે,
 પુખ્ત અને ઘણું જે જોનારો છે ;
 દગાએ નહિ એવો તે કિરતાર છે,
 ફરેઅ નહિ દેનાર તે દાદાર છે ;
 ભવિષ્યમાં પેદીછે જેની ચશમ, ૧૫૫
 નથી જેથી છાનો કોઈ છુપો ભરમ ;
 કીધા જેણે દર્યા, ને ઝાડો, ને વન,
 કીધાં જેણે વાદલ, ને ધરતી, પવન.

માહુરી મનેહ ૭.

ધર્યો આ ચંદરવો તેણેજ ઉપર,
 ને તાંબ્યા તેની માંહે સૂર્ય ચંદર ; ૧૬૦
 જગેજગ તારાની જડત કીધી,
 મીનારંગી વાદલની ભરત કીધી.
 ડુંકારો જે મારે તે વાદલની બહાર,
 તો ધુજે, તે ધપકારે, ધરતી ને પાહડ.
 મુઠ્ઠી તેની ચંદરનું કેદખાનું થાએ, ૧૬૫
 તો ચાંદની નહિ તેથી જગ પર ઢોળાએ.
 કાહડે એક આડો સૂર્ય સામે હાથ,
 તો હુએ અંધારીમાં ધરતીનો પાત ;
 રેહકાણોમાં દોડે જનવરોની જાત,
 દાહડાને માની આસાયશની રાત ; ૧૭૦
 કરે ઉડતા કાગડાઓ દોડતા પોકાર,
 કે “ ગીયો સુરજ, હવે આવ્યો અંધકાર ;
 જઈએ હવે હમો આરામની જગા,
 લટકારો સુરજ આમદાદની વેલા,
 ને દોડાવશે હરજગ સૂત્રેરી કિરણ, ૧૭૫
 જલકતાં કરશે પાહડ, દર્યા, ને વન,
 ઢોર^૧ આપી કરશે ઝમકતા મિનાર,
 ચલકાવશે પાણી ઉછલતાં કિનાર,
 રોશનીની પીલી પરવહીની અંદર,
 ચમકાવશે દવ, અહર, ઝાડો ઉપર, ૧૮૦
 કરશે મુઠ્ઠી ધરતીને જલકથી તર,
 ચલકાવી અનાજનાં ડોલતાં ખેતર,

૧ ઢોળ.

માહરી મનેહ ૭.

આવથુ' ત્યારે હમો રેહઠાણોથી બહાર,
 દોડી ધામી માનથુ' ખોદાનો આભાર ;
 ખુણાં ખંટોલાંમાં શોધથુ' ખોરાક, ૧૮૫
 ખોરાક આપશે કીડા, ને કચરો, ને ખાક."

એવો છે તે માયાતુ મોહટો દાતાર,
 કે દોળેછ તે સહ પર સરખો કપકાર ;
 નથી રાખતો ખુલખુલ ને કાગમાં ફરક,
 ધરેછ સરખી ન્યામતો તેમની તરફ. ૧૯૦

વંજતરની પેટી છે ખુલખુલી પેટ,
 કંઠોર સાદે કાગડાનું દોડેછે હેત ;
 પણ એકસરખી રીતે કુલકુલની ન્યામત,
 સમાવેછ કાગ ને ખુલખુલી હાજત ;
 ખુલખુલ કડી કુલ કપર નખરાં કરેછ, ૧૯૫
 તો કાગ ફલ કોતરીને પેટું ભરેછ.

સોલામણું કીધુંછ એકને ગાયનથી પૂર,
 તો કાગની અક્કલથી કીધુંછ તેને દૂર.
 બદસૂરત એકને કીધોછ ને કંઠોર,
 તો આખુંછ તેને પૂર અક્કલનું જોર. ૨૦૦

તરાજનને એ રીતે સમતોલ કીધું,
 નથી રાખ્યું દોરો કપર કે હેઠું,
 વજનમાં કીધી બંધે આજુને એક,
 ન્યામતના જોખ મેલી તેમાં અનેક.

નજર તેની છે એટલી તીણી ને તેજ, ૨૦૫
 કે રજના ઉમેરાનો નહિ રાખે ફેર.
 છે તેની શક્તિ એટલી તો કામેલ,

માહરી મનેહ ૭.

કે દીપાંમાં રચે તે દયાઓ સેહલ.
 કરે સુકા કાંદાનું સોનેરી પડ,
 નાધલાં પરમાણુની જગતોથી તર. ૨૧૦
 કીધી તેણે નમતી, જગ, સૂર્ય તરફ,
 કે પામે તે દાહડાની બલતી ઝલક;
 ફેરવેછ જ્યારે પાછલ તે તુંદીથી સર,
 બોરાયછ^૧ તેનો ચેહરો અંધારી અંદર,
 દેવોને દોડવાનો આવેછ વખત. ૨૧૫
 અદેખાઈ, ને લુટફાટ, ને કીનો, કપટ,
 છુટાં થઈ યોગમ ભટકતાં ફરેછ,
 ગુનાહભર્યાં કામોમાં રસ્તો ધરેછ.
 આકાશ પર હોયછ જ્યારે સૂર્યની આંખ,
 ઉગેછ ત્યારે ગુનેહગાર દેવોને પાંખ; ૨૨૦
 નીસ્તીમાં યાયછ તેઓ ઉડી અનદીહ;
 પણુ ફેરવેછે સૂર^૨ જ્યારે તેઓ પર પીઠ,
 જોશભર્યાં થઈને ત્યારે તેજ વખત,
 ધસી આવી લેયછે કબજામાં જગત.
 ઉંચકેછે ખૂન જ્યારે ભયભીત દિદાર, ૨૨૫
 ચશમ જેની ફરતી, જેમ બલતો અંગાર;
 જીવ લેવા ધકધકતું રાખે જે ધક,
 ચહડાવે જે જોશ ઉપર સુતું મગજ,
 મગજ—જેમાં કોઈ દિન એક ભલો વિચાર
 લાંબીને પડેલો નહિ ઓસ્તવાર; ૨૩૦
 હિમ્મત કરી આવે એક ભલો વિચાર,

૧ બોળાયછ.

૨ સુરજ.

માહરી મનેહ ૭.

તો મગજ તેને, ખરખરડું, બાંજે તે વાર ;
 જાતી કમસમજનો જેમાં ખડક,
 નેકીને પેસવા જે મોહટી નડત.
 ઉઠે સાત સમૂદ્રો, સામટા ને સાથ, ૨૩૫
 પણ ઘોવાએ નહિ તેથી ખૂની રાતો હાથ. ^૧
 અરે ઓ ખૂન ! તાહડું મોહડું તું બાર, ^૨
 ફેટલાઓને કીધાછ તે જળરીથી દાર !
 લાગ્યોછ તું ફેટલાનાં કમોહત મરણ,
 ખુશાલીની જગે પાંચયાંછ રડણ ? ૨૪૦
 બેટાના મોહત પર બાપ રડતા કીધાછ,
 પાહડપેરે આંસુથી જહરતા કીધાછ.
 માતાઓને બેટી પર રડતી કીધીછ,
 દબાયલાં દહોની ભરતી કીધીછ,
 છાતી બેચેનને ધપકતી કીધીછ, ૨૪૫
 આંસુથી આંખો તપકતી કીધીછ ;
 ઉછાડ્યાંછ છાતીઓમાં ગમનાં તોફાન,
 તોજ્યાંછે દોસ્તોનાં દોસ્તથી પેમાન.
 આફતને ફેલાવવી છે તાહડું કામ,
 બોર્યાછે^૩ હાથ તુંએ લોહીમાં તમામ ; ૨૫૦

૧ શેકશપીઅરની નીચલી હીટીઆ સરખાવા:-

Will all great Neptune's ocean wash this blood
 Clean from my hand ? No; this my hand will rather
 The multitudinous seas incarnadine,
 Making the green one red.—

Macbeth, Act II, Sc. 2

૨ બાળ.

૩ બોર્યાછે.

માહરી મજેહ ૭.

અધારીમાં કરેછ તું અધારાં કામ,
 આંખો તાહરી રાતી જેમ લોહી તાહરું કામ ;
 લડછઓમાં લેયછ તું હજરોના જન,
 તલવાર ને ગુરજથી વાલેછ મોહકાન ;
 ભયંકર લડઈ જેના ભાલા ઉપર, ૨૫૫
 ઉછલતી સુલેલ લોહી-રેલામાં તર,
 દોસ્તીમાં દોડેછ તે તાહરી આગલ,
 ધસડતી તુંને પોતાની પાછલ,
 ઉડાડતી ડોકાં હવાની ઉપર,
 દોડાવતી ભાલા જીગરની અંદર, ૨૬૦
 ગગડાવતી ગોલે આફત ને ગજબ,
 કિલ્લા ને કોટોને કરતી કબજ ;
 કુદાવતી પાદરો, ને દર્યા, પર્વત,
 ગગડાવતી રથો, ને તોડાવતી સફ ;
 ખંજરોથી ચીરતી સીનાઓના ગાહબ, ૨૬૫
 તીરોથી કરતી સિપાહ પેઓતાખ ;
 ખુબવતી જીંદગીની બેમૂલી જોત,
 વેહવારતી લોહીઓની નદી ને ધોત ;
 ઉઠાવતી તલવારને આકાશ તરફ,
 ને ઉસ્કેરતી ફ્રાન્જોને કરવા લડત ; ૨૭૦
 ધસારાખંદ દોડતી તે ટેકરાઓ પર,
 ઉછાલાખંદ મારતી સિપાહ ને લશ્કર ;
 વીંધી નાખતી બાલકને ભાલા ઉપર,
 ચીચારી પાડે જે જોઇને માદર ;
 તોડી નાખતી મેહલોના સોનેરી થામ, ૨૭૫

માહુરી મજેહ ૭.

ધુલોમાં રેલાવતી તેમના દમામ ;
જમાનાનાં યાંધેલાં રાક્ષસી કામ,
મટોડીમાં કરતી પલકમાં નનામ ;
વિદ્યા ને હુન્નરના સંગ્રહો તમામ,
ખરચેલાં જે ઉપર લખખોનાં દામ, ૨૮૦
તોપોના મારાથી કરતી તારાજ,
નહિ કરતી શરમ, નહિ, અરે ! કે લાજ.

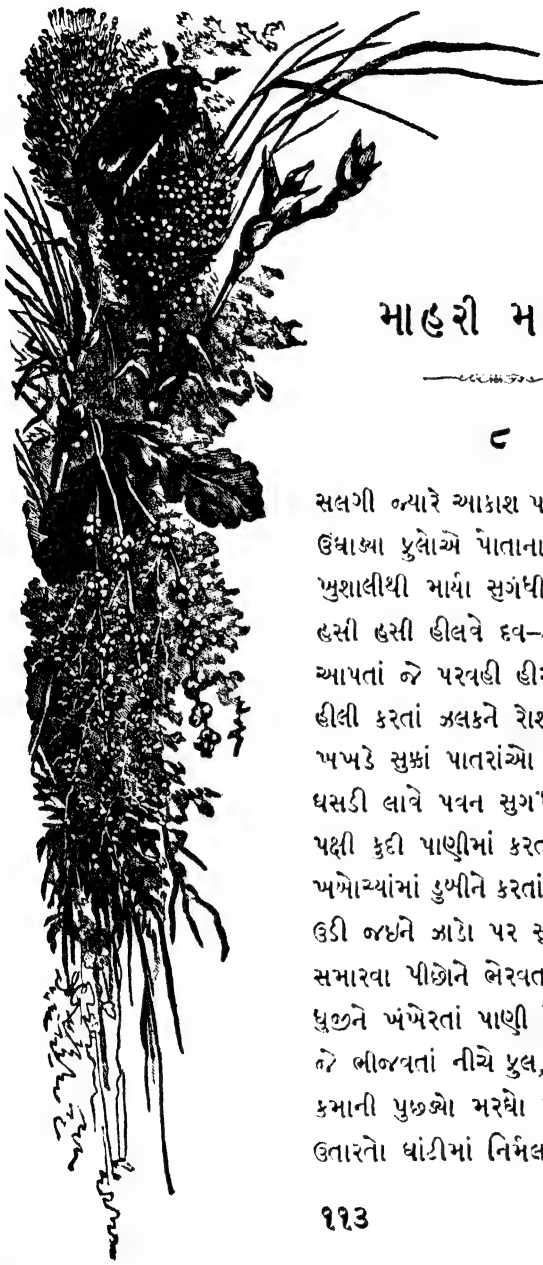

માહરી મજેહ.

૮

સાર.

ઉગતી સહવારનો દેખાવ—મોહટાંઓથી નબલાંઓ ઉપર ગુજરતો
જુલમ—નમનતાઇ વિષે કુદરતમાથી મલતો બોધ—કેલોના
એકે વનનું વરણન—તે ઉપરથી ઉપજતા વિચારો—પાહુડોના
ઉઠાવ જોવાથી ઉપજતો સંતોષ—એકે ટાપુનો દેખાવ—મા-
છીની જલમાં પકડાતી માછલીઓની હાલત ઉપર આવતા
વિચારો—પાણી ઉપર ચા:ચો જતો એકે બગલો—વાહલોના
બદલાતા આકાર—હોરમજદની નેમાજ.

માહરી મજેહ.

૮

સલગી જ્યારે આકાશ પર સૂર્યની જોત,
 ઉધાજ્યા ધુલોએ પોતાના હોટ,
 ખુશાલીથી માર્યા સુગંધીના દમ,
 હસી હસી હીલવે દવ-ટીપાં નરમ,
 આપતાં જે પરવહી હીરાઓની યાદ, ૫
 હીલી કરતાં ઝલકને રોશનીમાં જ્યાદ.
 ખખડે સુકાં પાતરાંઓ પગની હેલ,
 ધસડી લાવે પવન સુગંધને શીતલ.
 પક્ષી કુદી પાણીમાં કરતાં અવાજ ;
 ખખેચ્યાંમાં ડુબીને કરતાં તાં નાજ ; ૧૦
 ઉડી જઈને ઝાડો પર સુકવતાં પાંખ,
 સમારવા પીછોને ભેરવતાં ચાંચ ;
 ધ્રુજને ખંખેરતાં પાણી હેલ,
 જે ભીજવતાં નીચે ફુલ, પાતરાં, ને ફલ.
 કમાની પુછજો મરઘો રાની, ૧૫
 ઉતારતો ધાંટીમાં નિર્મલ પાણી.

૧૧૩

માહરી મળેહ ૮.

મારે દેવતરસ્યું રથ પર પોકાર,
 જેવું તેનું નામ, તેવુંજ તેનું કાર.
 ખાએ, બેસી ડાહી પર, ઉમડે, તીતવન,
 ને પાતરાંઓ ખખડાવતું ઉડે ધોભન. ૨૦
 બલુ ને સોનેરી પીછતું પેહરન,
 ચાસ ધરે ખોદ્ધું આક્રતાબને કિરણ.
 ચુમતા આંબાઓ એકકમાં મલી,
 બનાવી 'તી કુદરતે ત્યાં એક ગલી ;
 લટકતાં બ્યાં ઉપર ચડ્યાંનાં ધર, ૨૫
 વગર પીછનાં બાલકો જેની અંદર ;
 શોધી ખોલી લાવતી કીડાઓ માદર,
 ને મુકતી તે બાલકનાં ડાચાં અંદર ;
 વકાસીને કરતાં'તાં જેઓ ધોંધાટ,
 ખોરાકને મેલવવા કરતાં કકલાટ ; ૩૦
 વધુ ઓછો નહિ આપતી માતા ખોરાક,
 એકસરખી મટાડતી કોઠાની આગ.
 મતલીનમાં છુપાયેલો જહરો, અવાજ
 ફેલાવતો તે વનમાં ત્યાં દૂરદરાજ ;
 પથરીઓ પર ઉછલીને કરતો ગાયન, ૩૫
 ચહડી'તી કુદરતની મોહબત પર બેન.
 વાદલોએ પેહજો'તો મીનાનો રંગ,
 ચોરવી'તી લીલો ને બેઠાં'તાં સંગ.
 ઝાડીઓમાં ઉછલે હરણોનાં તન,
 જીવ લખને નાહસે સસલાંઓ બિકણ. ૪૦
 ખીસકોલીઓ થડ આગલ ખાતી ખોરાક,

માહરી મનેહ ૮.

સનસારો થતાં જે નાહસે શેતાખ ;
 ચહડતી તે ઝાડો પર ઝડકુ કદમ,
 ને ફેરવતી પાછલ તે બિકણ ચશમ ;
 ઘડી ઘસતી પુઠ ઉપર એસી તે પગ, ૪૫
 ઘડી થતી ઝાડોમાં દોડતી ગુપત.
 દલગીરીમાં મેલવું છું ખરી મનહ,
 કુદરતનાં કામો પર કરતો નેગાહ.
 આરસીમાં પહ્યું હોએ નળે ચિતર,
 લાગે તેવો તે દેખાવ વિચિતર. ૫૦
 ગોઠવે શું આરસીમાં રંગારો રંગ,
 ચહડતી કલાથી દિલ ધરતો ઉમંગ,
 રંગો, જે કુદરતે બોલ્યા તે જગ
 પાંચર્યા'તા કુલફલને સાંધે ને રગ !
 દૂર દિસે આંખા ને ઘાસોના થર, ૫૫
 સુરજની શેશનીતું જે પર વસતર.
 આપે દૂરથી લીલો રંગ આંખને થંડક,
 વચ્ચે વચ્ચે નિકલેલા બોડકા ખડક ;
 સુહમાઈ ને ગોલ કોઠતું નિકલેલું પેટ,
 ખરખચડો પોંદતો કોઈ અણ્યાલો ઠેઠ ; ૬૦
 નીચાણમાં નેએ કોઈ તો વાંકો વલી,
 નળે એએ ગબડીને પચો ઢલી ;
 તણુછને કાહડેલી કોઠએ તો ડોક,
 કુદીને કરતો હોએ નળે કરોધ ;
 દિસે કોઈ ગમગીન ને વેરઈ જતો, ૬૫
 કોઈ, દુખી, આફતમાં તણુઈ જતો ;

માહરી મજેહ ૮.

હીલે કોઈની આગલ તો રૂપેરી ફૂન,
 અથડતો જાએ જે પર ચુમતો પવન,
 કરે તેના કાનોમાં છુપી કંઈ વાત,
 આશક જેમ મોહઅતથી માશુકની સાથ ; ૭૦
 ઓઢે કોઈ તો પીથ ઉપર ધાસોના ઢગ,
 દિસે કોઈ તો નાગોજ તદન રંગેરંગ ;
 ચહડે કોઈના કાંઠા પર બકરાંની હાર,
 વધી ઉભો કોઈ કાહડી ધુંટણને બહાર ;
 ચીરી નાખે કોઈ, હરી, વાદલના ઢગ, ૭૫
 કરે જેઓ વિખરઈને બાળુ અદબ ;
 કરે મોહટો નાધલા પર જોર ને ગજબ,
 તો કરે શું નાધલો, લાં, સિવાએ અદબ ?
 કુકેછ જ્યારે ધાસો પર, ધસ્યો, પવન,
 કરેછ તેઓ, કમ્મરથી વલતાં, નમન ; ૮૦
 બચેછ તેથી તેઓનાં નાળુક બદન,
 ખૂશી થતો જાયછ તે પર દોડતો પવન ;
 પથુ માટેલા ગાંઠોનો ચોંહટેલો ઓક,
 ઉઠાવેછ તે સામે પોતાની ડોક,
 ને ધરેછ તેની સામને મજબુતીથી પગ, ૮૫
 તો ઉખેડેછ પવન તેના સાંધા ને રગ,
 ખેંચી કાહડેછ પલકારમાં તેની તે જડ,
 પેવસ થઈને પંથરાયલી જમીનને વગ ;
 રહેલી અંધારાંમાં તે સો વરસ,
 જનાનામાં હોએ જેવી બધસી ગુપત, ૯૦
 મહલાબથી, નહિ પોંહએ જે જગ સુરજ,

માહરી મનેહ ૮.

ઉડેછ તેનાં પીછડાં પલકારમાં અજળ.

ચહડાવતાં પાહડોને માથે ચશમ,
 દિસે જંગલી કેલો લાં કરતી નમન;
 એકવાર ફરજંદોની માતા તે થઈ, ૯૫
 સંતોષથી જાયછે તે સેવટ સુકઈ.
 આવેછ જ્યારે એમ તેની હસ્તીની હદ,
 આપેછ લારે તે બીજી જીવતીને વગ.
 ઉખેડેછ માણસ તેનો ધરતીથી વગ,
 ધરેછ બીજી નાધલી લાં લિમ્મતથી દગ. ૧૦૦
 જોખનના મદમાં ઉછલતી તે જાયછ,
 મરતી તે કેલ પર મજાખભરી થાયછ.
 એશ અને અમનમાં તેનું બદન,
 ગરરીમાં ઉછલીને જાયછ ગગન.
 સેવટ જ્યારે આવેછે તેનું ઘડપણ, ૧૦૫
 ને જોયછ જ્યારે પોતાનું મરતું બદન,
 આગલી તે તુંદી પર લજવાતી થાયછ,
 લીલાં તેનાં પાતરાંઓ નમતાં દેખાયછ;
 ખરેછ તેનાં તનપરની આમડી જરદ,
 કરમાયછે પાતરાં ને સુકેછે જડ; ૧૧૦
 સોહામનું બદન પોતે પાણીમાં રોજ,
 પડછામાં નાખીને કરતી મરોડ,
 હીલી હીલી તપાસતી પોતાનું તન,
 ખૂબસૂરતી દેખીને થતી મધન,
 થઈ આજે તે રીખી મોહતને અર્પણ, ૧૧૫

માહરી મનેહ ૮.

પોતે જોયછ પોતાનુંજ મરતું બદન.

પુલનાં ગંદારીથી પાણીનો રોહ
થાએ ધુજતો પસાર, તે તરફ તું જો!
ધુરેછ તે પર પુલ ઉપર એડેલો સિંહ,
પથ્થરમાં કોતરેલો જેનો ઉઠાવ. ૧૨૦

ગંદારીથી દિસે મેદાનોના ભાગ,
લીલી હલિયારીથી થયલા ભરપુર;
દિસે તેમની પાછલ ભુરાંગી પાહડ-
ના વાદલસે મલતા, ધુમાળા આકાર;
ટીકી ટીકી જોયા મેં, એકી તગર, ૧૨૫
તેના ભયભીત ઉઠાવ, જેનાં ભ્રમર ઉપર,
મનુષની વસ્તી નહિ પામે ગુજર.
ફસકધને પડેલા પોહલા પર્વત,
ચોંદટેલા જમીન, બિનવસ્તી પડત,
ઉઠાવે જે, આસમાન પર ખીલામણું સુખ, ૧૩૦
તે જોવામાં છે મારી જીંદગીનું સુખ.

મછીમારનું ટાપુ, એક ગંદારાં પાસ,
આગાતીયા પથ્થરમાં કાલું બલ્લક,
પાણીથી ઘેરાયલું દૂરથી દિસે;
તે ટાપુના અરબચડા કિનારા પર, ૧૩૫
ઉભોછે માછી એક ઉચો ને મસ્ત;
રૂપેરી પાણીના પરવાહ અંદર
ફેંકેછ તે જોસથી એક ભીંગેલી જાલ,

માહરી મજેહ ૮.

ને પોતાના ધંધામાં હસ્તો મધન,
 કરેછ તે માછલીને મોહતનું ઈજન ; ૧૪૦
 પડશે જે અભાગણી માછલી તે જગ,
 થશે જલની અંદર તે અફગતી હક ;
 પછાડશે માછી તેને કિનારા પર,
 ફફડી, હાંસી, તફડીને થશે આખર ;
 વેચઈ પડશે ફફારની જોલહીમાં તે, ૧૪૫
 યા પાદશાહની તેજલ પર રંધાશે તે ;
 ચીરશે તેનાં પેટને કોઈ ખૂબસૂરત નાર,
 કરતી તેજલ ઉપર ભરથારસે વાત ;
 યા તુટશે કોઈ સંગદીલને હાથ તેનું માંસ,
 દોડે જોનું જુલમ પર હરદમ દેભાગ. ૧૫૦

અગલો પેલો રાતો ઉભા કરી સડ,
 ધરેછ રસ્તો સાંખેના કિનારા પર ;
 કાપેછ તે પાણીનો થંડો પરવાહ,
 જે ચુપકીદો લેછ બંધે બાજુ પર રાહ ;
 અગલાંની પાંખ જોવા દુધ્યા સપેત ૧૫૫
 સડોનાં ઉપસેછે પવને પેટ ;
 ખારવાઓ ગાએ એસી તુતક પર ગીત,
 “ રશ્યાની ફ્રાજ ઉપર તુરકીની જીત.”
 તે અગલાની પુડે ઓલો તેની સાથ
 પંથરધને થાએ પોહલો પાણીને હાથ ; ૧૬૦
 ઉડે ટોલું કાગોનું દોલ ઉપર, એક,
 ઢાંકેછ જે સોનેરી ધારનું સફેદ

માહરી મજેહ ૮.

એક દુધ્યું વાદલ, જે ઉઠને આકાર,
 આકાશની પાતી પર પજુંછ આબાદ ;
 બદલાયછે ધીમે રહી તેનો ઘેરાવ, ૧૬૫
 જે આપેછે હવે એક વાઘનો દેખાવ ;
 હલવે રહી ધીમું તે બદલાતું જાયછ,
 હવે તે કિલ્લો એક તરતો દેખાયછ,
 હુબેલો આશતના ધુવામાં તે,
 અંખો દિસે તોપોના મારામાં તે ; ૧૭૦
 બદલાતો થાયછ હવે કુતરો તે એક,
 ઝુમે જેનાં બદન પર ગુચડાં સફેદ ;
 પીસે તે દાંત્યાંઓ વાદલની બહાર,
 આંખ તેની રાતી જેમ ધીકતો અંગાર ;
 ગુસ્સાથી ઊંચક્યાછ ઉભા તેણે કાન, ૧૭૫
 બન્યોછ હવાનો, પણ શું છે ગુમાન ?
 કાહાજોછ એક પગ તેણે બાજુ પર બહાર,
 ને ઉભોછ તે આકાશના મધમાં ટટાર ;
 પોહલું થાયછ હવે અંધાર તેનું સુખ,
 ગુસ્સો જાયછ ઉડી, ખુશાલીનું સુખ ૧૮૦
 વિકાલ તેના ચેહરા પર પંથરાતું જાયછ,
 હવે તેનાં ડાયાં ખુબ હસતાં દેખાયછ,

માનું હોરમજદ ! તાહરો કેમ હું આભાર !
 કે આપી તે મને કુદરતમાં અપાર,
 અનંત ને અનહદ, બિનપારની મજાહ. ૧૮૫
 ઓ તું ! જે બેઠોછ વાદલની તે પાર,

માહરી મળેહ ૮.

કરું તાહરા ઉપકારમાં નીચી નેમાજ.
 નથી એવો ખાચો, કે ખુણું, કે વગ,
 નથી એવી રજકણ, કે સાંધા, કે રગ,
 કે પેડેલો નલિ હોએ તું તેમાં ફિરતાર, ૧૮૦
 તું જેથી લેખાયા દર્દી ને પાલડ!
 તુંએજ આ ધરતીને ફરતી કીધી,
 અદ્દર હવામાં લટકતી કીધી;
 વહી ગયછ વરસ, ને મહીના, ને વાર,
 પણ થકી નલિ લેતી આરામ કે કરાર; ૧૮૫
 કોઈ બલાને થાક કદી લેતીજ નથી,
 તો ગયડશે શું તે હંમેશગી સુધી ?
 ચાલેછ તે આકાશમાં ચાંદાની સાથ,
 બિનહદના વખતમાં થયતી તું હાથ;
 હરદમ તાહરા આભારમાં સરતી તે રેલછ, ૨૦૦
 ઉછાલી મોખ્ખોને ફરતી તે રેલછ,
 અંધારામાં હરદમ અધ-ટુમેલી રેલછ,
 શોધવા તું, સોગમાં, એ રીતિ ધરેછ;
 ગરીબકી ક્યાંથી તું સંગ જઈ મલે,
 જ્યાં ફરેસ્તા જોવા તું ચેલશે જલે? ૨૦૫
 સંતઘને એકોછ તું એવો તો હેહ,
 વિટલાયલો વાદલમાં આકાશને પેટ,
 કે ફરેસ્તાખી જોવા છે તું ને નાચાર,
 અટકેલા, અદેખાં વાદલની બહાર;
 અદેખું, માણસની આંખોમાં એમ, ૨૧૦
 પણ ખોદાઈ હોકમ ત્યાં અદેખું તે કેમ ?

માહરી મજેહુ ૮.

દ્રશ્તાની ચશમ છે માણસથી તેજ,
 તે તેને જોવા નહિ પામતી હરગેજ,
 તો માણસની, નજદીકમાંજ જોતી, ચશમ,
 જે બીજસ એક જગએ, ને અટકે એકદમ, ૨૧૫
 તે કેમ કરી જોઈ શકે હોરમજદ-દમામ,
 સદાની રોશનીમાં દિપતો તમામ ?
 દ્રશ્તાની પટે જે તે પર ચશમ,
 તો આંખો પર હાથ લગાને નાહએ યોગમ ;
 વાદલાંઓની કોરો પર વિખરાતા જગએ, ૨૨૦
 અખુટ તે રોશનીથી અસર એ થાએ ;
 તો કરે શું માણસ નયનું ને નાચાર,
 સિવાએ બેદગીમાં પૂજે કિરતાર ?
 મકર્હના ડોરા^૧ જેટલી હોએ તું-ચશમ,
 પણ પામે નહિ તેથી તું હોરમજદ-ભરમ ; ૨૨૫
 દાડમના દાણા જેટલી રાખે જગ્યાન,
 મેહર માફક હોએ એક હજાર તુંને કાન,^૨
 પણ ગવાએ કે સંભલાએ નહિ તેની વખાણ,
 સંપૂર્ણ થઈ એટો જે મહા યજ્ઞદાન.
 નમન ! નમન ! તુંને પિતા ને આપ ! ૨૩૦
 નમન ! નમન ! જેણે કીધાં પેદા,
 આએ દયા ને પાહડ ; ગયું, ને આજ
 જે છે હૈયાત, ને ભવિષ્યને હાથ
 સોંપઈને પડેલી ચીજો અથાગ,
 તે તું થકી છે. મેહરઆનીની રાહ, ૨૩૫

૧ ડોળા. ૨ અવસ્થામાં મેહર યજ્ઞદાને હજાર કાનવાસો જણાવેલા છે.

માહરી મજેહ ૮.

હવા અને આગ અને ખાકની ઉપર,
 કીધા તુંએ છવરંતો આપાદ ને તર;
 સતોપી. સોદામણાં, ને સુખ્યાર પ્રાધાં,
 ચાકાક, ને ચખરાક, ને દૂરચાર કીધાં;
 કિડાવ્યાં પંખીઓ તેં હવાની અંદર, ૨૪૦
 ને માછીઓ તરતી કીધી પાણી અંદર;
 ધરતી પર ઢોરો ને વેહસી હવાન-
 નાં કીધાં તેં લાયક ને લાજમ મકાન;
 વચ્ચે કીધું માણસને તેં રથ પેદા,
 અકલવંત, નીતિવંત, આએ જગતું ખોદા, ૨૪૫
 ઉજ્જુ ને સીધું, જનવરોની વચ્ચ,
 ખરેખર ખોદાજ એક દિસેજ, ઓ રથ!
 ઉદાવ્યું તેં તેજવંતું તેનું કપાલ,
 ભરી તેમાં અકલ, કીધું તેને નેલાલ;
 દૂરઅંદેશ, ને દાનાવ, ને દીનદાર કીધું, ૨૫૦
 હશમત ને હોરમતમાં ટટાર કીધું.
 આ દર્શા જે છે ચોહરા, ખોહલા, ને મહા,
 ઉછેજેજ હરદમ તે, તાહરી તારીશમાં;
 પાહડો જે ખોસછને ઉભાજ જમીન,
 ઉજ્યાજ તાહરી યાદોમાં રાત અને દિન; ૨૫૫
 ગોલાકાર ઘડને પડીજ જમીન,
 ધુંમેજ તાહરી યાદોમાં તે સતોદિન;
 છલાંગ મારી ઉછલીને પડતાં ઝરણુ,
 સરોને પટકતાં કરેજ નમન;
 પંખીઓ ચાંચોમાં મીઠા વચન ૨૬૦

માહરી મળેલ ૮.

ઘસડતાં ઢિટેછે તું પર ગગન ;
 આ પવન જે બોલેલો ને પલોછ અખુટ,
 રખડવાને ધરતી પર છે જેને છુટ,
 તારીક તાહરી ગાવામાં મસ્તાનો થાયછ,
 જલનુનભરી બંદગીમાં દોડતો દેખાયછ ; ૨૬૫
 અનેછ તાહરા વિચારમાં એવો અપંગ,
 કે કબોટેછ તે ઝાડોને; ચાંદટેલાં તંગ
 જમીનની અંદર ; દોડતો અતરંગ,
 વંતશભરી ગતિમાં આંધણો બની,
 નાખેછ તે ઝાડોને મૂલથી ખળી ; ૨૬૬
 પંદછ તેઓ જમીન પર મારતાં પાકાર,
 હડસેલઈને આપીકા જગ્યાથી બહાર ;
 નાચાર બની સેવટ તે ચુપકીદાં થાયછ,
 આક્રતને સંતોષથી સેલતાં દેખાયછ ;
 જમીન પાછી મોહઅતથી તેમને ધરેછ, ૨૬૭
 બાલક પેરે તેઓનું પાલણુ કરેછ ;
 હોછે તેથી હવામાં પાછાં પુલંદ,
 થાયછ તેમનો સુસ્તી સેતારો વૂરમંદ ;
 જમીન ઉપર છાંયડાને નાખતાં તે થાયછ,
 ગયો દહાડો ભુલીને હસતાં દેખાયછ. ૨૬૮

માહરો મજેહ.

૯

સાર.

કુદરતી દેખાવોનું વરણન---રેંટના કુરવાનો અવાજ તથા તેમાંથી
પડતાં પાણીની, રડવા તથા આંસુનાં વરસાદ સાથે સરખા-
મણી ---રેંટના બલદની સજુરી તથા સહન શક્તિ.

માહરી મજેહ.

૯

સુરજ નાખે રોશનીનો સીધો પટો,
 રાત્રીની ચક્રચક્રી સપાટી પર,
 રમાં દિસે પાહડો, ને ઝાડો, ને વન,
 હોડી પવન પૂડે જલ પર જતી. ૪

કુંગરી ગાએ બેડી ડાલીએ ગીત,
 ધુમ્મવતી ગાયનમાં મખમલી પીછ;
 સરે સરડો સૂત્રેરી, ઘાસોમાં ગુપ્ત,
 હવાનો કસ ચુસી બનેલો પુખ્ત. ૮

માહુરી મજેહ ૯.

છોટી કબી ચંપેલી સુગંધી લર,
જુમાતી ઓવલીનાં યડની ઉપર;
ઘાલી કબો ત્યાં મફમ ધતુરો જડ,
ભાગી એક કબરનાં માથાં ઉપર. ૧૨

બાળુ પર એક, દિસે બંગલી પડત,
બાગ તેને પજોલે ચુરત ને જરદ;
ઘાસ તેની મધ્યાનમાં આયુજ^૧ ધુરી,
અટકાવવાને નથી કોઈ માલી તે જગ. ૧૬

ચાવે બકરી ધીમી ત્યાં બેસીને ઘાસ,
કુટેલું ભાગેલી દેવાલો પાસ;
કાલડે રેંટનું ચક્રર ત્યાં દૂરમાં અવાજ,
દાહગની રગડથી થતું નારાજ. ૨૦

રહે ધારકાં આંસુનો ધોતબંદ વરસાદ,
ખુજ તે ચક્રરનું દુખ ને ક્ષ્યાદ,
વધુ રહે ચક્રર તે ધારકાંની સાથ,
બુનતી જોઈને પોતાની ક્ષ્યાદ. ૨૪

બસદ નથી એટલો અસતોષી, જે
કરે મુજા પોતાનું સતોષી કાચ,

૧ અયુજ.

માહરી મજેહ ૯.

સહવારથી સાંજ ઘસે વફ્રમાં ચામ,
ધીમો ધીરજથી, ને ધીરો તમામ. ૨૮

બાંધ્યુંછ તેની આંખ ઉપર ગંધીલું ચામ,
પેટ, પગ, ને બાજુ પર દીધાછે ગામ ;
પટેછ તેના કાંઠા પર સોટાના માર,
પેટમાં છે ખાગ, પણ દુખનો પોકાર ૩૨

ગરીબ તે બલદિયો કાલડતો નથી.
પોતાનાં ચક્રમાં ફરતો હરદમ,
ઘાટકી જમાનાનો સેલતો સિતમ,
કરેછ તે ગલધેરમાં સદા ગમન. ૩૬

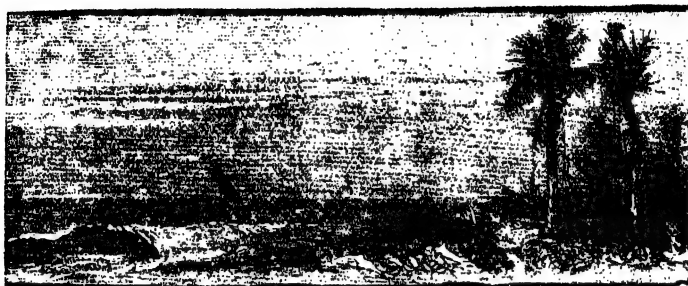

માહરી મજેહ.

૧૦

સાર.

કુદરતમાં અમન કરતાં છવજીતા—નાહચરીઆ—હરિયાનો દખાવ—
ધુમ્મસમાં દિસતો પરવત.

માહરી મજેહ.

૧૦

ધુંધુ કરતો, ગોલ વલણે, ભમરો ઉપર ઝુમે,
મધમાખી ગુલોની ઉપર, પાંદરી દંખતી, ધુમે;
સુગંધને લાધીને લેહકી, ઝાડ ઝરખે બેહકે,
કસબ-રંગી પુલો વચ્ચે, ચાલતી મદને લેહકે. ૪

વાંકી વલીને જોએ સરોવર, નાલ્યેરીઓ ઉચે,
પડછાને પાણીમાં નાખી, પગ પર ઉભી, ટીકે;
એક, મૂલથી ઉખડી અરધી, દેવાલ અથડી ધાકે,
પાછલ પડતી, પીટને ટેકી, માંહે પડવાની ખીલકે. ૮

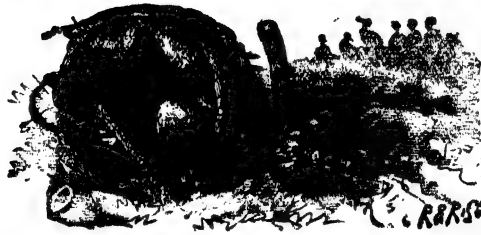
૧૩૦

માહરી મજેહું ૧૦.

તરતનાં કુટેલાં ધાસો, હારખંદ હિમાં પાસે,
અથડીને એકકની સાથે, જન્મી એકજ રાસે;
ટોપ હણવી મરથી સાથે, મરઘો દૂરમાં વાસે,
ગરૂ થઈને જોતો ચાલે, લીલોત્રી ચોપાસે. ૧૨

સ્થીર દિસેછે દયો ત્યાં, રૂપાનો રંગ દેતો,
પશ્ચિમથી પૂર્વની બળી, વલણ વાંકી લેતો;
મનવારોના દોલો દિસે ધુમ્મસ વચ્ચે ઝાંખા.
દુશ્મનના મારાની સામે, ઘેરી હિમેલી નાકાં. ૧૬

ગુંગલાતો ધુમ્મસની વચ્ચે, પર્વત હિમે ભુરો,
કપુર-રંગી ઝાંખો દિસે, વાદલમાં અધુરો,
જાણે કરશે, પડતો તે પર ધુમ્મસ, તેનો ચુરો;
આજુબીતો શું આ તલેસમ! દેખાયો તે પુરો! ૨૦

માહરી મજેહ.

૧૧

સાર.

ધાસનું તણખું—તે ઉપર ચલકનું દવનું ઠીપું તથા ઝુમાનું પતં-
ગિયું—ધાસ, દવ તથા પતંગ એ ત્રણેની આખરે તખાહ
થવાની સરજત—આ કવિતામાં તેમને છબતાં રાખવાની
વેતરણ.

માહરી મજેહ.

૧૧

સુક્કાં ધાસનાં સજેરી તાણખાં ઉપર,
 ચલકેછે દવતું એક ટીપું સુંદર ;
 ઝુમે તે પર એક નાધલું બાલક પતંગ,
 દિપે જોની પાંખો પર આતશી રંગ ;
 સૂર્યના ગોલાથી સરતું કિરણ,
 અથડાને તે પર પંથરાતું હસે.

૫

માહરી મજેહ ૧૧.

ધાસ, અને દવ, અને ઉડતું પતંગ,
ત્રણડો થવાનાં અંતે ખતમ.
પવન કરશે ધાસને અથડતો તખાલ,
પછડતો દવ લેશે જમીનમાં રાલ, ૧૦
ખરી જશે પતંગની પાંખોનો રંગ,
અથડીને થડસે કોઈ પામશે મરણ.

અથવા તો ધાસ, કોઈના પગની હેડલ,
અંપાતું ચુરો થઇ કટકા થશે;
દવતું ટીપું પણ તે આંચકા સમેત, ૧૫
ખરતું જમીનમાં નાચુદ થઇ જશે;
પતંગ કોઇ ચક્લીનો ખોરાક થશે,
ત્રણડો કોઈખી રીતે બરબાદ થશે.

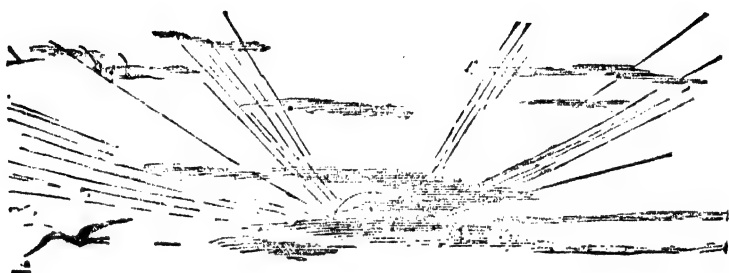
અરે! ઓ ધાસ, અને દવ, ને પતંગ !
સદા આ લીટીમાં જીવતાં રહેજો ! ૨૦
સો વરસની પછીનાં આવતાં લોકો-
ને કાગજ પર ચોંટાડેલાં, એવું કેહજો,
કે “ બેઠેલાં આએ જો, ચોંટાડેલાં સાથ,
છઠાએ સજવન, ને સદા હૈયાત.”

માહરી મજેહ.

૧૨

સાર.

મુરજી બ્યાયમવું—કુદરતનું આસાયરા પામવું.

માહરી મળેહ.

૧૨

સુરજ રંગે પશ્ચિમમાં નમતો આકાશ,
સોનેરી કિરણનો દેતો પ્રકાશ ;
નાખે લાંબા છાંયાઓ અણ્યાલાં ઘાસ,
કાલડે જમીન સહરો ને સુગંધી વાસ. ૪

દાહડો આસાયશના ખોલામાં ગયછ,
થાકેલા સાંધાઓ શાંતીને પાયછ ;
ધોંધાટને તણને છવતી જગત
બનીછે ચુપ અને મુગી અજગ. ૮

૧૩૬

માહરી મજેહ ૧૨.

પવનખી ધીમો, ને પજોછે સુસ્ત,
ને નામે એક પાતડંખી હીલતું નથી ;
બેડીછે માખી એક, ઘાસ ઉપર ચુપ,
ને ધંખી કોઈ પાંખો પર જતું નથી. ૧૨

મધમાખીખી દિવસથી પરવાડીને,
ભુલી જઈ પોતાનો જાતિ ઉઘોગ,
કમલમાં ઉતરીને બેડીછે ચુપ,
જતા દિવસ ઉપર કરતી વિચાર. ૧૬

ઝુમાવેછે થડ ઉપર ધતુરો ફુલ,
રેની પુની જેવાં ફિક્કાં ફચક ;
ખારીક તેની કમ્મરને કરવા મરોડ,
પવનની લેહડી કોઈ જતી નથી. ૨૦

માહરી મજેહ.

૧૩

સાર.

વાદલમાં ઘેરાયેલો સુરજ—મુગી કુદરતનો દેખાવ—મરધીનો માલો—
તેમાં સમાયેલું તગદ.

માહરી મજેહ.

૧૩

છુપ્યું છે વાદલમાં સૂર્યનું તેજ,
પણ રતાસી ચક્રમાં તેનો ઘેરાવ,
જાંખાં વાદલોને ફાડીને બહાર,
દેખાડે છે પોતાનો લોહીયાર દેખાવ. ૪

ચુપ થઈને પજાં છે પાણી હેઠલ,
છાતી પર લઈ છુટાં ટાપુઓ બે ;
ભીનાસવાલાં ધાસો ત્યાં ઉગેલાં છે,
વરસાદથી બનેલાં ધોવડને પાક. ૮

૧૩૯

માહરી મજેહ ૧૩.

પીલાં પતંગ્યાંઓ ઉડેછે ત્યાં,
ને લીલા તીડો કરેછે ઉડીને ગેલ ;
ઉડાવ્યાંછે બાવર ને થુવરે તન,
એક છે સુગંધી, બીજે બિનસુગંધ. ૧૨

બિનસુગંધી છે તે, પણ સુખ્યારો છે,
કે દુખી બાવરપેરે સુગંધની સાથ,
માણસના હાથ પર કપાવાની ધાક
તે રાખતો નથી. ઝાડોની માંહે ૧૬

દિસે માલો મરધીનો ઘાસમાં ગરક,
પજાંછે તેમાં ઈડાંઓ, જેવાં બરફ ;
બેઠીછે મરધી એક, પાંખોમાં લઈ,
તે બચ્ચાં-બખશનાં ઉમદા નગદ ;— ૨૦

નગદ, જેમાં છે તેને એવું તો સુખ,
કે હીરાનું સૂત્રેરી કુંડલું, જે,
ધરી રાખેછે કબજતમાં શેહનશાહી મગજ,
નથી આપી શકતું એક શાહને તે સુખ. ૨૪

માહુરી મજેહ.

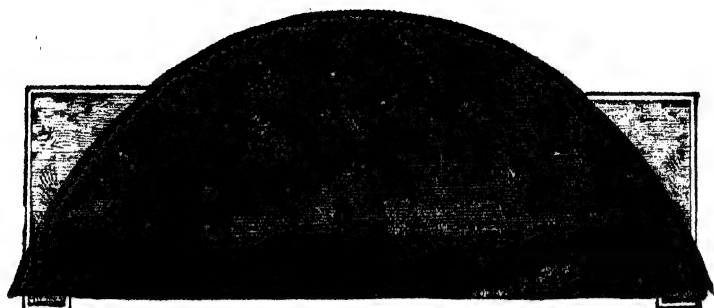
૧૪

સાર.

ખોદાની કીરતિ ખાવા માટે ધાસ, અંધારી રાત, દરિયા તથા પવનને

અમરજ.

માહરી મજેહ.

૧૪

અરે ! ઓ લીલાં ને અણ્યાલાં ધાસ !
નરમીથી કર તું તે રખની સેપાસ ;
નેમાજ તેની કરવા હીલવ તાહરૂં તન,
લીલોત્રી વચ્ચે કર તેને નમન !

૪

અરે ! ઓ સિહા ને અધારી રાત !
બંધ તાહરી સંદુકથી તારાને કાહડ ;
આકાશની વચ્ચે ઝલકતા તે ધર,
ને કીતિ તેની ગાવા હસતી તું થા !

૮

૧૪૨

માહરી મનેહ ૧૪.

તારા નહિ તો તું તાહરા આંદાને કાહડ,
ને દિપકતું કર તેથી તાહરું કપાર;
સિદ્ધ અધારીને તરક તું કર,
ને માન ખરાં જીગરથી તેનો આભાર! ૧૨

અરે! ઓ રૂપેરી દર્યા તું ઉઠ!
બિછાલાથી તે રખની કીર્તિ તું ગા;
ભાંજ તાહરાં જોરને તું કિનારા પર,
ને બન્દગી ગાતું એક સિતાર તું થા! ૧૬

અએ ઉત્તર, ને દખ્ખણ, ને પૂર્વ, પચ્છમ-
માં રખડતા પવન! છુપાયલો તું
બિઠી આવ તાહરાં રેહઠાણોથી બહાર,
ને માન ખરાં જીગરથી તેનો આભાર! ૨૦

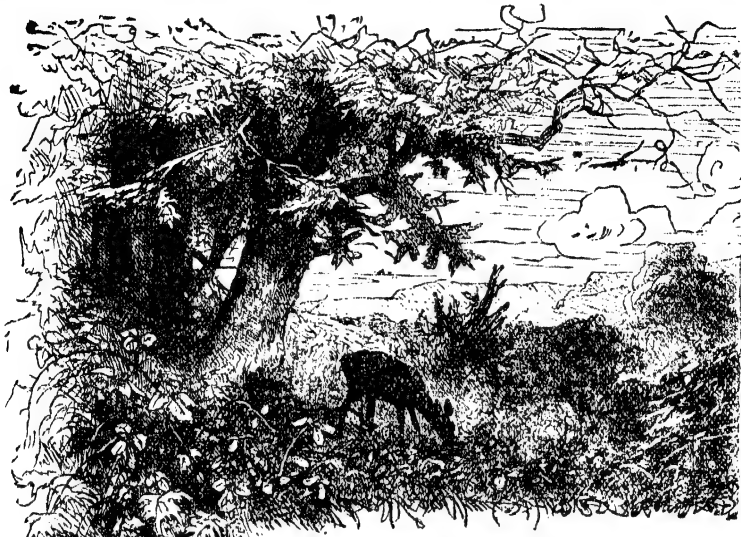
બિગતી પેદાશને તું જોશભરી કર,
ને નવું જહતુન તેમાં વેહતું તું કર,
કે ખોદાની બન્દગી કરતી તે થાએ,
ને ધુજીને માને તે રખનો આભાર. ૨૪

માહરી મજેહ.

૧૫

સાર.

દોરતને વધાવા માટે કુલનો જમાવ—પાહડની કહણે ચહડતાં ઘેટાં
—જંગલમાં ઉગેલી જુદી જુદી વનસ્પતીઓનો ચિતાર—
તે સધલાનું પાલણ કરતાર જગપતિ—સુરજનું નિરન્તર
ઉગવું—ધોધવાઓનો ખોદાને ખાર નહિ પોંદ્યવા માટેનો
અધસોસ—મુખઈનાં “તંગ પીજરાં” થી કુર ચેલવાતી
કુદરતમાં મળહ.

માહરી મજેહ.

૧૫

આવ અએ દોસ્ત માહરા ભલા ને નેક !
 દુલો તોજાંછે મેં તાહરે માટે;
 ગુલછડીઓ લીધીછે સુગંધી મેં,
 ખેવડ બદનની, ને નાજુક નરમ.
 ગોલાબગી છે માહરી પાસે અજુદ, ૫
 ને મોઘરાં ને અપેલી જોલામાં છે,
 કંઈ તાહરી ઉપર હું તેનો નેસાર !
 ગોલાબગી ઘાસોને પાસે તું આવ,
 ઉભાંછે દુલ, તુંને લેવાને આદિ,
 ખરે પગ ગાહલીના સાંઘા ઉપર; ૧૦

૧૪૫

ઉઠાવ્યું છે ચાંપાંએ ઝરરીન^૧ બદન,
 કરેછ તે સુગંધથી તુંને ઈજન;
 નાલું એક ધાસોમાં ખડખડ હસેછ,
 ટોલું એક ઘેટાંનું ફૂરમાં દિસેછ;
 કોઈ જુના જમાનાની દેવાલ ઉપર, ૧૫
 પીઠ ઉપર કોટલાંને ઘસડતી ગાય
 ગોકલ, જે સુસ્તીથી ચહડતી દેખાએ,
 તેજ રીતે ધીમે ને નખલે કદમ,
 ચહડેછ તે ઘેટાંઓ પાહડની કદળુ,—
 કદળુ, જેની ખરબચડી બાજુ ઉપર, ૨૦
 ઉઠાવ્યાં છે ધાસોએ સૂઝેરી સર;
 ઝુમાવીને તનની સૂઝેરી સલી,
 જોયછે તેઓ નીચે વાંકાં વલી.
 સુરજ નાખી રોશનીનાં ઝાંખા કિરણ,
 પામશે દર્શા અંદર દુખતો મરણ. ૨૫
 સનોખરના છાંયાનાં રાક્ષસી કદ,
 રંગ આપેછ ધાસોને ઘાડ ને ઘટ;
 જિદાવેછે નાગફેણી પાતરાંની ધાર,
 સુકાયલાં ધાસોથી જોશભરી બહાર.
 ઉછાલીને પેર ઉભી પેરડી ટટાર, ૩૦
 ટાહડ અને તડકામાં, સાંજ ને સહવાર;
 અકસ્માતથી જંગલમાં વસતી તે થઈછ,
 બાગ ને બગીચાથી ખરતી તે થઈછ;
 બિનજતનથી જંગલમાં ઉગી છે તે,

૧ સાનેરી.

માહરી મજેહ ૧૫.

માલી તેનો જગતનો મહાપતિ છે ; ૩૫
 અણદીઠો જે કરેછે તેનું પાલણ,—
 પાલણ, જેની આગલ મનુષની જાતન,
 ધરાવતી નથી, એક જવનું વજન.
 છે તેના હાથોમાં એવો તો જશ,
 કે પુરેછે તે સુક્રી રંગોમાં રસ, ૪૦
 ને કરમાયલાં ઝાડોને કરેછ ટટાર,
 વાંઝણી હાલતમાંથી કાઢેછે બહાર;
 લટકાવેછે તે ઉપર ફલોના ભાર,
 સૂત્રેરી, પીલા, ને પાકટ, તૈયાર.

આલસઘને તજીને દરેક સહવાર, ૪૫
 ઉઠાવેછે સૂર્ય સૂત્રેરી કપાર ;
 નાહસેછે તે આગલ અંધારી રાત,
 તુટેછે કિરણથી તેનો કાલાસ.
 હસેછે ચોમેર લીલોત્રી ને ઘાસ,
 કરેછે શુકરાના તે પર પેદાશ ; ૫૦
 માલાઓને તજીને ચલ્લીઓ બહાર,
 નિકલીને માનેછે તેનો આભાર ;
 ગરમ તેની ગરમીમાં મેલવેછ આરામ,
 ઘસડતી ચાંચોમાં દાતારી નામ ;
 લટકતી ઉભી રહેછ અદ્ધર આકાશ, ૫૫
 રંગીલાં પીછોમાં કરતી સેપાસ ;
 લેયછ તેનાં ગાયનમાં ધોધવાઓ ભાગ,
 ઊછાલીને પાણીઓ વેહતાં અથાગ ;

માહરી મજેહ ૧૫.

મારેછ તેઓ ચલ્લી પર, વહેતા, પોકાર :

“ ભાગવંતી તું કે ખોદાને દાર ૬૦

પોંદચીને માનેછ, તું, તેનો આભાર !

અભાગ્યાંછે હમારાં એવાં નસીય,

કે કેદીની માફક આ જમીનની સાથ,

અંધછને પંડલા ધરતીને હાથ,

પથ્થરમાં થઈએછે એવા હલાક, ૬૫

કે હડીને કરવા તે રચની સેપાસ,

પોંદચીને દેહ તેના દરવાજા પાસ,

છાઈએ નાચાર.”

કુલોની પાસ,

પંખી જેમ અંધમાંથી થયતું ખલાસ,

ખૂદ હાલત પર સંતોષથી ગાનું કરે, ૭૦

નમુરીના થેલો પર દોડતું દરાઝ,

તે મિસાલે, આએ માહફ, હરખથી, દિલ,

તંગ મુંચનાં પીજરાને તજને ગાલિ,

હમાનું ખૂશીમાં મુખ વાટે ગાયછ.

કેઈ કેઈ ચલ્લીઓના માલા હશે ૭૫

આ ઝાટોની માંહે, જે ઢગલા વલી

ખીણોમાં પંડલાં દિસેછ હેઠાણ,—

ખીણો, જ્યાં વસેછે કાઠોરી લોક ?

આએજ વખતે કાચર ત્યાં દોડતી હશે,

૧ મૂલ વગરનો ઝાટો પર પંથરાઈ રહેનાર એક વેલા.

માહુરી મળેહ ૧૫.

અથવા તો અરખોલ^૧ ત્યાં ડાહલો ઉપર ૮૦
 દુલોસે આંચોને ધસતું હશે;
 ઝાડી વચ્ચે લટકતી વહલોર ઉપર,
 લેલી પંખી દૂરમાં ત્યાં ઉડતું હશે,
 અથવા તો તીતવની થતી લલાક,
 કુધેરીના વેલો પર દોડતી હશે, ૮૫
 પાણી વચ્ચે પાણીની કરતી ફર્યાદ.^૨
 અવર્યા ધુવડનું નથી ત્યાં રાજ,
 નથી તેનો ડરામણો નાપાક અવાજ;
 સો વરસના મારામાં ધુજતી દેવાલ,
 ઘરડી, ને જુવ્વી, ને પુરાણી ખખ, ૯૦
 કરશે ફક્ત તેનો નાલાયક^૩ સંભાલ.

૧ જેને સાધારણ રીતે લોકો ખુલખુલ કહેછે, તેને યુજરાતનાં ગામડાંઓમાં અરખોલ કેહવામાં આવેછે.

૨ તીતવની વિષે એવા વેહમ છે કે ગમે એટલું તે પાણી પીએછે પણ તે સધતું તેનાં ગલાંમાંનાં એક છિદ્ર વાટે બહાર નિકલી પડેછે, અને સદાયું એ પંખર પાણીને સારું પાકાર મારતું રહેછે.

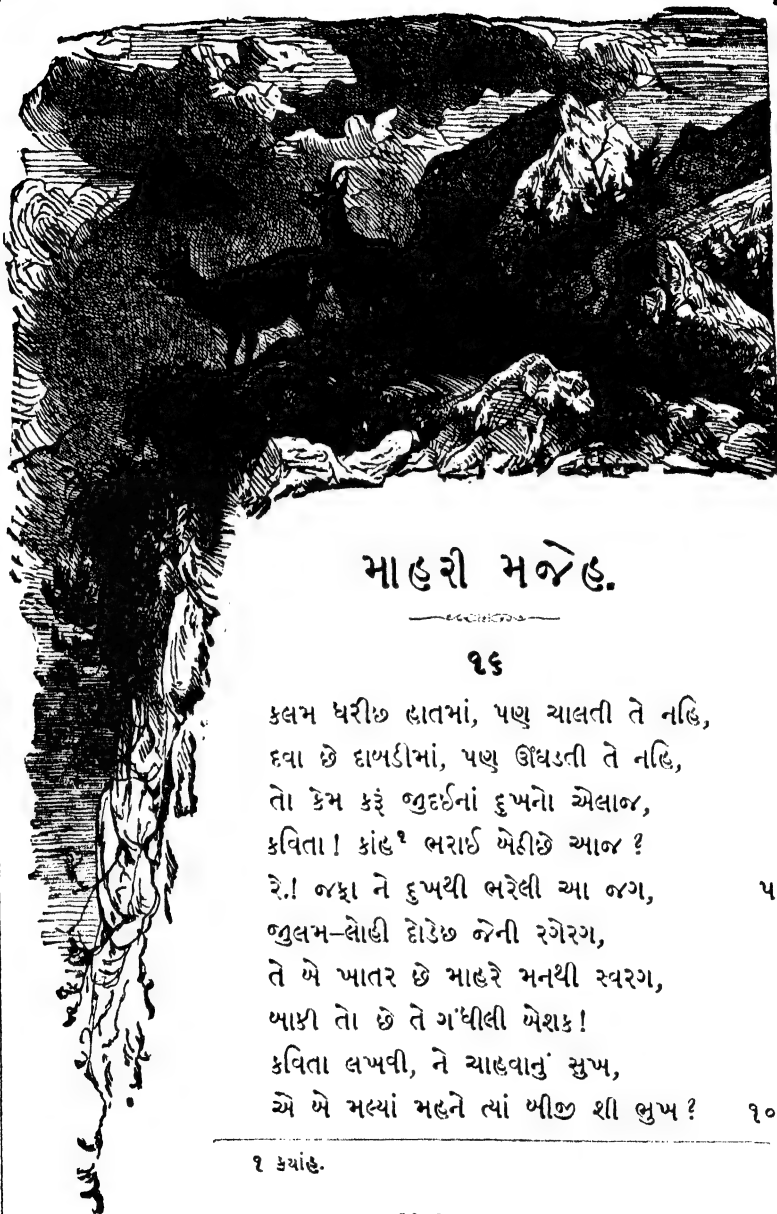
૩ નાલાયક.

માહરી મજેહ.

૧૬

સાર.

કવિતા લખવામાંજ સમાયલું આ કુન્યાનું મુખ—એક ખરા કવિનું
કામ—કવિના હાથમાંનું કીચું—કવિની બોહલી શકિત—
કુન્યાની લાલચોમાં જકડાયેલો માણસ—ફેસાદથી આ કુન્યાને
મલતું દોળખતું રૂપ—રશ્મન-તુરકી લડછથી નીપજેલાં
પરિણામ—ઠગારી કુન્યા—ખેચાર દાહડાની કુન્યા—સિકંદર
વટીકનો મોહતથી નહિ થયેલો છુટકો—તેનાં મરણ પછી
ચાલેલી તેનાં રાજની લુટ.

માહરી મજેહ.

૧૬

કલમ ધરીછ હાતમાં, પણ ચાલતી તે નહિ,
 દવા છે દાખડીમાં, પણ ઊંઘડતી તે નહિ,
 તો કેમ કરું જીવઈનાં દુખનો એલાજ,
 કવિતા! કાંઈ ભરાઈ બેઠીછે આજ ?
 રે! જદ્રા ને દુખથી ભરેલી આ જગ, ૫
 જીવમ-લોહી દોડેછ જોની રંગેરંગ,
 તે બે ખાતર છે માહરે મનથી સ્વરંગ,
 બાકી તો છે તે ગંધીલી બેશક!
 કવિતા લખવી, ને ચાહવાનું સુખ,
 એ બે મલ્યાં મહને ત્યાં બીજી શી ભુખ ? ૧૦

૧ ક્યાંહ.

મધપુડાની પાસે મધમાખીઓ જેમ,
 સુંદોમાં ઘસડીને લાવે સુગંધ,
 ને પુરે સુકાં મીણુમાં મધનો મિદાસ,
 તેવુંજ છે એક ખરા કવિનું કામ,
 જે આસમાન, ને જમીન, ને હવા, ને આપ- ૧૫
 માં ચલેછે, ને ઉતરેછે, ને શોધેછે મિદાસ,—
 મિદાસ, જેથી અનેછે સુકા સખુન,
 લુખાસને તણને લેદજતથી તર.
 છે કવિના હાથોમાં કામ્યું એવું,
 કે અથડે જે હલકી કથીર તેની સાથ, ૨૦
 તો બલે તે કથીરની સૂત્રાંમાં જન,
 ઉગતો, જે રીતે, ઉગમમાં આશ્તાય,
 સોનેરી કિરણથી દરેક સહવાર,
 ધરતી પર દોળ આપી કામ્યું કરેછે.
 દેખીતો હોએ સખુન હીણો ને રદ, ૨૫
 પણ કવિના હાતમાં છે સૂત્રાંની રંગ.
 તારો જેમ આસમાનમાં આધારી વચ્ચે,
 બરઓના સાંઠાની વચ્ચે ઝલે,
 વેરાન જગા ઉપર દેતો ઝલક,
 તેવુંજ છે એક ખરા કવિનું કામ, ૩૦
 જે બલેછે એખલો ને ઝલેછે તેજ,
 સુખ આપી દુખીને કરતો મધન.
 છે કવિની શક્તિમાં એટલું જનુન,
 કે સુરજ જે જગે નહિ પોંદવી શકે,
 ત્યાં સખુનને જેરે તે વધ્યો ધસે, ૩૫

આવતી અડચણો તે આગત ખસે.
 વાદલ જેથી ફરેસ્તો યોગેલો રહે,
 કવિ ત્યાં કલ્પનાથી પોંહચી શકે.
 કવિતામાં છે એવી ઉત્તમ મજેહ,
 દુન્યાની લાલચના બંધોની મોંહી, ૪૦
 જીકડજીને પડેલો કાંડો માણસ,
 ખરી તેની ખૂબી કવચીત ને કદીજ,
 ખરાં તેનાં જનુનમાં ભોગવી શકેજ.
 બાંધીછે હાત ઉપર તેના એવી,
 પીઢાસી સૂત્રાંએ ભારી જંજીર, ૪૫
 ---સન્નું, જે છે લોભ ને પાપોનું મૂલ—
 કે બુજવા કવિતાની ખરી કદર,
 મૂરખ માણસ નથી પામતું ગુજર.
 દુન્યાના લોભમાં તે ગુટેલું રહેજ,
 ફરેખી ફંદમાં તે ચોંહટેલું રહેજ; ૫૦
 જ્ઞાન, તથા જીવન, ને મક્કર, ફરેખ,
 બદી, ને ફેસાદ, ને ચોરી; ને લુટ—
 થી ફરેછે પૈસો તે પીલો જમાવ,—
 પૈસો જોરાવર, જે બેહેસ્તનું મકાન—
 બી ખોલું કરે. ધરતીને વગ, ૫૫
 રેહવું હોએ બાણે ફંદા લખ્ખો વરસ,
 તેમ કમીની અક્કલનું માણસ મૂરખ,
 ફરેછે હજારો ફંદ ને ફરેખ,
 બદીમાં પડવા નહિ રાખતું દરેગ.
 શેતાન્યતી કામોથી સોહામણી જગ ૬૦

કીધીછે તેણે એક જેવી દોળખ ;
 ધુળવેછે તે તેનાં ઘડપણે હાડ,
 વેહવારેછે તે ઉપર લોહીઓની ધાર ;
 સુલેહ સાંડે સરજેલી તેની સપાટ
 પર બેઠાવેછ કિના, ને જગો, ફેસાદ ; ૬૫
 ઘસડી નયછે તોપોને પાહડો ઉપર,
 ધુળવેછે ઘોંઘાટથી તેમનાં શિખર.
 કીધી લોભી રસ્યાએ તુરકાન જમીન,
 એજ રીતે લોહીઓના મારમાં રંગીન ;
 છોડી દીધી તે પર ડરામણી લગઈ, ૭૦
 યાદ જેની જમીન પર લોહીથી લખઈ ;
 માણસોથી માણસની ખૂનરેણ થઈ,
 ઘોડાઓની નાલોમાં ધરતી ખોદઈ ;
 બાપ ગીયો બેટાના હાથ પર કપઈ,
 બેટાઓની ઘાટો પિતાઓથી થઈ ; ૭૫
 માણસોના ઢગમાં દેવાલો ડુબી,
 જમાનાના મિનારા પડ્યા તુટી ;
 ભાલાઓની અણી પર, દોડતા સવાર
 વીંધઈને ઊંચકાએ, ત્યાં નાહસતા નાચાર ;
 તોપો વલી ઊંધી, ને વાવટાઓ ત્યાં, ૮૦
 રડી નાખે જમીન પર લોહીનાં આંસાં ;
 કપઈ પડ્યા ઘોડાઓ ત્યાં હારેહાર,
 દબાએ જેના ભાર હેઠલ મરતા સવાર ;
 કરે મરતી તરકીની ભૂમી રદન,
 વિત્યું તે પર અજબ એક ભુંડું વિધન. ૮૫

માહરી મળેહ ૧૬.

મલશે આએ જગતમાં એવા ધણા,
 દોંગની મદરેસામાં એવા પ્રવીણ,
 દગાડ રીતિમાં એવા ઉસ્તાદ,
 કે ભલા ધનેતરને હથેલીમાં ચાન
 દેખાડવા નહિ ચુકે, જેઓ હરગીજ. ૯૦
 દોંગી ધતુરાથી દુન્યાનાં લોક,
 કરે એવી અશોધ ને નેકી ધારણ,
 કે ખરી પવિત્રઈના સાધુ આજે,
 જોયાં હોએ સાલ જોણે બેવડ પચાસ,
 ને ઘડપણમાં અશોઈથી બનેલો પાક, ૯૫
 તવક્કલથી ખોદા પર બેઠેલો હોએ,
 દોડે શક તે પરખી સખત નજર.
 ગરડી આંખવાલી શીલસુરી તેજ,—
 જે ચીવટ ને મહાભારત વાતોના ગાંઠ
 તુટવાને તંગ, જેવી સેહલઈ— ૧૦૦
 થી ખેરવે સુક્કાં પાતરાં જાડોમાં જઈ—
 ને દોડતો પવન, તેવી સેહલઈ—
 થી છુટા કરે,—તે પણ હરગેજ
 ખરી તેની ખુબી નહિ પામી શકે,
 ને માને તે અશોઈને ખરૂં મક્કર, ૧૦૫
 કરી શકની તે ઉપર રાંટી નજર.

રાત થાયછે દિવસની પાછલ ભશમ,
 અધારી રાત પુઠે દાહડો ખતમ ;
 નિરંતર એ રીતે દાહડો ને રાત,

માહરી મજ્જેહ ૧૬.

એકકની પુઠે છે દોડતાં હૈયાત ; ૧૧૦
 એ ચક્કરના મારામાં સેંકડો હજાર,
 દલદલે થયાછે મોહતના શેકાર ;
 નહિ રેજો છાં કોઈ જમાના તલક,
 આવ્યા, ને ગીયા, કંઈ સેંકડો અબજ ;
 ચોહરી, ને પોહરી, ને ફરતી, ને ગોલ, ૧૧૫
 ધરતીખી જેઓને નાધલી પડી,
 તેઓ પણ એ બીલ્લસ જમીનનો વગ
 પોતાનો કેલવા નહિ થયા સામર્થ ;
 માયો નહિ જગમાં સિફદરનો પગ.
 પણ સમાયો મરતાં એ બીલ્લસને વગ ; ૧૨૦
 આએ કલમ જે લખેછે તે પર હરફ,
 બને કે તેમાં સિફદરની રજ,
 ઘોર તેની છોડીને, ચોંહટેલી હોએ,
 જોડે તે હતો એક શાહોનો શાહ.
 અએ ધનવંત ને બલવંત, અએ સિફદર શાહ ! ૧૨૫
 ધન અને બલ તાહડે બોહલું ને મહા,
 કાંહ અને કેમ આજે થયું તઆહ ?
 ચમટી ગિરદ આજે થયો તું કેમ ?
 અગમચેતી બપર તું રેજો ગરર,
 કે સોનાનું આભ અને લોખંડ-જમીન, ૧૩૦
 બને એ રીતે મોજેજો જે દીન,
 તે દીને આવે ખુદ તાહડે મરણ ;
 ને બોલ્યો તું એ રીતના ભુંડ વચન,
 કે “ સોનાનું આભ અને લોખંડ જમીન

માહરી મજેહ ૧૬.

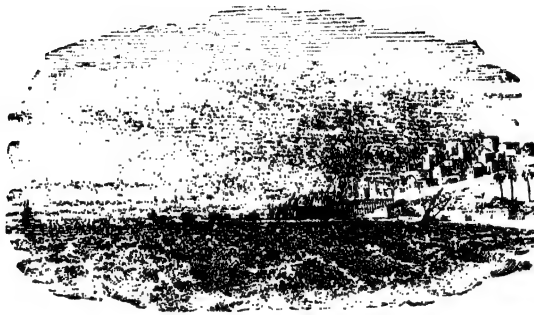
અને એ થતું કંઈ સોખું નથી, ૧૩૫
 તો મોહતને માહરાં હું જોતોજ નથી.”
 પણ આળ્યો જ્યારે તાહરાં મોહતનો હિંગામ,
 કીધી તેં જમીનને લોહડાંની એમ,
 ને આસમાનને કીધું તેં સોનેરી એમ,
 કે પંથરાળ્યું તેં તાહરું અખતર જમીન, ૧૪૦
 ને નાખ્યું તે પર તાહરું બાદશાહી બદન ;
 ને ધરાની એક ઢાલને માથાં ઉપર,
 કે સૂનું તેનું કરે સૂરનાં ફિરણ-
 થી તાહરે બચાવ. જ્યારે એ રીત,
 સોનાનું આભ અને લોખંડ-જમીન ૧૪૫
 બની, કે સુંવારે લેતાંને વાર,
 હડી ગયો તનથી સિફદરનો જીવ ;
 મટીનો ઢગ થઇને પજો હેલ,
 હતો જે શાહ, થયો કીડાનો ભખ.
 લીધા મેહનતથી જે તેણે મુલક, ૧૫૦
 લુટી ચાલ્યા સરદારો તે બેઘડક ;
 ચાલ્યો એક, પગ ઝુંટી, જો એક તરફ,
 તો માથું ને હાત લુટે, બીજો, ઝડક ;
 મારી પેટાં પર જો એક તરાપ,
 તો બીજો પાંસરી તોડી ચાલ્યો શેતાબ ; ૧૫૫
 લોભમાં છે એ રીતે દુન્યા ગરક,
 મોહટાના મુખમાં છે નાઘલો ગરપ.

માહરી મજેહ.

૧૭

સાર.

વાદલથી ઘેરાયલા સુરજ તથા આયમતા સુરજ વલારો દેખાવ—
કુરથી દિરતો મુંબદનો દેખાવ—અંધારો રાતનું વધવું—કવિનો
હુનર—પાહડ, ખડક અને ખીણોમાં મલતી મળાહ.

માહરો મજેહ.

૧૭

પાળીઝોથી લાંબલાં વાદલોથી,
 હોરમજદી આંખ^૧ જ્યારે છુપેલી હોયછ,
 ત્યારે હેઠાણમાં કેવું એકાંત
 ને ચુપકીદું હોયછ; તેવીજ મિસાલ,
 પશ્ચિમમાં સૂર્યના ડુબવા પછી, ૫
 સુસ્તીમાં પડી હોએ કુદરત બેહાલ,
 તેવી તે ચુપ અને મુંગી મંતર
 દિસેછે હાલ. દૂરમાં એકાંત,

૧ અવસ્થામાં સુરજને “હોરમજદની આંખ” એમ લખેલા છે.

૧૫૯

માહરી મજેહ ૧૭.

મુંબધને ઘેરતો અરખી સાગર,
 મુંબધની સાથે, હડેલીમાં લેઉં, ૧૦
 દિસેછે એવો તે નાધવો ને તંગ.
 દોરા પેરે દિસે, અંતરથી નાળુક,
 દર્યાની છાતી પર ઉઠેલાં દોલ ;
 ઉડે ત્યાં કાગ, તેનાં બારીક બદન
 મલી જાએ હવામાં ઉડતાં ગગન ; ૧૫
 ચશમ માહરી તે પર ફેકટમાં તણાએ,
 પણ જ્નેતાં, નહિ જ્નેતાં, તે અણુદીઠાં થાએ ;
 ફેટલાએકો આએ માહરી નજદીકીમાંજ,
 સિદા પાંખો સાથે લીલોત્રીની વચ્ચ,
 કુદતા દેખાયછ ; અંધારી રાત, ૨૦
 સામનેના પાહડ પરથી, આવતી દેખાયછ ;
 સુરજ જાણે આવીને પાછો શિકરત
 તેને આપવાનો હોએ તેમ બીકણ કદમ-
 થી પાહડને મથાલે તે સરતી દેખાયછ ;
 હુબેલાં સુરજનાં રહેલાં કિરણ, ૨૫
 મુશકેલીથી તે સામે ટકતાં દેખાયછ.
 આએ વખત છે એક ખરા કવિને મન,
 કવિતાનો નાદર સુચવનાર જીદમ ;
 શેહરી ઘોંઘાટો, ને ગડબડની વચ્ચ,
 ગુંથી નહિ શકતું કવેતને મગજ. ૩૦
 ચિતારો જેમ કેનવાસ પર પાડવા ચિતાર,
 બારીકાથી ચલગાવે રંગ ઉપર રંગ,
 ને મનની જીત્પતિથી ચીજને આકાર,

માહુરી મજેહ ૧૭.

ને આપે સૂરત ; તેમ એક કવિ,
 વિચારો પર વિચારને એકઠા કરી, ૩૫
 વેંહચી નાખી તેઓને જોઈતી જગે,
 પેદા કરેછે, ભાત, અને તરેહ, ને રંગ-
 થી, મનને રીજવનારા ખાસેસ વચન.
 કમીનું તણખું એક કવિને હાથ
 ધરેછે એવો તો ભપકો ને દાદ, ૪૦
 કે હેરત થતાં મનુષની તે પર નજર,
 જનદુઈ જોરે ચોંદટીને, વલગેલી રેહછે ;
 પાતરાં પર લટકતું પાણીનું ખુંદ
 પેહરેછે એવો પોશાક તેને હાથ,
 કે રાણીની છાતી પર ઝલતું જહવેર, ૪૫
 સવાસ સાથે ઉપર ને નીચે જતું,
 નથી તેની પેર ; સુકેહું પાન
 ધારણ કરેછે તે હાથે એવા મરોડ,
 કે સખુનમાં વાંચીને તેનો ચિતાર,
 હમાપાયા-ખૂશી^૧માં માણસ હસેછે. ૫૦
 જમીન પર ઘસડાવે જતો વેલો,
 ખુલ્લો એવી તેને હાથે પામેછે,
 ને ઝેહરી ડિડવાં તેનાં એવો મિદાસ
 ધરેછે તે હાથ, કે જંગલની માંહે,
 દુન્યાથી આઘો તે સખડતો હોયછે, ૫૫
 થાયછે મનુષોમાં જાણીતો તે.

૧ હમાપાયા બેહશતમાં ગુજરેલાં રવાનને જે પુશાલી ઉપજેછે તેવી પુશાલી.

દાખે જેવાં હેતથી એક બાલકને માએ,
 ને ધકધકતી છાતીથી તેની ભણી,
 હરખભરી થઈને, તે નેહાલીને જોએ,
 તેવી ખુશાલી, ને હેત, ને હરખ- ૬૦
 થી, કવેતની બુજેછે જોએ કદર,
 ધકધકતી છાતીથી વેલાને તે,
 ધક, અને ધ્યાન, અને શુદ્ધિ, ને ભાન-
 થી નેહાલીને જોયછ.
 પક્ષી, પતંગો, ને ડુલો રંગીત, ૬૫
 પાતરાંઓ લીલાં, ને સુરેત પાણી,
 પાહડોનાં ભવાં પર ભમતો પવન,
 બલુ, સોનેરી, ને પીલું ગગન,
 આપેછ એક કવિને એવો જીદમ,
 કે રાત અને દિવસ તે રહેછે મધન, ૭૦
 એ સુખોમાં સાત; તોફાની રાત
 આપેછ એક કવિને એવો ઉમંગ,
 કે પડતાં પાણીઓ ને ડુંકતા પવન,
 મનુષોને જ્યારે હેબતથી ભરેછ,
 કવિ ત્યારે કલ્પનામાં ઘેલો બનેછ. ૭૫
 મુખ તેનું કાહડેછે એવા વચન,
 કે ખરા સિક્કા પેરે તેનું ચલણ
 નહિ પામતું અટક; તે મધુર વચન,
 મનુષોનાં જીગરમાં જહવેરની પેર,
 લટકીને રહેછ. દુન્યા તમામ ૮૦
 એક પક્ષાંમાં મેલ, ને બીજાંની માંહે,

માહરી મજેહ ૧૭.

ખરી કવિતાના નાદર વચન,
તરત તું જ્વેશે, કે પાહલું નમી,
જાતિ ખુખીઓમાં, હેઠું જશે ;
કાંટાના લોહડાંના સલ્યાની સાથ, ૮૫
બિનવજને, પેહલું અથડતું થશે.

આએ ખાલેસ, ખૂખસૂરત, ને સોહામણી જગ,
આએ ધરતીનો તખ્તો, આએ રંગીલો વગ,
આએ ચોહરી, ને પોહરી, પંથરાયલી જમીન,
પાહડ, અને ખડક, ને ખીણોની સાથ, ૯૦
રંગ, અને રૂપ, અને રાગોની માંહે,
આપેછ મહને આનંદથી નિર્દોષ ગમત,
ચહડાવીને જ્વેશ ઉપર તનનું રગત.
ખુશાલીમાં જ્વેતાં આએ પાહડોની ગમ,
નિકલી પડે આંસુઓ આંખથી નરમ, ૯૫
જેવી સરસતાથી તેઓને તન,
ખડકોથી નિકલીને સરકે જહરણુ.
ખૂશીભર્યાં તને પાંખ ફફડાવી લાં,
શીતલ શિખર ઉપર ચહયું ઉડેછ ;
મલ્યાછ તેની પીઠ ઉપર રંગો અજબ, ૧૦૦
વણેલોછે જાણે ચિકનમાં કસબ ;
ડાહલીઓ પર ગાતું તે દમેછ ચશમ,
હોએ જાણે હીલતું એક પાતરું નરમ ;
ચાંચ તેની છે નાધલી, બારીક, ને તંગ,
પણ અખુટ છે લાં એવા રાગો અમૂલ, ૧૦૫

માહરી મજેહ ૧૭.

કે ઝાડ, અને પાન, અને ફુલ, અને ફલ,
 વલેલાં ધાસો, ને ઝુમાતા વેલ—
 જે, ઝાડોથી લટકીને પડતા હેલ,
 જહવેર જેવાં ઝલકતાં ડિડવાંઓ સાથ,
 નાનુકીથી હીલીને હેઠેનું જલ, ૧૧૦
 વાંકા વલી ચુસીને પીતા દિસે,—
 વેલાઓ તે, અને ફુલ, અને ફલ,
 ખીલેલાં ઝાડો, ને ઉગેલાં પાન,
 મધુર તેની વાણી પર નાયતાં બનેછ;
 ધરેછ પાણી પથ્થર પર હલકું કદમ, ૧૧૫
 નાયતી ઓરત પેરે સરતું નરમ;
 ને પાહડો પર પછડાને પડતો પવન,
 ભુલી જઈ પોતાનું જાતિ જનુન,
 નરમીથી લેહકામાં બદલાતો બયછ.

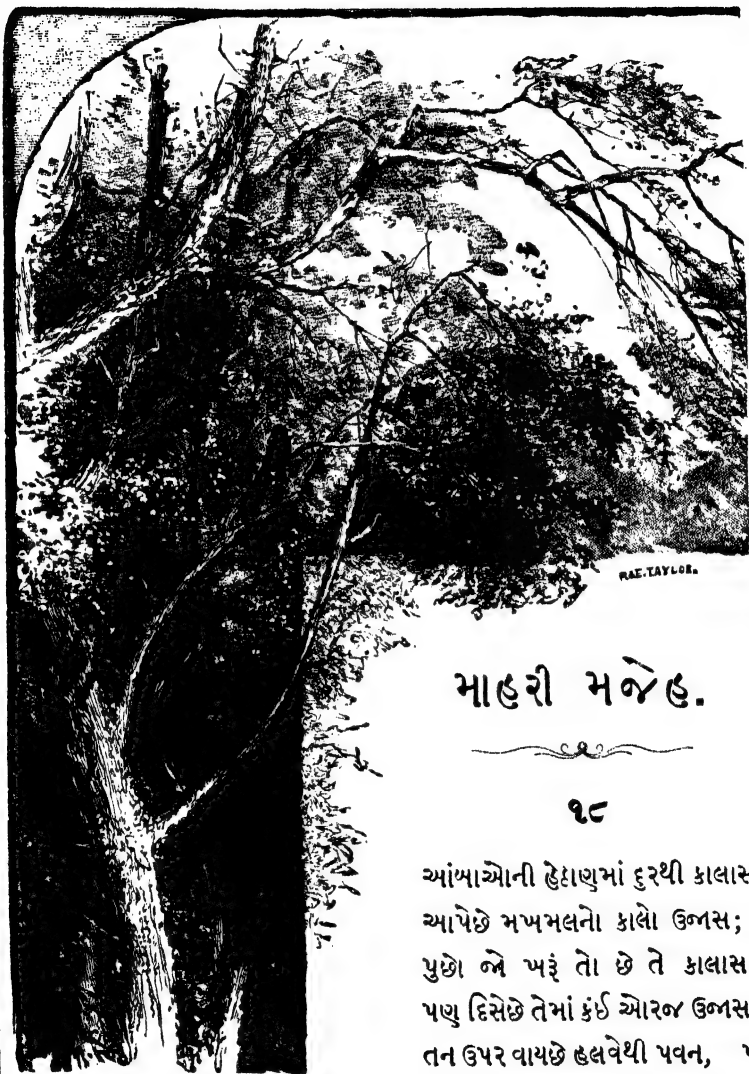
માહરી મજેહ.

૧૮

સાર.

કુદરતની લીલા જોવાથી આવતો હોરમજદનો ખ્યાલ—હોરમજદ
સાથનો મેલાપ—તેની હસ્તીની ગવાહી—તેની કરવી જોઈતી
ભક્તિ—તારાઓમાં વસતી નથી એવા વિચાર ઉપર મુજબમત
—સાંજની વેલાએ એક ટેકરીનો દેખાવ.

માહરી મજેહ.

૧૮

આંખાઓની હેઠાણમાં દુરથી કાલાસ
આપેછે મખમલનો કાલો ઉળસ;
પુછો ને ખરૂં તો છે તે કાલાસ,
પણ દિસેછે તેમાં કંઈ આરજ ઉળસ.
તન ઉપર વાયછે હલવેથી પવન, પ

માહરી મજેહ ૧૮.

ઝાડોમાંથી ઝલકેછે તારા ગગન.
 અધારીમાં વાગતાં કસારાંના સાદ,
 દુર-વંજર-ધાંટોની આપેછે યાદ.
 કોણુને નહિ જાએ તાહરો, હોરમજદ ! વિચાર,
 જોતાં આ આકાશે તારાની હાર ? ૧૦
 તીકી જોતાં તે ગમી એકી તગડ,
 દિસેછ તું ઝલકતો મોહટો પવર ;
 તારાઓમાં નૂર તાહરું પંથરાયલું છે,
 તો સામટો તું કેવોએક ઝલતો હરો !

મેં તાહરી ખાહેશ ને બંદગી કીધી, ૧૫
 ને તેં માહરી ખાહેશને પુરી તરત !
 મેં તુંને મલવાની ઈચ્છા કીધી,
 ને તું મહને આવીને મલ્યો તરત !

કેહ મહને તું ! રખ બેઠો છે ક્યાં ?
 કેહું તુંને હું, છે ઝાડીની માંહે ; ૨૦
 છે પાહાડોની ટોચો પર તેતું રેહકાણુ,
 છે તારા સેતારા પર તેતું મકાન.
 આ અદ્દર આકાશ તેની પુરેછ ગહવાઇ,
 ને ઉગતો સુરજ તેની આપેછ વધાઇ.
 આપી તેણે આએ મહને જોતી ચશમ, ૨૫
 ને સાંભલવા તેણે દીધા મહને કાન ;
 જાણું તેણે આએ માહરા ચેહરા ઉપર,
 સુગંધી પરખતું સુંધારી નાખ ;

માહરી મજેહ ૧૮.

અને તેણે આએ માહરાં મહોડાં અંદર,
સવાદને પારખતી ગોઠવી જળાન,— ૩૦

જળાન, જેમાં વાયાએ કીધું છે ઠાણ.

મિતર માહરા તેણે આ કીધા બે હાથ

મદદને સાઈ, જે છોડે ન સાથ ;

વફાદારી સાથે તે મિતરો બે,

ચોંહટીને રેઘાછે વલગી મહને. ૩૫

તું નહિ તો કોણને હું પૂજું ખોદા ?

તું નહિ તો કોણની હું કરું પૂજા ?

તું નહિ તો કોણ માહરો કરશે બચાવ ?

તું નહિ તો કોણ માહરી સાંભલશે રાવ ?

તુંમાં ને તુંમાં મુજ આશા તમામ, ૪૦

અટકીને કીધુંછ ત્યાં તેણે મુકામ.

અરે ! જ્યારે આફતે માણસો તંગ

બને, ને બચાવનો દિસે ન બંગ,

તે વખતે કોણ તેની કરશે મદદ,

સિવાએ તું, ચારી આપનારો રખ ? ૪૫

મેં તુંને પૂજ્યો એ હોરમજદ ખોદા !

કે તું મહને છોડશે નહિ દુખમાં કદી ;

મેં તું પર આફતમાં મેલ્યો આધાર,

ને ટાલ્યો તે મુજપરથી આફતનો ભાર ;

મેં મિત્રતથી કીધી તું પાસે ક્યીદ, ૫૦

ને આબ્યો તું ઝટ માહરી કરવા મદદ ;

મદદ સાઈ મેં તુંને બંદગીથી યાદ

માહરી મળેહ ૧૮.

કીધો, ને યુગ તે માહરી ર્થાદ.
 તે દુખ માહરાં તનપરનું નાચુદ કીધું,
 મરનું તે તન માહરું સાચુત કીધું. ૫૫
 આએ મધુર્યા વચનમાં રમતી કલમ,
 સદા તાહરી તારીફમાં, રેહશે મક્કમ.
 તારીફ તાહરી ગાવાને માહરી જખાન
 પટકશે પોતાનું તન અને જનન;
 પુર તાહરી યુવંદી ગાવાને તે ૬૦
 તૈયાર, ને રેહશે, સદા, ઈનતેજર.
 મૂરખ કેહછે એમ, કે તારાઓ તે
 ફોકટમાં કીધા નિરઅર્થક પેદા,
 ને જમીનના મહાભારત દુકડાઓ તે,
 બિનવસ્તીથી ઉજડ ને કીધા વેરાન; ૬૫
 પણ નથી તે મૂરખને એટલો વિચાર,
 કે કીધી તે ધરતી આ જીવજંતે પુર,
 તો દૂરના સેતારા જે કીધા તુંએ,
 તે વિષે કેમ કરી બોલાએ વચન,
 કે જીવજંતો તે જગે વસતાં નથી ? ૭૦

સોપારીના જેટલો એક મટીનો ભાગ
 નથી કીધો તેણે બિનવસ્તી વેરાન,
 અને તેણે પોતાની કમાલતે,
 જીજ્ઞુ એક પાણીનું કમીનું યુદ્ધ
 કીધુંછે દુનિયા એક વસતીથી પુર, ૭૫
 તો તારા, જે આ બોહલી જમીનો છે,

તે શું તેણે કીધા બિનવસ્તી વેરાન ?
 ડાહપણુ તેનું છે એવું પકડું બંધન,
 કે દર ડગે દિસેછે વસતી અનંત.
 રચી તેણે તમામ આ વિશ્વ-પેદાશ, ૮૦
 તે ફેાકટમાં ખીલે ને પામે શું નાશ ?
 ના ! નહિ હોએ એવો ખોદાઈ વચન,—
 વચન, જેથી પામ્યું આ બોહલું ગગન,
 સૂર્ય સેતારાનાં કિરણ રોશન.

પવન ન્યારે શિયાલાનો ડુંકેછે થંડ, ૮૫
 ને ધુજેછે મેદીનું પાતડું તમામ,
 તે વખતે હું માહરાં નરમ કદમ,
 આ સામેની ટેકરી જે ખીણની ઉપર
 ડરામણી હાલતમાં ઝુમેલી છે,
 તે ટેકરીનાં ભયાનક મસ્તક ઉપર, ૯૦
 ધીમે ધીમે ચહડાવી, સાંજની સેવટ
 ત્યાં બેસુંછું જઈ. સૂર્ય-કિરણ
 બોલાસથી કરેછ ત્યાં ચોમેર રમત.
 લટકેછ આ ટેકરીની બાજુ ઉપર,
 કુદરત-બનાવતનાં ઝાડો સુંદર ; ૯૫
 કરેછ તેમાં તે દોડતું સૂર્ય-કિરણ,
 હસી હસી મલકાવે જોલ ને ગમત.
 આપે હોલું ઉડતું ત્યાં તાંબાનો રંગ,
 દપક દેતું ઘાસોમાં પડતું, કિરણ
 ચુંઠી, બાંજે તેનો તે સોનેરી રંગ. ૧૦૦

માહરી મનેહ ૧૮.

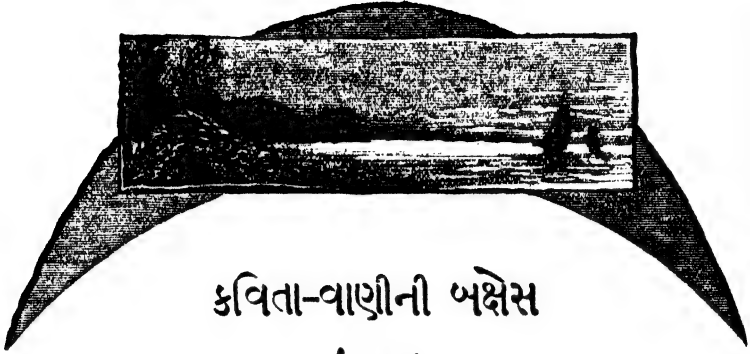
લીલા રંગમાં પીલી છાંટેને લઈ,
 ત્યાં મોહસંખી ઝુમેછે ડાહલો ઉપર;
 ને સીધું દ્રેસીના, સોગત ને શાન-
 માં દેખાડે તન ઉપર લંચુસી પાન,
 જાણે તેના થડ ઉપર ગોઠવેલા હોએ, ૧૦૫
 લડાઈની યાદીના ભાલા અણિયાલ.
 જોતાં નીચે, ખીણોમાં પડતી નજર
 શોધી કાઢે ગામો નીચાણમાં એવાં,
 ટોપલીઓ જેમ ઉંધી ગોઠવેલી હોએ;
 અથવા તો દિસે તે એવાં હુદાણ, ૧૧૦
 હોએ જેવાં બચ્ચાંનાં બાંધ્યાં મકાન.
 માણસ દિસે ત્યાં જેવી કીડીઓ નહાન,
 મટોડીનાં ધર આગલ ફરતી નીચાણ,
 અને જાણે ઉદોગમાં, દાણાને ધર
 ધસડીને, સંધરતી હોએ તે અંદર. ૧૧૫
 પંખેરાંઓ કોઈ કોઈ ઉઝાં ચોદશા,
 મધુર્યા સ્વરોથી ધુજવે તે ખીણ.
 છે પાહડોની બાજુમાં લીસા ઢલાવ,
 સરે જો ત્યાંથી કોઈ કમબખ્તનો પગ,
 તો પડે એવો તે હેઠે ખીણની અંદર, ૧૨૦
 કે હાડકુંખી એક તેનું નહિ આવે હાથ;
 રહજડે તેનાં હાડકાં બિનકિરિયા તે વગ,
 નહિ સગું કે વાહલું ત્યાં મરતી વખત;
 નહિ તેના કાનમાં સેવટની અશોમ,
 કે નહિ તે પર બણતનનું ગુણુગારું બલ; ૧૨૫

માહરી મજેહ ૧૮.

નહિ તે પર કુતારની સેવટ-અશમ,
કે નહિ તે પર મોખેદની પેવંદી જોડ;
બને તે વાધ અને વરનો ભોગ,
નહિ તેનો દાહડો, કે દીસો, કે રોજ;
બિનમિતર, બિનસગું, બિનવાહલું, કે જન, ૧૩૦
ખીલામણી તે ખીણ અંદર પામે મરણ.

ਘੁਟਕ ਕਵਿਤਾ.

કવિતા-વાણીની અક્ષેસ તું કર!

તે દાહડે હું બેઠો'તો દરિયે કિનાર,
જોવાને કુદરતનો રંગીન ચિતાર,
હાલી જ્યારે હાલથી જાંખી સહવાર,
જોડી દિલના ઉભરામાં ત્યારે મેં આ
નીચલી કવેત તે સાંભલ વચન:— ૫

નમન ! નમન ! તુંને મોહટા ખોદા !
તું જે હતો, છે, ને રેહશે સદા !
હું તો છું કમીનો, મિસ્કીન, ગદા,
નાધલી એક ઝુંપડીમાં પજો પેદા,
હું જરથોસ્તી પજો છું ગુઠણ ઉપર, ૧૦
કવિતા-વાણીની અક્ષેસ તું કર !

કવિતા-વાણીની બક્ષેસ તું કર !

દુનિયા તો જુડી ને છે એમરવત,
આપેછ તે હર રીતે મહને વિપત્ત;
એમરથી ટુંકેછે જેહરી લપટ,
લુટાયછે ઘોલે દિસ માહરી ઈજત,
લોક બોલી કરેછે જખમી જગર,
કવિતા-વાણીની બક્ષેસ તું કર !

૧૫

કવેતમાં ધપકતું કર આ મગજ,
કે રંગીન તે એલમની ઉડી સમજ,
વિખરાતા વિચારો એકઠા કરી,
કાગજ પર સમાવે ઉડતા ધરી;
દુખના ઉપાયમાં શું એથી બેહતર ?
કવિતા-વાણીની બક્ષેસ તું કર !

૨૦

સમજ્યો જોને હું માહરો મિતર,
નિકલ્યું તેનું તો કોહેલું જગર,
બેહસ્ત હતું માહરું તે થયું કબર,
નિકલ્યો ગંધ જો સમજ્યો અત્તર;
ખુશં એ સાંતકમાં હાથ માહરો ધર,
કવિતા-વાણીની બક્ષેસ તું કર !

૨૫

ચાલું કે ચાહીને હું પાછો ચહવાઈ,
પણ મેહેનત તે માહરી અકારત હરી,
ચાલે નહિ જો વગર મહને ધડી,

૩૦

કવિતા-વાણીની અક્ષેસ તું કર !

તરછોડી ચાલ્યો તે મહને છોડી;
પુરાં એ સાંતકમાં હાથ માદરો ધર,
કવિતા-વાણીની અક્ષેસ તું કર !

૩૫

છાતીસે દાખી જે ચુમનો સદા,
સમજે તે હવે એક ખરી ખીડા;
ચાલી જાડી ગરીબડો હું મારગ સર,
તો ખાખા ને ખીખીથી વીધે છગર;
ખેવકાર્જનાં દુખની મટાડવા અસર,
કવિતા-વાણીની અક્ષેસ તું કર !

૪૦

જુદ્દનો દંખ.

ઉગી પાહડનાં માથાં પર ઝાંખી સહવાર,
 સત્તાણુના સૂનાનો દેતી સણુગાર,
 મેલવતી ઝરાઓમાં નર્મ કિરણ,
 વધેછ કેવી આકાશે સૂના-વરણ !
 દિસેછ ચોમેર કેવો ખીલતો દેખાવ ! ૫
 વચ્ચે પેલું રૂપેરી સરોતું નાવ,
 દરિયાની છાતી પર ધીમું વધેછ ;
 રૂપેરી દરિયા પર રૂપેરી તે
 સરસરતું સરોમાં રસ્તો ધરેછ.
 હજાર દસ હજાર રીતે કુદરત હસેછ, ૧૦
 પણ જુદ્દનો દંખ માહડે ભિત્તર ડસેછ !

મેહરાઓમાં વાગેછે દેહરાંના ધાંટ,

જુદધનો દંખ.

જગાડવાને સુતેલો પુંજ્ય મહાદેવ.
 નાલિયેરી પર ચહજોછે બંડારી ઠેઠ,
 તાડી સાઈં છેદવાને પોગી^૧નું સર ; ૧૫
 બેસેછ તે ગોઠવધને જાલવલી ઉપર,
 ને ઉડેછ તેની ચોપાસે ઘોંઘાટી કાગ ;
 ઘડિયું તેની પાશુ પર લટકેછે હેઠ,
 અને તેના હાથ અંદર કોઈતું છે એક.
 લીલોત્રીનો છે કેવો ચોમેર દેખાવ ! ૨૦
 ને હજાર દસ હજાર રીતે કુદરત હસેછ,
 પણ જુદધનો દંખ માહરું ભિત્તર ડસેછ !

પીલી, રાતી, લીલી, ને ઘોલી દિસે
 ચહીઓ ઝાલવીમાં કરતી ગમત ;
 બમે તેની પુઠ ઉપર પોંદચેલો કાગ, ૨૫
 તરાપ તે પર મારીતે કરવા ખોરાક.
 છે મધમધતાં ફુલો ને પમરતા વેલ,
 છે ને પર કુદરતનો પજો સુગંધ.
 ઝુમેછે ઝાડ ઉપર માણુક-કલી,
 ને પારગતી-ફુલોની જો તું સલી ! ૩૦
 હવા કેવી લાવેછે ફુકતી સુગંધ !
 ને હજાર દસ હજાર રીતે કુદરત હસેછ,
 પણ જુદધનો દંખ માહરું ભિત્તર ડસેછ !

૧ નાલિયેરીની ઉપર નિકલતો આણીવાલો દાંડો, જેનું માથું
 કાપવાથી અંદરથી તાડી નિકલે છે. એ દાંડો વગર છોડવે રહેવા દીધાથી
 કાઠીને અંદરથી નાલિયેરીના ઝુમખા ઉગેછે.

અંદુસરીનાં ઝાડ ઉપર બોલતો પોપટ,
લીલા રંગમાં લીલો ખુદ બેસેછે રંગ. ૩૫
તમામ તને ફૂલ ઓરવી ઉભો શુભમોહર,
છટકાવેછ જમીન પર પોતાનાં ફૂલ;
કાહજુંછ તેણે જમીન પર ઉપસેલું થડ,
રમેછ ને પર છોકરાંઓ સાંજની વખત;
બેઠોછ તે જમીનમાં ચાંદટીને જડ, ૪૦
તે નિરાંતથી મુગો તે ફૂલમાં હસેછ,
તથી પડી તે ઉપર દુનિયા-વિપત્ત.
અરે! અરે! કેવી આ કુદરત હસેછ!
પણ જુદ્ધનો દંખ માહરું ભિત્તર હસેછ!

ધુછ વાગે બલ-ગરદન પીત્તલનો ધાંટ, ૪૫
પાણી પીવા તલાવમાં હેઠો તે જાયછ.
અવાજો છતાં કેવું દિસેછે શાંત!
જો! પેલો વાદલમાં ઉડેલો પાહડ,
સુખથી પેટું જેનું તડકે હસેછ!
પર્વત તે ઊંચાથી ઉતરીને હેઠ ૫૦
જેતાં, છે ત્યાં એક પડેલી ખીણ,
ન્યાં જાત જાતનાં પંખેરાં ગાયછે હલક,
મીનારંગી ફૂલોસે કરતાં ગમત;
ને હજાર દસ હજાર રીતે કુદરત હસેછ,
પણ જુદ્ધનો દંખ માહરું ભિત્તર હસેછ! ૫૫

કિચ્ચલમાં પડેલું ફુલ.

મેં નેયું એક કિચ્ચલમાં પડેલું ફુલ,
 ચહોતો તે ઉપર કાઢવ ને ધુલ;
 મેં વિચાર્યું સારે કે કાલે તે ફુલ,
 ગાહલી પર મરોડથી ખાતું'તું ઝુલ,
 ને આજે શી આઐ તેની કમતર હાલત, પ
 નાણુક તે ફુલ ઉપર કેવી વિપત્ત ?

અભાગ્યો તે હાથ, જેણે ગાહલીથી બહાર
 તુંને ફેંક્યું જમીન. જે ગાહલી પર તું,

કિચ્ચલમાં પડેલું કુલ.

નાજ અને નખરાંમાં, કરતું તું લાડ,
 તે ગાહલીનો ગયો તું દિપતો સણુગાર, ૧૦
 ને રાંડી તે ગાહલી તું વગર નાચાર.
 શોધ તાહરી કરવા સહવારની હવા
 આવશે તું પાસ, પણ જોતાંને વાર
 નીચાણમાં પડેલું તું ને નાચાર,
 ભેટ તાહરી હવા તે લીધા વગર, ૧૫
 મખમલી પાતરાંમાં પાકી જશે.

અરે ! જો ગાહલીથી થયું જુદું,
 તો બેહતર કે તુરામાં બંધાતે તું ;
 અથવા તો જુવાન કોઈ અખલાને સર,
 અપેલીની સુગંધી વાડીની માંહે ૨૦
 તું ભરાતે જઈ, તો કેવું બેહતર !
 કોઈ ખૂંચસૂરત ઓરતના કાનની અંદર
 તું પોવાયું હોત, તો તાહરી જગા,
 કોમલ તે ઓરતના કાનની અંદર,
 જહવેર થાને વધારે લાયક કેહવાત. ૨૫
 કાન નહિ તો તું તેની છાતી ઉપર,
 પતંગિયાંની પેરે જો બેઠું હતે,
 તો ઓચની બદલે તું કેવું તે જગ
 દિપકતું હોત.

મસ્તીથી પુર
 ઈસકોલમાં જતા કોઈ છોકરાને હાથ ૩૦
 તોડી તું કિચ્ચલમાં પજું હશે,

કરી જે એ ઘડી તુંસે રમત,
 ફેંકી તુંને આ જગે દીધું હશે ;
 અથવા તો નારી કોઈ થતી પસાર,
 સુંઘી તુંને તનમાંનો લુટીને વાસ, ૩૫
 મરવા તુંને આ જગે નાખ્યું હશે.
 સાંધો તાહરો એક—તાહરી પાંદરી—ખરી,
 છુટી તાહરાં તનપરથી હેઠલ પડીછ.
 અરે ! હોએ જો માહરાંમાં એવો હુનર,
 કે વલગાંડ તેને પાછી હું તાહરી ઉપર, ૪૦
 ને પછી તુંને ગલલી પર પાછું હું પોઝી,
 ને કાદવ ને ધુલ તાહરાં તનપરથી ઘોઉ,
 તો પાંદરીને તે, અને તુંને પછી,
 તાહરી પર તે, અને ગલલ ઉપર તું,
 ચોંહટાડી અઘેને શ્વપતાં કંઈ. ૪૫

આકાશી

ખૂબસૂરતી.

૧

કાશ્મીરી પાલડો પર રેલનારી નાર-
નું જોયું મેં અણતું ભભુકદાર નીદાર.
જોયા મેં તેણીના ખૂબસૂરત હોઠ,
નાચે જ્યાં ગાયનના મિઠા શરોદ;
જોયું સુહભાઈ ને અણિયાતું નાખ, પ
દીડી બે આંખો દિપકતા ચેરાગ ;

આકાશી ખૂંચસૂરતી.

બરફ જેવા દીઠા એ ગુલછડી હાથ,
 ગાલોનો રંગ જેવો રાતો ગોલાખ ;
 પણ નીદાર, ને નાખ, અને હોટ, અને આંખ,
 કરી તું-ચેહરા પર ભેગો એકસંપ, ૧૦
 જેવી રીતે મધ્યાંછે એકકમાં સાથ,
 તે કાશ્મીરી ઓરતને આપેછે ઝાંખ.
 હાથોમાં છે તાહરા એવો મરોડ,
 (જાતિ ખૂંચસૂરતીનું એવું તો જોર,
 છે તાહરા ગાલમાં એવો તો ઠાઠ, ૧૫
 કે કાશ્મીરી ખૂંચસૂરતી જોડે એ હાથ.

૨

કેહું તાહરાં નીદારને બલતો પ્રકાશ,
 સરખાઉં તું-હોટોને માણકની સાથ,
 ચશ્મને સોંપું આગિયાનો ઝમકાટ,
 દેખાડું નાખ ઉપર અણિયાલો ઠાઠ, ૨૦
 કહું તાહરી આંખોને બલતા ચેરાગ,
 હાથોને આપું ગુલછડીનો ઘાટ,
 ગાલો પર એસાડું રાતા ગોલાખ,
 હુનરથી ભેલીને હજારો રંગ,
 દેખાડું તાહરું તન યટાર ને તંગ, ૨૫
 પણ ચિત્રાયલી નહિ કેહવાએ જેવી તું છે,
 પોણી તાહરી ખૂંચસૂરતી દટાયલી રહે.
 નાચાર છે જો તુંને દોરવા હુનર,

આકાશી ખૂબસૂરતી.

તો બેહેતર કે માફ મોહડાંની ઉપર
ચુપકીદી-કુલુફ,^૧ ને તાહરી આગલ
હેરતથી નમાઈ હું માહફે જીગર,
ને સંપૂર્ણતા તુંને કેહું એટલે બસ.

૩૦

૧ તાલુ.

“હે ચિતારાના હુનરમાં એવી કલા,
અસલ થશે નાચુદ, ને નસલ હૈયાત.”

(ગુલમોહરનાં ઝાડોનાં એક ચિતર વિષે, ૧૨—૧૩, સર્કે ૧૮૭.)

ગુલમોહરનાં ઝાડોનાં એક ચિતર વિષે.

ઉઝ્યાંછ માહરે અગીચે ગુલમોહરી ઝાડ,
ખીલ્યોછ તે પર ટુલોનો રતાસી બાહાર,
પણ ઝાડો જે આ માહરાં ચિતર અંદર,
દેવાલ પર લટકાયલાં ઉભાંછ સદા,
તે ગુલમોહરી ઝાડો છે એવાં અચલ, ૫
કે મુજ બાગે ઉગેલાં ગુલમોહરી ઝાડ,
ઉગી, ખીલી, કરમઈ, ને સુકઈ જશે,
પણ એ માહરી દેવાલ પર ઉગેલાં ઝાડ,
નિર્મલ આએ પાણીના કિનારા પર,
દિપતાં તે પાણીની સાથે વસી, ૧૦
સદા રેહશે તેઓની સાથે મોજુદ.
છે ચિતારાના હુનરમાં એવી કલા,
અસલ થશે નાખુદ, ને નસલ હૈયાત.

ગુલમોહરનાં ઝાડોનાં એક ચિતર વિષે.

“ધન તે હુનરને જોણે અતરંગ
અહિં ધર્યું વાદલ.”^૧ આ પર્વતી તોંચ, ૧૫
કેવી તેણે સુલમારી કાઢીછ સફા,
જાણે હોએ તે ઉપર કુદરતનોજ રંગ !
અને તેનાં પાસાંમાં ઝાડો ને ઘાસ,
કેવાં તેણે આબેહુબ ચિતર કલા-
થી કાઢાંછ હૈયાત ! પંખીઓ પાળુ, ૨૦
કેવાં તેણે, તોંચ ઉપર ઉડતાં સરલ,
પાછાંછ અજળ ! અણિયાલી પાંખ
જુમાવીને નીચાણમાં, ઉડતાં તેઓ,
જાણે આએ ઘડીએ, માદરી તરફ,
અહિં આવેછ સરી ; લેઈ ચાંચોમાં ઘાસ, ૨૫
એ પંખી તો માલાને બાંધવા થકી,
ઉડી ચાલ્યાં, જો ! પેલા ગુલમોહર તરફ,
જ્યાં અધુરો માલો છે પાતરાંની માંહે ;
અસંપૂર્ણ લાલતમાં ઘાસો જુમે,
તેની બાજુ ઉપર ; એ ગુલમોહરી ફુલ ૩૦
તુટી તે પર પડ્યાંછે રાતાં ચટક.

૧ Wordsworth.

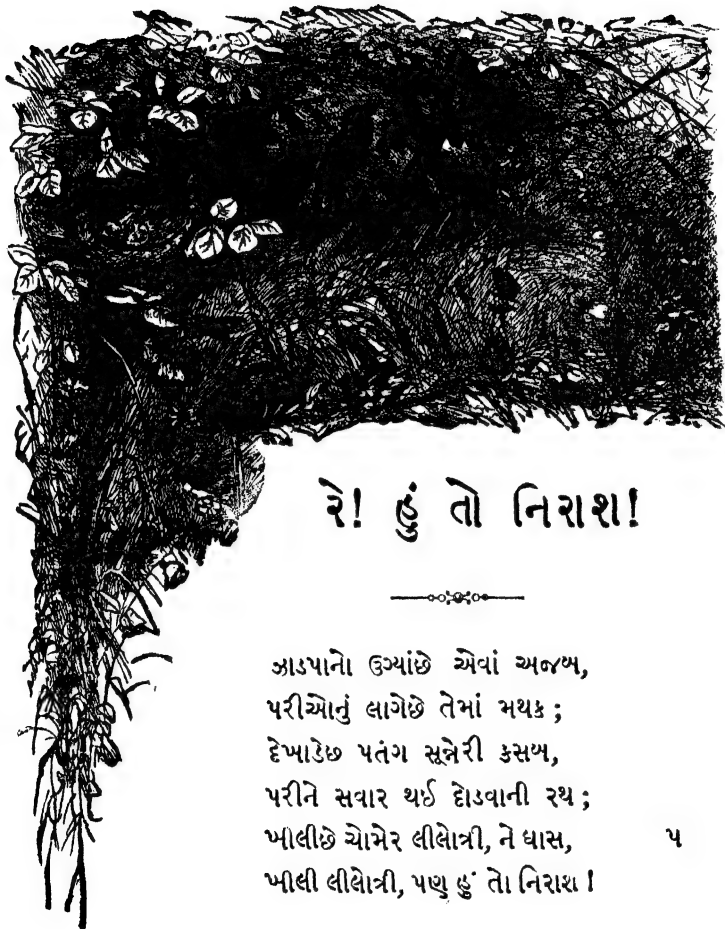

વાસ વગરનાં એક ફુલને વિષે.

ધારણુ તુંએ કીધું'છ સોહામણું અદન,
 પણ ધરાવતું નથી તું તેમાં સુગંધ;
 કીધોછે તેં ખાલી ભપકો ને દાહ,
 પણ જોઈતો.જે ગુણુ તેમાં છે તું પછાત.
 સુગંધ છે કુલોનો મોહરો સણગાર,
 તે વગર તું માહરો ખેંચે ન પ્યાર.
 આ તાહરી પાસેનું ઉગેલું ગુલ,
 છે દેખાવે સાદું ને રંગોથી દૂર;
 નથી તેનો જોડે કંઈ ઘાટ કે ઘટમ,
 પણ ભરેલોછે તેમાં એવો સુગંધ,
 કે ખેંચેછે તે માહરું ધક અને તન.

૫

૧૦

રે! હું તો નિરાશ !

ખીલેલી પેદાશમાં મહને થું કામ ?
 મિતરની છાતીમાં માહરું મુકામ.
 એહર જેવી દિસેછ નજરે જેહાન,
 મિતરની છાતીમાંજ માહરો આરામ. ૧૦
 હસતી જબરાયછે ચોમેર પેદાશ,
 હસતી જબરાએ, પણ હું તો નિરાશ !

ધાસોનાં નરમ ખીજાનાં જપર,
 ચુમતાં એકકને ઝાડો અંદર,
 તું સાથે ફરતાં આ માહરું જગર, ૧૫
 કેવું થાએ ખૂશીથી તલે જપર !
 જેઞં કેવો હરખથી તારે પેદાશ !
 પણ આહ ! નહિ તે સિવાએ નિરાશ !

એકકમાં વિટલાયલી દાંખલીઓ પર,
 કુદકાઓ મારી નીચેથી જપર, ૨૦
 પક્ષીઓ ખોલે મધુર્યા સવર,
 પણ નીચાણમાં હું તો જેવી કપર ;
 કપર છે તન માહરું જવતાં જવત ;
 નહિ મલે તું, ત્યાંથી નાહસે હરખ !

ખીજાલી મરધી લીલોત્રીની વચ્ચ, ૨૫
 કાંટા કે કચરો જેખી કંઈ દેખાયછ,
 તે પગોથી ખોલીને શોધેછ ખોરાક ;

રે! હું તો નિરાશ !

ન્યામત આપેછ તેને જમીનની ખાક ;
સુખી ને શાંત છે તે વચ્ચે પેદાશ,
ધીરજથી જીવતી ; પણ હું તો નિરાશ ! ૩૦

આ બોહલા દેખાવપરથી કાગડો સિલા,
પાંખ ફફડાવતો જાયછ, ને ઓલાને તે
ખીલતી લીલોત્રી પર ધસડતો જાયછ ;
હું ન જાણું શું તેની છાતીની માંહે
વિચાર હશે ? પણ વચ્ચે પેદાશ, ૩૫
નથીજ તે થયો મુજ પેરે નિરાશ !

કુદરત-કસબનું પેલું પતંગ,
પાંખ હલાવતું પોતાની નાજુક નરમ,
આણીમેર પેલીમેર દોડતું ફરેછ ;
નાચતું ને કુદતું વગર ખાવે દમ, ૪૦
ખુશીમાં દોડેછ તે ઝાડો તરફ,
પણ નહિ આ છાતીમાં માહરી હરખ !

દ્વિકો ચંદ્ર ભરશે રેશનીથી તન,
ને ફેલાવશે હર જગ રૂપેરી કિરણ,
ત્યારે એકાંતવાસમાં તાહફે બદન ૪૫
થાએ માહરી છાતીસે અથડતું અર્પણ,
તો કેવો મોહાવતથી હું કરું સુખન !
પણ આહ ! નહિ તે સિવાએ અગન !

એક કુલે ખવાડેલો ભુલાવો.

જો! પેલું ગાલ્લી પર બેઠેલું ડુલ!
 કાલી તે ગાલ્લી પર આતશી રંગ-
 માં દિપેછે કેવું તે નાથલું; ને તંગ!
 પેલ્લી નજરે મેં જાણ્યું પતંગ,
 ને હીલવી મેં ગાલ્લી, કે ઉડીને તે ૫
 હવામાં દેખાડે ક્રામલ યદન;
 પણ ચોંટીને બેઠેલું ગાલ્લી પર તે,
 નહિ જ્યારે ચોંટાને ઉછું ગગન,
 ને ધુણને પાશ્વું પોતાની જગેજ,
 હસી માલરી ભુલ ઉપર, ચુપકાડું થઈ, ૧૦
 ઉભું જ્યારે અસલી હાલતની અંદર,
 જાણ્યું મેં ત્યારે કે હતું તે ડુલ,
 વેઈ ત્યારે મેં માલરી પોતાની ભુલ.

બેચેન ઘડી.

ચાલી આ જંગલીનાં પાણીમાં ઓટ,
 મોહત આવી ખુજવશે દેવાલી-જોત,
 લુટી લેશે તે માહરં મીટીનું ઘર,
 મીટીથી થયલું મીટીમાં આખર
 તે વેરાન થશે; પણ, તાહરો દિદાર,
 આ આંખોમાં પકડવા, હું તો નાચાર.
 જોયો તુંને મેં સારથી ત્રીજી વખત,
 ફરી રહી સૂર્યની આસપાસ જગત.
 ત્રણ તેના ફેરામાં લખો બનાવ
 આવ્યા ને ગયા, પલભરના દેખાવ
 નજરે ધરતા, પણ સેતારો બદલ
 કે દિશે તાહરા વિના સધલું ઉજડ.

૫

૧૦

બેચેન ઘડી.

સુરજ ઉગેછ દીસનાં, તો આખી જગત
 હસતી આવકાર દેયછે તેને તરત;
 પણ માહરી દલગીરીમાં તેનો ઉગ્ગસ ૧૫
 કંઈજ નથી મહને પણ ખરો કાલાસ.
 માહ આવી રાતનાં આકાશની ઉપર,
 ધીમે ચાલ્યો જાયછે વાદલાં અંદર;
 ખલક સારી તે તરફ તાકીને જોયછ,
 પણ માહરૂં તો જીગર લાં આણુદીકું રોયછ. ૨૦
 ખુચો, માહરા પ્યારથી તદન બેખબર,
 ફેરવેછે માહરી ગમ હેતની નજર;
 રમકડાંની ગાડીમાં તેને મળાહ
 જેવી પડેછ તેવી મહને સેવા,
 તે મુગી બોલી અંદર અરજ કરેછ, ૨૫
 પણ માહરૂં તો જીગર લાં છુપું રહેછ.
 કુતરો માહરો પેલી પિયાનો હેલ,
 ગલીઆની દોરીને ખેંચેછ આગલ,
 ખેંચતો લાવેછ તેને પૈયા આગલ,
 કે જોર વધુ નહિ થવે તેને પાછલ ૩૦
 તે સરકવા દેયછ; ને જોરથી પછી
 દોરી પર ભોંસેછ તે દોઝો ધસી.
 એવી રીતના ગેલો કંઈ તે બેશુમાર
 ક્યો જાયછ, તેથી હું મનસે વિચાર
 કરું છું આવો, કે અરે દાતાર! ૩૫
 શું હુંજ છું એટલો બધો ગુનેહગાર,
 કે કમીના કુતરાથી, માહરૂં જીવતર,

એચેન ઘડી.

બેહતર તો રહ્યું, પણ કીધું બદલર !
નાચતો ને કુદતો તે સુખ્યાશે છે,
પણ તાલશે તો બંદો અહિં દુખ્યાશે છે; ૪૦
દોડેછ નેપો જલદી તે નજદીક ને દૂર,
દોડેછ તેવું લોહી તેનું રંગોમાં પુર;
પણ માલશ તો લોહી આ રંગો અંદર,
જડ થઈને પલ્લું નેપો પથ્થર.

ગુજરાલા દન.

શું નહિ ફરશે પાછા તે મરેલા દન,
 અચપણુમાં કરતા જે મલને મધન ?
 બેલન જ્યારે માહરી પિયાનો પર હાથ
 ચલાવી ગાયનને આપતી જનમ,
 ધીમે ધીમે હલાવી ગાવામાં તન,
 દિલ કરતી મધુર સ્વરથી ગરમ ?

૫

શું નહિ ફરશે પાછા તે મરેલા દન,
 અચપણુમાં કરતા જે મલને મધન ?

ગુજરાત દન.

મા જ્યારે માહરી લઈ સીવવાનું હાથ,
ઘડી ઘડી ફેરવતી મુજ પર ચશમ,
ખરા ખ્યારને ફેંકતી તે માહરી તરફ,
લપેટતી કાઠલાં પર ધીમે રેશમ ?

૧૦

શું નહિ ફરશે પાછા તે મરેલા દન,
બચપણમાં કરતા જે મહને મધન ?
આવતો જ્યારે ઈસકોલથી સાંજને વખત
લેતી મા માહરી એક હેતનું સુખન ?
હુડી ગયો તેને જમાનો સખત,
સુખને ઘસડી જઈને ફેંકી વિપત્ત:

૧૫

શું નહિ ફરશે પાછા તે મરેલા દન,
બચપણમાં કરતા જે મહને મધન ?
જતો જ્યારે ફરવા હું સાંજની વેલા,
નાધલી એક ગાડીમાં થઈને સવાર,
પાસે લંબાયલા એક કિનારા પર,
ચુંટી લેવાં કોડી ને ચક્ષીઓખા ?

૨૦

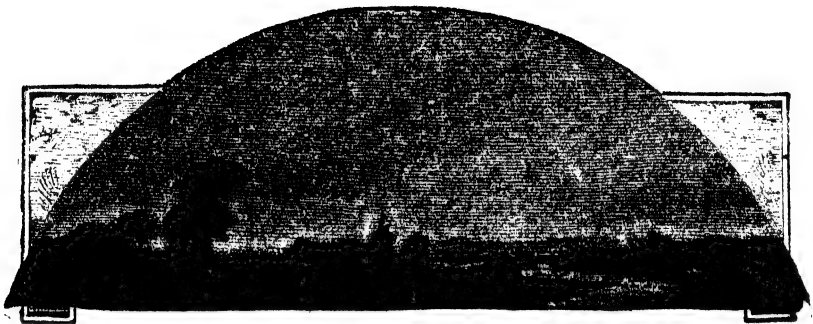
શું નહિ ફરશે પાછા તે મરેલા દન,
બચપણમાં કરતા જે મહને મધન ?
હોંસે જોતો વાર જ્યારે તેહવારોની,
બાવા સાથે જવાને વાડીવંતર ;

૨૫

જોતો જ્યારે સ્વપ્નામાં પતેતીને,
ને વાગતું તે સહવારનું ખુશ વજંતર ? ૩૦

શું નહિ ફરશે પાછા તે મરેલા દન,
અચપણમાં કરતા જે મહને મધન ?
પેહરતો હું કાગજની તોપી જે વાર,
ને સોનેરી માછલીનાં વાસણ અંદર,
તેરવતો જ્યારે હું કાગજનાં વહાન, ૩૫
પતરાંના ખલાસી સુકી અંદર ?

આહ ! નહિ ફરશે પાછા તે મરેલા દન,
અચપણમાં કરતા જે મહને મધન !
પણ યાદ તેની રેહશે હ્યાં જીવતી મોઝુદ,
નહિ ચાલશે વખતની તેની પર લુટ, ૪૦
રેહશે તે મગજમાં જીવતી સદા,
જો તે રેહશે જીવતી તો શાની છે ખુટ ?

એક કવિની મુશકેલીઓ.

એક દિવસ બેઠો હું લખવા કવેત,
 પકડ્યો મુશકેલે વિચારને એક;
 વધ્યો બે લીટીમાં જેવો આગલ,
 આવી મુજ બેહન, હબી ખોલતી વચન;
 ઉડી ગયો ઝટ, માહરાં મનમાંથી બહાર, ૫
 આવેલો મુજ મનનો એમૂલ વિચાર.

બેઠો હું લખવા એક દિવસ કવેત,
 લખી મેં મુશકેલે લીટીઓ ચાર;
 વધારવા ગત્રીછ માહરો આગલ વિચાર,
 વાત કરવા આવ્યો મુજ પિતા તે વાર; ૧૦

એક કવિની મુશકેલીઓ.

ઉજો મુજ મનમાંનો એમલ વિચાર,
નાહડો તે મનમાંથી હુખતીને બહાર.

એકો હું લખવા એક દિવસ કવેત,
વિચારેથી ભયો મેં આખો એક તાવ ;
અદેખદથી મુજ પાસે આવ્યો પવન, ૧૫
હુડી ચાલ્યો માહરો તે એમલો તાવ ;
દોઝો તેની પુકો, પણ આવ્યો ન હાથ,
ગીયો સદાનો તે એમલ વિચાર.

એકો હું લખવા એક દિવસ કવેત,
નેડી દિલ-કભરામાં કલીઓ ચાર ; ૨૦
અધુરો હતો તેમાં પજો વિચાર,
પણ દુખી મુજ દાહડ એવી સખત તે વાર,
હતી કલમ કાગળના તાવ પર સવાર,
પણ લખું શું ? ઉજો મુજ નાદર વિચાર.

એક દિવસ મુજ તને પેડી'તી તાવ, ૨૫
નહિ હતી એસવાની મુજમાં તાકાત ;
મક્કમ કરી મન, એકો લખવાને કાજ,
સરખાવતો વિચારો એકકની સાથ,
પણ એશુદ્ધ થઈ પજો, ન શુદ્ધ કે સકાર,
મેલવી મેં શુદ્ધિ, પણ ઉજો વિચાર. ૩૦

એક કવિની મુશકેલીઓ.

એક દિવસ બેઠો હું લખવા કવેત,
 લખી મેં લીટીઓ પાંચ અને સાત ;
 નહિ હતો વિચારની હેલીનો પાર,
 પણ આવી મુજ મન ઉપર અણચીતી ધાર ;
 ઠોકવા લાગો વિધણાને એવો સુધાર, ૩૫
 ઉડી ગયો મુજ મનનો બેમૂલ વિચાર.

બેઠો હું એક દિવસ લખવા કવેત,
 બાંધી મેં વિચારની દાર ઉપર દાર ;
 આવી ઉભો માલી નિદોષ માહરી પાસ,
 “સાહેબ ! પેલું કીમતી ગોલાળ મુવું આજ !” ૪૦
 “જહાનમ જાએ ગોલાળ !” એમ બોલ્યો શેતાળ,
 પણ મર્યો મુજ મનમાંનો બેમૂલ વિચાર.

બેઠો હું એક દિવસ લખવા કવેત,
 ઉસકેરાયલી હાલતમાં રાતને વખત ;
 ચલ્યો માહરાં મનમાં એક બેમૂલ વિચાર, ૪૫
 નિકલવાને હતો તે થયો તૈયાર ;
 ઉગી એટલે પૂર્વમાં સુફેદ સહવાર,
 થયો ઘર-ઘોંઘાટ, ને ઉજ્યો વિચાર.

અરે ! ન્યારે કફેલ એ બનાવો યાદ,
 થાયછ માહરાં દિલ અંદર ગમતો ઉભાવ ! ૫૦

એક કવિની મુશકેલીઓ.

કરંછ હું અફસોસ, ને માહેતમ, ને રાવ,
પણ આવેછ એક દિવ અંદર એવો વિચાર,
નથી એવું સુખ આ જગતમાં હેયાત,
દુખ જેમાં ભેલ્યું ન કુદરતે સાથ.

ફુલ, પંખી, અને મેહલ.

મેં ઉગાળ્યો ચીની એક ફૂંડાંની માંહે,
પાંચપાંદરો, એકવરો, જંગલી ગોલાખ ;
થયો તે ખાલીને જ્યારે તૈયાર,
કાધી એક બાલકે મોહ્યતની ભૂલ,
ને તોજું તે ડાહલી પર ઉગેલું ફુલ. ૫

મેં પાલ્યું એક પંખેડું પીજરાં અંદર,
પાંખોને ફફડાવી ગાતું હલક,
ભાગા એક સહ્યાથી નિકલ્યું બહાર,
ને બેડું તે પીંજરાંના ડુંગરા ઉપર.
આવી એક એવામાં બીલાડી ભાં,
ને કુદીને મારી એક તે પર તરાપ,
નાખ્યું તે પંખીને નીચે જમીન. ૧૦

સઘરીની પાસે મેં સેક્યું તેને,

કુલ, પંખી, અને મેહલ.

ને હજાર દસ હજાર રીતે લીધી જતન ;
ટોપલીમાં ૩ મેલી મુક્યું તેને, ૧૫
ગરમીથી છવાડવા મરતું બદન.

ઉઘાડી ઉપકારથી તેણે ચશમ,
ને લાંબી એક નજરથી માહરી તરફ
મોકલ્યો તેણે એક છેલ્લો આભાર,
ને પછી આંખો તેણે વીચી લીધી, ૨૦
ને લાંબું એક ડચકલું ખાતાંને વાર,
તે પામ્યું મરણ.—તે મરતો દેખાવ,
નરમ તેની સેવટની કાકલુદી સાથ,
હજી માહરી આંખોમાં રહ્યો છે યાદ.

ઉઘાડ્યો મેં હવામાં મેહલ એક યુલંદ, ૨૫
આરકાં, ને યુરજ, ને ગુંબજો સાથ ;
દીધા તેને સૂત્રેરી ધાંખાના ટેક,
ને દેવાલના કોલામાં ગોખલા રચી,
મેલાવ્યાં પથ્થરનાં પુતલાં બેમૂલ ;
જમીનોને મખમલમાં ઢાંકી લીધી, ૩૦
ને તારા ને તીલીથી શોભીત કીધી.
તૈયાર ને સંપૂર્ણ થયો તે મેહલ,
કે થયો એક વીજલીનો તે પર ચમકાર,
ને આરિયો^૧ તે મેહલ તેણે પડતાંને વાર.
એવી રીતે કુલ, અને પંખી, ને મેહલ, ૩૫
આવ્યો એ ત્રણુડોનો ધરતી પર અંત.

૧ ખાલ્લો.

માશુકી યાદ.

જે દખ્ખામાં પડીછે માહરી માશુક,
 જોતાં તેની યોગમ ને ચાહરો દશા,
 પાહડની કદજો પર નાલિયેરીઓ,
 ઝુંકી ઝુંકી બોલેછે તેણીનું નામ.
 જે રસ્તા પર લેતી તે મુજસે લતાર, ૫
 તે રસ્તાની બાજુ પર આંબાઓ, ડાહર^૧

૧ ડાહલ.

માશુકી યાદ.

કાદડીને ઉભેલા હારેકટાર,
પવન સાથ બબડીને, કરેછે યાદ,
તે ઓરતનું નામ ; સામેને પાલક,
નાશુક તેના પગોની હેઠે જે ઘાસ ૧૦
દયાતાં હતાં, તે ઘાસો તમામ,
આજે કેવાં થયાંછે, તેના વગર,
બિનલેહજતી, સુકાં, ને નયલી હાલત,
દેખાવમાં અતંગ ; ખોતાં જીવત,
નરિયાં તે ઘાસોએ, જાતિ લીલાસ ૧૫
તજીને, પેહજો છે તન પર પીલાસ.

દરિયાના એક કોરા વિષે.

ક્રિયા મહાસાગરનું તલિયું હશે,
કે પાકીને તું તેમાં બન્યું હશે ?
થયાં હશે તું પરથી વેપારી વહાન
કંઈ સેકડો પસાર ; જો મોજની હેઠ,
રેતીઓની રચકણમાં, તાહફે બદન, ૫
પામ્યું આએ તીપકીનું રંગીત પહેરન,
તે મોજમાં કાણ જાણે કેટલાં મનખ,
ભાગેલાં વહાનમાંથી પડતાં હેલ,

દરિયાના એક કોરા વિષે.

તે દીઠા હશે ; દરિયાની ધોર—
માં પડતાં તે મનુષના પછાડથી, ૧૦
કદાચ તાહરાં તન ઉપર પડતી અછાત
તેં સોસી હશે. આ બાજુનો ભાગ,
(જે ભાગીને તુંજ તનથી પડ્યો જુદો,
સાગરને તલિયે રખડતો હશે,—
અસંપૂર્ણું છે, જેની હાજરી વગર, ૧૫
ઘટમ તાહરો લીસો, ને સુહમારં તન,)
કદાચ તે મરતાં મનુષની અછાત—
થીજ ભાગો હશે ; અથવા તો કોઈ
કિનારા પર મોઝથી ઘસડઈ જતો,
અફડતે પથરામાં પડતો જુદો, ૨૦
રેતીઓમાં અહિં તહિં રખડતો હશે.
કદાચ કોઈ આલકે, તેને કિનાર,
સૂર્ય-કિરણોમાં ચલકતો જોઈ,
ઉંચકી તેને જમીનથી લીધો હશે ;
લાવી તેને મોહઅતથી પોતાને ધેર, ૨૫
સંભાલ ને જતનથી, જહાંગીરની પર,
રમકડાંમાં બાંધીને મેલ્યો હશે ;
ચાલતા રાહદારીના પગની હેઠલ,
વિઘનમાંથી છુટીને, આલકને હાથ,
સુખી હાલે તે જઈને પડ્યો હશે. ૩૦
નહિ તેના કાનમાં સાગરનો ગગડાટ,
કે નહિ તેનાં પાંસાંમાં મોઝની છોલ ;
નહિ તે પર દબાતા માછલીના હોટ,

દરિયાના એક કોરા વિષે.

કે બેડીની પેર તે પર જીકરાતી લીલ.
દુનિયાદારી તજી, તે, નીરાંતે જઈ, ૩૫
ખુણાંમાં બેઠાછે સુખ્યારો થઈ ;
પશ્ચોછ તેની પદવીમાં કેવો ફરક,
ને હેતથી લેવાયછ તેની કેવી સંભાલ,
કે ઝડપથી કોઈ તેને લેવા થકી,
લંબાવે હાથ, કે શું છે એ ચીજ, ૪૦
તો રખે તેના સાંધાને પોંદાયે ખલલ,
ધરે એવી બાલક તે જીગરમાં બીક,
ને સંભાલીને તેને લેવા થકી,
કરે બોલાં દિલથી કચવડને અરજ.

મારે ધાંટની લોખંડી જીભલી પોકાર,
 કર વેહતા વખતનો કંઈ તું વિચાર ;
 ગયો વખત ગયો, ને આવતો વખત—
 ખી જવાનો એમ ; તું, તે પર આધાર
 રાખીને, ના કરતો ફેાકટમાં લાડ.

૫

લાડમાં ઉછલતો તું કરશે જો ઢીલ,
 તો ઉછલતો જશે તું પાસેથી તે ;
 જશે, ને પછી તું ધરવા જશે,
 તો ધર્યો ધરાયો નહિ હાથમાં રેહશે,
 અછાત મારી તુથી તે સરકી જશે.

૧૦

વેહતો વખત.

હાલ વાગા નવ, અને કલાક પધી,
દસના ટકોરાની મલશે ખખર;
અટકાવ્યો વખત અટકતો નથી,
સડસડાટ ચાલેછ તે ધાસ્તી વગર,
હથેલપાથલ કરતો ખેદેહશત વધી.

૧૫

સોનેરી મેહલો, ને હીરાનાં તાજ,
પીરોજ્જી તખ્તો, ને ઉંચા મિનાર,
પથ્થરથી પાંધેલા ગુંબજો ગોલ,
પાલડોમાં કોતરેલા ભારી આકાર,
જેર તેનાં આગલ, થઈ પડેછ નાચાર.

૨૦

મેહલો છે ચમરી ગિરદ તેની પાસ,
ખેમાલમ કરે તે તેમને તારાજ;
કરે ધીમી બાજીથી શેહરોના નાશ,
શેલી નાખી શેહનશાહો ગરદનકરાજ,
મસ્તક પર ધરનારા સોનેરી તાજ.

૨૫

લીધો યજ્ઞદેવદનો એક ડગલાએ જાન,^૧
સિકંદરની વાલી શરાબમાં મોહકાણુ;
ફરેદુનને માથે ધુન્ધાવ્યું તોફાન,

૧ એવું કહે છે કે શાહનશાહ યજ્ઞદેવદનું ખુન એક રતન જડીત
ડગલાએ મેલવવા ખાતર કરવામાં આવ્યું હતું.

વેહતો વખત.

પલમાં લીધો વાહલા બેઠાનો પ્રાણ,
મરાયો ભાઈઓથી એરચ જવાન. ૩૦

રેશમમાં રમતી રાણીઓને તે,
જોડા વગર કાંટા પર નાહસતી કરે ;
કુલદને ઉચકાયલી મગરૂરીમાં,
કાદવમાં ગુહણુપુર નમતી કરે,
ને ખોર જેવાં આંસુથી રડતી કરે. ૩૫

અલોટતી નરમ ખીછાનાં ઉપર,
નહિ મલે તેમને એક ફાટી આદર ;
હતી જેમની કાચલીઓ પૈસાથી તર,
બિક્ષાનો પૈસો પડે તે અંદર ;
ઉંઘાડું ભટકે, તાજ-પેલરેલું સર. ૪૦

કરતી જે તખત પર બેસી હોકમ,
બિખ માગે, પથ્થર પર બેસીને, તે ;
દોલત ગણાએ તેની, એક લુખ્ખો દિરમ,
ખાદીનાં ગળવાંમાં દોડતો હરદમ,
ઘડી જાએ અહિં, તો ઘડી પેલી ગમ. ૪૫

ખાતી જે સોનાની રકાખીમાં,
ને પીતી જે બિલોરી જામમાં શરાબ,

વેહતો વખત.

કાઠલીમાં થાએ તેનાં ભોજનનો વગ,
મેજ તેની ગંધાતી જમીન ખરાબ,
ને ગદ્દુ પાણી તેનો રંગીન શરાબ. ૫૦

દીદા મેં ગયરૂઓ ખીલતા ધણા,
—રાખતા જે છાતીને ઉંચે તરી,
સોનેરી મુંડાંની લાકડીઓ લઇ,
ફરતા મગરૂરીમાં લેહકો કરી—
થયલા સલામ કરતા વાંકા વલી. ૫૫

સાગરમાં સૂર્યના ડુબવા વખત,
લોકોને દેખાડવા બપકો ને તોર,
પોશાક પર શુભાવતા જેઓ અપોર,
છતરી લઇ બગલ રખડતા થયા,
ઝપાટામાં ટચાકી દાહડા ગયા. ૬૦

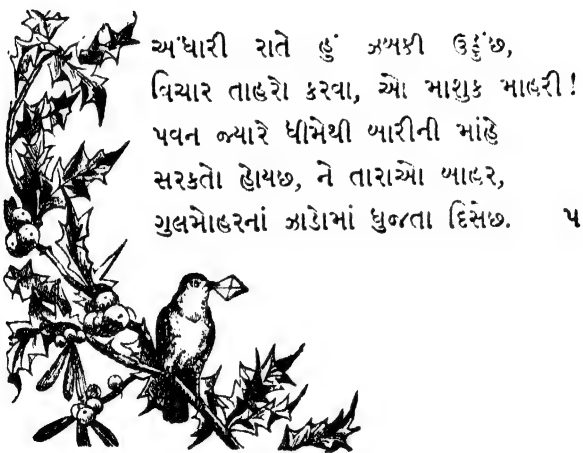
માહરા મિતરને.

નમાવ્યું તેં તાહરું ચાલાક કપાલ,
કે દાખું હું તે ઉપર હેતનું ચુખન;
ચુમી, ચુમી, ચુમ્યો, મેં તેનો જિહાવ,
ને હાથોના ઘેરાવમાં લીધું બદન. ૪

દોઝો તે વેલા મગજમાં વિચાર,
કે આહ ! એ સુખ નહિ રેહશે સદા !
દિવસના ગોલાનાં દોડતાં ફિરણ
પેરે તે થવાનું અંતે વેદા ! ૮

ખીક માહરી અંતે એ પડી ખરી,
ખાખ પેરે ગઈ તાહરી દોસ્તી દોડી,
વાદલ પેરે વિખરણે નાખુદ તે થઈ,
માયાનો બંધ તુંએ નાખ્યો તોડી. ૧૨

માહરી માશુક.

માહરી માથુક.

મલસકું થતાં હું આશાની માંહે,
મેલાપ તાહરો કરવા, ઓ માથુક માહરી !
આરીથી સામેનાં ઝાડોમાં બેઊંઝ,
કે તેઓની ઝાલોમાં તાહરો આકાર,
ઘાસોમાં સરકતો આવેછ કે નહિ. ૧૦

અપોરે સુરજ, મધ્યાનમાં આવી,
પેવસ થતી ગરમીથી, ધરતીનું દિલ
અલતું કરેછ; પણ અલતું જે અહિં,
અણુદીક આંખે જગરમાં, ઝમકતું છે,
અલતાં છે તે આગલ ધરતીનાં રદ. ૧૫

ખભાં તાહરાં નાગાં પર ઝુમાતા યાલ-
ની કીમ્મત નથી; તુંજ પોહલાં કપાલ
પર મોતી ને માણુકના કીમતી બગાવ-
ની શી છે અગત ? સિણુગાર વગર,
તું શોભેછ એવી કે સિણુગાર છે રદ. ૨૦

દરેક તાહરા યાલોના શોભીતા વલ-
માં મોતીઓ પોકાં, પણ મોતી વગર
શોભા આપે તે, તેવી શોભા અમૂલ
તે આપવાના નહિ; તે સોનેરી તાર
પર સૂર્ય રમે, એજ મોહટો સણુગાર. ૨૫

માહરી માયુક.

વાહું તાહરી કાંડી પર સૂત્રેરી વીટ ?
અબધડી નિકલ અએ ઘાટકી વિચાર !
શુ અદેખું સૂતું તે સોહામણો ભાગ
ઢાંકીને, માહરેથી તેની શોભા
અણુદીઠ કરે ? ના ! નહિ બને ! ૩૦

તે દાહડે તું ગાતી'તી ધાસોમાં ગીત ;
સરોવરની છાતી પર થઈ તે પસાર
આવ્યું માહરે કાન ; તે મિટ્ટો હલક
ધુજેછ માહરા કાનોમાં અસાર તલક,
છે કાનોને તે જેવું જીવાનને મધ. ૩૫

પવિત્ર છે થયહું આ સામેતું ધાસ,
કારણ તાહરા નાજુક ને સોહામણા પગ
પગાછે સાં ; કુલમાં ગરક,
સુખી થઈને ઊભીછ, તે શુલમોહરી ગહલ,
જે સાથે કાલે તું અથડીને ગઈ. ૪૦

સોસાયું તું વગર આ માહરું તન,
 અરજ પર અરજ કીધી તુંને, પણ
 તું આવવાનો નહિ. ખેર ! તાહરી ખૂશી !
 પણ હઈગંનો દખ તુંને ખાશે ચુસી ;
 ચુસી તુંને કરશે એવો તો દુખી, ૫
 કે પટકાઈને રડશે તું પોકો મુકી,
 ને અતે તું સમજી થશે પશેમાન,
 કે નાહકમાં લીધો તેં માહરો પરાણ.
 નસેસલાર આવશે ઉચકવા મહને,
 ખાશે ત્યારે જીવ તાહરો બખી તહને ; ૧૦
 સુસ્ત તાહરો પ્યાર ત્યારે તેજ થશે,
 દયા સાથ બેલઈ તુંથી રડઈ જશે,
 ને ચાહશે તું મલવા મહને તે ધડી,
 પણ ગયલી તક જગતમાં કોણને જડી,
 કે તે તુંને જડે ? હજુખી સમજ, ૧૫
 ને કરી નાખ જુદાઈને ચીરી રંગેરજ.

પ્યારનો પોકાર.

૧

કરું જેમ વિચાર હું દિલમાં બેલદ,
 કે પ્યારને ન આપું કદીખી મચક,
 તેમ તેમ તે માહરી પર પોતાની જડ
 મજામુતીથી ઘાલીને, માહરું મગજ
 બેમગજ કરેછ; સમજતું રાજ,
 પ્યારના રાહ્યોડી હાથ પર તારાજ !
 અભાગ્યો હું રહું, પ્યારનો મોહતાજ,
 છુપાણમાં બલું એજ તેનો એલાજ;
 જમીન પર નાખું હું માહરી ચશમ,
 જમીને પ્યાર જોઈને જલવું ભરમ;

૫

૧૦

પ્યારનો પોકાર.

પ્યાલમાંજ કરું તુંજ સુરત પેદા,
ગમગીન થઈ ફરતો ફરું હું સદા ;
ગમગીની એવીજમાં મેલવું મગ્નલ,
ધિકારેછ મહતે, પણ એ તું-સન્ન !

૨

બલતા ચેરાગ સાથે અધારી રાત, ૧૫
તુંને ને તુંનેજ હું કરુંછું યાદ.
એધ્યાનીમાં, લોકોથી મલતી સલામ
પાછી વાલવાનીથી ન રેહતી ફામ.
રોકાઈ તાહરા પ્યારમાં હું એવો તમામ,
કે ગણકારું ન, ખીલતો કુદરત-દમામ. ૨૦
ફોકટમાં, મોગ્નતું રેલતું પાણી
જીંખાય દિનારા પર, ઘાંટું તાણી ;
પ્યારથી જુમાયલી આ માહરી નજર
રોકાવા નહિ માગતી તેની ઉપર ;
કાન માહરા નહિ આપે કોહું તેને, ૨૫
બુદ્ધિ માહરી બોલે કે “ શોધું તુંને ! ”
આંખ અને કાન બંધે મસલત કરી,
જેએ ન, સાંભલે ન, મોગ્નને જરી.

૩

કાલે, હું ગમગીન ને શિકસ્તે લાલ,
તેબલ પર બેસીને, કુટતો કપાલ. ૩૦

ચોપડીમાં ઘટવા, હું; તાહરી જુદાઈ,
 ફેરવતો પાનાં, ને જોતો ઉંધાઈ;
 થયો એવો તું—પ્યારે હું લાએલાજ,
 કે કરે મુજ પુસ્તકો ઉંધાઈ ખરબાદ,
 પણ નહિ કરું તેમનો હું કરો એલાજ, ૩૫
 લુટવા દેઉં તેઓને એલમનું રાજ.
 વાંચવાને કરતો હું ઘણી કોશેષ,
 પણ ફત્તેહમંદ નહિ ઉતરતી તે રેશ.
 વિચારો ગયલા ભમવા તાહરી પાસ,
 વાંચતો પણ કરતા વાંચેલાંનો નાશ. ૪૦
 ટેરવતો એક વિચાર મુશ્કેલીએ,
 તો ઠરે શું તેટલાં તે રખસત લીએ.

૪

બેહન માહરી બાગમાંથી લાવી ગોલાખ,
 તે પાંદરીઓ ઉઠાવી આતશી રંગ—
 માં ખીલીને પાંચરતો ચોમેર સુગંધ. ૪૫
 ભીંજાયલો દવ અંદર હસતો હતો,
 પણ એ તેની ચહડતીનો ખીલતો વખત,
 જુજ વારમાં ઝુમીને, નમતો થયો;
 રતાસી પાંદરીઓ, કાલાસ પર જઈ,
 ચીમરઈ સુકધને વાંકી વલી ગઈ. ૫૦
 ના ધાર તું માહરો પ્યાર એની સમાન,
 કે ખીલી, ને પમરી, ને કરમઈ સુકાએ.

ધ્યારનો પોકાર.

પેમાન તેતું રેહશે તું સંગ જાવેદાન,
વખત ન તોડશે જહનુની તે તાન;
મક્રમ માહરો ધ્યાર છે એવો ઓસ્તવાર, ૫૫
કે રસ્તાખેજ લગીજુ તે રેહશે ટટાર.

૫

સામેના પર્વત પર ઉગતી કહલાર,
દબઈને ધસાતી પગની હેદલ,
જીગરથી કાહડતી સુગંધને ઉપર,
જીલમની સામે દેખાડતી મરવત. ૬૦
ધારતો હું ત્યારે કે એવીજ મિસાલ,
તાહરી સખતાઈથી માહરું જીગર,
કચડાતું કાગળના તાવો ઉપર,
લીટીમાં ધસડાતું, આપેછ સુગંધ.
ધસારાને નમતી ગરીબડી કહલાર, ૬૫
જીલમને ખંખેરતી હડી ઉપર,
વેર લેવા બદલે પાંચરતી સુગંધ.
કચડ તાહરે ગમે તેમ માહરું જીગર,
પણ સુખડનાં ઝાડ પેરે ધાની બદલ,
સુવાસજ આપશે જખમી તેતું દલ. ૭૦

જાંઘ.

આ તનના તંબોરામાં તાનસનનું શુર
 થાયછ પેદા, તાલરી ગેરલાજરી અંદર,
 જે અણુદીકું થાયછ એટલું મસ્તીમાં પુર,
 કે તન બીલને ધુજેછ તે ધુજરી અંદર. ૪

નાલની ને મોલટી આ બદનની રગ,
 ગમ-દેવના ખૂની જીવમની અંદર,
 ભાગી ડુડ્યો થઈ થઈછ રજેરજ,
 ખોઈ બેઠું તન સેતમથી સખર. ૮

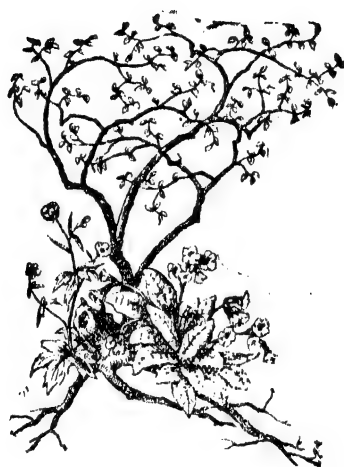
જુદાઈ.

આ આંખોના ગોખલામાં રોશનીનું નર,
 બિનમિત્ર-મેલાપે, ઝુકતું બેઠુંછ ;
 તેજ આગલું તેમાંથી નાહકુંછે દૂર,
 ને જંગલીપણું ત્યાં હસતું પેઠુંછ. ૧૨

આ માયાના બેવડા બાલો દરેક,
 જોઈ મહને બેઠેલો ગમમાં ચક્રચુર,
 ઉખડી ખરી પડેછ મુલમાંથી છેક,
 ને આગલી દોસ્તીને નાખેછે દૂર. ૧૬

આ હાથોખી વેરછને પડ્યાછે સુસ્ત,
 ને નમાવે દલગીરી બોળએ સર ;
 છે ગુણનાં મીઠાગરાં ધીલાં ધપચ,
 તન થયુંછ બલતું, ને ધુમતુ ઇગર. ૨૦

પાહડની બાજુ ઉપર ઉગેલાં

એક ફુલને વિષે.

કાંટાઓ ને ઝેહરી પાલાઓની માંહે
 નથી તાહરું કામ ; છોડી આ વન
 તું આવ માહરી સાથ, કે તાહરું જાદન,
 રંગીત જે સાંહદા પર ઊગેલું છે,
 તે સાંહદાની સાથે હું માહરે ચમન,

૫

પાહડની બાજુ ઉપર ઉગેલાં એક ફુલને વિષે.

રંગીત બીજાં ફુલોના ક્યારાની માંહે,
એવડા ખૂબસૂરતીથી બમણું શોભાઉં.
એખલું અટુલું તું પાહડની કલણ,
ઝાંખા ધુમ્મસો ને ફુકતા પવન—
માં ગુમાવી દેય તાહરો એમૂલ સુગંધ,
તે યાને એહતર કે તું માહરી સાથ,
આવીને શોભાવે માહરો ચમત.

૧૦

એક બાલક વિષે.^૧

સૂરત તાલરી જોતાં તું વિસરૂં મુજ ગમ,
 પગલાં નાખેછ દમામમાં કેવાં તું નરમ !
 મારેછે નિરાંતથી તું નિદ્રાંથી દમ.
 (અરે ! શાકર કેટલી બધી ! થશેની કરમ ?)
 નથી સાંતવા પડતા તહને બેઠો કે ભરમ, ૫
 હમણા તો તું નિરાંતપણે નાહનપણમાં રમ.
 (દાણો ખોસેછ નાકમાં ! ઓ ! માથું કુટું ધમ !)
 કોઈ પણ વાતની હાલ તો નથી તહને શરમ,
 “છગન મધન દમ મારેછે,” દીઠીછ દુનિયા કમ,
 કમ દીઠીછે તેની રીતિ, રમ ! છોકરા રમ ! ૧૦

૧ તોમસ હુદની “A Parental Ode to My Son” વાંચવા
 ઉપરથી સુહજેલી.

એક બાલક વિષે.

(અરરર! ખજો વાલ્યો ડિંધો, એનું તો એજ કામ,
કેવી મજેલની ચોપડી ખરાબ થઈ તમામ!)
એ ઘડી થર ધાલ્યો બેસતાં થાએ તહને ચટપટ,
સંભાલવાનું તુંને યાર ઘણું રે બીકટ!
ન બોલે જુદ બોલ તું, બોલનારો તું સત, ૧૫
દિલ તાહરું સુધું એવું વિના કીન કપટ,
હોએ તાહરે હૈડે જેવું તેવું આપે મત,
બીજાંનાં કામકાજની નહિ તહને ખટપટ.
(અરે! ઉઘાણું પાંજરું, ઉઝો ઓએ પોપટ!)
ઘોડો કરવા લાકડી પર હમણા તુંજ વખત, ૨૦
વખત તાહરો આવેછે જોવા જગ-વિપત્ત.
(ચેડાં કાહડેછ એ ઘણાં, દોડી અહિંથી તહિં,
માએછ એને મોકલી દેવો, નહિ લખાતું કંઈ.)

જે ખૂબસૂરત ચામડીમાં

નથી ખુબી.

જે ખૂબસૂરત ચામડીમાં નથી ખૂબી,
તે હું તાહરી કાલી ચામડીમાં જોઉં છું;
જે ખૂબસૂરતી ખૂબસૂરત ચેહરે નથી,
તે હું તાહરા બદસૂરત ચેહરામાં જોઈશ. ૪

હું તુંને ચાહું છું તેવો સખુનની માંહે,
પ્યાર કોઈને કોઈએ ન કહ્યો હશે;
હું તુંને ચાહું છું તેવા ચાહને કદી,
જીગરમાં નહિ કોઈએ ધર્યો હશે. ૮

જે ખૂબસૂરત ચામડીમાં નથી ખુબી.

દેખઇ મહને તું ખરી દૂરથી પરી,
જોયો જ્યારે મેં તાહરો પરથમ આકાર,
હોએ જાણે આકાશથી આવતી સહવાર,
ઉતરતી નખરાંમાં ધરતીને દાર. ૧૨

જાણતો ન હું તાહરી ખૂબી છે શું,
પણ આટલી તો છે મહને ચોકસ ખબર,
કે ઉગશે આ દુનિયામાં જ્યાંતક સુરજ,
જોશે ન તું જેવી નારી સુદર. ૧૬

ગુજરાલી માય.

—o—o—o—o—o—

બેહસ્તમાંથી કતરીને પાછી તું આવ,
 ઓ માહરી વાહલી હેતવંતી માદર !
 સટકેલાં સુખને તું પાછું લ્યાં લાવ,
 ઘેરી લેઈ મહને તું હાથની અંદર.

૪

કિરણ પેરે દોડતી ને સરતી તું આવ,
 ઓ માહરી વાહલી હેતવંતી માદર !

ગુજરેલી માય.

ફિક્કો ને સુકો તું જો મુજ દેખાવ,
ને કર તેને ચુ'મીથી પાછો તું તર. ૮

બેહસ્તમાંથી ઉતરીને પાછી તું આવ,
ઓ માહરી વાહલી હેતવંતી માદર !
સામે થઈ તાહરી મેં કીધો અન્યાવ,
પણ પસતાઉં છું હવે તો હું ખરેખર. ૧૨

બેહસ્તમાંથી ઉતરીને પાછી તું આવ,
ઓ માહરી વાહલી હેતવંતી માદર !
મરતાં હું કરું છું તાહરો અફસોસ,
પણ જીવતાં મેં નહિ જુજી તાહરી કદર. ૧૬

કદર ખાતી માહરી તું સરકતી આવ,
ઓ માહરી વાહલી હેતવંતી માદર !
નરમ હાથમાં માશીને લેતી તું આવ,
ને દાટી દે દુખને એક ચુ'મી અંદર. ૨૦

હસતી ને રમતી તું માયાલુ આવ,
ઓ માહરી વાહલી હેતવંતી માદર !
માતાના પ્યારથી બખ્શ મહને માફ,
ગુસ્સો તો નહિજ ફેંકે તાહરી નજર. ૨૪

ગુજરેલી માય.

“ બેહશ્તમાંથી પાછી તું ઉતરીને આવ ”

કાંઈ લગણુ બોલશ એમ રહી ફેકટ ?

ગઈ તે તો ગઈ તું ન આવશે ફરી,

ચાહરમની આમદાદે ચુમશ તું—પગ. ૨૮

ચુમશ, ને ચુમશ, ને ચુમ્યા કરશ,

બિલતો ચુમીઓસે આંસુઓ ગોલ,

જ્યાં તલક અખસશે તું મલને માફ,

ને ઉંચકી લઈ ઓચરશે માયાના બોલ. ૩૨

ગુસ્સો, એક ઓરતનો.

ફેરવ્યો ચેહરો તેણે પાછલી તરફ,
 એક આંચકાની સાથ ; તે આંચકાની સાથ
 તુટું તેના કાન ઊપર ચોકડું તરત,
 ને દોરથી સરકીને ઊઠાવાઅંધ
 સરિયાં, તેની ગરદન સુહમારી ને સાફ, ૫
 બે મોતીઓ પાક, તેજસ્વી ને સાફ ;
 ઊછલતાં તે મોતી, જમીનની ઉપર,
 બેવા કે લેવા નહિ બીમી તે રહી ;
 સંકેતેલાં ભવાંમાં ધિક્કારને લઈ,
 સરકતી, હણુકતી, સાંથી ચાલી ગઈ. ૧૦

પરબલનો પાહડ.^૧

ઉજડ ને વેરાન તાહરા કાંઠા ઉપર,
કેહછે કે ભુતો, ને પરીયાં, ને જીન,
સોહામણા આકાશેમાં ચાંદાની હેઠ,
સૂત્રેરી સિતારેને છાતી પર લઈ,
તોડેછ તેના તારોથી દિલકશ વચન. પ
તુંજ નાકાં પર આવ્યોછે ચોહરા જે પાટ,
ત્યાં આવીને વક્ષાંમાં એકઠાં મલી,
સાંકલ પેરે એકકસે જોડાતાં જઈ,

૧ આ પાહડ માથેરાનની પડોશમાં આવેલા છે.

પરબલનો પાહડ.

હસી હસી નાચીને પાછાં ચહડેછ
તુંજ. બરડા ઉપર.

પચ્છમ-દશા,

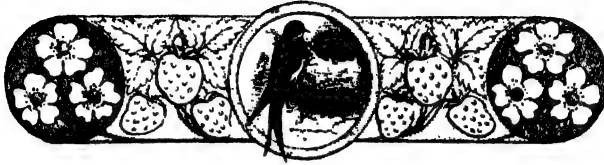
૧૦

ઉતરતી જોયછ તેઓ ચાંદાની રથ,
હવર્થ મારગમાંથી જતી સ્વરગ.
ઉડી તેઓ જાયછ તે ચાંદાની પુક,
ને જોયછ જ્યારે પનવેલનો આવતો દરિયાવ,
પાંખરીઓ વલગીને બનેની જોડ-
માં ગુથેલો હોએ જાણે કુલોનો હાર,
તેમ લાંબી એક-લીટીમાં હીલતાં દેખઈ,
પાક તેનાં પાણીમાં ભીજવા જાયછ;
ને તમામ તે પાણીની રૂપેરી ચીન
પર બગલસે બગલમાં તરતાં દેખાયછ.

૧૫

૨૦

પક્ષીનો એક માલો.

પાતરાંઓના એક લીલા ઝુમખાની માંહે,
નાધલી એક ચક્ષીનો માલો હતો,
ચલકતાં હતાં તેમાં ઈંડાંઓ ત્રણ,
સરખી સૂરતનાં ને પૂર્ણ-બદન.

૪

એક છોકરો તે રસ્તેથી થતાં પસાર,
બરફ જેવાં તે ઈંડાં જેતાંને વાર,
ચહોલો તે માલે, ને લંબાવી હાથ,
ઊંચકવા ગયો તે ઈંડાંઓ ત્રણ.

૮

જે ચક્ષીની હતી તે ઈંડાં મિરાસ,
તે ચક્ષીએ માર્યો એક દુખનો પોકાર;

પક્ષીના એક માલો.

સચો એવાંમાં તે છોકરાનો પગ,
છીંડાં વગર પજો તે ઊધે મસ્તક. ૧૨

પેટો તેનાં મસ્તકમાં ચણિયાલો પાલન,
લીધો તેણે તરત તે છોકરાનો જન ;
ગરીબડી તે ચણીને કરવા મધન,
લીધો રમે એક જીવ, ને બચાવ્યા ત્રણ. ૧૬

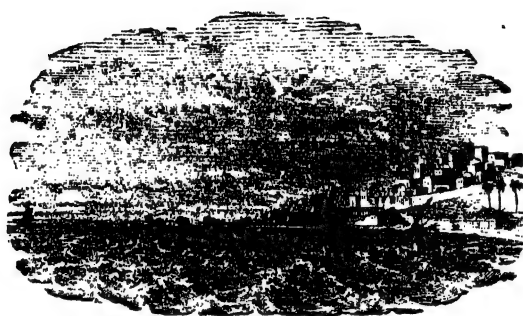

ખ્યાલો પંથરાતા અખુટ ને અનંત,
 લાવે સમજનો બેશુદ્ધિમાં અંત,
 ધરે જ્યારે દલ માહરૂં ભૂમી પર રાહ,
 તવાયલું, દબાયલું, સુકાયલું, તપ્પાહ,
 તાહરા મેલાપ વના ભાગ્ય ખંડેર, ૫
 ગમના કરારિયાને રેહવાતું ઘેર;
 કાહડે જ્યાં વણી તે હાય બિપર હાય,
 વિપત્તનાં પડો એકક પર બંધાએ;
 રે! તલવલતો જીવ માહરો તેમાં ગુંથાએ,
 છુટવા તે માગે પણ વધતો ફસાએ; ૧૦
 ગમ માહરા જીવગને દંખીને ખાએ,
 લોહી માહરૂં બિપસાતાં મગજ પર ધાએ,
 અંધારામાં ગુમ થતી ચીજો દેખાએ;

જુદાઇ.

દુખ જ્યારે માલશં એટલું વધી જાયે,
કે દુખથી દુખ મહને જરી ન થાયે, ૧૫
ને આશ્વતની હારોની હદ પુરી થાયે.
અંતે આશા આપે મદદનો હાથ,
અણચીતી ઊગી તે નાખે ઝલકાટ;
મટી જાયે તેથી, બદ દુખોની રાત,
દિસે દુરમાં સુખ, બેઠું સપુરી સાથ. ૨૦

માહરી દુનિયા.

દુનિયાના લોકો દુનિયામાં ફરી,
 નવી નવી ચીજોથી પામેછે રીઝ ;
 પણ તું છે માહરી તો દુનિયા ખરી,
 છે જ્યાં જોવા જોગ ઘણીએક ચીજ. ૪

છેઈ જ્યાં હમેશનો હું મુસાફર,
 કારણ તાહરાં બદનની જમીન ઊપર,

માહરી દુનિયા.

મન માહરું બમવા ન કરતું કસર,
કલ્પીત રીતે અહન ઘસડી અંદર. ૮

જોડીંછું જ્યાં હું, એક ખુણાં બિપર,
ગાલોનાં ખીલતાં ગોલાઓ રંગીન,
નિર્મલ બે આંખોના ચશ્મા આગલ,
સોજેરી કરતાં તુંજ તનની જમીન. ૧૨

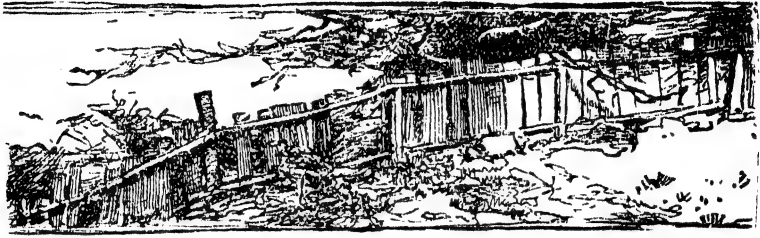
દોસ્તની મીઠી ચુંમી.

તનનાં દરેક ખુણાંમાં, માથાંથી પગ સુધી,
આણીમેરથી પેલીમેર, બધી જગ બેશક,
કોણ ખુશાલી પાંચરે, ધકધકતી કરી રગ ?
દોસ્તની મીઠી ચુંમી.

અમર આકાશી સુખને, એક લેહજની અંદર,
પંદરગણાં બેરથી, થોડી જગાની ઉપર,
કોણ એકઠું મેલવીને, ધીમે મોઢલે અંતર ?
દોસ્તની મીઠી ચુંમી.

સરસ પોશાકો પડતા મેલી, ગલ્યાં વાનાં છોડી,
મગજની ગાડીની માંહે, તુરંગ-હારો બેડી,
શું લેવાને માહરી ઈચ્છા, ધસી ધમધમ દોડી ?
દોસ્તની મીઠી ચુંમી.

૧ છગર.

એક આપખુદ રાજ વિષે.

ગલાં ભયડી ખૂનો કીધાં, કીધાં કરતુક કાલાં,
 ભલાં કામમાં ફાંચડ નાખી, બાંધ્યાં મકર-જાલાં ;
 જોડસાથી જીન્દગી વેચી, તોજાં મરવત-તાલાં,
 બદ હવસની અમથી સુકવ્યાં સુખનાં નાલાં ;
 થડ સધલું તો ભશમ કીધું, દિસેછ અમહાં ગાહલાં, પ
 દગધમરી લીસોત્રીથી દમામ દેતાં ઢાલાં ;
 લોભી ઇચ્છાને તાબે થતાં, પાયાં ઝેહરનાં પ્યાલાં,
 ટુંકમાં, અનેક રીતનાં કીધાં તુંએ કાલાં ઘોલાં ;
 પણ વિચાર કીધો તુંએ કંઈ, કે મરતી વેલા દુખડાં
 આવી પુગશે તાહરી તરફ, મોહટે પગલે વેહલાં । ૧૦

એક મિતરને લખેલી.

ઘડી જે માહરા તપકામાં પડીછ,
થશે જ્યારે તન જનના છુટા છેડા,
ખોલ ત્યારે કરશે તું માહરો વિચાર,
તપકાની આંસુ એક માહરી પર તું ? ૪

જવશ જ્યારે ધેઆન ઊપર દખખામાં હું,
જોડેલે હાથ, અને ભાગેલે પગ,
ખોલ ત્યારે કરશે તું માહરો વિચાર,
તપકાની આંસુ એક માહરી પર તું ? ૮

થશે જ્યારે ધેઆન માહરી દખખે અણુદીઠ,
ત્યારે તું માહરી પર ફેરવતો પીઠ,

એક મિતરને લખેલી.

ફકટ એક મોહખતતું આંસુ નરમ,
ઓલ! માહરી ઉપર તું નાખશે કે નહિ? ૧૨

દખમે બંગાર માહરાં હાડકાં લેશે,
પણુ યાદ તાહરી નહિ તેઓ લુટી લેશે;
અમ્મર છે જીવ માહરો જીવતો સદા,
યાદ તાહરી ધરવા અખડ ને અખુટ. ૧૬

દુનિયાના પાપથી હું દોજખમાં જશ,
યા ભલઈનાં કામોથી બહેસ્તી થવશ,
ગમે છાં જવશ, પણુ યાદીને હું,
તાહરા વિચારથી, નહિ ખાલી કરશ. ૨૦

દોજખના દોર વચ્ચે અમૃત પીવશ,
છે તાહરા વિચારમાં એટલું કબ્બત,
(જો મેહરનાં તરાજવાંમાં માહરું સવાળ,
ચીનવદના પુલ ઊપર, કમતર થશે.) ૨૪

બેહસ્તનાં મકાનમાં હું દોજખ જોવશ,
નહિ-તાહરા-વિચારમાં એટલું કબ્બત,
(જો મેહરના સૂત્રેરી કાંટા અંદર,
સવાળ માહરું પાપ ઊપર ચહડતું થશે.) ૨૮

લુઈ ફેન્કનાં એક ચિતર વિષે.

લુખ્યાં કેનવાસની તેં સુઝી સપાટ
 પર પાજોછે એવો એક બેમૂલ ચિતાર,
 ઘાસ, અને પાહડ, અને ધુમ્મસો, તેં
 ચિતાર્યાછે એવાતો જોઈતી જગે,
 વાદલોને આખ્યાછ તેં એવા ઉભસ, ૫
 છાંયદાઓ નાખીને તું એ પેદાર
 ઉગાડીછે પીછીથી એવી અનખ,
 કે ખૂબી તાહરી યુજીને માહરી નજર,
 બેમૂલ તાહરાં ચિતર પર ભમતી સદા,

લુધ ફ્રેન્કનાં એક ચિતર વિષે.

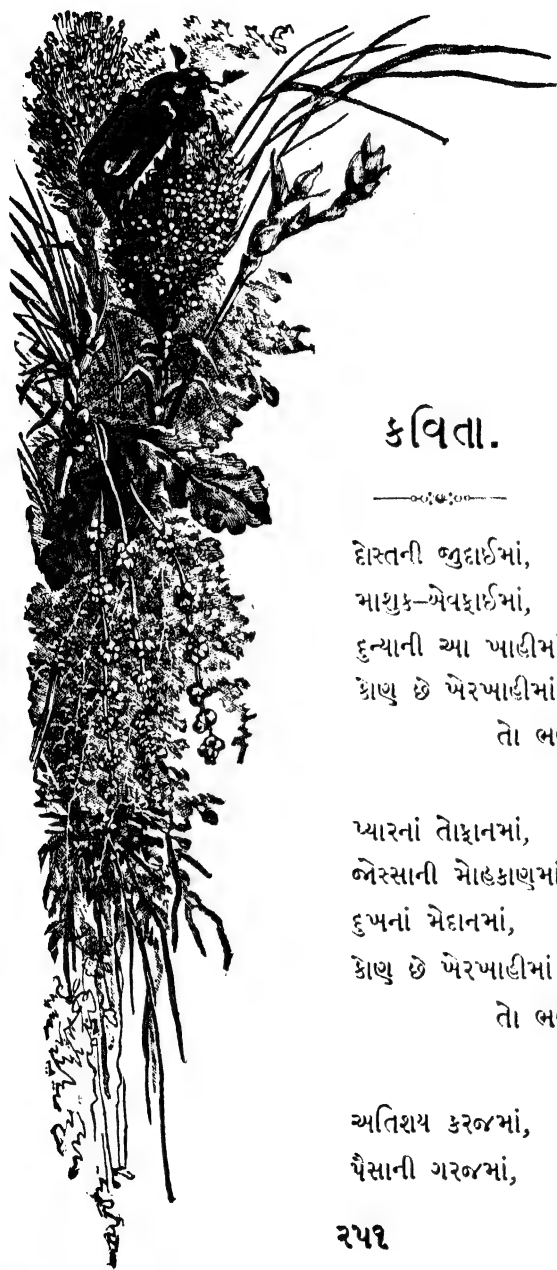
સુખ જે કીધુંછ તુ'એ તેમાં પેદા, ૧૦
 તે ભોગવતી બનેછ તુ' પર શીદા.
 તોડી લાવી જમીનના તુકડાઓ તે',
 જાણે આએ કેનવાસની સપાટ ઉપર,
 સરસ રીતે ગોઠવીને મેલેલા હોએ,
 વાદલોને તે' જાણે ધસડીને ત્યાં, ૧૫
 ખડકો ને પાહડો પર ઝુમતાં કરી,
 થોખાવેલાં હોએ, તેમ આ ચિતર,
 સંપૂર્ણ આકારમાં શામેલ એવું,
 કે એથી સરસ ખીજું ચિતર કેવું ?

સર જમશેદજી.

જેમ પ્રસારે પવન, ફુલ-સુગંધ અતિ હાંસે,
તેમ પાંથરી તેં એવી દયા મયા ચોપાસે,
કે દુખ, ડર, સેતમ, દહે થયાં તેને વાસે,
ને ચીથડેલાલ ગરીબ, હેબત ખાતી, નાહસે;
જે બિતરમાં જીવ લઈને નાહસી, દોળખમાં જઈ કાંપે,
અંધારી જ્યાં રાજ કરેછે, સૃષ્ટિને છોક નાંકે.

કવિતા.

દોસ્તની જુદાઈમાં,
માથુક-ખેવફાઈમાં,
દુન્યાની આ ખાલીમાં,
કોણ છે ખેરખાલીમાં ?
તો ભલી કવિતા.

પ્યારનાં તોફાનમાં,
જોરસાની મોહકાણુમાં,
દુખનાં મેદાનમાં,
કોણ છે ખેરખાલીમાં ?
તો ભલી કવિતા.

અતિશય કરજમાં,
પૈસાની ગરજમાં,

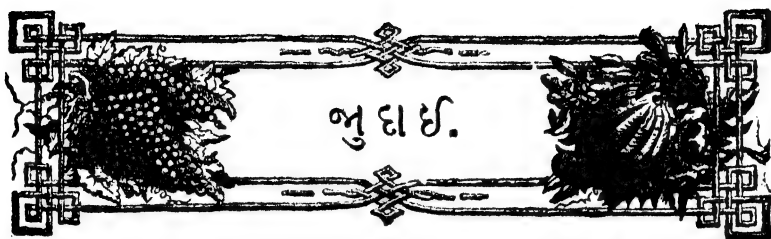
કવિતા.

તુરંગની તરકમાં,
કોણ છે ખેરખાહીમાં ?
તો ભલી કવિતા.

ધરના કંકાસમાં,
ગમના કાલાસમાં,
તત્ત્વ મનના નાશમાં,
કોણ છે ખેરખાહીમાં ?
તો ભલી કવિતા.

શુનાહની તોજ્જેશમાં,
દુઃખ તેમજ એશમાં,
સર્વ દેશે દેશમાં,
કોણ છે ખેરખાહીમાં ?
તો ભલી કવિતા.

દસકત હોયછ કાગળ પર કાલા બલ્લક,
 પણ ઝલકતાં જહવેરની રાખેછ અસર;
 તેમ કાલાં તુંજ બદનનાં ભિત્તર અંદર
 મહને બહુ નેક શુણા આવેછ નજર.
 ઓ જગરમાં સમાયલા માહરા આધાર! ૫
 તેં મહને કહેલુંછે આગલ એક વાર,
 કે યંત્ર એક છે તાહરા ઓરડા અંદર,
 મધુર રાગો વજડેછ તું તેની પર.
 થાઉં કેવો ખૂશી જો વાલી પરવર
 બનાવી દેય મહને તે વજંતર! ૧૦
 કારણુ, સારે તો તાહરા સંગની અંદર
 નેક તાહરી દોસ્તીમાં રેહું બેઢિકર.
 જુદાઈની માલુ ભારી ખુરી અગન,
 જલાવે નહિ સારે, તન અને મન.
 ધપકતી છાતીથી કોઈ દન એકાંત, ૧૫

જુદાઈ.

જુદાઈ તાહરી જખરીમાં બનુંછું શાંત ;
 ને વિચારની આંખોથી મનનાં વેરાન-
 માં ધ્યાનને અધીરઈથી આપી જોડવાન,
 શોધી કાઢી તુંને હું જોઉંછ એકદમ,
 કે પામુંછું સારે હું નવોજ જનમ ; ૨૦
 ને પ્યારભર્યા મીઠા લેહજતદાર સખુન,
 દોસ્તીનાં તોખમથી જનમેલાં યુન,
 જોઉંછ તાહરા હોટોથી નિકલતાં બહાર,
 મધુરસ વાણીથી આપતાં કરાર.
 થોડોએક વખત એમ જનયછ કે વલી ૨૫
 જૂદી ઢપ પર ધક માલડે જનયછે ઢલી ;
 ને વિચારુંછ તુંને ઉભેલો નજદાક,
 ધમકા ને ધાંધલથી દેખાડતો ખીલક ;
 “ એવજા થયો ! ” એમ જોશથી બોલી,
 બોલ બોલતો એકંકા તોલી તોલી. ૩૦
 પણ હું સારે તે તાહરી ધમકા બધી,
 હેતથી તું સામે જોઈ જતો ખમી ;
 ને મેલવતો તેમાંથી સુખો અતી,
 કે દીલી થઈ તમામ રગ ઝુમઈ જતી.

દુઝંઝ મુદ્દિતા લેખમાં, વનઅથે વપરાએ,
 ખાડો પુરવા પિંગલનો, વેરાનો દેખાએ;
 રાખદ બ્યારે બીજો કોઈ, મંદ મુદ્દિતે થકી,
 સરલ રીતે આવે નહિ, જનો વગ લ્યાં થાએ;
 લીટી છેડે આવતા લિંદુઓના હો,
 હોલા ફરી નકામા અમસ્થા પુરાએ,
 તેનો ભાઈ તું મલને તો, ખરેખર દેખાએ,
 નોતરં નહિ જે જગે હોએ, લ્યાં પણુ ધુસી જાએ.

તુટેલી દોસ્તી.

અરે ! ભાગ્યવંતો છે પેલો પથ્થર,
 અદેલઈને ઊભોછ તું જેની ઊપર;
 પથ્થરથીખી ગણેછ શું મહને બદતર,
 કે સેકીન તો રહી, પણ એક આડી નજર
 ખી કરવાનો નહિ ? તું મહને કદી ૫
 જે ચાહી નહિ શકે ધિક્કારસે લડી,
 તો બેહતર કે ખંજર લઈ આવ અખ ઘડી,
 ને લે તેને છાતીમાં બોકી જડી,
 કે તરતજ મોહતને હું ચુમી પડી,
 હેરાન નહિ કરીશ હું તુંને કદી. ૧૦
 કેહછે કે રહો મુકતાતને વખત,
 થોડીવાર આવેછ આ નીચલી જગત,

તુટેલી દોસ્તી.

અગર હશે એમ, તો હું તાહરી તરફ
તે વેલા આવીશ, બહુ કરતો ઝડક ;
ઝડક કરતો આવીને વલગીશ તરત ; ૧૫
પછે આવશે જ્યારે જવાનો વખત,
પ્યારને ફરજની એક મોહરી લડત
શરૂ કરીશ ; પણ મોદાઈ કલામ
આગલ નહિ ટકવાનો પ્યારનો દમામ.

વાંદો અને આંબો.

વલગેછે વાંદો આંબાની ઉપર,
 ને ચુસેછે તે તેનાં ભિતરનું લોહી ;
 જોઈ તેનાં પાતરાં ને ફલનો સણુગાર,
 અદેખઈથી કરેછ તે તેને હલાક,
 ચુસી લેયછે તે તેની જીંદગીનો રસ. ૫
 છે બારીક બદનનો પણ જોરમંદ એવો,
 કે નાધલાં એક મુલ વટે આંબાને તે
 સોહરી ને સુકવી ને રીખતો કરી,

વાંદો અને આંખો.

લીલોત્રી તેની તે લેયછે લુટી.

ખૂની વાંદો એ રીતે આંખાનો જીવ

૧૦

એકદરીથી લેયછ; પણ પોતે પછી,

તે આંખાનાં સુકેલાં થડની ઉપર,

હલાકીથી વેરછને પામેછ મરણ.

એવીજ રીતે માણસ, જે કરેછ ભુંડઈ,

ભુંડછને બદલે ન પામતું ભલઈ.

૧૫

ચાંદરણી રોતે એક બાલક.

પિતા ! તું જો પેલો ઝલતો ચંદર,
ચાલ્યેછે જેમ જેમ આ ઝાડી ચંદર,
તેમ આવેછે કેવો તે સાથે ઉપર,
આસ્તે રહી ધસડતો આપણી આગલ !
તે દાહડે આવતો'તો આખો નજર,
આજે તો ભાગોછ તે અરધો અરધ.
જો તોડતો હોએ તો કેવો તોડી લેઉં,
ને ઊછાલીને કફ હું તેસે રમતા !

૫

ચાંદ્રરાણી રાતે એક બાલક.

ચલકતું સિંગ તેનું આવે મુજ હાથ,
તો સવાર બની તે પર, હું રમું તે સાથ. ૧૦
ખરીદિયો મેલામાંથી દાખડો મેં એક,
ત્યાં રમાલે બાંધીને મેલું તેને;
ઘડી ઘડી લેઈ તેને હાથોની માંહે,
ને કડં પાછો તેને બાંધીને બંધ.
આવેછ શાનું એમ તમને ખડખડ હસું, ૧૫
કરશે એમ, જા બા ! તો બોલશ ન હું !

એક પતંગિયું માહરી ઓપડીમાં દબ્બઈ ગયું તે વિષે.

ઘોર થઇ આ પોથી તાહરી ફર્યું તેમાં તું,
 ગરીબ બીચારું તું મરે, ત્યાં હું કંઈ તે શું?
 થોડોજ વાર અગાડી તો, હવામાં ઊડતું, તું;
 ચાલ્યું જતું ઊંચી રાહે, ફડફડ કરતું, તું.
 જે હવામાં વગર બીહકે, દોભું જતું, તું, ૫
 તેજ હવાએ દોડી આવી, જીવતર લીધું, તું;
 કે એજ હવાએ પોથીને જે બંધ ન કાઢી હોત,
 તો આ ધડીએ કચડજી જતું, હું તુને ન જોત.
 એ પ્રમાણે જોતાં તો, હવા ને પોથી બેહુ,
 એક બીજાની સાથે મળ્યાં, ચુસવા તાહરું લહુ. ૧૦

એક પતંગિયું માહારી ચોપડીમાં દબઈ ગયું તે વિષે.

ખુચો દોડી તાહરી પુકે, પાળ કલાક અગાડી,
પકડી તુંને દોરે બાંધી, વિપત્ત તું પર પાડી;
સમજવીને તે પાસેથી, મેં છોડાવી લીધું,
આસ્તે રહીને, ગાંઠ છોડીને, તરત છુટું કીધું;
નરમ હાથે સંભાલીને, તુંને ઊપાડી લીધું, ૧૫
રંગીત તાહરી તીપકીઓમાં, તુંને ઉડતું કીધું,
કે ઉડતું ઉડતું તું પતંગિયું, આ પોથી પર પશું,
આરામ લેવા બેઠું તું, પણ મોહત તુંને લાં જશું.

જુ દા ઈ.

મોહતને મલવા માયું હું, પણ મોહત તો નાહસતું જાએ,
 છાંયો ધરવા જાઈ ખરો, પણ છાંયો કેમ ધરાએ?
 પ્યાર-સમૂદ્રે તોફાનમાં આકુલ વ્યાકુલ થાએ,
 વિચારોના વમલમાં માહરં મન ધસડાએ;
 ધસડાતું તે તેની અંદર ચક્રી ખાતું જાએ, ૫
 ફેર આવે અતિશય તેને, ભાગું ભસ્તું થાએ;
 પણ અદેખો પ્યાર-સમૂદ્ર દુખાડી ન દેય,
 જીવતાં દુખમાં જીવતો રાખે, નહિ ખમાતું રે!
 દોનખ-દુખ છે સાં ખરં, પણ આ જગતમાંખી
 શું કાધાં મેં પાપો હશે કે વેડું પીડા ઘણી? ૧૦
 વેડું પીડા હું ઘણી, વધતી હરદમ રોજ,
 વધારતી નીજ ઓજ પણ ઘટાડતી મુજ ઓજ;

જુદાઈ.

રાત્રે જોઈછું ચંદ્ર તો પોહલો થતો જાએ,
ઉપસી આવતા વિચાર સાથ તે પણ પોહલો થાએ;
પોહલો થતો પ્રકાશમાં ઓછો થતો જાએ, ૧૫
કે સંકોચાતા વિચાર સાથ, તે પણ સંકોચાએ;
બને જ્યારે માદરી આંખો ઝાંખી પાછી તેજ,
કે ઉઠે પાછું મગજમાં નવુંજ રસ્તાબેજ.

ખોટી ફિસ્ત્યારી.

અન્યું તો મેહેલમાં છે રેલવું ભલું,
 નહિ તો કે ઝુપડીની શું છે શરમ?
 અન્યું તો સ્વાદીષ્ટ ભોજન તું જમ,
 નહિ તો કે ખુમલાની શું છે શરમ?
 ખોદા તુંને આપે, ને કરે બે છેલ, ૫
 તો ઓઢાડે તું તાહરાં તન પર રેશમ,
 અગર નહિ તો હીંગડાંનાં કપડાંથી તું
 ઢાંકે બે પોતાનું નાથું બદન,
 તો શું છે મુન્નકો, ને શું છે શરમ?

ખાટી ફિસ્વારી.

શરમ છે તેમાં કે પૈસો ન હોએ ૧૦
 ને કરે તું ફાકટનો દાલો દમામ,
 ફિસ્વારીથી લોકોનું ખેંચે તું ધ્યાન,
 ને સમજે તું તે અંદર પોતાનું માન ;
 મોહટાર્હ નથી તેમાં, છે હલકાર્હ-નિશાન.
 જે મિસાલે પાણીનો પરપોટો એક ૧૫
 દેખાડે પોતાના કમાની રંગ,
 બાલક તે પર એ ઘડી હરખીને જોએ,
 પણ સેવટે થાયછ તેની મોહટાર્હનો ભંગ,
 બ્યારે તે પર પવનની લેલકી ટુંકાયછ,
 તે મિસાલે એ ઘડી લોકોની માંહે, ૨૦
 દેખાડે તું તાહરો ફાકટ દમામ,
 પણ સેવટે જોએ તાહરો ભાગી ભરમ,
 તે થાને બેલતર, જે શામાની માંહેજ,
 નમાની હાલત, તું પામે મરણ !

એક રાણીએ બરબાદ કીધેલું મોતી.

બંધ્યાર તુને કરીને કાટલાંની માંહે,
 આપી તાહરાં બદનને કરવા પૂરણ,
 કુદરતે ગુમાવ્યા સેંકડો જમાન.
 ને તોફાની મોગની હેડે તુંને,
 હજાર દસહજાર ઘણી જતનોથી, ૫
 કમીની હાલતથી માતબર કીધું;
 પણ મૂરખ એક રાણીની મુઠ્ઠીની માંહે
 તું છુકરાયું જઈ, ને જુગોની રંજ,
 એક મીનીતના ઘાંટાથી નહિ હોતી થઈ;
 બેલી નાખ્યું તુંને મિષ્ટ વાનીમાં એક, ૧૦
 ને કપુદ્ધ તે રાણીએ તુંને હંમેશ,
 ધરતીના તખ્તાથી નાખુદ કીધું.

૧ એક કહે છે કે મિસરની રાણી કલોઆપેરાએ પોતાના રૂબી
 આશક એનતની આગલ પોતાના ભપકો બતાવા માટે એક બેચુલ
 મોતીને શરકામાં પાગલાવીને તેની એક વાની બનાવી હતી.

દરિયે કિનારે ગયલો વિચાર.

આએજ જમીન પર જસો વરશની પછી
 કરશે ક્રિયા મરદના પગલાં પસાર ?
 અહિં રેતીનો કિનારો રેલશે મોળુદ,
 કે પુરી મટોડી ને પાયો રચી,
 ઉઠાવશે તે પર કોઈ નાદર મકાન ? ૫
 અહિં દરિયાના મોઝાઓ આવશે ચલડી,
 ને કરશે આએ રેતી પર પોતાનો વાસ,
 કે ધરતીના આંચકાએ ઉડીને લાં,
 ઉંચાં કોઈ મસ્તકનો અણિયાલ પર્વત,
 લાં કરશે મટક ? કોણને ખબર, ૧૦
 કે ઉઠશે આ રેતી પર મનુષ-મકાન,
 કે મચશે લાં લડાઈની ખૂનભરી જંગ ?

તપકીરનો એક સુહરાકો.

માયોં સુહરાકો તપકીરનો એવો
તેણે નાકની અંદર,
કે છીંકથી બેગર થયું, તેનું મગજ :
ને કચવાતું નાક તેનું, ચુસ્સાની સાથ,
ઉછલતું દેખાડે ઉપજતો કોધ.

હું છું જેમ શીશો ને તું છે શરાય,
 શરાય વના શીશાનો નહિ કેયે ઠાગ;
 શરાય સાથે શીશો મંડલીમાં નાચે,
 શરાય વના શીશો જાએ ખુણે ખાંચે;
 ગમ ન લેય દિલથી કદીખી રખસુદ, ૫
 જ્યાં તક આ તનમાં તું-શરાયની ખુટ.
 છે યાદ મહને, એક વેલા, નિશાલની માંહે,
 નીચેનાં વર્ગમાં માર ખાતો સખત;
 કરતો જ્યારે તું મહને મિટ્ટી મદદ,
 નરમી, કે ધાંધલ, કે ધરપચ-હરફ- ૧૦
 થી જેકે તું નહિ કરતો માલરો બચાવ,
 પણ રજતા તુંજ મુખે નેતરના ધાવ;
 પડતો જ્યારે એક ગમથી સખત મહને માર,
 કે ખીછ ગમ આવતો દોડી તુંજ દિદાર;
 એવી રીતથી દોડતો કે નહિ કોઈ જુએ, ૧૫

જુદાઈ.

અણુદીકો આવી ઝટ ધાહ રૂળવે.
સખી તમેહ હોયછે જે નરતું જીગર,
તે નાચારીમાં દૂસેલા લોકો ખાતર,
કરેછે તન, મન, ને ધનથી રગડ,
પણુ રવાંનેખી નહિ પડતી તેની ખબર ; ૨૦
તેમ અણુદીક તું આવે તેમાં શું અજબ,
તું-જેનો ખરી સખાવત કસબ ;
હવઈ તાહરાં એ રીતે આવવાથી, મુજ
જીગરમાં પ્યાર એવો આવતો અચખુચ,
કે મરકટચાં બદનની મુરદાલ નેતર, ૨૫
નહિ કરી શકતી કાંઈ તનમાં અસર.

માહરા મિતરને.

આહ! એકજ વાર મોહ્યતથી જ્ઞે મહને તું,
 ને ખુશાલીમાં દુઅશે આ માહરં જગર;
 રે! એકજ વાર ખોલ એક માયાનો હરક,
 ને નાચી કુદી રેહશે આ માહરં જગર. ૪

હસીને ખોલે તું ખીન્નઓ સાથ,
 ને ખેમાલમ વિંધે આ માહરં જગર;
 રે! મોહ્યતથી આવી એક ખોડી તું લે,
 ને નાચી કુદી રેહશે આ માહરં જગર. ૮

મોહ્યતથી જ્ઞેએ તું એક ટુલની તરક,
 ને ફેંકે નહિ માહરી પર તાહરી નગર,
 આંખ વીચી કાંચ નહિ હું બહુ તે વાર,
 અસંતોષી, દુખી, ખેહાલ, ખેસઅર? ૧૨

ભજન લાયક કોણ?

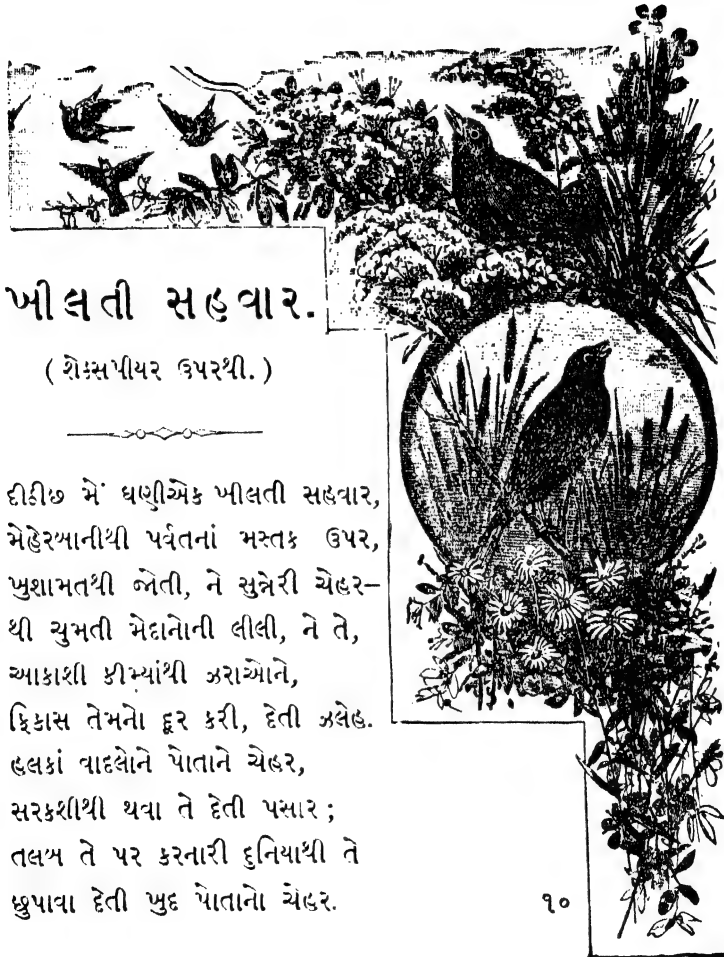
મદદ કરે પડેલાને, હાથ આપી બ્રહ્મડી,
 ભજનું તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 સ્વાર્થ પોતાનો મેલી કરી, પારકા પીડા તાણી,
 ભજનું તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 દયા ખાધી કોઈ તણી, આંખમાં પાણી લાવી, ૫
 ભજનું તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 માતાની સામે ન થયો, તેનાં દુધને ધાવી,
 ભજનું તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 મિત્રતાની છુપી વાતો, રાખી જોણે હાવી,
 ભજનું તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી. ૧૦
 અક્કલની સમશેરે કરી જડ ગુરસાની કાપી,
 ભજનું તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 બદ અદેશો દૂર કરાવ્યો, ખરી બીના બતાવી,
 ભજનું તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.

ભજન લાયક કોણ ?

કીનાની હૈયાતી લીધી, નાખી તેને દાખી, ૧૫
 ભજનુંછ તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 ગરૂરીની બદ કેદથી રાખ્યું સરને ખાલી,
 ભજનુંછ તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 એહરેમનને બંધ કીધો, બદ લોભ પર ફાવી,
 ભજનુંછ તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી. ૨૦
 ધરમના બચાવને માટે જીંદગી જેણે આપી,
 ભજનુંછ તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 વેશ્યાની નિર્લાજરી રીત તરક જેણે કરાવી,
 ભજનુંછ તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 હાથ હલાવ્યા જમીન ખેડવા જમણી ગમ ને ડાવી, ૨૫
 ભજનુંછ તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 ખરૂં ખોટું ખોલી જોવાની જેની પાસે ચાવી,
 ભજનુંછ તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.
 નાત જાતના ફરક વના દયા જેણે વસ્સાવી,
 ભજનુંછ તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી. ૩૦
 બદકારોના બદ ખવાસની વાત જેને ન ભાવી,
 ભજનુંછ તેને ખરાં દિલે, સર મુજ નમાવી.

तरनुभा.

ખીલતી સહવાર.

(શેઝપીયર ઉપરથી.)

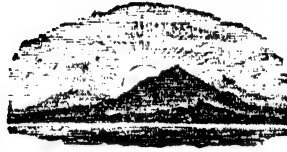
દીલીછ મેં ઘણીએક ખીલતી સહવાર,
મેહેરઆનીથી પર્વતનાં મસ્તક ઉપર,
ખુશામતથી જોતી, ને સુન્નેરી ચેહર-
થી ચુમતી મેદાનોની લીલી, ને તે,
આકાશી કીમ્યાંથી ઝરાઓને,
ફિકાસ તેમનો દૂર કરી, દેતી ઝલેહ.
હલકાં વાદલોને પોતાને ચેહર,
સરકશીથી થવા તે દેતી પસાર;
તલખ તે પર કરનારી દુનિયાથી તે
છુપાવા દેતી ખુદ પોતાનો ચેહર.

૧૦

ખીલતી સહવાર.

આસામશથી થાકેલું પંખેડું લાઈ,
ભીનાસવાલા પોતાના માલાથી ડંચ
ઉડેછે આકાશ અંદર ગાતું યુલંદ ;
નગાડેછ તે સુતેલી આલસુ સહવાર,
૩૫૫૨૧ છાતીથી જેની, સુરજ,
તમામ તેના દમામમાં ઉંચો વધેછ,
મોહટાઈભરી આંખે તે દુનિયાને જોયછ.
સનોખરનાં ઝાડો, ને ટેકડી તમામ,
તેજસ્વી સોનામાં મારેછ દમામ.

૧૫

ધ્યાન વગરનો બંદગી.

(શેક્સપીયર ઉપરથી.)

સખુન માહરા ઉડીને જાયછે ઉપર,
પણ જમીન પર વિચારો માહરા ભમે ;
બિનવિચારના સખુનો આવે શું કામ,
પોંદુએ તે કેઈ રીતે ખોદઈ મકાન ?

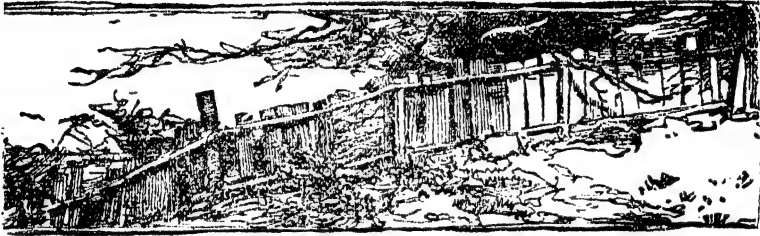

(શેક્સપીયર ઉપરથી.)

ફક્ત એક મીનીતનાં સુખને ખાતર,
 આખું એક અહિંવાયું રડવા થકી,
 કોણ કરશે ક'મુલ ?
 બાલકનું એક નાહતું રમકડું લેઈ,
 હંમેશગી વેચવાને કિયો શખસ,
 હાં એકદિલ થશે ? એક મિટ્ટી દરાખ
 મેલવવા, કોણ આખા વેલાનો નાશ
 કરવાને તત્પર ને રાજી થશે ?
 બિનવકુફ છે કિયો બિખારી હૈયાત,
 જે તાજને અડકવાના લોભને ખાતર,
 પાદશાહની લાકડીનો સોસી જરખ,
 જમીન પર પડવાને રાજી થશે ?

૫

૧૦

બદગોઈ.

(શેક્ષપીયર ઉપરથી.)

બરફ જેવો હશે તું ચોખ્ખો ને પાક,
આઈસ જેવો હશે તું નરો ને સાફ,
પણ બદગોઈના હુમલાથી અચનાર નથી,
કોઈ બહાનું એ આફત ટલનાર નથી.

સંતોષ, એક તાજ.

(શેક્સપીયર ઉપરથી.)

તાજ માહફ ઝેડું છે માહરે જીગર,
નથી તે માહરાં માથાંની ઉપર.
તે ઝલકતા હીરામાં જજું નથી,
તે હિંદી પથરાઓમાં મદયું નથી,
નગરબી તે વલી પડતું નથી.
સંતોષ છે એ માહફ ઝમકતું તસજ,
રાગ્નઓથી ભોગવેછે જેને કદાચ.

પુશામત અને મિત્રાઈ.

(શેક્સપીયર ઉપરથી.)

જે પુશામત કરવાને ખોલે જાણાન,
 મિત્ર મુશકેલીમાં તેને નો જાણુ.
 કામ છે સખુનને ખોલવાનું સેહેલ,
 જે મિસાલે જવનની સુલમારી ગેલ ;
 છાતીમાં રાખ તું આ કોતરી વચન, ૫
 ખરો મિત્ર મલવો બહુ છે કહણુ ;

ખુશામત અને મિત્રાઈ.

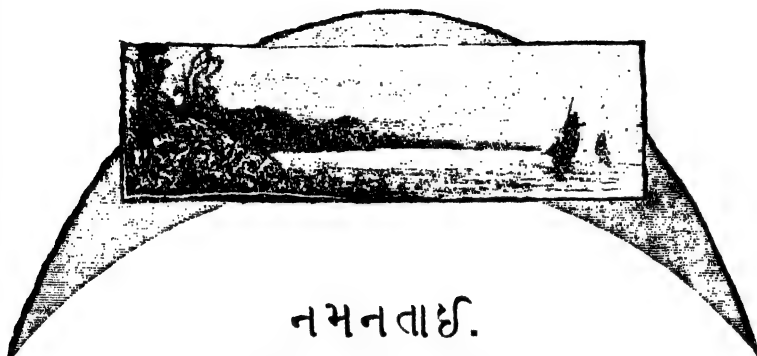
થશે તાહરા લેહનમાં લોકો મિતર, '
 જે હશે તું-કાચલીમાં પૈસો ને જર ;
 પણ દિરમનો દરંગ જે કમતર થશે,
 તો હાજત તાહરી પુરવાને તાહરો મિતર, ૧૦
 દિવાસાથી તું પાસે આવ્યા બદલ,
 મરવતને તજને આધો થશે.
 તું પૈસાથી કરે જે લખલુટ ખરચ,
 તો સખાવતી કેહશે લોક તુંને મરદ ;
 તું બદીમાં પડવાનો કરશે વિચાર, ૧૫
 તો લોક તુંને ડિતારવા થશે તૈયાર ;
 પણ એક વાર નસીબ તાહરી સામે જે થાએ,
 તો દમામ ને મરતખો તાહરો શુમાએ.
 આગલ જે કરતા'તા તાહરી વખાણ,
 તોડે તે દોસ્તીતું તુંથી પેમાન ; ૨૦
 હશે તાહરો મિત્ર જે ખરો ને સાચ,
 રેહશે મુશકેલીમાં તે તાહરી પાસ ;
 દલગીરી જોઈ તાહરી, રડવાનો તે,
 તજ તેં ઊંધ તો તજવાનો તે ;
 ગમ જે તું જીગરથી કરતો હશે, ૨૫
 મિત્ર તાહરો એમ તેમાં ભાગ્યો થશે.
 ખુશામતી દુશમનથી મિત્ર મેહરબાન
 જાણવાની એજ છે ચોકસ નિશાન.

સાહુચેતી.

(શેક્સપીયર ઉપરથી.)

દાખશે જો નાધલી ચીંગારીને તું,
તો જશે ખુન્નઈ;
વધ્યા પછી છોડશે તું નદીઓને,
તો ખુન્નશે નહિ.

નમન તાઈ.

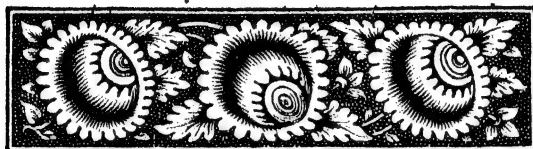
(શેખ સાઅદી ઉપરથી.)

ટીપું એક પાણીનું વાદલની માંહે,
 જ્વેષ હુંદે, ઝુલાતું, દરિયાનું આખ,
 હેખતથી લાગું એમ કરવા વિચાર,
 કે, “અખુટ આ સાગરના મોગ્નની પાસ,
 હું કમીનાં ટીપાંની શી છે બીસાદ; ૫
 અગર પડું હું તે સાગરની માંહે,
 તો બોલવા તે સાગરનાં પેટાં અંદર
 થાયે માહરા ભુંડા ને કમખખત હાલ.
 આકાર માહરો થાયે તેમાં બેલખને ગુમ,
 નિશાન માહરી નહિ રહે; તે પાણીની સાથ ૧૦

નમનતાઈ.

નસલ માહરી ગુમ, નાનુદ માહરી ગત.”
 એટલું કેલતાં તે એવું ધુન્યું કે હેઠ
 પલું, ને કાલુનાં કોટલાંની માંહે
 કીધો તેણે અણચીનો અધારે વગ.
 વેલા તે પર જમાના, ગુર્જા દન, ૧૫
 પુત્ર તેમાં થયું તે આખી રતન;
 જલનો આકાર તથા થયું જલવેર,
 ફર્યું તે પર નવું કાંઈ ખૂબસૂરતી પડ,
 મોહટાઈ તેને મલી, ને શેહનશાહને હાથ
 બેસાણું લોકોએ સૂનાંની સાથ. ૨૦
 આખો રમે લાયકીનો બદલો એ રીત,
 કમીનાં એક ટીપાંને નામવર કીધું.
 નમનતાઈ બે રાખી તે ટીપાંએ તો
 બન્યું તે જલનું એક કીમતી જલવેર.
 હોકયું તેણે નરમીએ નીસ્તીનું આર, ૨૫
 ને હસ્તીનો પાન્યું તે સુંદર આકાર.

બુરું માણસ.

(શેખ સાચદી ઉપરથી.)

સદા નાખે વાદલ જે અમૃતી જલ,
પણુ જિગવાનાં નહિ તેથી નેતરને ફલ;
પુરાની સંગતમાં નો કાહડ વખત,
કે ચત્તર્થનો વાંસો ન આપે શકર.

જતિ ખવાસ.

(શેખ સાગ્વદી ઉપરથી.)

યુદ્ધી સમશેર મેલવે શી રીતે આપ,
 ન્ને સાંધામાં હોએ તેના લોહડું ખરાય ?
 નાલાયક, દેવવાયલો ન થાએ, ઓ દાનાવ !
 તરે દ્રેમ પાણી પર પથ્થરનું નાવ ?
 એકજ છે વરસાદનો મિટ્ટો ખવાસ, ૫
 સરખો તે કિતરેછે સધલી પેદાશ,
 પણ ઉગેછે આગમાં ગુલલાલા રંગીન,
 ને કાંટાઓ ઉગેછે ખારની જમીન.

અખીલ.

(શેખ સાઅદી ઉપરથી.)

જો અખીલની મોરાદ પર આસમાન ફરે,
 નસીબ તેના સખુન પર વાંકું વલે,
 હથેલીમાં હોએ તેની ગંજે કાફન,
 હોએ તેને તાબે આ ધરતી ચોખુણુ,
 કરે અગર જમાનો તેની સેવા, ૫
 પણ નામ તેનું લેવાનું નથી રવા.
 નો કર તું અખીલના માલ પર નજર,
 નામ તેનું નો લે તું જુબાન ઉપર.
 આલમ જોશે તેને ગર અંદગીનો યાર,
 પણ સેવટ તો છે તેનું દોઝખનો ગાર. ૧૦
 હોએ તેની પાસે ગર દોલત ને જર,
 પણ ધક્કા ને મુક્કા છે તેની સરજત.

જુઠઈ.

(શેખ સાચી કિયરથી.)

જુઠઈ ને આપે સુઘેલતી વધઈ,
તે બેહતર છે કરતાંને પેલી સચ્ચઈ,
ને બિઘાવે ફિતો, ને કાનો, લડઈ.

મોહત.

(શેખ સાઅદી ઉપરથી.)

સુતાછ ધણા નામવરો જગની હેલ,
 નિશાન જેમની ન રહી આ ધરતી પર તલ;
 યુદ્ધી તે લાશ, જેને સોંપીછ જમીન,
 ખાધી તેને જમીને એવી તો સાફ,
 કે નામનું એક હાડકુંખી નહિ રેલું હાથ. ૫
 મુઆરક છે નામ નોશેરવાનનું અમ્મર,
 ઈનસાફની બરકતથી તાજું ને તર.
 ધણાએકે આવીને દીડી આ જોહાન,
 પણ મેલવ્યું ન કોઈએ નોશેરી માન.
 અરે ઓ ભાઈ ! કંઈથી નેકી તું કર, ૧૦
 ને જિમ્મરની બપરં તું સતોષ પકડ,
 અગાડી તેની કે ઉઠે પોકાર,
 કે મોહતના હાથ પર તું થયો શેકાર.

ભુંઠ અને ભલઠ.

(શેખ સાચ્ઘી ઉપરથી.)

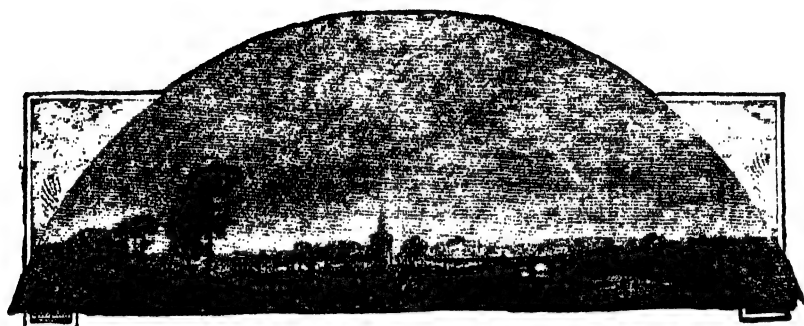
ઉગારતી નહિ સંયુલને ખારની જમીન,
તો ખીજ તેનું તેમાં ગુમાવી નો દે ;
કરવી બદ લોકોની સાથે ભલઠ,
એ છે કરવી નેકની સાથે ભુંઠ.

બાહુરી.

(શેખ સાચ્ચદી ઉપરથી.)

રીત માહરી નથી કે પીહને માહરી,
એ પગ પર નાહસતી, તું પાછલથી જ્નેએ ;
રીત માહરી એ છે કે માહરં આ સર
જ્નેએ તું કપઈ પશુ જમીન ઉપર.

દોરંગી દુનિયા.

(શેખ સાઅદી ઉપરથી.)

નેગાહ કરી જો, આ ગુંબજ ઝરનેગાર,
 કે છે છાપડું જેવું મજબુત બિનઆધાર.
 એ ફરતા આકાશના તાંબુ પર લોચન
 ફેરવીને, જો! તેમાં ચેરાગ રોશન.
 એક છે ચોકીદાર, બીજો કરેછ રાજ, પ
 એક માગેછ દાદ, બીજો મોહતાજે તાજ.
 એક છે દુખી-જીવ, બીજો દોલતમંદ,
 એક પામેછ જીવન, તો બીજો મરણ.

દારંગી દુનિયા.

એક એસે સાદરી,^૧ તો બીજો ખાદી,
 એક પેહરે રેશમ, તો બીજો ખાદી. ૧૦
 એક માગે બિક્ષા, બીજા પાસે જર,
 એકને નહિ મોરાદ, બીજો તેથી તર.
 એક છે નિરોગી, બીજો નાતવાન,
 એક સાલે ખુદો, તો બીજો જવાન.
 એક નેકી કરનાર, બીજો યુનેહગાર, ૧૫
 એક દગો રમનાર, બીજો પહરેજગાર.
 એકને છે ખૂશીના આગમાં બેઠક,
 એકને છે, ગમ હોવે, દુખ ને મેહનત.
 છે એકની પાસે ખળતો મિસ્ત્યાર,
 અચ્ચાનાં નાન સાંડે બીજો ગમખાર. ૨૦
 એકની ખૂશીની મિલ્યપતિ રોશન,
 રોશન દિન, રાત છે, બીજને મન.
 એક છે પ્રજ્ઞપતિ, બીજો પ્રજ્ઞ,
 એક છે ગ્રોહ્દેદાર, તો બીજો ગદા.
 એકને છે ખુશાલી, બીજો ગમખાર, ૨૫
 એકને છે મોરાદ, બીજો તેથી બહાર.
 ખૂશીથી હસેછ એક કુલની મિસાલ,
 તો બીજો મુશકેલીથી કુટેછ કપાલ.
 ખંદગીમાં બાંધી જો એકે કમર,
 તો બીજો કાહડી યુનેહ તમામ ઉમર. ૩૦
 રાત દાહડો એક પાસ છે ખોદાઈ કેતાબ,
 તો બીજો પીઠાંમાં છે થયલો બેતાબ.

^૧ સાદડી.

દારંગી કુનિયા.

એકની નેક ફરદાર ને નેકી પર ભાવ,
ખીન્ને ફન-ફરેખને દર્થે ગરકાવ.
એક છે કાબેલ્યતથી થયલો હુશ્યાર, ૩૫
ખીન્ને છે નાદાન ને નામોશીદાર.
તેજથી છે એક મદાનો ચાલાક,
તો ભુડઈથી છે ખીન્ને આલસુ નાપાક.
એક છે ગુમાસ્તો ખરો એકીનદાર,
ખીન્ને નામે મોહટો, પણ દિયાનતે ખાર. ૪૦

હવ પર આવેલું માણસ.

(શેખ સાઅદી ઉપરથી.)

અનેછ જ્યારે માણસ શિક્ષત ને આજેજ,
જખાન તેની અનેછ લાંબી ને તેજ;
જેમકે ખીલાડી જો હારેલી થાયછ,
તો કુદીને કુતરા પર કીનાથી જાયછ.

ગયલી તક.

(શેખ સાચ્ચદી ઉપરથી.)

ધર્યો હોએ ઝાડે જો તરતનોજ પગ,
 તો મરદ છે એક તેને બાંધેડવા બસ ;
 પણ થોડો વાર રહી તેની જમીનમાં જડ,
 તો સંચોખી તોડવા છે મેખ તેની રદ.
 પથરો એક અટકાવે નાલાંતું મુખ,
 પણ આવી જો પુર, તો તેની સનમુખ,
 બાંધે જો હાથીખી પોતાનું કદ,
 તો વટાવા નહિ પામે તે તેની હદ.

સ્વાર્થ અને અસ્વાર્થ.

(શેખ સાઅદી ઉપરથી.)

અરધું એક નાન ખરો ધરમી ને ખાએ,
તો અરધું ખીજું તેથી પારકાને નાએ.
જીતી લેય શાહ અગર ખડોને સાત,
પણ ઈચ્છે તે ખીજો એક લાવવાને હાથ.

ઉડાઉ અને આશક.

(શેખ સાયદી ઉપરથી.)

ઉડાઉની હથેલીમાં, પૈસો, કરાર
નહિ પામશે, કદી ;
આશકનાં દિલમાં, ધીરજનો વિચાર,
નહિ ટકશે, કદી ;
પાણી, સુરાખવાલી ચારણીની માંહે,
નહિ થોળશે, કદી.

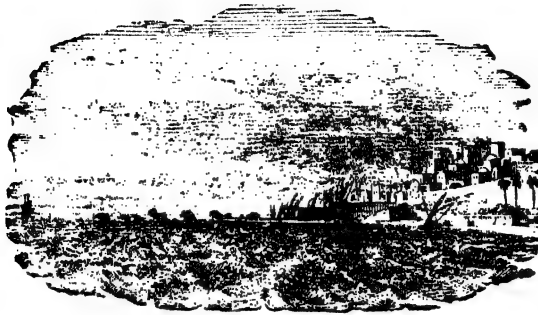

ઘોડું અને ઘઘેડું.

(શેખ સાઅદી ઉપરથી.)

ધરડો ને નખલો હોએ અરબી અરપ,
પણ ગંધર્વનાં ટોલાંથી ચહડતો બેશક
તે ગણાયલોછે.

૧ ઘઘેડા.

દિવસનો અંત.^૧

(લૉન્ગફોલો ઉપરથી.)

આવ્યોછે ધરતી પર દિવસનો અંત,
 ને અધારી ચોમેરથી ફેલાતી નવયજ;
 પડેછ રાતની પાંખમાંથી નેનો કાલાસ,
 ગરૂડ પાખી જે રીતે બેઠતું, હેઠલ,
 સિલા તનથી પીછું એક ખરતું કરે. ૫

ધુન્મસ વચ્ચે ગામડાંનો બલતો ચેરાગ,
 ઝરમર વરસાદની માંહે મારેછ ઝંમક;
 અણુદીદ જગર માલડે દલગીરી માંહે
 તણાતું નવયજ, ને હિચકારો જીવ,
 બેર તેતું તોડવાને છે લાએલાગ. ૧૦

૧ The Day is Done.

દિવસનો અંત.

જે દલગીરી હાલ માહરાં જીગરમાં છે,
તે દલગીરી દુખ મહને દેતી નથી,
ગમગીનીને તેસે છે એટલેજ સંબંધ,
જેટલો છે વરસાદને ધુમ્મસની સાથ.

આવ અને ગા તું કંઈ મધુર વચન ! ૧૫
કવિ-લાયે થયો હોએ જનો જનમ,
જે સેહેલો ને સુતરો, ને વેલતો સરલ,
કાહડે માહરી ગમગીની જીગરથી બહાર,
ને દિવસની રંજેથી કરે છુટકાર.

કોઈ મોહટા કવિનો નહિ જોઈતો વચન, ૨૦
ખુલદ જતી વાણીથી ધુજે ગગન,
કારણ તેનાં ગાયનનું શુરભેર વજન,
મેહનત, મશાકત, ને જેહમત, ને રંજ-
ના ખ્યાલોથી કરેછ ભરપુર માહરૂં મન.

જોષએછ મહને કોઈ સાદો સુતરો વચન, ૨૫
નરમ જેની અસરથી મેલવે આ તન,
જોઈતી આસાએશ, ને સુખ, ને અમન.
વાંચ તેથી તું કોઈ નાધલોજ વચન !
ખુદ જીગરના ઉભરાથી કહાયલો બહાર ;
મિસાલ તેની એ કે જેમ ગરમીની રૂત, ૩૦

દિવસનો અંત.

છોડે વેહતાં વાદલથી પડતો વરસાદ ;
અથવા તો આંખોના પરદાથી બહાર,
નિકલી પડે જે રીતે આંસુની ધાર.

એવા કોઈ કવિનો વાંચજે વચન,
જે રાતની વખતે કોઈ પાહડની કઢણુ, ૩૫
ભિડાડી મગજમાં કવેતની અગન,
અથવા તો દિવસને બલતે વખત,
ખમી જઈ સૂર્યનું કિરણુ સખત,
રંજ અને મેહનતથી લેતો જેહમત,
ઉકલાવે પોતાનાં તનનું રગત, ૪૦
ને મધ જેવી વાણીને આપે જનમ ;
વાણી, જેથી મનુષનાં દુખ્યારાં મન,
તજે ખુદ જીગરનું દુખ ને અગન,
જે મિસાલે બન્દગી કાધા પધી,
સુખી થાયછ માણસનો દુખ્યારો જીવ. ૪૫

પસંદ તેથી કર તું કોઈ એવી કવેત,
દોડે જે પર માણસનું જીગર ને હેત ;
મિહાસથી ગા તેને એવી સરલ,
કે ચલિયાંના રાગ જેવો મધુર હલક,
આપે તેને મિહાસથી વધુ લેહજંત. ૫૦

દાહડો અને રાત.

(લોન્ગફોલો ઉપરથી.)

કાલે મેં દિઠો અપોરની વખત,
ચંદરને જતો આકાશની ઊપર,
દિસે તે વાદલમાં આંખો ને મંદ,
હુએ જાણે બાલકનું કાગળ-પતંગ. ૪

કાલે મેં અપોરના ઘોલે દિવસ,
વાંચ્યો એક કવિનો નાદર વચન,
દેખાયો તે મહને આંખો ને મંદ,
બિનલેહજતી, લુખ્ખો, ને દુખલો બેરંગ. ૮

૧ Daylight and Moonlight.

દાહડો અને રાત.

પણ સેવટે દિવસનું બલતું કિરણ,
પચ્છમની બોરદુમાં પામ્યું મરણ ;
પડી તેની પુદ બપર અધારી રાત,
ને ફેલાયું ધરતી પર શાંતીનું રાજ. ૧૨

તે વખતે ચંદર પુર દમામની સાથ
નિકળ્યો ઉઝે, ને તમામ પેદાશ-
ની લુટી અધારી, ને સોંપ્યો બિજસ,
બદલતો દિવસમાં રાતનો કાલાસ. ૧૬

અને પેલા કવિનો નાદર વચન
ધુબ્યો માલરે કાન જેવો તંબુરનો તાર,
તમામ તેની ખુખી મેં જાણી તે વાર,
બેદ તેનો બોલ્યો, ને કાર્તિ અપાર ૨૦

માહરો પ્યાર.¹

(લૉન્ગફેલ્ડે ઉપરથી.)

હોયછે દરિયામાં મોતીઓ પાક,
 ને આકાશના અંતરમાં તારાની જાત,
 પણ જગરમાં છે માહરાં દિપતો હઈયાત,
 તારા ને મોતીથી ચહડતો મુજ પ્યાર. ૪

મોહટો છે દરિયો ને ખુલ્લું આકાશ,
 પણ તેથી છે મોહટું આ માહરું જગર,

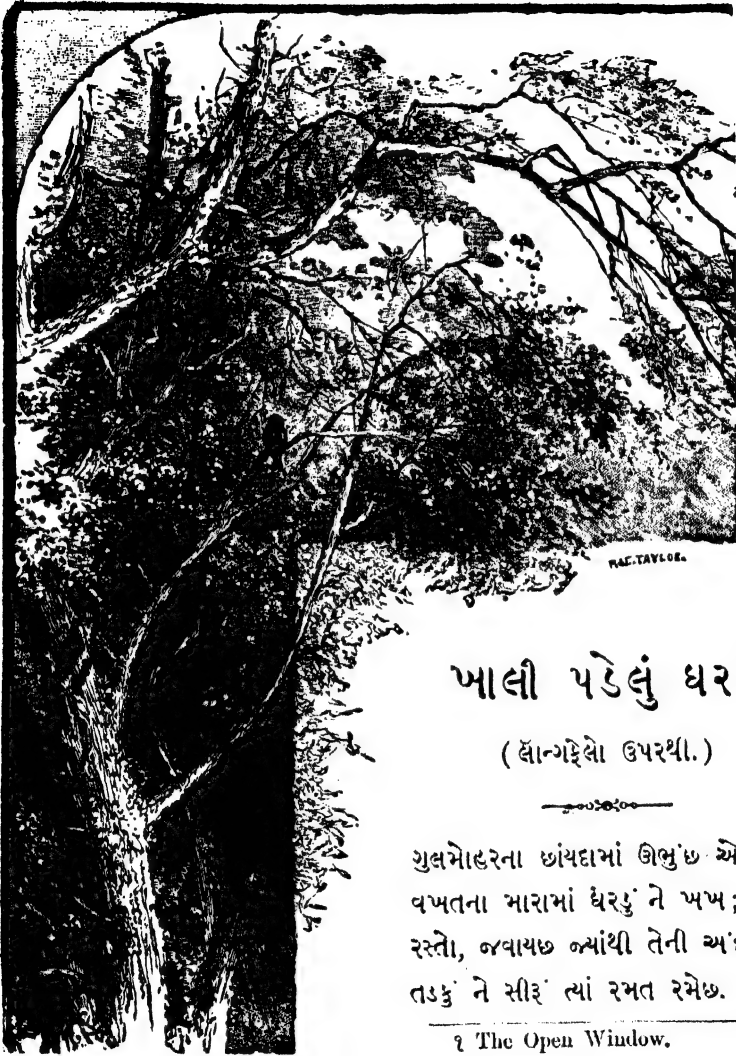
¹ The Sea Hath its Pearls (from the German of Heinrich Heine.)

માહરો પ્યાર.

તારાથી ચલડતો ને મોતીથી પાક,
પ્યાર માહરો આપે ત્યાં બલતો ઊભસ. ૮

માથુક માહરી પ્યારી તું આવ માહરી પાસ,
ને કર માહરાં જીગરમાં તું તાહરો વાસ ;
આએ જીગર, ને દરિયો, ને કંચુ આકાશ,
પ્યાર તાહરો મેલવવા રાખેએ આશ. ૧૨

ખાલી પડેલું ઘર.

(લોન્ગફોર્સ ઉપરથી.)

શુભમોહરના છાંયદામાં ઊભું છ એક ઘર,
વખતના મારામાં ઘરડું ને ખખ;
રસ્તો, જવાયછ જ્યાંથી તેની આંદર,
તડકું ને સીરું ત્યાં રમત રમેછ. ૪

૧ The Open Window.

ખાલી પડેલું ઘર.

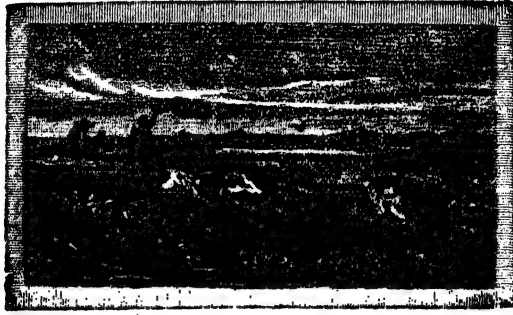
ઉઘડેલી નેઈ તેની ખારીઓ મેં,
હવામાં હીલીને હિંચકા તે ખાઓ,
પણ ખાલકના ચેહરા ને દિસતા હતા,
તે હવે તેમાં નહિ હસતા દેખાઓ. ૮

કુતરો ને ઘરની માંહે પલાયલો છે,
તે ઉભોછે ઉંખરની ઊપર ચાવી,
રસ્તા ઊપર નેયછે તે છોકરાંની વાટ,
છોકરાં ને નહિ હવે ફરશે ફરી. ૧૨

દેખાતાં નહિ તેઓ ગુલમોહરની હેઠ,
સુહનું છે ઘેર તેમની રમત વગર,
છે ગમગીની, દલગીરી, ચુપકાદી, ત્યાં
જુમેલી ચોમેરથી ચાહરો દશા. ૧૬

વલતી ગાલ્લીઓ પર પંખેરા ગાઓ
સદાનું પોતાનું ગાનું મધુર;
પણ ખાલકના મધુર ને મિહા વચન,
થયાછે ઘાસ હુંડે ઘોરમાં દફન. ૨૦

તીર અને ગીત.^૧

(લોન્ગફોર્સ ઉપરથી.)

તીર માર્યો મેં એક હવાની અંદર,
જઈ પહોં ક્યાં તે મહને નહિ ખબર,
કારણ એવો જલદી દોઝો કે નજર
દોડી નહિ શકી તેની બરાબર.

૪

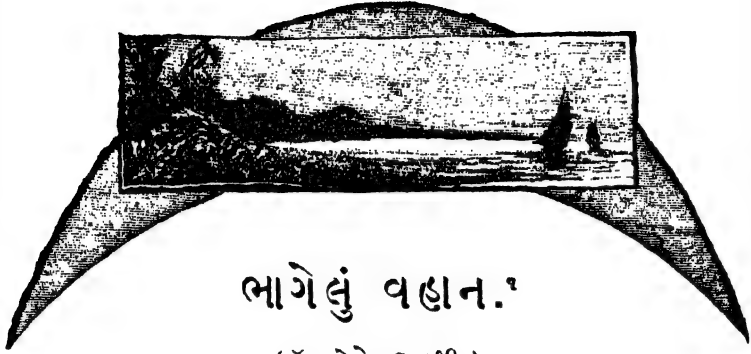
ગીત ગાયું મેં એક હવાની અંદર,
જઈ પહોં ક્યાં તે મહને નહિ ખબર,
કારણ કોણને છે ઉંડી મજામુત નજર
એવી કે તે દોડે ગીત બરાબર.

૮

ધણે ધણે વારે એક પીપલ અંદર,
પાયો મહને તીર પાછો ભાગ્યા વગર;
અને પેહું ગાયન, પ્રથમથી આખર
તક, પાછું પાયું એક દોસ્તને જીગર.

૧૨

^૧ The Arrow and the Song.

ભાગેલું વહાન.^૧

(લૉન્ગફેલો ઉપરથી.)

નિકલ્યું તોફાની સાગર ઊપર,
 દુરની મંજલને માટે એક વહાન;
 માલેક તેમાં હતો, ને છોકરી તેની,
 ઝમકતો દિસે તે પુણ્યમનો ચાંદ.
 નરમ તેનો ગાલ જેવું ખીલતું કમલ, ૫
 કપાલ ઊપર યાલોના પડેલા વલ,
 બલુ તેની આંખ એવી માજરી ને ગોલ,
 માણસ તેને જોતાંમાં બને કુરબાન;
 હતી તે જેવી એક ઊગતી સહવાર,
 ઊજમથી આલમનું કરતી રક્ષણ. ૧૦

^૧ The Wreck of the Hesperus.

ભાગેલું વહાન.

છાતી તેની હતી જેમ પજો અરફ,
ને હોટોમાં ચહડેલો ચણોતી રંગ;
અદન તેનું કાહડે ચોમેરથી સુગંધ,
કપાલ તેનું ઊંચું, ને ચણણ લટક.

ધણી ઊભો વહાન ઊપર મરડે સુકાન, ૧૫
મોહડે હતી મરવત, ને આંખોમાં શાન;
લુચ્છથી અલાહેદો હતો તેનો જાન,
ને ઊભેલો તુતક પર ધીરો ને શાંત,
નરમીથી જેતો તે દરિયાની તાન.
દરિયા ઊપર ધસીને આવતો પવન, ૨૦
આડો તીડો ધુમ્મસ પર ધરતો કદમ,
ઘડી તેને ધસડે તે પચ્છમની ગમ,
તો વહી તેને મોકલે તે પાછો દખ્ખણ.

આખ્યો એક ખલાસી તુતક પર બહાર,
પહડેલ નહિ પણ હતો તે ધરડો કહરેલ, ૨૫
આખ્યો તેણે પોતાનો એવો વિચાર:
“ દિસેછ મહને તોફાનની આવતી એક વીર;
આએ પેલાં સામેનાં બારાંની માંહે
ધસડવું જેઈએછે આપણું આ વહાન;
ભયાનક દેખાવ મહને દિસેછે આએ, ૩૦
ઊતરશે એક જખંડ ને ભારે તોફાન.
શું જોયોતો નહિ તમે રાત્રિનો ચાંદ?

ભાગેલું વહાન.

કેવો હતો તે રાતો લોહીની સમાન !
ચક્કર તેની આસપાસ એક વલયું હતું,
આજે નથી દેખાતી તેની નિશાન.”

૩૫

હસ્યો તે માલેક ને બોલ્યો વચન :—
“ નથી તાલરી ધાસ્તીમાં લેલજો વજન,
છે તાલરાં બેજાંનો ખાલી તે ખ્યાલ,
વગ્નુદ નથી તેમાં.”

ધસ્યો પવન,

ચોમેરથી થંડો ને મારતો પોકાર ; ૪૦
ઊત્તર ને પૂર્વનાં ખુણાંની વચ-
થી આવ્યો તે ઝટ, ને જોમ એક લોહવાડ
થોડે એરણુ ઊપર લોખાંડ જરમ,
તેવી રીતે પજો તે તોફાન-પવન,
જોરમંદ ને સખત એક ધસારાખંદ. ૪૫
અટકી પહુ એક દમ તે ચોંકીને વહાન,
તુટા તેના દોલો ને સડોના ખંદ,
વધ્યું તે બે દગ, પણુ હટ્યું પછી.
ચલજું મોજાઓના હોટો પર શીણુ,
ને ગુસ્સાથી રૂધું તે દરિયાનું જલ. ૫૦
“આવ માલરી દીકરી ! નો હેખત તું ખા,
તોફાન પડશે હેઠું, ને જશે સરલ,
દરિયાની સપાટ પર આપણું આ વહાન.
નો હેખત તું ખા !”

ડગલો તેણે હેઠ

ભાગેલું વહાન.

ગિતારીને ઓઢાઓ છોકરી ગિપર, ૫૫
 સપાટાથી પવનના કીધો બચાવ,
 અને પછે દોરડાંનો કટકો એક લઈ,
 બાંધી તેને તેથી એક પાટિયાંની સાથ.
 “ઓ પિતા! પડેછ માહરે કાને શબ્દ,
 હશે તે મરણનો ગમગીની-ધંટ”. ૬૦
 “દીકરી! તે છે એક ખડક ગિપર,
 ધુમ્મસથી વહાનોના બચાવ થકી,
 બાંધેલો પાણીમાં યુડેલો ઘાંટ;
 નથી તે મરણનો ગમગીની-ધંટ,
 ધાસ્તી તું નો કર ને સખર પકડ.” ૬૫
 “ઓ પિતા! પડેછ માહરા કાનની ગિપર
 તોપોનો નાદ.” “બચાવ થકી,
 ખડક પર ભાગેલું હશે તે વહાન,
 તોપોના મારામાં કરતું પોકાર;
 સાંભલે જો કોઈ તે તોપોના નાદ, ૭૦
 તો મોહતના મારામાં પજાં મનુષ,
 જોખમમાં પડેલા પોતાના જીવ-
 નો મેલવે એલાજ, હશે એ નેમ.”
 “પિતા! માહરી આંખે એક દીપક નજર
 પડેછ, ઓ કેહ મહને! હશે તે શું?” ૭૫
 પણ પિતા તો પામ્યોતો તે પાસ મરણ,
 કાહડી ન શક્યો તે એક પણ વચન.
 સુકાન ગિપર અફડઈ તે પામ્યો હતો,

ભાગેલું વહાન.

સદાની નિંદ્રામાં, પોતાનું મોહત.
 પડતાં બરફ વચ્ચે જ્ઞાનસ-ચેરાગ, ૮૦
 તે પિતાની મુવેલી ઉંઘાડી આંખ
 પર નાખતો'તો પોતાનું ઝાંખું કિરણ.
 જોજ્ઞા તે દીકરીએ પોતાના હાથ,
 મોકલી તે કિરતાર પર બંદગી બુલંદ ;
 ધરમના સાયામાં મેલવું સુખ, ૮૫
 તોજું તેણે આફતનું ચહડેલું જોર.
 તોજ્ઞાન થયું નાબુદ, પણ ભાગેલું વહાન,
 ધસડાતું પાણી પર, આદ્યું નિર્બલ.
 તોજ્ઞાન થયું નાબુદ, પણ કોઈ કોઈ વખત
 આવતો કિનારેથી ઘોંઘાટ અવાજ, ૯૦
 હતો તે દરિયાના મોજનો નાદ,
 અફડાતો કિનારે ખડકની સાથ.
 ધસડાતું વહાન તે ખડક ઉપર
 અફડાયું જઈ, ને મોજને જોર,
 હુયું તમામ તે વહાનપરતું લોક. ૯૫
 ચોંહટું તે વહાન જ્યાં મોજ સુફેદ,
 પીંજેલાં બિન જોવા લાગતા નરમ ;
 પણ સખત ખડક ઉપર બાળુ તેની,
 ગોથો જે રીતે, સિંગડાને જોર,
 વીંધી નાખે જંગલમાં મલતું મનુષ, ૧૦૦
 તેવી રીત વીંધજને હુયું તે વહાન.
 દોલો તેના છુટા, ને તુટેલા સડ,
 હાં હાં પાણી પર તરતા હતા.

ભાગેલું વહાન.

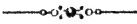
ઝગી બ્યારે દરિયા પર પાછી સહવાર,
મધીમારે નેઈ તે કિનાર ઝપર, ૧૦૫
દયાલુ દિલે, ને દયાલુ આંખ,
પછડાને પડેલી છોડીને એક.
સુકાયું હતું તેની છાતી ડપર,
દરિયાતું જલ, ને આંખો અંદર
સુક્યાંતાં આંસુઓ તેનાં સદા. ૧૦૦
જન તેનો તણને ગયોતો તન,
ને આવ્યોતો આકૃતનો છેડો ને અંત.

કુદરત-દેખાવ.

(લોન્ગફોર્સ ઉપરથી.)

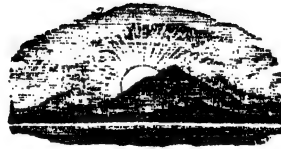

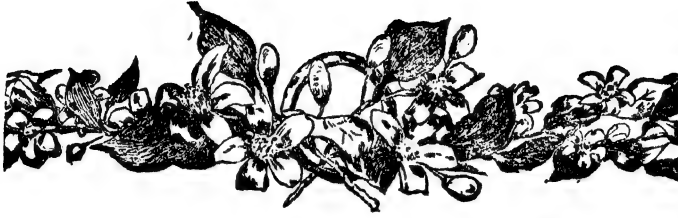
કેવું હતું ખશ, જ્યારે જંગલની માંહે,
લીલાત્રી ચોમેરથી મારતી દીપક;
ધરતો પવન જ્યારે નખલું કદમ,
ને ઝાડોમાં અણુદીઠો થતો ખતમ.
એવા સુખ-વખતમાં ઝાડોની માંહે, પ
હેઠાણમાં ઝુમાતી ઝાહલી ઉપર
પડીને, તે નીચી ઝાહલોની માંહે,
અધારો છાંય, અને તડકાંતો છાપ,
વારાફરતી આવીને એકકની પુઠ,
કરે કેવી જોનારની આખોને છક! ૧૦

૧ Prelude ની પહેલી ચોડી લીલીઆ.

૩૨૧

અથવાતો કેવો તે દિસે દેખાવ,
 ગંભીર, ને ચુપ, અને કરનારો છક,
 જ્યાં સુર્યનાં કિરણો માંડવની માંહે,
 ઊંચાણથી નીચાણ ન આવતાં શકી ;
 અંધારાંમાં જ્યાં કાલાં પાતરાંઓથી ૧૫
 ગુચવણ ભરી હતી એક થયલી વણત,
 દેખાવ જેનો આપે, જેમ વણાયણું હોએ,
 છત્ર એક પાનોતું લાંબુ ને મસ ;
 છાંયો જેની નીચાણમાં મુશકેલીથી,
 અંધાર તે જગામાં, આવતો શકી. ૨૦
 એક જુન્ના જમાનાનાં આડની હેઠલ,
 હું પડીને જોતો તે શોભીત દેખાવ ;
 આડ, જે ઉઠાવી પોતાની ગહલ,
 હીલવી પાતરાંઓ ને થતું ખુશાલ ;
 પોહલાં તે પાતરાંઓ ઉચકીને લાથ, ૨૫
 થોકતાં ખુશાલીમાં એકકની સાથ.

ગામડાંનો લોહવાડ.^૧

(લોન્ગફોર્સ ઉપરથી.)

ફેલાયલાં એક ચેસનતી ઝાડની હેઠલ
 ઊભોછે ગામડાંનો ખડતલ લોહવાડ ;
 છે માતેલું કદ તેનું બોહલું ફરાખ,
 સાંધા છે મજબુત, ને રાહચોડી હાથ.
 મજબુત તેના હાથો પર બેઠેલી નસ ૫
 જેમ લોહડાંના પાત. છે માથાં પર પાલ,
 કાલા, ને સુકા, ને લાંબા એવા,
 હોએ જાણે લોખંડી વલેલા તાર.
 પ્રમાણીક પસેવો છે તેને કપાલ,
 મલતું તે ખાયછે, ને કાલની શીકર ૧૦

^૧ The Village Blacksmith.

ગામડાંનો લોહવાડ.

વસતી નથી તેને ભોલે જીગર.
નથી તેને દુનિયાની તમાહ કશી,
કારણ તે આશીયાલો કાઈનો નથી.

અહવાડિયું એક આવીને થાયછે પસાર,
વલી ખીજું તે પુઠે નવુંજ તૈયાર; ૧૫
પણ સહવારથી સાંજ તેની ભઠ્ઠીનો સાદ
સાંભલશે થતાં તું રસ્તે પસાર.
જોશે તેની ધમણો ડુંકાતી તું,
અને તેના આતશના રોશન અંગાર;
ધમણનાં મુઠાંને હીલવી ને જોર, ૨૦
છે જીવોગમાં કેવો તે મશગુલ સદા !
સાંજનાં સુરજ જ્યારે હેઠો દેખાયછ,
હીલેછ ત્યારે ગાંમડાંનો ઘોંઘાટી ધંટ,
તેજ રીતે સરેરાસ હીલતી દેખાયછ,
ધમણુ તે ડુંકતી આતશ પર પવન. ૨૫

નિશાલેથી બાલકો સાંજને વખત,
ધરે જતાં રસ્તામાં થોખીને જોયછ,
તે મેહનતુ લોહવાડ, તેની ભઠ્ઠીની સાથ;
આહોં તેઓ જોવા તે તાતો દેખાવ,
વલતું ખુશનુમા, તે રાતું લોખંડ, ૩૦
હથોડાના મારામાં કરતું પોકાર.
ગમેછ તેમને સાંભલવા તેનો અવાજ,
અને જોવા ચીંગારી ભઠ્ઠીની પાસ,
ભીડી જતી, જે રીતે સુપડાંની માંહે,

ગામઠાંના લોહવાડ.

પાડે છુટાં છલાંને હીલતો અનાજ, ૩૫
ને નાખે ફેંકી તેને જમીન પર બહાર.

ભેટેછ તે ભક્તિથી ધર્મનું સ્થાન,
ને ધરેછ તે ખોદા પર પોતાનું ધ્યાન ;
લેઈ જાયછ તે દીકરીને પોતાની સાથ,
ને આપેછ તેને ઈશ્વરની ભક્તિનો પાઠ ; ૪૦
ખુશી તે થાયછ જોઈ તેનો દેખાવ,
ને દેખાડેછ તે ગપર જીગરનો ભાવ ;
સાંભલેછ તેની બંદગીનો તીણો અવાજ,
લાગેછ તેને તે તેની ઓરતનો સાદ,
કાઘોછ જેણે બેહસ્ત અંદર પોતાનો વાસ. ૪૫
યાદ તેને આવેછ તે ભલી ઓરત,
આંસુ તેની આંખોમાં ડુટેછ તરત,
ગિયકેછ તે પોતાનો ખરબચડો હાથ,
ને નુછેછ તે આંસુને રડતો લોહવાડ.
ખુશાલી, ગમગીની, ને મેહનતની સાથ, ૫૦
ખતમ કરેછ એ રીત તે જીંદગી લોહવાડ.

ધન ઓ લોહવાડ ! તાહરી મેહનતને ધન !
તે શિખવ્યોછ મહને એક ગતિમ સખક !
તાહરીજ પેરે જીંદગીની ભટ્ટીની પાસ,
ઉઘોગથી શોધશ હું માહફ રજક ; ૫૫
તે ઘોંઘાટી દુનિયાની ઓરણુ ગપર
ધડીશ માહરા વિચાર ને કામો અમર !

સદા સુગંધ અને માહરી માશુક.^૧

(લોન્ગફોલો ઉપરથી.)

ઓ સદા સુગંધ ! ઓ સદા સુગંધ !
કેવો છે તાહરામાં જ્ઞતિલો ગુણ !
હુનાલામાં તું આપે કુલોનો બાહાર,
વલી પાછું શિયાલામાં તેવુંજ તૈયાર !
ઓ સદા સુગંધ ! ઓ સદા સુગંધ !
કેવો છે તાહરામાં જ્ઞતિલો ગુણ ! ૬

ઓ નાજુક નારી ! ઓ નાજુક નારી !
બેવકાઈથી છે કેવી નગુણી તું !
હાલત માહરી સારી જોઈ ચાહ્યો મહને,
ને નબલી મુજ હાલતમાં તજ્યો મહને !

^૧ The Hemlock-Tree

સદા સુગંધ અને માહરી માશુક.

ઓ નાળુક નારી ! ઓ નાળુક નારી !
એવદ્ધાર્થી છે કેવી નચણી તું ! ૧૨

ઓ પંખી અરબોલ ! ઓ પંખી અરબોલ !
ભુંડી તાહરી રીત લીધી માશુકે મુજ !
હુનાલામાં ગાયનનો ખેલેછ તે કંક,
તો વસંતમાં પાછું તે ગાવાનું બંધ !
ઓ પંખી અરબોલ ! ઓ પંખી અરબોલ !
ભુંડી તાહરી રીત લીધી માશુકે મુજ ! ૧૮

ઓ ખેતર-નાલાં ! ઓ ખેતર-નાલાં !
છે તાહરા સરખી મુજ માશુકી રીત !
પડતો છે જ્યાં તક વાદલથી વરસાદ,
પાણી તાહરાં દોડે ને કરેછ આબાદ ;
પણ હુનાલામાં તું પાછું સુકઈ તમામ,
કરેછ તે લીલીને પાછી અરબાદ ! ૨૪
ઓ ખેતર-નાલાં ! ઓ ખેતર-નાલાં !
છે તાહરા સરખી મુજ માશુકી રીત !

સહવાસનું પોહર.*

(બાંગ્લેશો ઉપરથી.)

દરિયામાંથી નિકળ્યો એક દીન પવન,
ને યોલ્યો તે એ રીતના ડુંકતો વચન,
કે “ તજો તમ ધુમ્મસો ધરતી-મહક,
ને આપો મુજ કમીના સેવકને વગા ! ”

દોડી ગયો પવન તે વહાનની તરફ, ૫
ને ડુંક્યા તેના સડ ઉપર એવા હરફ,
કે “ અરે એ તું જતું જલની ઉપર !
ખુશાલીથી કરજો તું તાહરી સફર,
કે હમીએ ધરતી પર બલતી ફજર ! ”

૧. Day-break ની પહલ્લી ઘોડી લીટીઆ.

દોઝો તે પવન જગત પર દરાઝ,
 ને કહ્યું કે “ઑ તમે તમામ પેદાશ !
 ખૂશખૂશીથી કરો ખોદાની સેવાસ,
 કે કુટેછે પૂર્વમાં સૂર્ય-પ્રકાશ !”

૧૦

સાંજનો વખત.^૧

(લોન્ગફોર્સ ઉપરથી.)

આવેછે દિવસનો પચ્છમમાં અંત,
 ને રાત્રી આકાશેથી ઉતરેછ હેલ,
 નદી ઉપર બંધને પજોછ બરફ,
 ને થંબ થઈને પજુંછ તે સુપડીદું જલ. ૪

રાખ-રંગી વાદલથી ઝલકેછે બહાર,
 અંખો ને મદ, રોતો લોહીયાર સુરજ;
 ફિરણ તેનાં, ગામડાંનાં છળ્યાં ઉપર,
 ચોંહટાડેછ કોરો પર સૂન્ના-વરખ. ૮

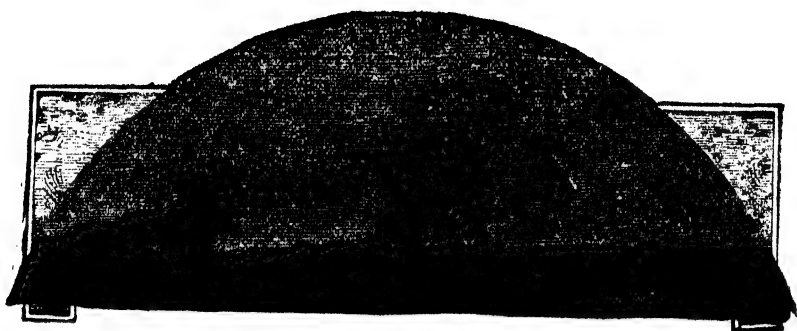
૧. Afternoon in February.

સાંજનો વખત.

મેદાનોનાં મધમાંથી થાયછે પસાર,
કોઇ ગુજરેલાં મનુષની ધીમી પાદસ;
વાગેછે દેવલમાં લોખંડી ઘાંટ,
મુવાં તે મનુષ પર કરતો રડન. ૧૨

તમામ માહરી શક્તિઓ મારેલી સુહન,
અવાજ તેનો સાંભલતાં બનેછે તેજ,
જેમ જેમ તે પાદસનો ધીમો દેખાવ,
ગંભીર ને ચુપકીદો થાયછે પસાર. ૧૬

ઉંઘાયલી માશુક.

(લોન્ગફોલો ઉપરથી.)

બલુ ને ઉંડાં આકાશની અંદર,
 ઓ તમ હુનાલાના તારા રોશન !
 દિવા પેરે અદ્ધર લટકતા અતરંગ,
 કરો તમ સૂન્નેરી રોશનીને કમ !
 કારણ મુજ માશુક હાં સુતેલી છે !
 હાં સુતેલી છે !
 સુતેલી છે !

૫

ઓ તું હુનાલાના ઝલતા ચંદર !
 પશ્ચિમ બણી દેખાતો, પર્વતી પીઠ-
 માં થઈ જા તું ગુમ ! ને રોશનીને તું જ,

ઉંઘાયલી માથુક.

અમસથી ના કર તું ફેકટ બરબાદ!

કારણ મુજ માથુક હાં સુતેલી છે!

૧૦

હાં સુતેલી છે!

સુતેલી છે!

ઓ તું હુનાલામાં દોડતા પવન!

વેલાઓની ઉપર તું અચકાને ધોળ!

કર તારી પાંખોને ફફડતી બંધ,

ને ઘોંઘાટને તજને ચુપકા પકડ!

કારણ મુજ માથુક હાં સુતેલી છે!

૧૫

હાં સુતેલી છે!

સુતેલી છે!

ઓ તું હુનાલાના સ્વપ્ના! ઉતર,

ને કર માલરી માથુકને તું એવી જાણ,

કે હું તેની પડોશમાં રાતને દરમિયાન,

ઉંઘાતી તે માથુકની કફેંછ તપાસ,—

માથુક જે બેફિકર સુતેલી છે!

૨૦

હાં સુતેલી છે!

સુતેલી છે!

છોકરો અને નાલું.

(એક આરમીન્યન ગીતના લૉન્ગફોલોએ કીધેલા
તરજુમા ઉપરથી.)

પાલડી કટણુમાંથી નાલું ધસેછ,
ને વેલતું તે ગામડાંમાં થાયછે પસાર,
છોકરો એક ધોયછ તેમાં પોતાના હાથ,
ને મિહાં ને મધુર તે પાણીની માંહે
ઉભો રહી પુછેછ તે તેને સવાલ :— ૫

“ નાલાં આ મિહાં, ને મધુર, ને થંડ !
આવેછ કિયે ડુંગરથી તાહરું ઝરણુ ? ”
“ હું, પેલો ઊંચો ને થંડો પર્વત,
ઝોલંગીને આઉંછ; ત્યાં થંડું બરફ
છે નવાં પર જુનું, એકક પર જમાવ, ૧૦
પથલતું હુનાલાની ગરમી અંદર. ”

છોકરો અને નાણું.

“નાલાં ઓ મિઠાં, ને મધુર, ને થંડા!
કેઈ નદી પર ધરેછ તું પોતાની રાહ?”
“હું જાઉંછ પેલી નીચાણુની નદી તરફ,
જ્યાં ઉગેછે ડાહલો પર ચંપેલી-ફુલ,
જ્યાં સૂર્યનાં કિરણો, છાંયદાની માંહે
ઉતરીને, વણેછે રૂપાં-વણત.”

“નાલાં ઓ મિઠાં, ને મધુર, ને થંડ !
કેઈ વાડીમાં લેયછ તાહરી સુહમારી વાટ ?”
“હું જાઉંછ પેલી વાડીમાં ખીણની અંદર, ૨૦
ખુલખુલ જ્યાં ડાહલો પર બેસીને ગાયઝ,
(જ્યાં તક કે રાત્રીનો આવેછે અંત)
પ્યારથી ભરપૂર તેનું ગાનું મધુર.”

“નાલાં ઓ મિઠાં, ને મધુર, ને થંડ !
 ધરેછ કિયે ડુંવારે તાહરં કદમ ?” ૨૫
 “હું ધરંછ તે ડુંવારે માહરં કદમ,
 જ્યાં કિનારે નારી જે તુંને પસંદ
 કરેછ, તે આવીને પીએછે જલ ;
 અને જ્યારે તે તેમાં ફેંકેછ નજર,
 મલવા તેને હઠી ચુમેછ તેનો એર,
 પ્રશાલીમાં છલકઈ એક આશકની પેર.” ૩૦

ખ્યારની ફીલસુફી.

(શૈલી ઉપરથી.)

નદીઓમાં ખાલી થાયછ વેહતાં ઝરણુ,
 ને નદીઓ દરિયામાં થઈ જાયછ પસાર,
 આકાશના મધ અંદર ઉડતો પવન,
 મોહ્યતથી બેલાયછે, સાંજ ને સહવાર,
 દુનિયાની ચીજો કંઈ સેંકડોની સાથ. ૫
 મોહ્યત વગર નથી એક ચીજ અહિં હૈયાત;
 ખોદાઈ એ કાયદાથી ચીજો તમામ,
 એકકસે બેલાઈને મેલવેછ આરામ,
 તો તેઓનીજ માફક હું તાહરી અંદર
 બેલાતો તું સાથે મેલવું આરામ. ૧૦

પ્યારની ફીલસુફી.

ચુમેછે આકાશને ઊંચા પર્વત,
ને મોઝઝા એકકને હાથોમાં લેયછ ;
કુલો કરેછ ગાહલી પર એકકસે વાહલ,
ઝુમાતાં એકક પર થતાં શીદા.
ધરેછ કેવું સૂર્યનું તડકું જમીન,
અને કેવો દરિયાને ચુમેછે ચાન,
નાખી તે પર પોતાનાં સુદ્ધ કિરણ !
પણ ફેાકટ છે એ સંધો દેખાતો પ્યાર,
જો માશુક તું ન કરે સુજસે ચુ'અન !

૧૫

પાદશાહો વિષે.

(શૈલી ઉપરથી.)

રાનઓ છે જેવા તારાઓ તેજ,
ઉગેછે જેઓ ને પામેછે અસ્ત ;
દુનિયાની પૂળ છે તેઓને હાથ,
પણ આસાએશ તેઓને તેની નથી.

એક અટુલી ઘોર.

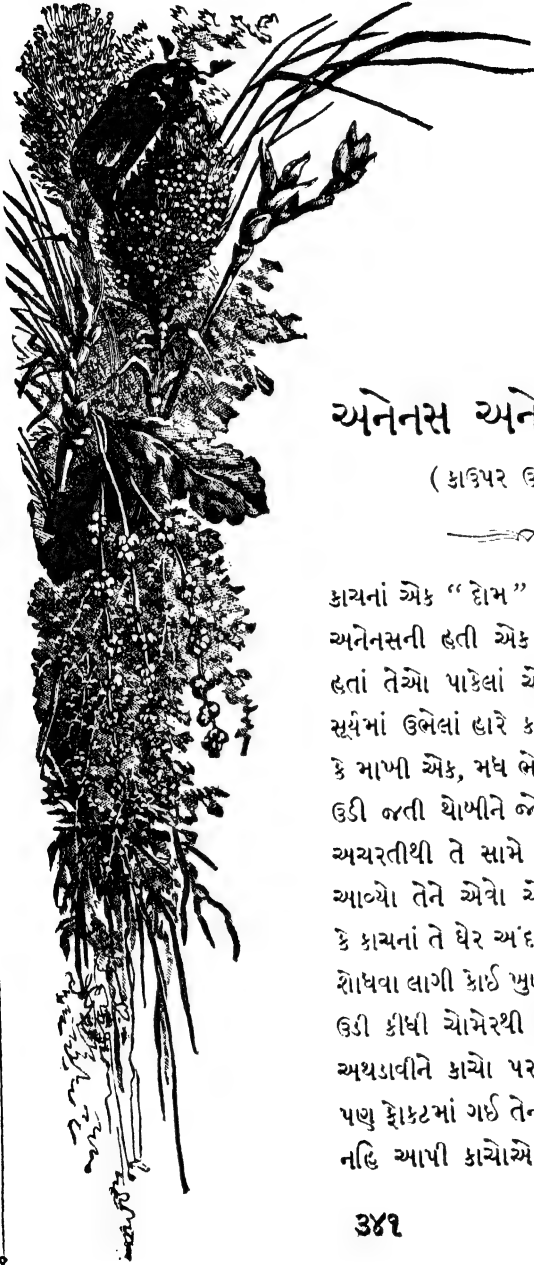
(શૈલી ઉપરથી.)

એક ઉત્તરના દરિયાવના કિનારા પર,
 તોફાની વા ને પર ધુમેછ સદા,
 આવેલી છે એક કમખખતની ઘોર.
 ઘોર તેને કાણ કહે ? છે પથ્થરની ચોડ.
 ફક્ત એક તુમડી, ને હાડકાંઓ સાત, ૫
 છે તે બદખખતની દુનિયા-ભિરાસ.
 પથ્થરની બાજુ, જ્યાં ઉગુંછે ધાસ,
 સુકેલાં તણખાંઓ ગણતીનાં સાત,
 રખડતી હાલતમાં પજ્યાંછે ત્યાં,
 સુકાં તે ગુજરેલાં મનુષનાં હાડ. ૧૦

એક અટુલી ઘોર.

નથી તે પર દુખભર્યો કોઈનો પોકાર,
સિવાએ દરિયાવનો ઉઠતો ઘોંઘાટ ;
અને તે પર પાણીનો ફરતો વમલ
ત્યાં કરેછ રડન, જે મિસાલે એક
હલાક થતું લડછના મારામાં ગામ, ૧૫
કાપ, અને માર, અને વાહડ, અને ફાડ-
થી દુખ અને આફતની કરે ફર્યાદ.

અનેનસ અને મધમાખી.

(કાકિપર ઉપરથી.)

કાચનાં એક “દોમ” અંદર વાડીની માંહે,
 અનેનસની હતી એક શેપેલી હાર.
 હતાં તેઓ પાકેલાં એવાં તો પુખ્ત,
 સૂર્યમાં ઉભેલાં હારે કટાર,
 કે માખી એક, મધ ભેગું કરનારી, ત્યાં, પ
 ઉડી જતી થોખીને જોઇ તે દેખાવ,
 અચરતીથી તે સામે જોવા લાગી.
 આવ્યો તેને એવો એક મધુરી વાસ,
 કે કાચનાં તે ઘેર અંદર પેસવા થકી,
 શોધવા લાગી કાઈ ખુલું, અંટોલું, વગ. ૧૦
 ઉડી કીધી ચોમેરથી તેણે તપાસ,
 અથડાવીને કાચો પર પોતાની સુંઠ,
 પણ ફેફટમાં ગઈ તેની મેહનત તમામ ;
 નહિ આપી કાચોએ તેને મચક ;

અનેનસ અને મધમાખી.

જ્યા હતા એવા તો ચીપોસે તાઇત,
ફક્ત તેમાં જઈ શક્તી સૂર્યની લાઇત.
ગુમાવીને એ રીતે અરધો દિવસ,
ચાલી તે ઉડતી કાઠ ખીછજ તરફ.

૧૫

વિચાર્યું મેં ત્યારે કે તાલરીજ મિસાલ,
ઓ ! તું મિહાસને શોધનારી માખ ! ૨૦
છે માણસનું ગુનાહ પર લાગેલું મન.
મોળે જે માણસને નથી રવા,
જેશરમીથી તે ઉપર ભમેછ તે પુર,
ને ખોદાની રાહોથી ઉલટું તે જઈ,
જેસ્સાથી તાવેછ તે પોતાનું તન. ૨૫
પેસુ જ્યારે દીનીને ગાડીમાં જોયછ,
શોભીતી કાચોમાં પરિયાં મિસાલ,
ફ્રેંકેછ ત્યારે તે તે પર મોહ્યત-નજર,
તીકી તેને જોયછે તે કાચો અંદર.
અનેનસની સાથે છે તેની મિસાલ, ૩૦
પેસુ છે માખી, ને દીની છે તે.
ઝારત જ્યારે કાચોમાં જહવેરને જોયછ,
ગોઠવેલાં દુકાને હારે કટાર,
વિચાર એવો કરેછ તે પોતાની સાથ,
અરે ! ક્યારે આવે એ જહવેરો હાથ ! ૩૫
ધડિયાલો ને પોંહચી, વીટીઓ ને સીલ
જોછ, નાખે નિસાસો તેઓનું દિલ.

અનેનસ અને મધમાખી

ભર્યાછે કાચોમાં પુરતાં જલવેર,
પણ ગજવું ને પૈસો, છે બંધેને વેર.
ઓ! તું મધમાખી! તાલરીજ મિસાલ ૪૦
છે તેમની ઇચ્છાની વધેલી દદ.
અરે! પણ વચમાંનો અદેખો કાચ
ભાંગે તેમની ઇચ્છા, તોડે તેમની આશ.

છે તમામ મળેલો એનીજ મિસાલ.
નજરે તે પડેછે પુરી ને પુખ્ત, ૪૫
પણ હાથ તેને લગાડવા સરજન નથી.
ઈચ્છા આપણી, લેવાને, તે પર લોભાયછ,
પણ કાચનાં અનેનસો કાચમાં દેખાયછ,
નથી આવી શકતાં તે હાથોની માંહે.
નિરાશાથી કાઈ તેની પાસે ભમેછ, ૫૦
અને તેને લેવાને ભાંગેછે કાચ,
પણ કાચનાં અનેનસો કાચોમાં રેહેછ,
નફામાં હાથ લોહીલુહવાણ બનેછ.
ઉલટું એથી, સચ્ચઈ ને ગહપણ ધરી,
જ નેકી ને નીતિનો રસ્તો ધરેછ, ૫૫
તે ઝેલરી પાલામાંથી મધનો મિદાસ,
ગહપણ ને સચ્ચઈથી મેલની શકેછ.

એક પંખીને ભુખમેરે પીજરાંમાં મારી નાખ્યું તે વિષે.

(કાઉપર ઉપરથી)

હતો એક વખત જ્યારે જંગલ અંદર,
હું ઉડતું ને કુદતું, ને ડાહલો ઉપર
ગાતું તું સુંદર ને મધ-રસ વચન ;
ઝાડોનાં ખીયાં, ને ફુલ, અને ફલ,
ખાતું, ને કરતું હું તે પર ગુન્નર ;
આકાર માહરો હતો ખૂબસૂરત, ને હું
ધરાવતું તન ઉપર પીછાં નરમ ;
મરણ માફક જતું હું ડાહલો ઉપર,

૫

એક પંખીને ભુખમરે પીજરાંમાં મારી નાખ્યું તે વિષે.

ને મધુર ને સુંદર હું ગીતો નવીન,
 છુપાતું ડાહ્યોમાં, ગાતું હતું. ૧૦
 પણ ખૂબસૂરત આકાર ને પીછાં નરમ,
 અને દર દાહડે હું ગાતું જે ગીત,
 કાઢો ન તેઓએ માહરો બચાવ,
 જે વખતે હું થયું માણસને હાથ
 પકડીને બંધ; તે કેદી હાલત ૧૫
 થયા બિનખોરાકે ભુંડા મુજ હાલ.
 જે પીજરાંની અંદર હું પહોંતું કેદ,
 તે પીજરાંથી બહાર માહરો દુખ્યારો જીવ
 મેં કાઢો પસાર. જે મનુષ્યને હાથ
 થયો માહરો એ રીતે કમબખત હાલ, ૨૦
 માનુંછ તેનો હું ખરો જીગર-આભાર,
 કે જીંદગીનાં દુખો ને આકૃત તમામ-
 નો લાગ્યો તે આંત; કારણ કે જે
 કાઢી હતે તેણે મુજ સાથે ભેલાઈ,
 તો આજની ઘડીએ હું પીજરાં અંદર, ૨૫
 બીલસ એક જગ્યામાં મોહટી જગત
 તજીને, બલાપો કરતું હું ત્યાં,
 હજી સુધી બંધ અને કેદી હાલત-
 માં સપડતું હોત.

નાક અને આંખ વચ્ચે વાદઃ એક ચુકેલો કન્યો.

(કાઉપર ઉપરથી.)

પણે નાક ને આંખ વચ્ચે ત'ટો ને જંગ,
ચશમો હતો તે સંધા કન્યાનું મૂળ;
તકરાર હતી એમ કે બંધેમાં કોણ,
ચશમો ભોગવવાને, લાયક હતું.
કીધો તેમને પોતાનો વકીલ જખાન, ૫
જે તકરાર પર તકરારો લાવે મેદાન;
ન્યાયાધીશ હતો ન્યાય કરવાને કાન,
રાખેછ જે નરસી ને સરસી પીછાણ.
નાકની તરફેણમાં જીભ બોલી વચન,
“છે ચશમાનું નાક ઉપર સદા રેહકાણ, ૧૦
મજબુતી છે દાવાની તેની તરફ,
ને ચશમા પર છે તેનો કુદરતી હક.”

નાક અને આંખ વચ્ચે વાદઃ એક ચુકેલો કનચો.

એ પછે બોલી તે જીભલી વચન,
અદાલતમાં ચશમાને ધરતી ઊંચાણ,
“ચશમાને નાક ઉપર બેસવા થકી, ૧૫

ખાંચો છે આઃ— ઘોડા પર જીન,
તે મિસાલે નાક ઉપર બેસવા થકી,
છે તેનો ખાંધો, ને રચેલો ઘાટ;
પોહલા તેના ટાંટિયા છે રચેલા શુભ,
બેસાડવા નાક ઉપર તેને સાચુત. ૨૦

કચે જો બીજો કંઈ નાકનોજ વિચાર,
(બનેલું છે એમ, અને બનશે સદા,)
હોતું નથી ચેહરાની ઉપર જો નાક,
પેહરી નથી શકાતો ચશમો તે વાર;
સંધી રીતે જોતાં એમ આવેછ વિચાર, ૨૫

થયુંજ જે તકરારથી માહરી પુરવાર,
ચશમાને સારું છે નાકનો આકાર,
કે નાકને માટે છે ચશમાનો ઘાટ.”
લીધી પછે જીભલીએ જુદીજ વલણ,
વકીલોની હાથછે જે મિસાલે રીત, ૩૦

આંખની તરફેણમાં તે બોલી વચન,
પણ નહિ આપ્યું કોરતે તેને વજન.
આપ્યો એવો કોરતે સેવટ ઠેરાવ,
સેહલ્લો ને સુતરો, સહ લોકને પસંદઃ
“પેહરે જ્યારે ચશમાને ચેહરા પર નાક, ૩૫
ઢાંકેલી રાખે લોક ત્યારે ચશમ.”

જા! જ્યાં માન તુંને
મલવાનું હોએ!

(તોમસ મુર ઉપરથી.)

જા ! જ્યાં માન તુંને મલવાનું હોએ,
જા ! જ્યાં નસીબ તાહરં ખીલવાનું હોએ,
પણ વખાણુ જ્યારે તું-કાને મધુરો રસ
પુરે, ને બને તે તું પર કુરબાન,
અરે ! ત્યારે તું તાહરી માશુકને યાદ,
બોલ ! કરશે કે નહિ? ૫

જા! જ્યાં માન તું ને મલવાનું હોએ!

લોકોનાં મોહડાંથી મલતી વખાણ,
અણદીઠ ખૂશીથી ભરે તાહરો જન,
અને ક્રોધ ઓરતનો પરાયો હાથ
દાએ તાહરા હાથોને પોતાની સાથ,
અરે! ત્યારે તું તાહરી માથુકને યાદ,
બોલ! કરશે કે નહિ? ૧૦

વધુ પ્યારા મિતરો તાહરી તરફ
દેખાડે પ્યાર, અને મોહબત-હરફ
થી કરે તું-તારીફ, ને તાહરી ઉપર,
ખુશામતથી વરસાવે સુખનો વરસાદ,
અરે! ત્યારે તું તાહરી માથુકને યાદ,
બોલ! કરશે કે નહિ? ૧૫

હોએ વાદલ ઝમકતો જ્યારે શુકર,
અને જ્યારે તું તેની હેઠાણ અંદર,
ફરતો હોએ કોઈ રેતી-કિનારા પર,
જોતો તે ખૂબસૂરતી ઝુમતી આકાશ,
અરે! ત્યારે તું તાહરી માથુકને યાદ,
બોલ! કરશે કે નહિ? ૨૦

અને જ્યારે હું તે દિપતો સેતાર,
જોતી'તી તું સાથે સાંજને વખત,
જે વખતે તું માહરી બેસીને પાસ,

જા! જ્યાં માન તુંને મલવાનું હોએ!

વખાણતો ખૂબસૂરતી તેની ખરી,
લાવી એ બનાવ તું હૈડાંમાં યાદ,
ફરતો તે જગ, તાહરી માથુકને યાદ,
બોલ ! કરશે કે નહિ? ૨૫

લાવે બ્યારે હુનાલો પોતાનો અંત,
રહાંસદ્ધાં ગોલાબો ખરતાં જમીન,
તીકી તીકી જેએ તું તે પડતાં રંગીન,
થતો તેના રંગ ઉપર દિલથી ખૂશી,
અરે ! ત્યારે તું તાહરી માથુકને યાદ,
બોલ ! કરશે કે નહિ? ૩૦

અને તે જમીન પર પડતાં ગોલાબ,
એક વેલા પ્યારથી તું જેતો હતો,
કારણ કે ગોલાબો તેને હું લઈ,
તું ખાતર વણતી એક સુગંધી હાર ;
વિચાર તેનો કરતાં, તું માથુકને યાદ,
બોલ ! કરશે કે નહિ? ૩૫

ફરતાં તું જેએ તાહરા પગોની પાસ,
પાનખરનાં પાતરાંએ મરતાં ચોપાસ,
અને બ્યારે રાત વેલા સગડીની પાસ,
તું બેઠેલો હોએ, સુખ શાંતીથી પુર,
અરે ! ત્યારે તું તાહરી માથુકને યાદ,
બોલ ! કરશે કે નહિ? ૪૦

જા! જ્યાં માન તુંને મલવાનું હોએ!

અને જ્યારે ગાયનના મધુર વચન,
જીવ તાહરો બેહલાવી, આંખોથી તુંજ,
કાહડે આંસુ ખૂશીનાં સરતાં નરમ,
અરે! ત્યારે ગાયન હું ગાતી તે યાદ
કરીને, તું તાહરી માથુકને યાદ,
બોલ! કરશે કે નહિ? ૪૫

મોજે અને માણસ.

(તોમસ મુર ઉપરથી.)

જો ! કેવો જલકતા ચાંદા હેલ,
આલક બદનનો તે નાથલ્યો મોજ,
ગર્રીથી ઉઠાવેછ પોતાનું તન,
ને શીણોમાં ચલકેછ તે એક ઘડી !
પછે બડબડતો તે લેવા કરાર,
થાકીને પાછો હેઠાણમાં પડેછ. ૫

મુખ અને વિપત્તની આદમી રમત,
વખતના ગિરદેશી સાગર ઉપર,
હોંનિ એક ઘડી ખાલી તે જગ,
બેલછ હંમેશગીમાં, જ્યારે મલી, ૧૦
આ મોજનીજ મિસાલ.

ગુલ! મેં જાણી'તી તુંને ખરી!

(તૌમસ મુર ઉપરથી.)

ગુલ! મેં જાણી'તી તુંને ખરી,
ને અનેલી મુજ ઉપર તનથી શીદા,
પણ કંઈ છું હવે હું ખરો અફસોસ,
લુચ્છી! તું બની સેવટ બેવક્ષા!

થોડા હશે એવા આ જગની અંદર, ૫
ધરાવતા હોએ દિલે મુજ જેવો પ્યાર;
અરે! મેં ચાહી તુંને ખરેખરી,
પણ હગારી સેવટ તું આતે ઠરી!

ખોદા તાહર કરજે બ્યાં હોએ ત્યાં ભલું,
લે માહરી સેવટની અંતર-સલામ! ૧૦

ગુલ! મેં જાણી'તી તું'ને ખરી!

અરો! તાહરી ચાલથી હું થયોછ દુખી,
દુખી મહને કીધો, પણ રેહ તું સુખી!

હલાક મહને જોઈને તું હસેછ ખરી,
પણ છે તાહરા હસવામાં ખુબી એવી,
કે તુંથી હું દૂર પડી, જીવતો હું રેહું, ૧૫
તે થાને તું સાથે વસતો મરણ
પામું, એ છે માહરાં મનની ખૂશી.

લે માહરાં જીગરની સેવટ-સલામ!
કદી હું તું'ને વિસરનાર નથી!
રેહશે તું પુઠ તાહરી ભુંડઈ-નિશાન, ૨૦
કારણ તું જો કે ઓ મુરખ નાદાન!
લુટયું'છે તેં માહરાં જીગરનું સુખ,
ને વાલીછે તેં માહરા ભવની મોહકાણુ!
જીગર માહરું તુડીને દુકડા બનેછ!
તું'ને છેલ્લી સલામ!

(યંગના “ નાઈત થોત્સ” ઊપરથી.)

થાકેલાં તનને આસુદગી દેનાર,
 ઓ તું તાજગીને આપનારી ઉંઘ !
 દગારી દુન્યાના લોકની મિસાલ,
 ઘોત પેરે નસીબ જ્યાં રેલાતું હોએ,
 ત્યાં ધરેછે તું તાહરેં ઝડકુ કદમ. ૫
 નિરાસથી લોક જોએ થાયછે હલાક,
 તે લોકોથી તું તાહરી સુહમારી પાંખ
 લઈ નાહસેછે દૂર; ને આંસુથી આંખ
 દુખને ગજબથી નહિ ભીજેલી હોયછ,
 ત્યાં ઊતરેછે તું.

યલંગ ઊપર, ૧૦

દર દિવસે હું, રાતે, ઝપકી ઉઠુંછ.

ઊંઘ અને રાત.

સુખી કેવાં તે જોએ સદાની ઊંઘ-
 માં પડેલાં ધોરમાંથી ઉઠતાં નથી !
 પણ હોએ અગર ધોરમાં જો સ્વપ્નાનું દુખ,
 તો કામની શું ત્યારે તે સદાની ઊંઘ ? ૧૫
 સ્વપ્નાઓના મહા ખોહલા જોરમંદ સાગર
 થી (ઉડુંધું હું ત્યારે) આનુંધું બાહર ;
 સાગર, જેનાં ડરામણાં પેટાંની માંહે,
 વિચાર માહરો સ્વપ્નવત દુખોના મોજ-
 માં ધસડછને અહિં તહિં અફડતો હતો, ૨૦
 ખોઈ દેછને પોતાનું અક્કલ-સુકાન.
 પજોછ જોકે હાલ માહરી હાલતમાં ફેર,
 પણ સુખ મહને તે ફેરમાં જડતું નથી ;
 દુખ માહફે ગયું, પણ દુખ એક વધુ
 આવ્યું છે તે ગયલાં દુખની બદલ ; ૨૫
 જે દુખ મહને સ્વપ્નાથી ઊંઘમાં હતું,
 તે દુખ થાને છે એ ડરામણું વધુ.
 ઉગતા સુરજથી તે નમતા સુરજ
 સુધીનો તમામ એક આખો દિવસ,
 દુખ માહફે રડવાને પુરતો ને બસ ૩૦
 કેહવાશે નહિ. અંધારી રાત-
 ની ખરી બપોરનો ભયભીત કાલાસ,
 દુખ માહફે જોતાં, છે ખરો ઉગ્ગસ.

અબનુસી તખત પર બેઠીછે રાત,
 સીસાંનો દંડ તેણે ધર્યોછે હાથ ; ૩૫

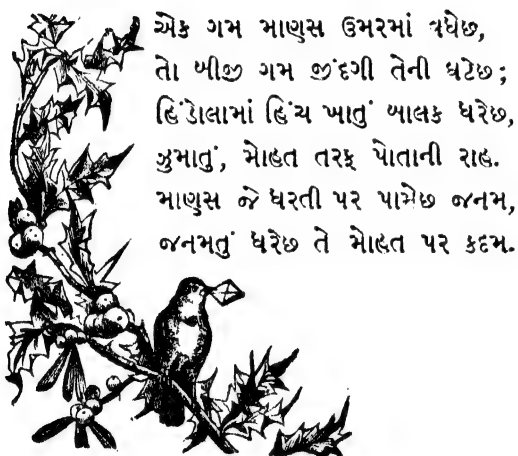
ઊંઘ અને રાત.

બિનકિરણનો છે તેનો કેવો દમામ !
પડીછ તેના પગ આગલ દુનિયા તમામ,
ઊંઘમાં ગરક. તે ઊંઘતી ખલક
પર લ'ખાવેછ—તે, બેઠી તખત પર રાત—
પોતાનો દંડ. ધરતી ઉપર ૪૦
જુમી રહીછે ચુપકીદી ચાહરો દશા,
મોહત જાણે ચોમેરથી જુમેલું હોય.
ઘટ અ'ધારી છે કેવી પડતી સિલા !
દેખાતી કુલ ચીજને જોનારી આંખ,
અ'ધારીને લીધે હાલ બનીછ અપંગ, ૪૫
ને જોવાને નથી રહી તેને તાકાત;
ને તમામ અવાજોને સાંભલતો કાન,
અવાજને સાંભલવા છે બેનસીબ.

જાંદગી.

(યંગ ઉપરથી.)

એક ગમ માણસ ઉમરમાં વધેછ,
તો ખીજ ગમ જાંદગી તેની ધટેછ;
હિંડોલામાં હિંચ ખાતું બાલક ધરેછ,
જુમાતું, મોહત તરફ પોતાની રાહ.
માણસ જે ધરતી પર પામેછ જનમ,
જનમતું ધરેછ તે મોહત પર કદમ.

ગુજરેલો ભાઈ.

(જેન ગીલર્મેન ઉપરથી.)

“ માદર ! માહરો ભાઈ અહિંયાં પજોછે ચુપ,
નહિ હીલતો કે ચાલતો કે ખોલતો જરી,
વીચી તેણે લીધીછે ચેહરા પર આંખ,
અરે ! મહને કેહ તું, કાંય સુતોછ તે એમ ? ૪

“ માદર ! માહરું રમકડું લાવી હું છાં,
મેલ્યું તેના ઘોલ્યા પર તેની નજદીક,
ઉઠાડવાને કીધી મેં ધીમી કોશેશ,
પણ ‘ ચુપ રેહ ! ’ તું બોલી, ને દુસ્કે રડી. ૮

“ માદર ! મહને કેહછ તું કે બીજી જગત-
માં લીધોછે તેણે એક અમ્મર જનમ;
અરે ! મહને કેહ તું, ખોદા તેને ત્યાં,
શું રાખશે તે દુનિયામાં સુખ્યો દરસ્ત ? ” ૧૨

ગુજરાતો ભાઈ.

“ દીકરી ! તું જો પેલું ઉડતું પતંગ !
તે દાહડે તું લાવી’તી કીડાને એક,
અને તેને અભરણ પર મેલ્યો’તો તે’,
પતંગ છે તે તેની ઉડતી પેદાશ. ૧૬

“ દીકરી ! તું લાવી તે કીડો જે વાર,
નહિ ધાર્યું’તું તુંએ કે થશે પતંગ;
દીધો તેણે છોડી જેમ પોતાનો વેશ,
અને થયું કીડાનું ઉડતું પતંગ, ૨૦

“ દીકરી ! તે મિસાલે માહરો પુતર,
લેખ બીજી દુનિયામાં નવોજ નનમ,
પતંગ્યાંની પેરે ત્યાં ઉડતો હશે,
સંતોષી, હસતો, ને રમતો સુખી. ૨૪

“ જો તું આ કીડાનાં કોટલાંને અહિં,
પજોજ કેવો ખાલી બિનજીવ તે આકાર;
હવે જાએ જો પેલું ઉડતું પતંગ,
અને તેનો દિપકતો સૂત્રેરી ઘાટ. ” ૨૮

“ આહ ! માહરી માદર ! હું જેજીજ તેનો રંગ,
છે તેની પાંખો પર સૂત્રેરી છાંટ,
અને જ્યારે હું તેને પકડવા બઢુંછ,
ઉડી કેવું જાયછે તે હાથોથી બહાર ! ૩૨

“ ઓ માદર ! પડેછ મહને ખોલી સમજ,
ખોદા કરી શકેછ જો કીડાને એક,

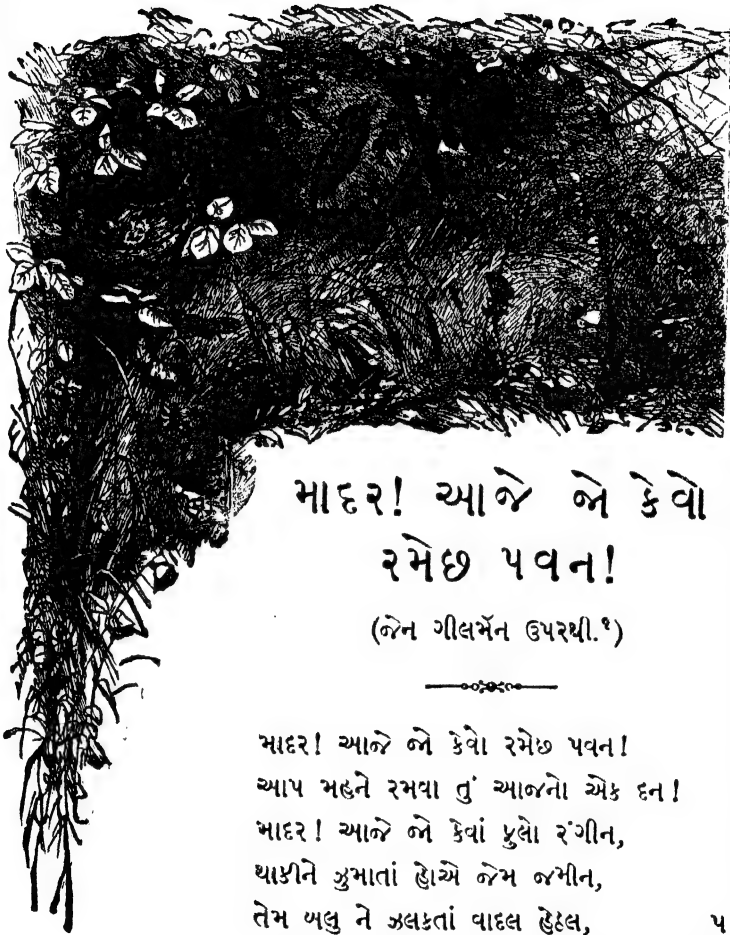
ગુન્જરેલો ભાઈ.

બદલીને તેનું એક ઉડતું પતંગ,
તો કાંય નહિ આપે તે મનુષ્યને પણ, ૩૬

“ મુવા પછે બીજી તે જગની અંદર,
શોભીતો, સુંદર, એક જુદોજ આકાર ?
અરે ! માહરો ભાઈ પણ તે દુનિયા અંદર,
ધરાવતો હશે એ સુન્નેરી પાંખ, ૪૦

“ કેવો તે સોહામણો દિસતો હશે,
આકાશી ચીજોમાં કરતો ગમન !
મરતી આ જગત પર ઉડતો દરાઝ,
સંતોષી, હસતો, ને સુખ્યો, મધન. ” ૪૪

માદર! આજે જો કેવો રમેછ પવન!

(જેન ગીલર્મૅન ઉપરથી. ૧)

માદર! આજે જો કેવો રમેછ પવન!
આપ મહને રમવા તું આજનો એક દન!
માદર! આજે જો કેવાં ફુલો રંગીન,
યાદીને ઝુમાતાં હોએ જેમ જમીન,
તેમ યલુ ને ઝલકતાં વાદલ હેઠલ, ૫

૧ School-room Lyrics.

માદર! આજે જો કેવો રમેછ પવન!

કરેછ કેવો પોતાનો દાહડો પસાર!
 જો કેવું ધીરજથી ઝરાતું જલ,
 સડસડતું ઘાસ ઉપર જતું સરલ,
 થાયછ ધીમું પસાર! ને ગોલાખી પુલ
 પર આસાએશ લેવાને બેઠું પતંગ! ૧૦
 નથી આજે ચુસતું તે પુલનો મિદાસ,
 ન હીલતું કે ચાલતું, ન ઉડતું જરાક;
 સુતોછ આપણો કુતરો જઈ તડકાં અંદર,
 કરેછ તેને માખીઓ ઉડતી હલાક;
 ખીલાડી બેઠીછ તેની પડોસમાં ચુપ, ૧૫
 જીંઘાતી હાલતમાં છે કેવી સુસ્ત!
 ઉડેછ પંખી પડોસની ગહલી ઉપર,
 પણ ઉડેછ કેવું તે થાકેલું સુસ્ત!
 ઘડી ભર ધુજવેછ તે ગાયનમાં કંદ,
 પડેછ પછી ગાયનની પેટી તે અંધ. ૨૦

માદર! મહને ઉઘોગી રહેવા તું કેહછ,
 પણ જો પેલો આસાએશ લેતો તું તીડ!
 પવન કેવો દોડેછ આસ્તેથી આજ,
 ન હીલવતો ગહલી પર પાતડું જરાક.
 અરે! હું હોતે જો પેલું વાદલ, ૨૫
 પેલ્યોછ જોણે ધુમ્મસનો સુદેદ પોશાક,
 તો કેવી હું દુનિયાની જન્મલોથી,
 બચેલી, કરતે ત્યાં હું માદરો વાસ!

કેવી મગરૂર તું છે !

(તોમસ કર્ચુ ઉપરથી.)

ઓ તું શુભ ! કેવી મગરૂર તું છે !
 ને નાખેછે મુજ પર તું કેવો ધિક્કાર !
 મેં તુંને દુનિયામાં કાઢી મશહૂર,
 પણ વિસરી તે સંધો તું માહરો આભાર !
 અગર જો નામ તાહફે માહરી કેવેત- ૫
 માં બોલ્યો ન હોતે હું બાંગેલુલંદ,
 તો હજારો ખૂબસૂરત નારીની માંહે,
 વિસરાતી પામતે તું સેવટ મરણ.

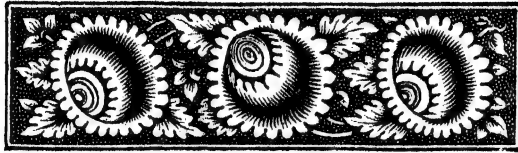
પસર્યોછે આલમમાં એવો વિચાર,
 કે છે તાહરી આંખ અને અવાજ અંદર, ૧૦

કેવી મગરૂર તું છે !

મનુષી જીગરને વિંધવાનું જોર.
કીધો એ વિચાર મેં પરથમ પેદા,
બદલો તેનો આપેછ તું મહને આ વાર ?
ખેર તાહરી ખૂશી ! જેમ તાહરો વિચાર !

કરેછે જે તુંજ અંદર નખરાંઓ રાજ, ૧૫
મશહુર તે થયાંછે માહરે થકી ;
તું માહરાં આકાશમાં છે એક સેતાર,
મેં તુંને આપી જ્યાં રેહવા જગા.
પણ આભાર તું ભુલીને થઇ બેવકા,
નહિ કીધી માહરી તેં દરકાર જરા, ૨૦
કક્કા મુજ પર થઇને તેં કીધો કક્કા ;
ખેર તાહરી ખૂશી ! જેમ તાહરો વિચાર !

પવનને અરજ.

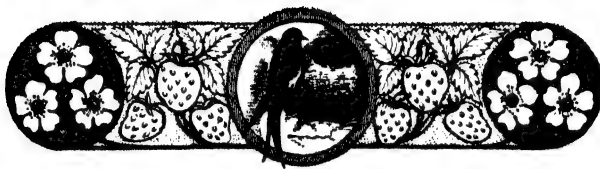
(તોમસ કૅર્યુ ઉપરથી.)

જા તું! ઓ પવનની અખડતી ગેલ!
 નિસાસ માહરો લેઇ જા તું માથુકની પાસ!
 મલી તુંને જો માહરી ભુંડી માથુક,
 તો નિસાસ માહરો નાખજે તું તેને જગર,
 કે હું તેની ઉપર જે રાખું છું પ્યાર, ૫
 તે તેનાં જગરમાં પામે પ્રકાશ
 એ તાહરી મેહનતના બદલામાં તું
 જા! જઇને ચુમજે તું તેનો આકાર!
 હિમ્મતથી તું તેના હોઠો ઉપર
 ઉતરતો ચુમજે તે મિઠો રતાસ, ૧૦
 અને ત્યાંથી તું તેની છાતી અંદર
 ઉતરીને કરજે ત્યાં તાહરો તું વાસ!

પવનને અરજ.

સેવટ તું ઉતરીને તેને બદન,
ચાહરો દશાપરથી પંથરાતો જઇ,
ભયોછ તેનાં તન પર જે રમે સુગંધ, ૧૫
તે લાધીને તું તાહરી પાંખો ઉપર,
ધસડતો લાવજે તું માહરે મકાન !
બલતાંઓને વધારનાર તું છે પવન,
અને વલી બલતાંને બુજવેછે તુંજ !
અરે ! છે તાહરાંમાં શક્તિ એવી, ૨૦
તો સલગાવ તેનાં જીગરમાં સુતેલો પ્યાર,
કે બલે માહરા પ્યાર સાથ તે ઓસ્તવાર !
અગર નહિ તો તું માહરાં જીગરના પ્યાર
પર અજમતી ઝુંક તાહરી એવી તો માર,
કે બુજધને તે, મહને કરતો દુખી, ૨૫
અટકીને કરે સદાનો સુખી !

માણસની હંદગી.

(અરનાદ આરતન ઉપરથી.)

ચાલ્યો હું ખેતરમાં સહવારને પોહર,
હતું જ્યારે જમીન પર ઉગેલું ધાસ;
પંખી તેમાં છુપઈને ગાતું હતું,
ને પડ્યોતો ચોમેર ઝમકતો દેખાવ. ૪

વિચારું મેં ત્યારે, કે જેવી સહવાર,
હગીને કરેછે નખરાંમાં લાડ,
તેવીજ રીતે અચગીમાં છે મન-વિચાર,
મુસતાકાથી પોતા પર રાખતો આધાર. ૮

માણસની જીંદગી.

હું બપોરની વખતે ચાલ્યો ખેતર,
અફસોસા મેં જોયું જમીનની ઉપર,
કપડને પડેલું સુકઈ તે ધાસ,
અને હવું પક્ષીનું ગાયન નાબુદ. ૧૨

મેં વિચાર્યું ત્યારે કે એવીજ મિસાલ
છે જીંદગીનો હાલ; આશાથી પુર,
હરખથી ધરેછ તે આવતા વખત
પર સુખની ઉમેદ, પણ ઉમેદો ભંગ. ૧૬

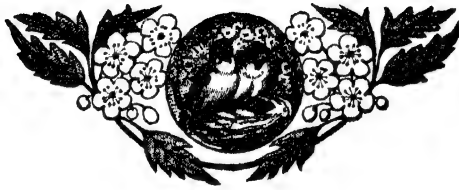
જે મિસાલે ડુલ જગી પાછું સુકાયછ,
ને જન્મેછે ફકટ તે મરવાને કાજ,
તેમ માણસનાં જીવનમાં તેની ઉમેદ,
ઉગી એક ઘડી ને પામેછે અસ્ત. ૨૦

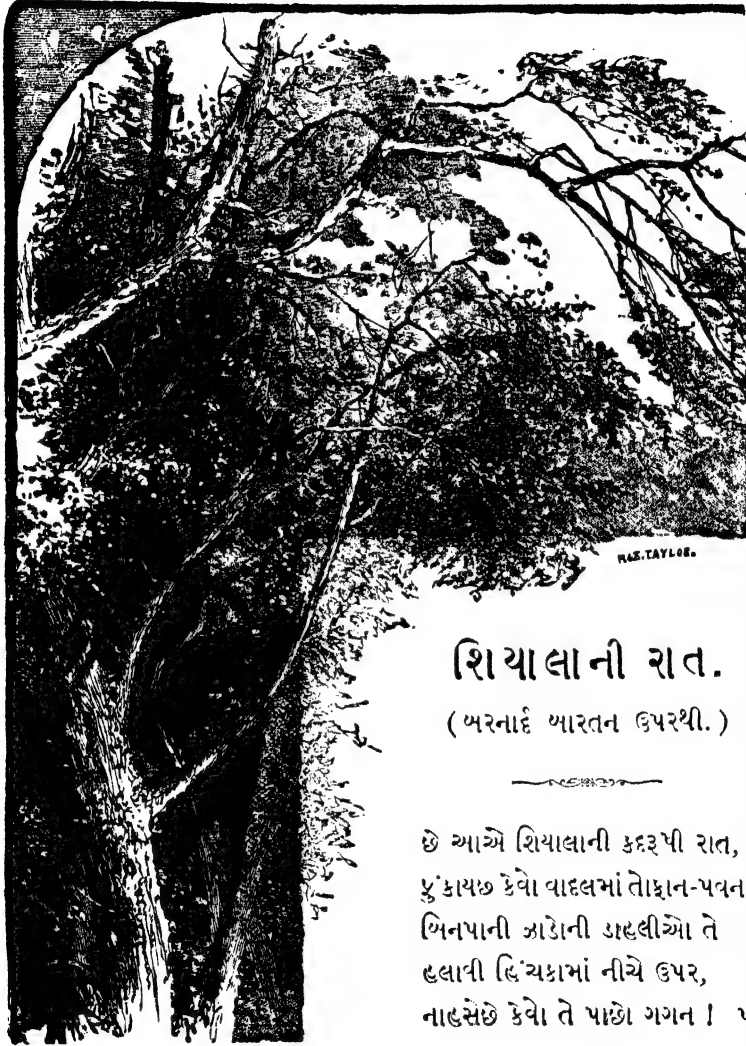
નિકલ્યો ફરી હું સાંજને વખત,
સુકેલાં ધાસોનાં ખેતરની માંહે;
આવી લેહકા ડુંકાતી પવનની ત્યાં,
લાવી તે પાંચરતી ડુલોના વાસ. ૨૪

હવા જે બનીતી સુગંધથી તર,
અને તે સાંજનો નીરાંત્યો વખત,
જીવ્યો તેઓએ માહરો જખમ,
ને નવાજ્યો આશાથી મહને તરત. ૨૮

માણસની છંદગી.

આવ્યો વિચાર મહને એવો તે વાર,
જે મિસાલે મોકલેછે પવન સુગંધ,
તે મિસાલે પાકીજેહ માણસો પણ
મુવા પછે ધરેછ, આ જગની અંદર, ૩૨
ભલાં તેમનાં કામોનો અમર સુગંધ.

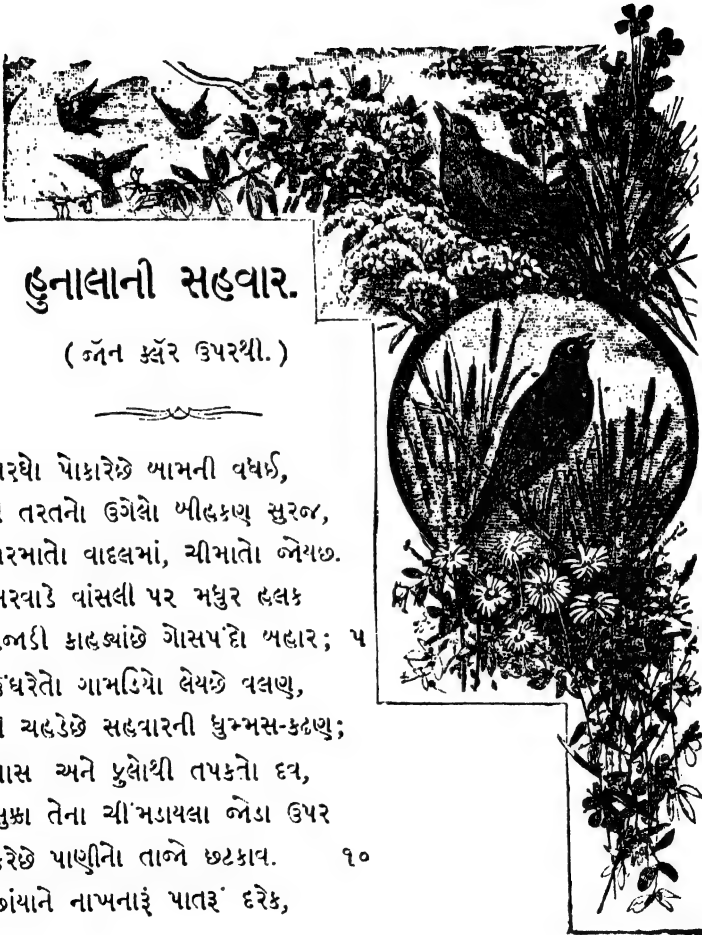
શિયાલાની રાત.

(બરનાદ આરતન ઉપરથી.)

છે આએ શિયાલાની કદરૂપી રાત,
 ડુંકાયછ કેવો વાદલમાં તોફાન-પવન!
 બિનપાની ઝાડોની ઝાલવીઓ તે
 હલાવી હિંચકામાં નીચે ઉપર,
 નાહસેછે કેવો તે પાછો ગગન । પ

શિયાલાની રાત.

ખલાસીની ઓરત તે સાંભલી અવાજ,
 હેબતથી બનેછે મુગી ને ચુપ;
 બીહક તેના ચેહરામાં પામેછ ચિતાર,
 ને ફિકરથી જોયછે તે ઉંચું આકાશ,—
 આકાશ, જેમાં તારો એક દેખાતો નહિ. ૧૦
 બહાર આવી મેદાને ખડતલ ગોવાલ,
 બિનબીહકે ગોસપંદી કરેછ તપાસ;
 તપકતું, વાદલથી પડતું, બરફ,
 પડેછ તેને ચેહર, પણ દરકાર વગર,
 હિમ્મતથી લેયછે તે મેદાન-વલણ. ૧૫
 ધર વના રખડતું બાલક નાદાન,
 બિનઆશા રસ્તામાં પામતું મરણ,
 કદાચ આ વખતે પડતું જમીન,
 કેવું આઝમે તોફાનમાં થતું હલાક,
 સેવટની નિંદ્રામાં પડતું હશે! ૨૦
 સુખી કેવો આ વખત અબ્યાસી તે,
 જે બેઠેલો સગડીની પાસે એકાંત,
 નિરાંતથી કરેછ આ તોફાની રાત—
 ની હેબત પસાર! સગડીની પાસ,
 આ વેલા બેઠેલું ધરમાં કુટંબ, ૨૫
 છે વધુ સુખી, જે તેઓને મન
 વચ્ચે હોએ ખોદાનો ન્યામત-આભાર,
 અને તે આભારના બદલા અંદર,
 ગરીબીમાં તવલતું માણસ દુખી,
 સુખી કરવા હોએ જે તે કુટંબ-વિચાર. ૩૦

હુનાલાની સહવાર.

(જૉન ક્લૅર ઉપરથી.)

મરધો પોકારેછે આમની વધઈ,
 ને તરતનો ઉગેલો ખીલકણ સુરજ,
 શરમાતો વાદલમાં, ચીમાતો જોયછ.
 ભરવાડે વાંસલી પર મધુર લલક
 વળડી કાઢ્યાંછે ગોસપદો બહાર; પ
 ઉંધરેતો ગામડિયો લેયછે વલણ,
 ને ચહડેછે સહવારની ધુમ્મસ-કઢણ;
 ઘાસ અને ધુલોથી તપકતો દવ,
 સુકા તેના ચીંમડાયલા જોડા ઉપર
 કરેછે પાણીનો તાજો છટકાવ. ૧૦
 છાંયાને નાખનાઈ પાતરે દરેક,

હુનાલાની સહવાર.

નાગ્નુકીથી ડાહલી પર ધુજતું દેખાયછ;
 પાંદરીઓ ધ્રુલોની રેશમ સમાન,
 ધ્રુલોની સાથે લેયછ હેલ ઝોલાણુ;
 ધુજીને ધાસ નીચે ઝોંકાઓ ખાયછ, ૧૫
 લટકાવી તન ઉપર મોતીઓ—દવ—
 મોતી, જે થઈ જશે લેહનમાં ગુમ;
 કારણ કે સૂર્યનો ગોલો રતાસ—
 ને પાંથરનો વાદલમાં ચલજો ઉંચાણુ,
 પાહડોનાં મસ્તક પર કરતો મઠક, ૨૦
 મિનાર-તોંચે આપતો સુવર્ણ—ઝલક.
 મિઠાસવાલો છે કેવો સહવાર—પવન,
 ધીમી આંચે આવીને મલતો બદન !
 દરખ્તોના છાંયામાં લંબાવી તન,
 જોવાને કુદરતના બોહલા આ રંગ, ૨૫
 લહલેછે જીગર, ને ધડકેછે મન.
 જીંઘાડી આ કુદરતની બોહલી કેતાબ,
 અવલોકનથી વાંચીને તેનો ઉમ્મસ
 મેલવવાને તલપેછે માહફૂં જીગર,
 કુદરત જ્યારે આપણના ફાયદાને કાજ ૩૦
 જોલેછે પોતાના બોહલા દેખાવ,
 ભાત ભાત તરેહો ને ભાત ભાત જમાવ,
 ખીલતી સહવાર સાથના રંગીત દેખાવ,
 ધડી ધડી જેઓના ફરતા આકાર
 દેખાડે કંઈ ઓર રીતનો મોબ્બો ટેકાવ. ૩૫

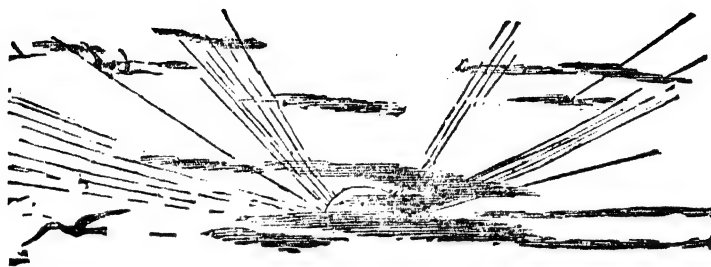
હુનાલાની સહવાર.

મેદાનોના સેરડા^૧માં હવે પસાર
 કરવાને થાયછ માહરાં તનને ઉલટ;
 પલ્લોછ કેવો જમીન પર ઝલકતો દવ,
 કરતો (જ્યાં પડેછ ત્યાં) રતન-જડત,
 સુગંધી ધાસોમાં ઉતરીને જે, ૪૦
 સુગંધી બનતો, સુગંધીને બહાર
 ફેલાવતો જમીન પર તપકક પડેછ.
 સાંભણું હવે ગંધલ^૨નો ધુંધું અવાજ,
 તીણાં તેનાં ભુંગરથી નિકલતો બહાર;
 નજદીક માહરી કોફરી^૩ કરતી કલોલ, ૪૫
 સલી જેવા પગો પર ચોહર^૩ બદન
 લેઈને તલાવ તલિયે ઉભેલી છે.
 થોડોજ વાર અગાઉ તે કણસલાં માંહે
 દટાયલી દેખાતી અરધી અરધ;
 આવી હવે ઉડતી તે તલાવ તરફ, ૫૦
 કણસોનાં ખેતરાંઓ કરતી તરક.

૧ પગ-રસ્તા.

૨ ભમરાને મલતું એક જાનવર.

૩ મરખીનાં જેટલાં કદનું એક પંખેર.

સાં જ.

(જોન ક્લૅર ઉપરથી)

કરેછ સૂર્ય સેવટની જતી સલામ,
 ને સાંજરીની ધાર ઉપર સૂતું તમામ
 તે થબેરતો જાયછ; પચ્છમી ભાગ,
 સર ઉપર કાગડાનું ટેલું સિહા,
 ઘોંઘાટ કરતું આકાશે, જંગલ તરફ, ૫
 દિવસનું થાકેલું કરવા આરામ,
 લેયછે હવા અંદર પોતાની રાહ.
 અટુલી ઝાડી પર અટુલું એક
 કપ્પુતર બેસીને કરેછ રડન;
 ગયલા આશક પર તે મોહબત-પેગામ ૧૦
 મોકલીને, મુવેલી મોહબત ફરી

તાજ તે કરવાનો મારેછ પોકાર.
 ભીંગેલી ગંજના ઢગલા ઉપર
 કુદેછે દેડકો હેખતથી પુર,
 ને કાતરેલાં મેદાન પર મુસાફરો, ૧૫
 ઉછલતી ગાડીમાં, થાયછે પસાર;
 ઘાસ તે ગાડીની આગળ ઉપર
 ચંપાતું ભાગોમાં પડતું જુદું,
 કરેછે તન ઉપર પડેલા દવ-
 નો ગાડીની આગળે દીપાં-જડાવ. ૨૦

પૈ સો.

(એઆહા કાઉલી ઉપરથી.)

અરે ! ઓ માનવી તું મુરખ નાદાન !
કાંય કરેછે ભેગી તું દોલત ને જર !
દોલત નથી રેહવાની પાસ જાવેદાન,
તો કાંય રાખેછે તે પર તું નીચી નજર ? ૪

જે પૈસો તું સંઘીહને કરેછે જમાવ,
રેહતો નથી તે તાહરી પાસે સદા ;
બનેછે એવો હરદમ આ જગમાં બનાવ,
રહેછે તે જીવતો, ને તું નાપેદા. ૮

પૈસા.

કાંચ તાહરી પીઠે તું લાધેછે જર,
જે ઉડવાની છે તાહરી સેવટની નેમ?
જે જગતમાં મરવું છે તુંને આખર,
તો બાંધેછે કાંચ તાહરો પૈસા પર પ્રેમ? ૧૨

ઉઠાવેછે શું કરવા મેહુલોને તું,
જે છે તુંને જમીનમાં કરવો આરામ?
જે બીલ્લસનો ખાડો છે તાહરી જગો,
તો શું કરવા પૈસાની દોડ અને ધામ? ૧૬

રોપેછ તું બીયું એક એવું જમીન,
આપેછ જે ઉગીને મિટ્ટી પેદાશ,
તે અગાડી મોહત, તાહરી આવીને પાસ,
લુટી જશે આએ તાહરી જીંદગીનો પાક. ૨૦

લાવે જે તું તાહરા તાબામાં જર,
ને જલવી તું રાખે તે પકડીને ગંજ,
પણ મોહત તાહરી ઉપર તો ખડખડ હસેછ,
કે લુટશ હું એ સંધી લીધેલી રંજ. ૨૪

ધારેછ તું પોતાને ઉદોગથી પુર,
ને ડાહપણની વાતો તું કરેછ ધણી,
પણ મેહનત જે લેયછે તું ખુદની ઉપર,
તે મેહનતનો લાભ લેશે પારકો ધણી. ૨૮

ચંદ્ર વિષે.

(અન જૉનસન ઉપરથી.)

ઓ તું રાણી! પવિત્ર ને પાક !
 છે જ્યારે છુપેલો સૂર્ય-ચેરાગ,
 તું તાહરી રૂપેરી ખુરસીની માંહે
 દેખાડ તાહરો ભપકો, ને દિપક, ને દાઢ.
 ઓ તું રાણી! પવિત્ર ને પાક ! ૫
 ઝમકતી રેહ તું, બિનચિંતા ને ધાક !

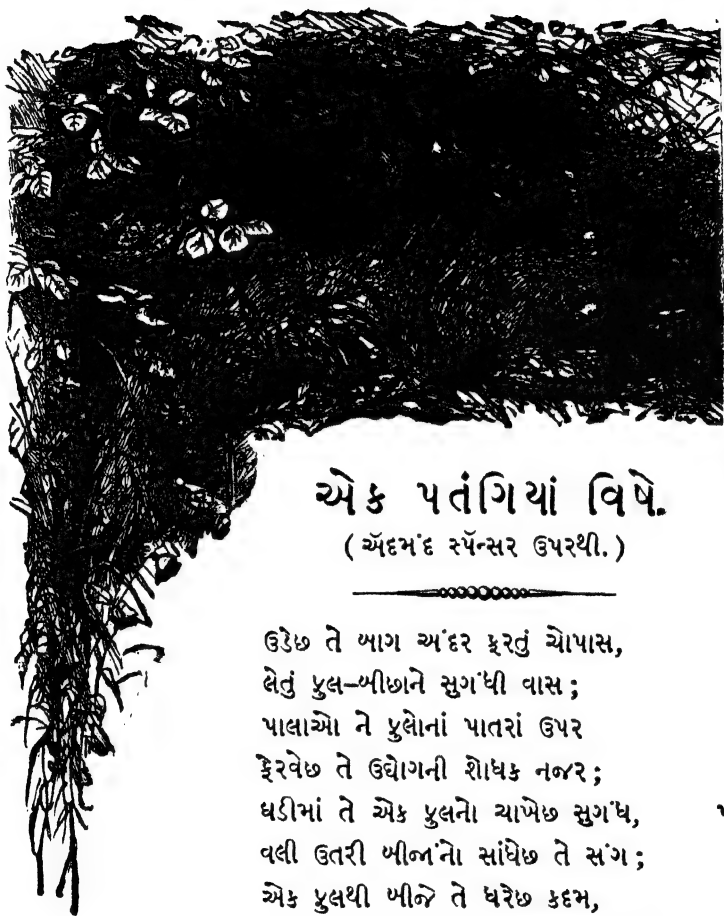
ધરતી ! તું ના તાહરા છાંયદાને બહાર
 પાંચરીને ધાંકતી તે સુંદર આકાર !
 આવેછ જ્યારે દિવસતું પચ્છમમાં મોહત,
 ઉગવા તે પર કીધોછે ચંદર-સેતાર ! ૧૦
 ઓ તું રાણી! પવિત્ર ને પાક !
 ઝમકતી રેહ તું, બિનચિંતા ને ધાક !

કીનો

(બેકન ઉપરથી.)

તાજ તે રાખેછ પોતાના જખમ,
રાખેછ જે મગજમાં કીનાનો ખ્યાલ.

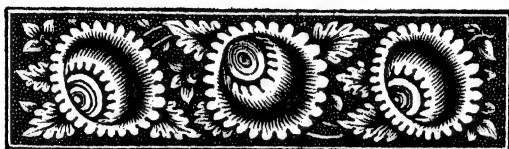
એક પતંગિયાં વિષે.

(અદમંદ સ્પેન્સર ઉપરથી.)

ઉડેછ તે આગ અંદર ફરતું ચોપાસ,
 લેતું ફુલ-ખીજાને સુગંધી વાસ ;
 પાલાઓ ને ફુલોનાં પાતરાં ઉપર
 ફરવેછ તે ઉઘોગની શોધક નજર ;
 ધડીમાં તે એક ફુલનો ચાખેછ સુગંધ, ૫
 વલી ઉતરી ખીજાનો સાંધેછ તે સંગ ;
 એક ફુલથી ખીજાં તે ધરેછ કદમ,
 પણ ચોકસઈથી ઉતરેછ તે એવું હરદમ,

એક પતંગિયાં વિષે.

નહિ અગાડતું ડુલોનો ઘાટ કે ઘટમ ;
 નાચુક ને રેશમી તે ડુલોનાં પાન ૧૦
 પર ઉતરતું એવું તો રાખેછે ધ્યાન,
 કે પગ તેના તે ઉપર પડવાથી, કંઈ
 રેશમી તે પાતરાંઓ અગડતાં નહિ ;
 ફેરફાર પર રેહછે તે સદા મધન,
 છે ફેરફાર પર જીવતાંનું સદા ગમન ; ૧૫
 રંગીન તે ડુલોની ભમતું નજદીક,
 નથી રાખતું જગરમાં કોઈની તે બીક ;
 ઉતરેછ તે પાલા પર ચુસવા મિહાસ,
 દેખાડતું તન ઉપર પડતો રતાસ ;
 નિર્ભય તે પીયેછે તેપરનો દવ, ૨૦
 પસાર કરેછ એ રીતે પોતાનો ભવ ;
 ઘડી ઉતરી દવમાં તે ભીજવેછે પગ,
 ઘડી પાછું ઉડીને તજેછ તે જગ,
 ને ઠેરવીને જમીન પર પોતાનું તન,
 સૂર્યનાં તડકાંમાં સુકવેછ બદન, ૨૫
 ને હોયછ તેની પાંખ પર જે જલનો સેજર,
 તે સુકવતું ઉડેછ તે પાછું આકાશ.

એક બટક વિષે.

(દૉકતર જૉનસને પોતાની બચગીમાં લખેલી એક
કવિતા ઉપરથી.)

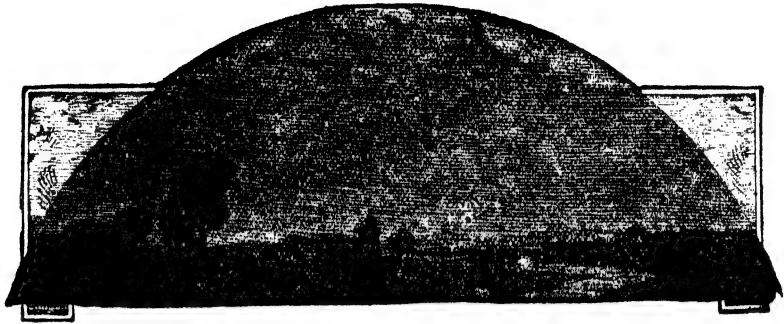
અરે! એ ભલાં દિલના વાંચનારા નેક!
તું ધ્યાનથી સાંભલા! જ્યાં ઉભોછે તું,
ત્યાં મીટીમાં પજુંછ એક મીસ્તર બટક,
જે માટેલા જૉનસનના પગની હેડલ,
છુડઈને થયલુંછે મોહતને સરણુ.
જો રેહતે તે મુજ પાસે જીવતું હૈયાત,
તો હોત માહરી પાસ આજે બટકાંઓ બાર.

ધવિને જોતાં આદમ પર થયલી અસર.

(મીલતન ઉપરથી.)

ચાલણુ તેની હતી અદ્યથી ભરી,
એહસ્ત દિસતું તેની આંખોની અંદર,
દરેક તેની ચાલણુ, ને દરેક ગતિ—
માં આવતાં'તાં પ્યાર અને મોખ્ખો નજર.

સહવારનો ધુમ્મસ.

(રૌબર્ત સાઉથી ઉપરથી.)

મિત્ર તું જો! પેલો પડતો ધુમ્મસ,
 હાંકેછ કેવી ચોમેરથી ચીજો તમામ!
 ન દેખાતી ટેકડી કે ઘરની નિશાન,
 ન ઝાંખાં જંગલો, કે લીલાં મેદાન. ૪

ઉભોછ કેવો મિનારો ખીણની અંદર,
 પસાર થતા ધુમ્મસમાં લપટઈને ચુપ!
 મુશકેલીથી ગુલમોહરનાં ઝાડો દેખાયછ,
 ધુમ્મસ્યાં વાદલમાં ઝાંખાં ને સુસ્ત. ૮

સહવારનો ધુમ્મસ.

પણ મિત્ર તું જો! પેલું ધુમ્મસ-વાદલ,
જે લ'આતું માપેછ દખ્ખણુ-આકાશ,
અને જેવું તે ત્યાંથી થાયછે પસાર,
સુરજ કેવો નાખેછે તે પર પ્રકાશ! ૧૨

નાખેછે સુર તે પર ઝાંખો રતાસ,
પણ દિવસનો ગોલો તે તેજ સુરજ,
જેશબર્યો મોહટાઈમાં ઉંચે ચઢી,
આપશે સેવટ તેને જોઈતી દિપક. ૧૬

પસાર થશે ધુમ્મસના ગોટા, ને તે
બહુ તેના મારગમાં વધશે આગલ,
વાદલ તેને વિખરઈને આપશે મારગ,
ને કરશે કમ્બુલ તેની મોહટાઈ ને બળ. ૨૦

પછે આપણ ખીણ વચ્ચે જોઈશું મિનાર-
નો સરખો ને સીધો સુંદરિયો આકાર,
અને પાછાં રોશનીમાં થશે હૈયાત,
ઝાંખાં જંગલો, ને લીલાં મેદાન. ૨૪

એવીજ રીતે મિત્ર! આ જગની અંદર,
વિખરાશે વિપત્તનાં વાદલ સિદ્ધા,
ને રોશની, જે હાલ તેમાં મુશકેલીથી
થાયછે પસાર, પાછી ઝમકશે બહાર. ૨૮

ગુમ થયલો ખ્યાર.

(વર્દસ્વર્થ ઉપરથી.)

નારી એક જંગલમાં વસતી હતી,
 જ્યાં નદી એક સુહમારી વેહતી હતી;
 એકાંતમાં વસતી તે એખલી અદુલ,
 વખાણુ તેને કોઈની ન પોંદચી હતી.
 લીલથી ઘેરાયલા એક પથ્થરની પાસ ૫
 ઉગેલું હોએ જેવું ડુધેરી-ફુલ,
 જે પથ્થરની બાબુમાં અરધું અરધ,
 માણસની નજરથી થયલું ગુપ્ત,
 કાહડે જેમ પોતાનું એખલું જીવત,
 તેવી રીત જંગલની વચ્ચે વસી, ૧૦

ગુમ થયલો પ્યાર.

કાહડતી તે નારી ત્યાં પોતાના દન.
હતી તે સુંદર એક તારો બેમૂલ,
જે આકાશી મધ અંદર એખલો અટુલ,
નાથલ્યા તારા પર સરદારી લઈ,
સુવર્ણ રોશનીમાં મારે ઝમક.
જાણી નહિ દુનિયાએ હતી તે કોણ,
ને કેવી રીત પામી તે સેવટ મરણ;
પણ અરે! તે ગઈ જ્યારે ઘોરની અંદર,
આપી ગઈ મહત્તે એક દુખનું કંઈન.

૧૫

એક પક્ષીને ગાયન ગાતું જેઠને લખેલી.

(રોબર્ટ બરન્સ ઉપરથી.)

ગા તું! ઓ પંખેરાં ડાહલી પર ગા!
ડાહલી જે પર નથી એક પાતર કે ફુલ.
ગા તું! ઓ પંખેરાં મધરસ તું ગા!
ધાસ્તી તું ના રાખતું માહરી ખીલકુલ.
જે! ઘરડો શિયાલો કપાલની ઉપર—
થી ઉતારેછ પોતાનો ગુસ્સો, જહતુન;
સાંભલીને આંચે તાહરો કોમલ અવાજ,
મેલવેછે કેવો તે શાંતી, ને સુખ—
થી હસતો દેખાયછ! આ ડાહલી ઉપર

૫

એક પક્ષીને ગાયન ગાતું જોઈને લખેલી.

જેતાં તુંને આવેછ એક મહને વિચાર ; ૧૦

જે મિસાલે તું બેઠું શિયાલા અંદર,

નથી કરતું શિયાલાની કશી દરકાર,

તેજ રીતે સંતોષ પણ મુશકેલી માંહે

નથી કરતો દુખની એક રતી ક્યીદ.

ખૂશીભર્યાં દિલથી તે જતો વખત, ૧૫

આવતા વખતની કંઈ દરકાર વગર,

સુખ અને ધીરજથી કરેછ પસાર.

ઓ તું જોણે કીધો દિવસ પેદા !

અને તાહરા સુરજથી પૂર્વ-આકાશ-

પર ચહગવ્યો તેં તાહરો સૂન્નોરી રંગ, ૨૦

નહિ જોયું તેં આપવાને મહને દરસ્ત,

દોલત, ને મોબ્બો, ને મરતખ, ને જોર ;

પણ આએ તાહરી પથરાયલી હગની પેદાશ-

માં આપી તેં મહને એક યુજનારી આશ.

તે આશા છે એવી જે દોલતની પાસ ૨૫

નથી ઉતરતી કે કમતર જરાક.

એ આશામાં હું તુંને યુજવા થકી

છું સદા તૈયાર. દોલતી ખ્યાલ

નથી તુંને યુજવાના ખ્યાલની મિસાલ.

(સમ્યુચ્ચલ તેલર કોલરીજ ઉપરથી.)

અચ્ચાંની અંદગી.

ખેલન અને ભાષ્યોને માહરાં તું રાખ,
બદીથી છુટાં, ને અશોષથી પાક;
આલસ તેમને જગર નો વસતી કદી!
ચાલીએ હમો એકકને હરદમ સદા,
એવી બુદ્ધિ તું આપ; માઆપ ને મિતર ૧૫
પર દોડાવ્યે મોહ્યતની સરખી નજર.
અખશ મહને એવું તું પવિત્ર દિલ,
જે પસ્તાવો કરવાને કરે ન ઠીલ,
જે બુજે તું-કામોની જોષતી કદર,
ને સંતોષી રહે તાહરી બક્ષેસ ઉપર; ૨૦
પૂજે તાહરો, ભકિતથી, અણુદીઠ આકાર,
ને માને તું-હેશાનનો લાયક આભાર;
પામું જેથી સેવટ હું જ્યારે મરણ,
જોઉં તાહરું, બેહસ્ત અંદર, દિપતું કિરણ.

સુકેલું ગોલાબ.

(અલીઆબેથ ઍરેત આઉનીંગ ઉપરથી.)

ઓ તું ગોલાબ! કોણ કેહશે ગોલાબ,
જેતાં આ કરમાયલો તાહરો દેખાવ?
ક્યાં તાહરો ગોલાબી રંગ અને રૂપ,
અને તાહરું મખમલી કોમલ બદન?
આગલ પેરે નથી તું તાજે ને તૂમ. ૫

મધુર્યા વાસ વગર કેવો તું સુખ!
સુકેલાં ભાત જેવો કેવો સખત!
કંઈને સોહરાયલો દિસતો ઝરદ!
મોહબતથી મેં તુંને રાખ્યો વરસ
ચાર અને ત્રણ. ઓ! કેવો ફેરફાર! ૧૦
કોણ તુંને કેહશે કે છે તું ગોલાબ?

સુકેલું ગોલાખ.

પવન જે તુંજ ઉપર ધ્રુકાતો જઇ,
લેતો તાહરાં તનમાંથી જીયજીને વાસ,
હવે તાહરાં તન ઉપર થતો પસાર,
નહિ કરે તાહરી એક લેહજો દરકાર. ૧૫

સુરજ જે તુંજ ઉપર બલતો ગરમ,
ગોલાખી તું—પ્યાલાંમાં નાખતો કિરણ,
હસતો ઉભો રહીને જીયે ગગન,
દિખાવતો તુંને, ને તુંથી કિરણ,
હવે જો તુંજ ઉપર હસતો તપે,
તો કદી નહિ કરે તે તુંને રોશન. ૨૦

દવ જે આકાશથી પડતો હેઠલ,
સહવારને પોહર તુંને ધોતો હતો,
સફેદ પણુ ધરતો તું—સંગત રતાસ,
હવે તાહરાં તન ઉપર પડતો, તુંને ૨૫
બનાવે દાયેથી કાલો ને સિદા.

માખી જે તુંજ ઉપર બેસતી હતી,
ને લંબાવતી તાહરી પર પોતાના પગ,
હવે જો ગરમીથી કંટાલો આઇ,
ઉતરે તાહરાં પાતરાંની ધારી ઉપર, ૩૦
તો જોઇ તાહરાં પાતરાંનો સુકેલ દેખાવ,

સુકેલું ગોલાખ.

કંઠાલી ઉડે તે પાછી ગગન.

મધમાખી જે ચુસતી'તી તાહરો મિહાસ,
ને માલામાં ધસડતી તાહરો સુગંધ,
અને તાહરાં મિહાસી કુલની અંદર, ૩૫
ખુશાલીની ધેન અંદર પડતી હતી,
બાણે હોએ તે ધડી પામતી મરણ,
હવે તાહરી ઉપર તે થતી પસાર,
પસાર થતી ન કરે તું પર વિચાર.

ફકત માહફ જીગરજ તાહરી અંદર ૪૦
છુપેલી ખૂખીઓ નેયછે અસંખ;
મિહાસી વાસ, અને બેહકતો સુગંધ,
મેલવેછે, ફકત તે ખુબતું જીગર;
દેખાયછે તું તેને ખૂબસૂરત પુર,
હર રીતની ખામી ને ખાપણથી દૂર. ૪૫

જીગર માહફ ફકત એક ખુબશે કર,
કારણ તું પ્યાર-હાયે અપાયલું છે;
જીગર કરશે ફકત અહિં તાહરો સંભાલ.
આવ! માહરી છાતી પર બેસ અહિં સદા!
છાતી જે થાયછ તાહરી હેઠલ ભશમ. ૫૦

સુખડનું ઝાડ અને કઠિયારો.

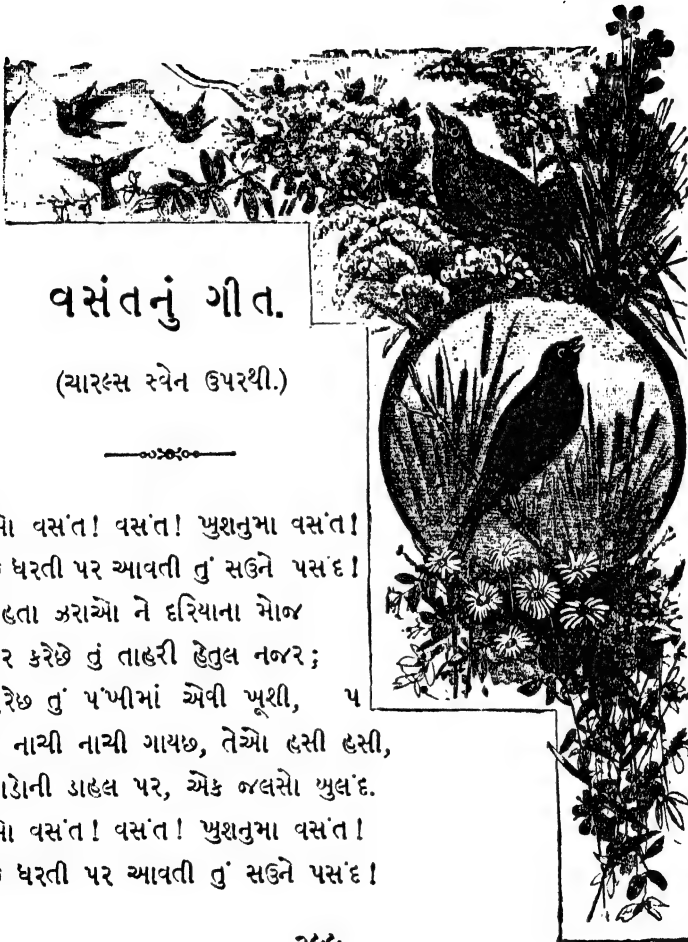
(વીલ્યમ કુલેન પ્રાચિન ઉપરથી.)

સુખડનાં ઝાડ પાસે કઠિયારો એક,
 કોહડાલી એક હવામાં ઊંચે ધરી,
 સુગંધી તે ઝાડ ઉપર કરતો જખમ.
 જેમ જેમ તે ઝાડ ઉપર પડતા જખમ,
 નમાતું તે ઝાડ, તેને બદલે સુગંધ, ૫
 તે ધાટકી કોહડાલીને, આપતું હતું.
 ઓ તું! જે વાંચેછ આ માહરા વચન,
 જગતમાં એજ રીતે ભુંડાની સાથ
 નો કરતો ભુંડઈ; સુખડની પેર,
 કીનાથી કોઈ તુંને કરે જખમ, ૧૦

સુખડનું ઝાડ અને કઠિયારો.

તો જખમના બદલામાં પાછો જખમ
ના આપતો તેને. મોહટાનું મન,
જાતિ ભલઈમાં છે એટલું મધન,
કે કરેછે કોઈ તેની સાથે ભુંડઈ,
તો ભુંડઈને બદલે તે આપેછ ભલઈ. ૧૫

વસંતનું ગીત.

(ચારલ્સ સ્વેન ઉપરથી.)

ઓ વસંત! વસંત! ખુશનુમા વસંત!
 છે ધરતી પર આવતી તું સઉને પસંદ!
 વેહતા અરાઓ ને દરિયાના મોજ
 પર કરેછે તું તાહરી હેતુલ નજર;
 પુરેછ તું પંખીમાં એવી ખૂશી, પ
 કે નાચી નાચી ગાયછ, તેઓ હસી હસી,
 ઝાડોની ઝાહલ પર, એક જલસો ખુલંદ.
 ઓ વસંત! વસંત! ખુશનુમા વસંત!
 છે ધરતી પર આવતી તું સઉને પસંદ!

વસંતનું ગીત.

ખુશનુમા, ખીલતી, ને સુદર વસંત ! ૧૦
ધરેછ જ્યારે તું તાહરું ધરતી-કદમ,
મખમલ-કલી પર તું-અજમતી-હાથ,
તોડી તેના બંધ તેને ખીલતી કરી,
ફેલાવેછ ચોમેર તેનો સુગંધી વાસ.
મનુષનાં જગરમાં સુખની પેદાશ ૧૫
આપનારી છે તું ઓ ખીલતી વસંત !
ઓ વસંત ! વસંત ! ખુશનુમા વસંત !
છે ધરતી પર આવતી તું સકેને પસંદ !

એક આગિયા કીડા વિષે.

(જૉન વૉલક્રૉટ ઉપરથી.)

ઓ તું ભલે આવ્યો ખેતરમાં મુજ !
 ના રાખતો દિલમાં તું માહરી કંઈ ધાક !
 નાખ તાહરાં નાધડ્યાં ફાનસથી બહાર,
 ખેતર-જમીન પર તું તાહરો ઝલકાટ !
 જવાબ મહને દે તું ! શું પરિયાં આકાશ- ૫
 થી ઉતરતાં, આઝે માહરાં ખેતરની પાસ,
 ખુશાલીમાં નાચીને, ગરબીઓ ગાયછ,
 આપેછ તેને શું તાહરાં તનનો પ્રકાશ ?

૪૦૧

એક આગિયા કીકા વિષે.

બીનાસી ધાસ ઉપર નાધલ્યો તુંજ,
 કુમાવી તનનો આ દિપતો ચેરાગ, ૧૦
 નીચાણમાં આવતાં તે પરિયાંને કાળ,
 શું ધર્યોછે તે? હા, એમજ હશે;
 કારણ તુંથી ચહડતો શું બીજો ચેરાગ,
 આકાશથી ઉતરતાં પરિયાંને કાળ?
 છે માહરાં દિલની એક ખાહેશ એવી, ૧૫
 કીનાભયો દિલથી ઉડી તુંજ તરફ
 આવતું કોઈ પંખેશ; ધાટકી ને ફર,
 અણિયાલી, સખત, ને જીવ-લેતી ચાંચ-
 થી કદી નો કરતું તું-જીંદગી બરબાદ!
 કેહ મહને તું! કિયાં પાતરાં ઉપર ૨૦
 દોડેછ તાહરો ચાહ, કે તાહરે થકી
 બનાઉં તે પાતરાંનો માડવ હું એક,
 કે રાત વેલા આકાશથી પડતો વરસાદ,
 હેરાન તુંને કરવાથી રહેલો પછાત,
 અટકેલો રહે તાહરા માડવની બહાર; ૨૫
 અને ધુમે રાત વેલા તું પર તોફાન,
 તો કરી નહિ શકે તે તુંને હેરાન.
 ચુપકીદી કુદરતમાં રેહવા થકી,
 મરજી તાહરી રાખેછે તું હર ધડી;
 એકાંત તાહરી જીંદગી તું કરેછ પસાર ૩૦
 ઝમકાવતું ભલછની રોશનીને બહાર.
 માણસ તુંથી છે કેવું ઉલટું ખવાસ!
 દુનિયઈ ધોંધાટ ઉપર રાખેછ તે ખ્યાર;

એક આગિયા કીડા વિષે.

પસંદ કરેછે દુનિયાનું ધુન્નતું તોફાન,
શરમીંદગીમાં છોડેછે તે સેવટે જોહાન; ૩૫
જોરસાઓથી તાવેછે તે પોતાનું તન,
ને બદીમાં ગાલેછે તે પોતાના દન;
નથી રહેતું તું પેરે દુનિયા તજ,
એકાંતમાં ભોગવતું સુખ ને અમન,
બલઈબર્યા પ્રકાશને તન પર સજ, ૪૦
પોતાની રોશનીમાં પોતે રોશન.

ઓ કઠિયારા ! દરખત નો કાપ !

(ન્યૉર્જ પી. મૉરીસ ઉપરથી.)

ઓ કઠિયારા ! તું આ દરખતને નો કાપ !
 ના લાવ એકખી ડાહલીને તેની અલવાલ !
 બુવાનીમાં તે મુજ પર કરતું છાંય,
 ખાતર તેની કરીશ હું તેનો બચાવ.
 રોખું હવું તેને મુજ બાપે આ જગ,
 આ ઝુંપડીની પડોસમાં નદીની પાસ ;
 કઠિયારા ! નો તે પર કર તું સિતમ !
 ઉભું તેને રેહવા તું દે બિનખલલ !

૫

ઓ કઠિયારા ! દરખા નો કાપ !

જુનું ને ઘરડું મુજ માનીતું જાડ,
 કીર્તિ ને માન જેવું જમીન ને આખ ૧૦
 પર થયું છ મશહૂર, શું તેને તું હાં,
 એકાંતમાં ઉભેલું કરશે તપાહ ?
 કઠિયારા ! તું તેપર ફટકો ના માર !
 જમીને બાહજેલા તેના તું ગાંઠ
 કાપીને નો દે તું તેને આઘ્રાર ! ૧૫
 એ માહરાં જુનાં ને માનીતાં જાડ—
 ને નાહેકમાં મારવાથી હાય તું ઉઠાય,—
 જાડ જે આસમાન પર ઉડ્યું ઉઠી,
 ફેલાવેછે ચોમેરથી પોતાની ડાહલ.
 હતો બ્યારે હું એક છોકરો નાદાન, ૨૦
 જતો તેના છાંયડામાં બેસવા થકી ;
 બોહલી તેની પંથરાયલી ડાહલીની હેઠ,
 કરતી મુજ બેહનો ત્યાં મુજસે રમત.
 થંડ તેના છાંયડામાં માતા માહરી,
 મોહબતથી કરતી'તી મુજને ચુંબન ; ૨૫
 અને માહરો પિતા ત્યાં આવીને, મુજ
 પર કરતો'તો વહાલ. ઓ કઠિયારા તું !
 ના કર આ જાડ ઉપર જુદમી જખમ !
 ઓ માહરા જુના ને માનીતા દોસ્ત !
 જે મિસાલે છે તાહરાં તનની ઉપર, ૩૦
 જડ અને મક્કમ, આ ચોંહટેલી છાલ,
 તે મિસાલે હું તાહરા છાંયડાની પાસ,
 મોહબતથી તુંજ તરફ વલગેલો રહીશ.

ઓ કઠિયારા! દરખ્ત નો કાપ!

ઓ મિતર માહરા! સદા તુંજ ઉપર,
જંગલનાં પંખેરાં મધુર હલક- ૩૫
થી, નમાવજો આ તાહરી કુટેલી ઝાહલ!
ઓ માહરા જુના ને માનીતા દોસ્ત!
તોફાની વા સામે હિમ્મત ધરી,
તું થોખેલો રેહ! આ જગ્યા ઉપર
નહિ તું ને પોંહયવા હું દેવશ ખલલ. ૪૦
નિકલ અહિંથી કઠિયારા! કાલું તું કર!
જીવતો છે જ્યાં તક આ તન ઉપર હાય,
ખચાવીશ હું ત્યાં તક એ મિત્રને મુજ.

બો હી મ્યા ની

રાણીને લખેલી.

(સર હેત્રી વૉતન ઉપરથી.)

ઓ ! તમે અમકતાં વાદલ-જહવેર !
આકાશના અંતરમાં ઝલતા સેતાર !
રોશનીથી છે તમની સંખ્યા વધુ,
નથી માહરો તે થકી તમેપર પ્યાર ;
આ આકાશનાં પેટાંમાં શું તમ ખીસાદ, પ

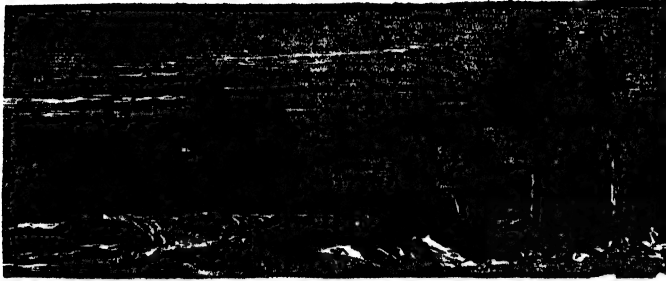
બોહીમ્યાની રાણીને લખેલી.

ઉગશે સુરજ બ્યારે ધરતીથી બહાર,
ને ફેલાવશે પોતાની રોશની અપાર?

ઓ ! તમે જંગલના ગાનારા કંઠ !
વિચિત્ર લેખાસોનાં પંખીઓ તમ !
ગાવોછ તમે કુદરતના મધુર હલક, ૧૦
ને રેડોછો તનમાંથી જાતિ હરખ,
આ જંગલનાં મધમાં છે શું તમ ખીસાદ,
ઉડતું બુલબુલ, બ્યારે વાદલની બહાર
મોકલશે, પોતાનો ગાયન-પોકાર?

ઓ ! તમે સુગંધી વાયોલેટ-ફુલ ! ૧૫
ફેલઈ જતાં ઝાડો પર ચાદરની પેર,
મગરૂરીમાં મારોછો તમારી સદ્,
હોએ જાણે વસંત પર તમારોજ હક;
ઝુમી હેઠે ડાહલીને ચુમશે ગોલાબ,
કહો મહને ત્યારે શું તમની ખીસાદ ? ૨૦

માશુક બ્યારે માહરી એમ પડશે નજર,
તનની ખૂબસૂરતીમાં મનથી સુંદર,
કુદરતની ક્યસર, ને માનવીને હાથ
પામેલી રાણીનો લાયક ખેતાબ,
કહો મહને ત્યારે શું નારો તમામ- ૨૫
માં વધુ નહિ લેખાશે તેનો દમામ ?

એકાંતવાસની ખુબીમાં.

(વીલ્યમ ડ્રમન્ડ ઉપરથી.)

ત્રણગણો સુખી તે માણસ ખરો,
જે દુનિયાર્થ ધોંધારતે તથને દૂર,
લીલોત્રીથી પુર કોઈ જંગલ અંદર,
એકાંતમાં વસતો હોએ, એખલો અટુલ,—
એકાંત, પણ નથી તે થયલો એકાંત, ૫
ખોદાની મોહબતમાં થયલો ચકચુર.
ખુશામતની વચ્ચે એક પાદશાહને દાર,
ગોલામગીરી વેઠવાના કરતાં વધુ
બેહતર છે તે, કે જંગલ અંદર,

૪૦૯

એકાંતવાસની ખુખીમાં.

ભોગવે તું પક્ષીનું ગાયન-રડન. ૧૦
 ફેકટનો ઢાલો ને ઇતર દમામ,
 આપેછ જો માણસને મોહટાઈ ને માન,
 તે થાને તરતનાં જનમેલાં ફુલ-
 થી જનમતો હવામાં તાજો સુગંધ
 છે વધુ બેહતર. બેઢંગી જગ, ૧૫
 છે રંજ અને દુખ અને જેહમતોથી,
 હાં અને ત્યાં, સંધે થયલી ભરપુર.
 નિરાંતે વસવું એક જંગલ અંદર,
 છે તેમાં ખરી ખુશાલી ને સુખ,
 પાકી છે સુખ સંધી ફેકટની વેડ. ૨૦

આશક! તું કાંય એટલો ફિક્કો ફ્યક?

(સર જૉન સકલીંગ ઉપરથી.)

આશક ! તું કાંય એટલો ફિક્કો ફ્યક?
 ક્યાં તાહરા ગાલમાંની લાલીનો રંગ?
 અરે ! તું કાંય અમથો કરેછ અફસોસ ?
 માશુક ન છોડવાની પોતાનો ઢંગ.

૪

આશક ! તું કાંય એટલો મુગો ને મંદ?
 પ્યારની રમત નથી બચ્ચાંનો ખેલ;
 જોઈ તુંને દુખી ને થતો હલાક,
 માશુક ન છોડવાની પોતાનું ફેલ.

૮

આશક! તું કાંય એટલો ફિક્કો ફચ્ક?

અરે! ઓ છોડી દે ભિતરનો ગમ!

હસેછે લોક તાહરો બેઘને હેવાલ;

શોભા તાહરી સાચવ, ને બલવ ભરમ,

માથુકને હાથ નથી તાહરો સંભાલ.

૧૨

એક ચલિયાં વિષે.

(જૉન પ્રીંગલ ઉપરથી.)

આવ! મહને કેહ તું ઓ પંખેરાં નાહન!
 આપ્યો કોણે સૂઝાંનો તુંને સીણગાર?
 કોણે તાહરો નાધલ્યો ધજો આકાર,
 ને કીધું તુંને હવા પર ઉડતું સવાર? ૪

આપ્યું કોણે તુંજ તનમાં ગાવાનું બળ,
 માણસ જેથી બનેછે દુખ્યું સુખી?
 કીધું કોણે એમ તુંને ગાતું સરલ,
 હુનર જેની નક્કલમાં થાયછે દુખી? ૮

એક ચલિયાં વિષે.

અરે! ઓ ઉજ્યું, તું ચાલ્યું ગગન!
કાણે તુંને ઉડવાની શક્તિ દીધી?
કીધી કાણે તાહરી આ સૂનેરી પાંખ,
ને ચિત્તર-કલા તાહરાં તન પર કીધી? ૧૨

ઓ પંખેરાં! હોએ મહને તું જેવી પાંખ,
ધરં ઉંચે હું જઈને ફરેશ્તાઈ સંગ;
છોડું નીચે યુનેહગાર નાધલી જગત,
અને તેનો ફિનો, ને ફરેખ, ને જંગ. ૧૬

ચહડું ઉંચી હું, જ્યાં સૂનાં-સિતાર,
વગ્નડેછે હોરમજદની તારીફ ખુલંદ;
ભુંડા છે જ્યાં થયલી અણુદીઠ ને બરખાદ,
બલઈતું છે જ્યાં ઉંચે હોરમજદી રાજ. ૨૦

એક મૂલ્યાં વિષે.

(હૈના ઍફ. ગોલ્ડ ઉપરથી.)

હું બરફમાં થયું છું જમીનમાં બંધ,
 નથી મુજ પર દિવસનો પોંહાયતો ઉગસ,
 નથી મહને દિસતું કે ઉગીશ હું કેમ,
 પણ છે માહરો કુદરત પર સંધો આધાર. ૪

નિરાશથી કદી નહિ મારીશ પોકાર,
 તે આલસઘમાં કદી ન કાહડીશ હું દિન ;

એક મૂલ્યાં વિષે.

ધીમું ને મુગું, આ જગ્યા અંદર,
હું લેઈશ માહરી રાહ, ને ફેડીશ જમીન. ૮

અંધારી આ જગ્યાની કોઠડી અંદર,
પડેલું, મારીશ ન અમથું પોકાર;
મૂલ્યું માહરું કોતરશે જમીન હેઠલ,
ને પાતરાં માહરાં ઉગીને નિકલશે બહાર. ૧૨

થઈ જશે મુજપરથી હુમ્મસ પસાર,
આ થાં ખીજાનાંથી આવીશ હું બહાર;
નાથલાં માહરાં મસ્તકને ફેંકી ઉચાણ,
દેખાડીશ હું લોકોને માહરો આકાર. ૧૬

કુટશે માહરાં જીગરથી પાતરાંઓ નહાન,
જે મિસાલે સૂર્યથી કુટે કિરણ;
તતકાલ તજી અંધારી જગતને, બહાર
નિકલીશ, હું ખૂંસસૂરત બની એક ઝાડ. ૨૦

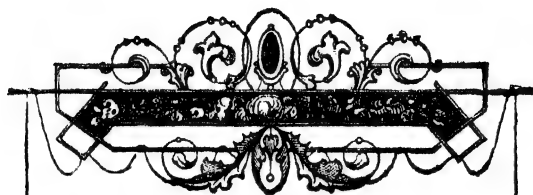
લીલા-રંગી પાનો, ને પીલાસી ફુલ-
નો કરીશ હું તન ઉપર માહરાં સણગાર;
એવી રીતે કરશે લોક માહરો વિચાર,
જેઈ માહરાં પાતરાં, ને ફુલનો સણગાર, ૨૪

એક મૂલ્યાં વિષે.

કે હવું હું પરથમ એક સુકેલું મૂલ,
ને ફર્યું તું મુજ ઉપર અરકું પડ,
નહિ હતી મુજમાં કંઈ જીવની નિશાન,
પણ નિકલ્યું કુટી હું ધરતીથી બહાર. ૨૮

તુઝી મુજ તનપરથી જાંજલ વિપત્ત,
જો રાખી મેં રખ ઉપર સતોષ-નજર;
તોજા તેણે મુજપરથી વિપત્તના વલ,
કરી આપી મુશકેલી માહરી સવલ. ૩૨

એક ગુજરેલાં બાલક વિષે.

(દેવીદ મેકબ્થ ઝાયર ઉપરથી.)

ઉંધા તું ! ઓ નાનકડાં બાલક ઉંધા !
 નહિ તાહરાં બાલકડાં પારણાંની માંહે,
 નહિ તાહરી માતાની છાતી ઉપર,
 પણ ઉંધા તું મુવાં મનુષેની સાથ !
 ઉંધા તું ! ઓ મનુષની સાથે ઉંધા ! ૫
 થયાંછ જે જગતને તજી સુખી.
 હશે એવા ધણા આ જગતમાં હૈયાત,
 ઈચ્છતા જે હશે મુવા તાહરી સાથ.
 ઉંધા તું ! ઓ નાનકડાં બાલક ઉંધા !
 ઉંધા તાહરી નાનકડી ઘોરની અંદર ! ૧૦

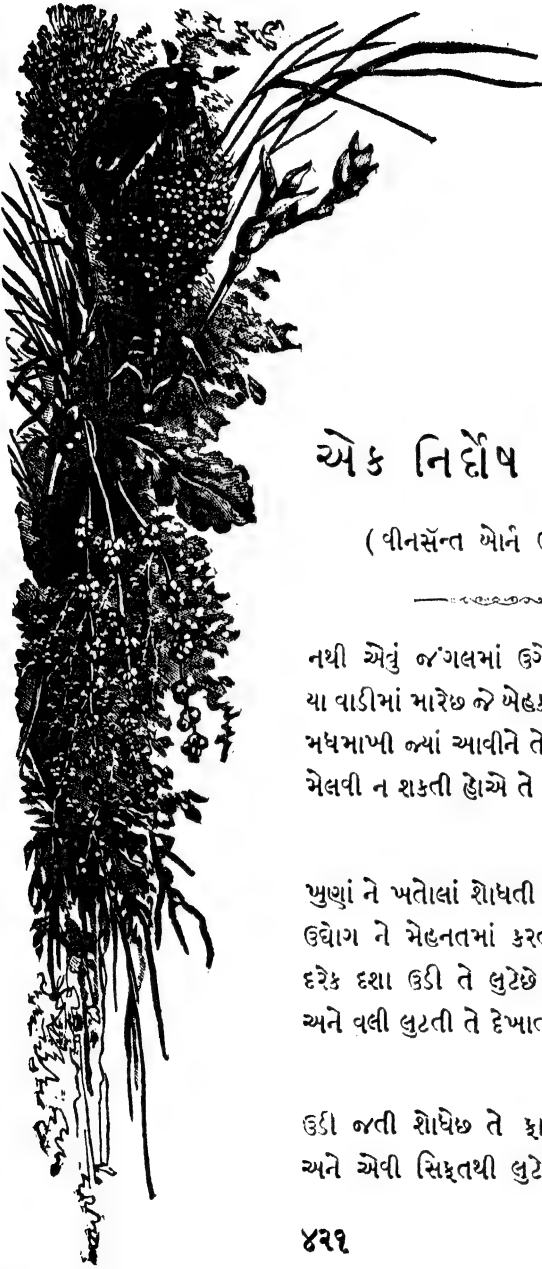
એક ગુજરેલાં ખાલક વિષે.

ઉડ તું ! ઓ પંખેરાં ઉડ્યું તું જા !
 ઉડ્યું તું જા તાહરા માલા ઉપર !
 માલો તાહરો થઈછ આ નાનકડી ધોર,
 જા ! જઈને ઉંધા તું તેની અંદર !
 પુટશે તે પર જંગલનાં નાધવ્યાં ફુલ, ૧૫
 નાખશે તે પર બરફનાં કરાં વરસાદ.
 આંખે તાહરી નાનકડી છાતીથી બહાર,
 ઉડ્યો તું-જીવ, ગયો બેહસ્તની અંદર ;
 થયું મરી તું તો સદાનું સુખી,
 એક ઘડીમાં બેઠું તું અમર તે જ્યાં ! ૨૦
 પણ કીધાં તેં હમોને ખરાં દુખી,
 ને લીધા તેં લુટીને હમારા જાન.
 દરેક તને કરતું જ્યારે તું ગેલ,
 હું જોતોતો ત્યારે તુંજ સુંદર દેખાવ ;
 પણ હાલ, જ્યારે પશુંછ તું મોહતની અંદર, ૨૫
 દેખાયછ મહને વધુ તું દિપતું સુંદર ;
 રેહજો તે જોહાનમાં સદા તું સુખી !
 ખુશાલીને સાથે ભોગવતું અમન !
 આંખો તાહરી, તરતનાં પુટેલાં ફુલ
 હોએ, જેમ દવ અંદર થયલાં ગરક, ૩૦
 તે મિસાલે દેખાતી હતી સુંદર ;
 હવે જોતાં, તે ઉપર તોપચાંઓ તુંજ
 ફરી વલ્યાં તે સુંદર ફુલની ઉપર,
 અરે ! અરે ! થયું તું મોહતને આધીન !
 ઉંઘજુંછે મુખ તાહરું અરધું અરધ, ૩૫

એક ગુનરેલાં બાલક વિષે.

નથી તેમાં હીલવાની શક્તિ જરી ;
 દાડમનાં કુલ જેવો રતાસી હોટ
 દેખાયછ મહને ર જેવો ફિક્કો ફચક ;
 નથી તે પર જીંદગીનો રહેલો રતાસ,
 પણ ખૂબસૂરતી મહને ત્યાં દિસેછ અજબ. ૪૦
 ચહડ ઉચે ! ચહડ તું ! ઓ બાલક તું ચહડ !
 અમર્ગીનો લીધોછ તેં નવોજ સણુગાર !
 ચહડ પાલક ! ચહડ તું ! આકાશમાં ઉંચાણ,
 નથી ત્યાં દુખ કે કંઈ ચિંતા ફિકર.
 અરે ! હોએ જો આ તું પર પડેલું મોહત, ૪૫
 તો સુંદર તે છે, નથી કદરૂપ આકાર.
 કાધી રખે તુંજ ઉપર મમતા ને મેહર,
 લીધું તુંને ઉંચકી આ જગથી ઉંચાણ,
 આપ્યું તુંને બેહસ્તનું તે ખુલ્લું મકાન,
 નથી જ્યાં જગતું આ નીચું તોફાન, ૫૦
 લેયછે જ્યાં ફરેસ્તા સિતાર પર તાન,
 ધુજેછ જ્યાં ભલાઈની સદા વખાણ.

એક નિર્દોષ લુટારો.

(વીનસેન્ટ બોર્ન ઉપરથી.)

નથી એવું જંગલમાં ઉગેલું ફુલ,
યા વાડીમાં મારેછે જે મેહકતો સુગંધ,
મધમાખી જ્યાં આવીને તેની ઉપર,
મેલવી ન શકતી હોએ તે પર ગુજર. ૪

ખુણાં ને ખતોલાં શોધતી તે જાયછે,
ઉદ્યોગ ને મેહનતમાં કરતી રખડ;
દરેકે દશા ઉડી તે લુટેછે કંઈ,
અને વલી લુટતી તે દેખાતી નહિ. ૮

ઉડી જતી શોધેછે તે ફાયદો સદા,
અને એવી સિદ્ધતથી લુટેછે સુગંધ,

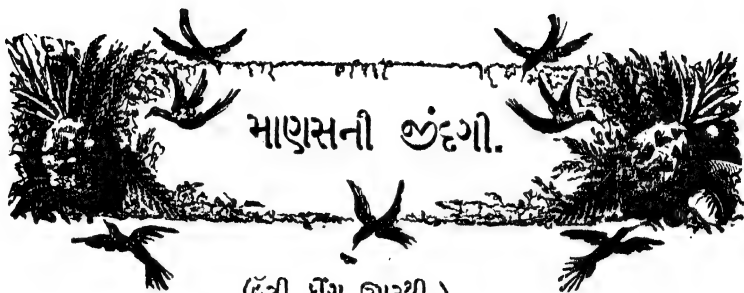
એક નિર્દોષ છુટારો.

કે કુલ નથી ખોતાં કંઈ ખોતાનો વાસ,
કે બહારની ખૂબસૂરતીને પોંદ્યતી ખલલ. ૧૨

કલીમાં પેટેલો કીડો એ રીત
નથી કરતો ખોતાનું લાયક ગુજરાન;
પેવસ થતો લેયછે તે કુલોના જાન,
રંગ, રૂપ, ને સુગંધની વાલેછ મોહકાણુ. ૧૬

લેયછે તે એ રીતે કુલોના જાન,
અને કરેછ કુલોનો કોતરીને નાશ,
પણ મધમાખી, કુલો પર ઉડતી જતી,
કરતી ન એ રીતે તેસે ભુંગસ. ૨૦

ચાલાપીથી સંગ્રેહછે એવું તે મધ,
અને કરેછ એવો તે ભેગો મિદાસ,
કે ફાકટની પુકરાણ કરતું આદમ
કરી ન શકતું એ રીતની પેદાશ. ૨૪

(હંતી કીંગ ઉપરથી.)

આકાશપરથી ખરતા એક તારા મિસાલ,
 યા ઉંચાણમાં ઉડતાં એક ગરુડની ચાલ,
 યા વસંતમાં ખીલેલી રંગોની ભાત,
 યા રૂપેરી દેવ-ટીપાં પક્ષાં પ્રભાત,
 યા જળ પર પસાર થતા જતા પવન, ૫
 યા પરપોટા તે ઉપર તરેહવજન-
 ની માફક છે માણસનું જગત-જીવન.
 ડુંકતો પવન જતો થાયછે પસાર,
 ને પરપોટો ડુટીને થાયછે ખુલ્લાર ;
 વસંતને મારેછે પાનખરી રૂત, ૧૦
 દેવ છે સૂર્યનાં કિરણની લુટ ;
 તારો ઝલી આકાશે પડેછ ખરી,
 તેજ રીતે માણસ પણ જાયછે મરી,
 યાદ નથી રાખતું કોઇ તેની ઘડી.

મે મહિનો.

(૬૭૧૯૬ હીબર ઉપરથી.)

ઓ તું મહારાણી પુલોની, મે !
છે આકાશી તારાઓ જેને આધીન !
લાવ તાહરાં આપટાંઓ વરસાદી તું !
અને તાહરું ગરમ ને તેજ કિરણ
મોકલ આ ધરતી પર ! ખૂબસૂરત મે ! ૫

પેહરીને કુદરતનો લીલો પોશાક,
ઉતર તું ધરતીની છાતી ઉપર !
ધરતી, જે આશાથી જોયછ તાહરી વાટ,

મે મહિના.

ને ઉભીછે લેવા તે તુંને તૈયાર,
ઓ તું ખૂબસૂરત રંગીલી મે ! ૧૦

સહવારને પોહર ન્યારે કુલો પર દવ
પડેલો હોયછ, ને તમામ પેદાશ
ખીલતી ધરેછ તાહરી જીગરમાં આશ,
તે વખતે હું, તુંને આવેલી પાસ,
હરખથી જોઈછ, ઓ રંગીલી મે ! ૧૫

ફરથી આવતી તુંને જોઈને હમે
ગાઈએછે ગીત, તાહરી આમદ ઉપર,
હવા, ને આખ, અને લીલી જમીન
પર મચેછે કુદરતનો ન્યારે ઘોંઘાટ,
હરખથી લેવાને તુંને ઓ મે ! ૨૦

ઉઠેલા પર્વતનાં મસ્તક ઉપર
ઘેટાંઓ ચરેછે ચારો ને ઘાસ;
ઝહલીમાં પંખેરાં ફૂડફીને ગાયછ,
ને તમામ કુદરત તું પર હસતી દેખાયછ,
ઓ તું ખૂબસૂરત રંગીલી મે ! ૨૫

(જોન ગોદફ્રે સેક્સ ઉપરથી.)

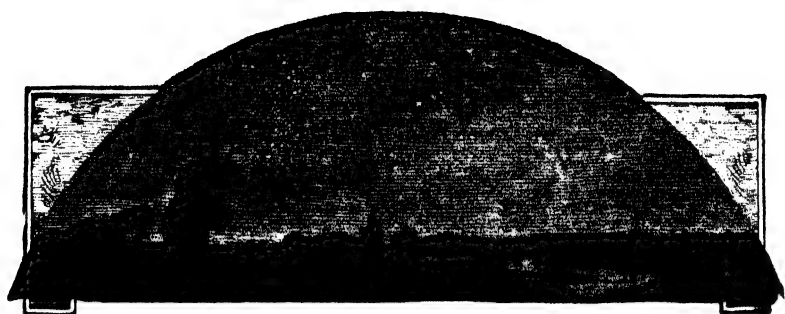
દિવસ માહરા થાયછે બિનદેહશત પસાર,
 આપેછ મહને સુખ રાતની ગુણગારી ઉંધ;
 રાખ્યુંછ રમે આએ માહરાં તનને દરસ્ત,
 ને દુખી મુજને થવાતું કારણ નથી.
 નથી માહરો દુશમન કોઇ રહ્યો બળવાન, ૫
 દોસ્ત માહરો છે મુજ પર તનથી કુરબાન.
 વિચાર મહને જાયછે તોપણ એવો રોજ
 કે ધડપણમાં તન માહરું તવાતું જાયછ,
 ને થઈ જવશ કોઈ દિન હું અંતે ખતમ.

ચહડેછ માહરે હૈડે મુજ બચપણના દિન, ૧૦
 જેમ જેમ હું ધડપણનાં બચપણમાં જાઉંછ;
 મગજ માહરું કવેતમાં રમતું હતું,
 તે હવે તેમાં નહિ રમતું દેખાએ;
 પેહરતો હું પગોમાં જોડાઓ તંગ,

તંગ જોડાઓ તજીને માગેછે પગ,
સુહમારાં પેહરનો ઢીલાં ધપચ.
ભાવતી મુજ મનને ઘોંઘાટ ને ગડબડ,
હવે તેને નથી સુખ તેની અંદર;
થયું'છ લોક-ટાલાંમાં બેજાર મગજ,
થાયછ તેને ઘોંઘા, ને દુખ, ને દરદ.

૨૦

આકાશ.

(વીલ્યમ હાર્થગિતન ઉપરથી.)

જેઉંછ જ્યારે ફરતું આ બોહલું આકાશ,
લટક્યાછે જ્યાં કીમતી જહવેર—એરાગ,
દેખાયછે જ્યાં રાત, જેવી ઈથ્યોપી નાર,
તન ઉપર ઝમકતા ઓરવી સેતાર,
પરણવાને કાજે થઈ સોલેસણગાર,
જતી હોએ પોતાના પતિની પાસ,
જીવ માહરો તે વખત પોતાની પાંખ
પાંથરીને ઉડેછ આ ઉંચું આકાશ,
વાંચી જોવા હોરમજદની બુલંદ કેતાબ—

૫

તે બોલકું ગગન—ભરમ ને ભેદ, ૧૦
છે જેના ભિત્તરમાં કરોડ ને લાખ.

નથી કુટ્યો આકાશમાં એવો ચેરાગ,
નહિ જેને હોએ મુગી વાચા એવી,
જે સુપકીદી કેહતી હોએ એવા વચન,
કે “વાંચો મુજ ભિત્તરમાં હોરમજદ—ભરમ!” ૧૫
નથી એવો આકાશમાં કુચો સેતાર,
જતું ન હોએ જે પર આલમનું ધ્યાન,
ધરાવતો જે ન હોએ પોતાની માંહે,
હોરમજદી શક્તિને યુજનારો ખ્યાલ!

એક ઓરતનું મરણ.

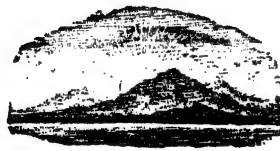
(સીલરી ઉપરથી.)

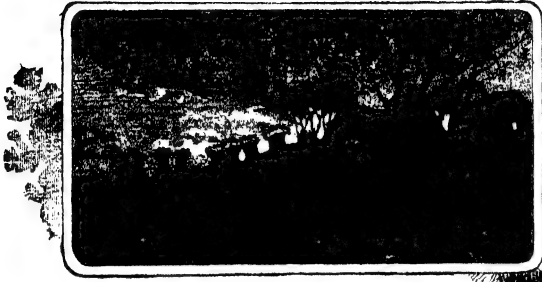
ખૂંચસૂરતીમાં પામી તે એવી મરણ,
જેમ ઝાડ ઉપર ઉગેલું ગોલાખી ફુલ,
ખીલીને, વેરાતું ઝાહલે, સુકાએ.
ખૂંચસૂરતીમાં પામી તે એવી મરણ,
જે મિસાલે મોતી એક તાજની વ્યંદર, ૫
ખરતું જમીન ઉપર પડતું ખોવાએ.
ખૂંચસૂરતીમાં પામી તે એવી મરણ,
જે મિસાલે ખૂંચસૂરત હોટોથી બહાર,
ચંદનીમાં ગાયનનો મોજો ગુમાએ.
ખૂંચસૂરતીમાં પામી તે એવી મરણ, ૧૦
જે મિસાલે ઝાડીમાં પાખીતું ગીત,
સુહમાઈ જનમતાં વેહલું સુકાએ.

એક ચારતનું મરણ.

ખૂબસૂરતીમાં પામી તે એવી મરણ,
જે મિસાલે કુલ ઉપર પડ્યો બરફ,
ઝુમતો સૂર્યમાં અણુદોઢો થાયે. ૧૫

ખૂબસૂરતીમાં પામી તે એવી મરણ,
જે મિસાલે તારો, દિવસને કપાલ,
સૂર્યના તાપ આગલ નાહસતો કે જાએ.
પણ કાર્તિનું પામી તે એવું જીવન,
જે મિસાલે રાત્રીનાં ઝલતાં જહવેર, ૨૦
રૂપેરી માહતાબની આસપાસ જડાયે.
કાર્તિનું પામી તે એવું જીવન,
જે મિસાલે હુનાલામાં આકાશ ઉપર,
બિનવાદ્યે સૂર્ય ઝમકતો શોભાયે.

ધાસનો પોકાર.

(અંગ્રેજી ઉપરથી.)

હું વધુ'છું ચોમેરથી ચાહરો તરફ,
ધુલવાલા રસ્તાની બાજુ ઉપર,
ને ટેકડી બ્યાં પડેછે સૂર્ય-રતાસ,
ને ઘોંઘાટી નાલાંની ધારી ઉપર;
ઝડ અને ઝરખે જંગલ અંદર,
હું વધુ'છું ચોમેરથી ચાહરો તરફ.

હું વધુ'છું ચોમેરથી ચાહરો તરફ,
વાડીના ઊંધડેલા દરવાજા પાસ,
બ્યાં બેસેછે નિકલીને ઘરડું કુટુંબ;

ધાસનો પોકાર.

મેદાનોમાં કરેછ બ્યાં છોકરાં રમત,
અને ખખોઝ્યાંનાં જળની અંદર,
હું વધુંછું ચોમેરથી ચાહરો તરફ.

૧૦

હું વધુંછું ચોમેરથી ચાહરો તરફ,
ગડબજાં શેહરોના રસ્તા ઉપર,
ખુશનુમા ચેહરાને ધરતું સદા ;
દિલથી દુખીઓનાં, કરતું, જીગર,
દુખોને વિસરાવી, સુખોથી તર,
હું વધુંછું ચોમેરથી ચાહરો તરફ.

૧૫

હું વધુંછું ચોમેરથી ચાહરો તરફ,
જો કે વધતું મહને જોશે તું નહિ ;
નથી કરતું ઘોંઘાટ કે કશી ગડબડ,
કારણકે ચુપકીદું, સેતારી રાત,
અને ઉગતી સહવારની રોશની-વખત,
હું વધુંછું ચોમેરથી ચાહરો તરફ.

૨૦

હું વધુંછું ચોમેરથી ચાહરો તરફ,
ને ખેંચું મુજ ઉપર લોકની નજર ;
હુનાલાના ખુશનુમા મહિના અંદર,
ગરીબડી ગાય મહને હરખીને જોયછ,
અને કરેછ પંખેશ હેતની નજર,
વધી જતું જોઈ મને ચાહરો તરફ.

૨૫

૩૦

ધાસના પોકાર.

હું વધું છું ચોમેરથી ચાહરો તરફ,
પજો તું હોયછ બ્યારે ઘોરની અંદર ;
પ્રુશતુમા વસંત અંદર આવીને હું
શોભીતી કંઈ છું તાહરી કબર ;
ઢાંકુંછ તાહરું સેવટનું ખીજાનું હું, ૩૫
વધી આવી ચોમેરથી ચાહરો તરફ.

હું વધું છું ચોમેરથી ચાહરો તરફ,
ને ગાઉંછ તે ખોદાની લાયક વખાણ ;
નમાવીને સર, તેનો માનુંછ આભાર,
ને લીલી મુજ જીંદગીને કંઈ પસાર ; ૪૦
ગાઈ તેની તારીફના મધુર હલક,
હું વધું છું ચોમેરથી ચાહરો તરફ.

જનવરોની બુદ્ધિ.

(અંગ્રેજી ઉપરથી.)

કાણે પંખેરાંને આખ્યો સબક,
કે બાંધે તે પોતાના માલા બેરંગ,
મેલે તેમાં ધાસ, અને લીલ, અને ઉન,
અને તેના તાણા ને વાણાની માંહે,
ખોસે સુક્કી સોટીને કલમતરાસ ?

૫

જનવરોની બુદ્ધિ.

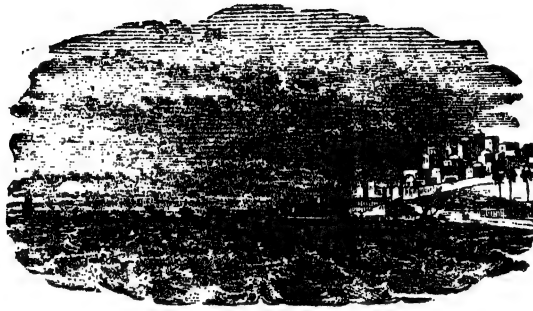
શિખવી કાણે ઉઘોગી મધમાખીને,
કે ઉડી તે જાએ મિઠાં કુલો તરફ ?
અને ત્યાંથી સંઘીહને લાવે તે મધ,
શિયાલામાં કરવા તે ઉપર યુગ્ગર ?

શિખવી કાણે કમીની કાડીઓને, ૧૦
ચાલાકાથી ખોદવાને પોતાના દર ?
અને તેમાં ખોરાકને ભરવા થકી,
આપી કાણે તેઓને ઉડી સમજ ?

છે એ ત્રણડોમાં ખોદાનો હાથ,
આખું જોણે તેઓને બુદ્ધિનું બળ ; ૧૫
બિનબુદ્ધિનું પ્રાણી નથી હંયાત,
કાડીથી તે કુંજર^૧ છે બુદ્ધિના દાસ.

૧ હાથી.

ઘોર ઊપરનાં બાલકો.

(અંગ્રેજી ઉપરથી.)

નમતો સુરજ ન્યારે છેલ્લું ફિરણ,
 પચ્છમની બોરદુમાં નાખતો હતો,
 તે વખતે ગામડાંની કબરો પાસ
 હાંકી મેં ગાડી, ને ઉતરી હું ત્યાં.
 ધર્મી મેં તે બણી માહારાં કદમ, ૫
 અને જે જમીનમાં મુવાં મનુષ
 પજાં હતાં, તે પર ઉઠેલી ઘોર
 હું જોતી હતી; એવાંમાં ત્યાં
 પડી માહરી નજર એક તરતની ઘોર.
 માયાલુ પીપલો તે ઘોરની ઉપર, ૧૦

ધાર ઉપરનાં બાલકો.

મોહબતથી નાખતો'તો પોતાનો કાંચ ;
 અરધી જગ સુરજનું તડકું હતું,
 અરધીએ કાંચડાનો શિતલ દેખાવ.
 મુશકેલીથી ઘાસો ધોરની ઉપર,
 હાં અને ત્યાં, છુટાં ઉગાં^૧ હતાં. ૧૫
 હતાં તે ધોર ઉપર છોકરાંઓ બે,
 તુટેલાં વસતરમાં કરતાં રડન.
 વાંદ્રાચુકો રોટલો એક પડ્યો'તો ત્યાં,
 ધુલથી ખરડાયલો તે બાલકની પાસ.
 ભુખમરો તેઓના ચેહરા ઉપર ૨૦
 દિસતો હતો, પણ રોટીનો તે
 ટુકડો, તે બેહુ વચ્ચે પડેલો ત્યાં,
 જેવો ને તેવો, ત્યાં ખાધા વગર,
 અનામત ને આખો, ત્યાં દિસતો હતો.

રડતાં તે બાલકની પાસે હું ગઈ, ૨૫
 ને પુછ્યું મેં તેઓને નરમીથી એમ :—
 “શું છે માહરાં બાલક, રડોછ તમો કાંચ ?
 ખાતાં નથી કાંચ તમો રોટલીને આ,
 જોકે ભુખી હાલે તમારો ચેહર
 દેખાડો છો ચિંતાનો પડેલો છાપ ?” ૩૦

સાંભલી તે બાલોએ માહરા વચન,
 વડું હતું તેમાં, તુછી તેણે આંખ ;
 ઉંચક્યો ચેહરો તેણે માહરી તરફ,

ઘોર ઉપરનાં બાલકો.

અને દીવો મલને એ રીતે જવાબ:—

“ઓ બાનુ! તું જોયછે આ કબર ઉપર ૩૫
રોટલીને એક, ન ખીજે ખોરાક.
ભાઈ માલશે ખાવાને પાડેછે ના;
ભુખ્યો તેને રાખીને રોટી હું ખાઈ,
કદી! કદી! ન ખનશે મુજ હાથ,
એ રીતીનું કામ; માતા વગર ૪૦
છઠ્ઠે હમો દુનિયામાં અટુલાં બે.
આ ઘોરમાં છે હમારી માદર ભલી,
છગર તેને જોતાં હમ જાયછે જલ્દી.”

એટલું કહેતાં આંસુઓ આંખોની બહાર
નિકળીને, તે નાહતાં બાલકને ચેહર, ૪૫
પાનાં એવાં એકકની પુકે સરી,
તે મિસાસે તપેસરી ખાવાને હાથ
પરે દાણા એકકની પછવાડે વાટ.
સોમલી તે બાલકનો દુખ્યો વચન,
માતી માદરી આવી તે દુખથી ઉભય; ૫૦
માત્રાં માદરી છાતીસે તેઓનાં તન,
મેર હાવી તેઓની લીધી જતન;
કમલાં તે અચ્ચાં મુજ પાંખોમાં લય,
માત્રાંસ તે પીઝાંની માતા હું થઈ.

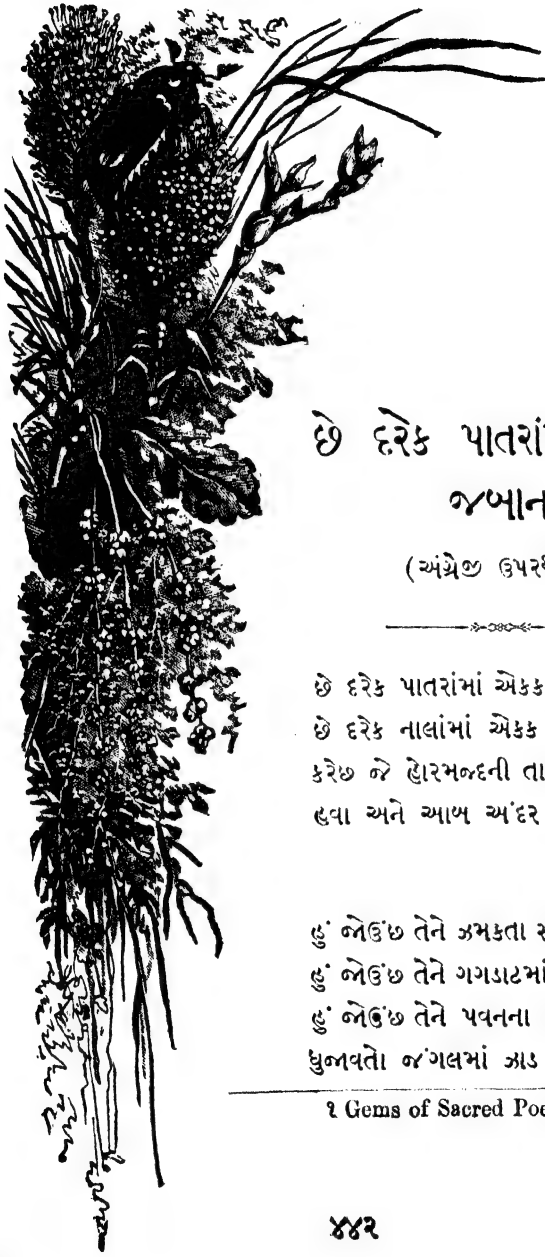

એક કાહાણી.

(અંગ્રેજી ઉપરથી.)

ધર્યો મેં હાથ તેનો નાળુક નરમ,
 ને પકજી કમ્મરથી તેનું બદન,
 ને કહ્યું કે “તું વગર દાહડો છે રાત,
 ને રાત છે અધારી ધોરતું કફન.” ૪

જોયું તે ઓરતે માહરી તરફ,
 ને કાહ્યા આંખોથી આંસુના નેવ,
 ને પરવાલી હાટોથી બોલી હરફ,
 “હેફ તાહરી ઉપર, અએ દોનખી દેવ !” ૮

છે દરેક પાતરાંમાં એકક જાપાન.

(અંગ્રેજી ઉપરથી. ૧)

છે દરેક પાતરાંમાં એકક જાપાન,
છે દરેક નાલાંમાં એકક અવાજ,
કરેછ જે હોરમજદની તારીફ ખુલંદ,
હવા અને આખ અંદર મારેછ પોકાર.

હું જોઉંછ તેને ઝમકતા સૂરની અંદર, પ
હું જોઉંછ તેને ગગડાટમાં થતો પસાર,
હું જોઉંછ તેને પવનના ધુંધવાટ અંદર,
ધુન્નવતો જંગલમાં ઝાડ અને પાન.

૧ Gems of Sacred Poetry.

છે દરેક પાતરાંમાં એક જાન.

હું જોઉં છ તેને ચુપકીદા દવની અંદર,
ઝુમેલો ઝાડીમાં ઝાલેલો ઉપર; ૧૦
અને જ્યારે નાચતો ને કુદતો વરસાદ
આવેછ, ત્યારે હું તેને તેની અંદર
પસરેલો જોઉં છ, જે મોહટો ખોદા.

દખખલુ જ્યારે મોકલેછે સુગંધ-પવન,
અને જ્યારે ધ્રુલોથી નિકલેછે વાસ, ૧૫
હું જોઉં છ તેને તે અંદર ધરતો કદમ,
માયા ને મોહ્યતથી ચાલતો નરમ.

હું જોઉં છ તેને તડકાંમાં ધરતી ઉપર,
અને તેને છાંયડામાં કરતો પ્રવેશ;
હું જોઉં છ તેને અધારી, શેશની અંદર, ૨૦
ને ચુપકીદી, અવાજમાં કરતો મહક.

પણ પડેછ, જ્યારે ધરતીના તખ્તા ઉપર,
રાત્રીનો પરદો, કાચો ને સિલા,
ત્યારે તે મહા અને મોહટો ખોદા
થાયછ માહરાં મગજમાં પુરતો પેદા. ૨૫

(અંગ્રેજી ઉપરથી.)

ફૂવસ વખત ઊંદરો દરની અંદર,
 અચાવ સાફ ભરઈને છુપેલા રહેછ;
 પણ રાત જ્યારે ઘર અંદર પસરેલી હોયછ,
 લફંગા તે ઊંદરો આવેછે બહાર. ૪

તેજલ ઉપર ચહીને મારેછ તરાપ,
 છુટી લેયછ તે પરથી જોઈતો ખોરાક,
 કસતર ને પુંદીગો કરેછે સાફ,
 ને પનીરના ટુકડાઓ આખા પસાર. ૮

ગિંદર વિષે.

પણ સાંભલેછે ખીલ્લીનો જોવો અવાજ,
ખોરાક મેલી નાહસેછે તેઓ દરાઝ;
છુપા જાયછે દરોમાં કેવા શેતાય,
ધરેછ કેવી હાહામાં ખીલ્લીની ધાક. ૧૨

બંદગી.

(અંગ્રેજી ઉપરથી.)

જા ! જ્યારે સહવારની રોશની, ઝમક,
 ધરતીના ગોળા પર, મારતી દેખાએ ;
 જા ! જ્યારે આકાશમાં ચંદર દિપક
 મારતો, વાદલમાં દુબતો શોભાએ ;
 જા ! જ્યારે સુરજ પચ્છમતો આકાશ,
 આપે છુટાં વાદલ પર નારંગ-રતાસ ;
 જા ! જ્યારે આકાશથી ઉતરીને રાત
 ઢાંકે અધારીથી ધરતીનો પાટ ;
 અને તાહરા વિચારો ધરતી ઉપર
 ચોંદટલા, તું ત્યાંથી ઉપાડી લઈ,

૫

૧૦

બંદગી.

નાખી તેને નિસ્તીમાં ફેંકી તું દહ,
 પાક, અને પવિત્ર, મન, અને તન-
 થી મહાઅળી ખોદાતું કર તું ભજન!
 રાખે જેઓ મોહઅતથી તું ઉપર ચાહ,
 ખાતર તેમની કરજે તું ખોદા-સેપાસ; ૧૫
 નાખે જેઓ કીનાથી તું પર ધિક્કાર,
 તેઓને ખાતર પણ બંદગીની માંહે,
 નમાવજે તું તાહરે માશીથી સર,
 અને પછે તું તાહરાં ભલાં ખાતર,
 ખોદાની દરગાહમાં નમાવજે સર. ૨૦
 જે મોહટો પતિ છે, જે મોહટો ખોદા,
 જે સહનો વાલી છે, જે સહનો પિતા,
 પૂજવા તેને, વિચારે તાહરા, જમીન
 પર ચોંદટલા, તું ત્યાંથી ઉપાડી લઇ,
 પાક, અને પવિત્ર, મન, અને તન- ૨૫
 થી મહાઅળી ખોદાતું કર તું ભજન!

કવિતાઓ
નહિ છપાયલી, વગેરે.

મેધરાજની સવારી.

એક મીનીતની આગલ તો સાફ હતું આકાશ,
 દાલમાં કેવો ભયંકર તે પર છે કાલાસ.
 પવન દોડેછ હર તરફ ઝડપ કરતો બહુ,
 જે આવેછ રસ્તામાં તેના આગલ કાહડતો સહ.
 એક લેહનમાં હવે તેને ફરવા માણું ગોલ, ૫
 રાખેછ કેવાં વટોલ્યામાં સુકાં પાન સમતોલ.
 સમતોલ રાખેછ એક ઘડી પણ ખીજાએ હેઠલ
 પાડી, પાછાં ધુલની સાથે, ધસડેછે આગલ.
 જાડો ખીચારાં તેની આગલ ધુજી નમતાં થાયછ,
 ઓ ! પેલું કરણનું ઝાડ મૂળથી ઉખડી જાયછ. ૧૦

મેઘરાજની સવારી.

અરે નહિ, નજર ઠગાઇ, બચ્ચું ખીચારું તે,
 નહિ તો હમણું ઉજ્યું હોત હવામાં ઊંચું તે.
 સુકાં પાનો ઝાડથી પડેછ ખડખડ સડસડ થઇ,
 જીવ આવ્યો હોએ તેવી રીતે દોડેછ અહિંથી તહિં.
 કેટલાંએકો જાયછ પાછાં ઝાડની ઉપર ઉડી, ૧૫
 પણ જરામાં પાછાં પડેછ જમીન ઉપર કુદી.
 બંધ બારણે વીનીજનથી પવન પેવસ થાયછ,
 ઝુમ્મરોનાં લુલખો એકક્રમાં અથડાયછ,
 એકક્રમાં અથડાતાં તેઓ ખણખણ ખણખણ થાયછ,
 હસ્તો યુએ, “એ! એ!” કરતો, તેમને અડવા જાયછ. ૨૦
 કુતરો માહરો, નીચીં ડોકે, પુછડી પગ વચ ઝાલી,
 આશરો લેવા, ધરની અંદર, આવેછ દોડ્યો ચાલી.
 લે હવે તો વરસાદજીએ પડવા માજ્યું ધુમ,
 પવન કાકા કોણ જાણે થઇ ગયા ક્યાં યુમ.
 બહાર જાએ ખીલાડી ત્યારે ઉંદર રમતા ફરે, ૨૫
 પણ આવે ખીલાડી ત્યારે નાહસભાગમાં પડે;
 તેમ પવન પણ દોડતો બહુ, મસ્તી કરતો ઘણી,
 ધસ્યો જતો ઝાડો ભણી કાઢવા તેમને ખણી;
 પણ આવ્યા મેઘરાજ ત્યારે તરત નાહકો તે,
 સુકાં પાનો દોડતાં હવે થંબ ઉમેલાં છે. ૩૦
 પડેછ મેઘનાં ટીપાં તેમની ઉપર ટપોટપ,
 ધુજતાં ઝાડો શાંત બની કરેછ જાણે તપ.
 તપ કરેછ જાણે તેઓ મેઘનો ઉપકાર માની,
 હીલતાં ચાલતાં નથી તેઓ ઝીલતાં દિલે પાણી.
 પવનની ઝુવાકીમાં વાદલમાં મેઘરાજ, ૩૫

મેઘરાજની સવારી.

જુસ્સાભર્યા, દોડી રોપમાં, ધસ્યા આવી ચહ્યા.
ધસ્યા આવી ચહ્યા તેઓ, નાકે આવી અજ્યા,
યોરો વાર અખાડા ફીધા, પછે તુટી પડ્યા.
પછે તુટી પડ્યા એવા વા પર એકેદમ,
કે રડતાં ઝાડો નરમ પડ્યાં કરતાં જે માહેતમ. ૪૦

એક પતંગ્યાં વિષે.

(વર્દસ્વર્થ ઉપરથી.)

અરધો કલાક થયો તાહરી તરફ
 હું નેહાલીને જોઉંછ; પીલાંસી ફુલ
 પર કેવું તું પાંખોને પોહલી કરી—
 ને બેઠુંછે ચુપ. સરખું વજન
 સાચવીને ટેકાવ્યુંછ તેં તાહરેં બદન. ૫
 ઓ સુંદર, સોહામણાં, ને નાન્યુક પતંગ !
 ચુસેછ તું ફુલમાંથી તાહરો ખોરાક,
 કે ઉંધમાં તું તે ઉપર ઝુકેલું છે,
 નથી મહને તેની કાંઈ પડતી ખબર.
 કેવું વગર હીલવે તું પડ્યુંછે ચુપ ! ૧૦

એક પતંગ્યા વિષે.

અરક્ષમાં અધાયલું દરિયાનું જળ,
નહિ હશે તું કરતાં વધુ અચળ.
હોએ જેવું તે પડેલું મુગું અચળ,
તેવી રીતે તું કેવું હીલ્યા વગર
પશુંછે ચુપ; તે સાગર-અરક્ષ
નહિ હશે તું કરતાં વધુ અચળ.

૧૫

એક પાદશાહી અએવાન.

લાવ્યા લખખો કોશીથી મરમરી સંગ,
 ને બાંધ્યો એક મેહલ તેનો એવો અજબ,
 ગણતથી કીધાં એવાં આરકાંઓ ત્યાં,
 ને થાંબલાઓ એવાં તો કીધાં સરસ,
 કીધી એવી પથ્થરને કોરી રમત, ૫
 કે ખરેખર હોએ જાણે બેહેશ્તનું મકાન,
 આ ધરતીના ગોળા પર થયલું હેઠાણ,
 એવો તે આપે રંગીલો દેખાવ.
 હીલે તેની ભોંય પર આસતોનાં તન,—
 તન, જે ફેલાવે અંબરનો સુગંધ ; ૧૦

એક પાદશાહી અએવાન.

બલે તેની સીલીંગ પર દીવાઓ તેજ,
બલતા જે કાહડે દિલ-ખેચનારા વાસ,
સૂન્નેરી સીલીંગથી લટકાને તે
કરે રાતના કાલાસને બલતો દિવસ.
ઝુમ્મરોના જોડા રંગીત કાચો સાથ
પાડે બલતી રોશનીના ઓલાઓ ત્યાં.
તુરકાન વણતના ગલીચા ઉપર
હિંદવાન ઓરતો ત્યાં કાહડેછે રાગ.

૧૫

(અધુરી)

હતો આગલા જમાનામાં લડવૈયો એક,
 એથન્સ પર કરતો તે પાદશહી લાએક ;
 બહાદુરીમાં હતું મશહુર તેનું નામ,
 થીસ્યુસથી આલખતી આલમ તમામ.
 સૂર્ય, સેતારા, ને તારા, ને આન- ૫
 ની બેહનપણી ધરતીમાં બહુ તેને માન
 મળ્યું, ને પામ્યો તે ચોમેર વખાણ.
 હતાં તેને તાબે બહુ બળવાંતાં રાજ ;
 પાદશાહ ને શાહોનાં સોન્નેરી તાજ
 હતાં તેના મેહલમાં રખડતાં તારાજ. ૧૦
 હીલતાં કીધાં તેણે લસ્કર ચોતરફ,
 તાબે કીધો સીધ્યાનો બોહલો મુલક,
 પછે ત્યાંની રાજ કરતી રાણીની સાથ
 બાંધ્યો તેણે મોહબતથી લગનનો ગાંઠ.

(અમુરો)

એક ચિત્રની ખૂબી વિષે.

ખરૂં કેહજે મહત્તે આ ચિતારા તું !
શું તું એ ઘાસોને જમીન પર આ,
તોડી લાવી કોઈ ઉંચા પર્વતથી અંહિ,
ગાદવેલાં છે ?

આ પાણીનો ઘોત,
જે પાહડી આ કદબુધી પડતો, તુંએ, પ

એક ચિત્રની ખુબી વિષે.

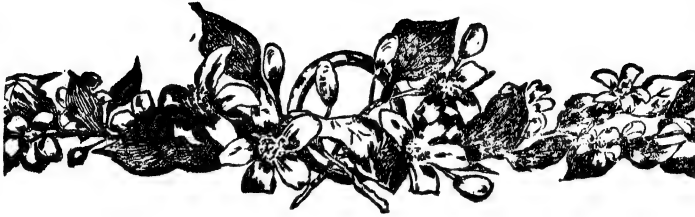
અહિં ધર્યોછ અખંડ, શું તે આ જગ
કીધોછ તુએ મંતર-કલાથી હૈયાત ?
ખરૂંજ મને કેહ, શું ભુતો ને જન-
ની મદદથી તુંએ આ પાજોછ ચિતાર ?
આ તુંએ પૂર્વમાં ઉગતો સુરજ,
શું તુંએ જાદુઈના જોરથી પેદા
અહિં કીધોછ અદ્ધર ?

૧૦

આ પર્વત ઉપર,
અણિવાલાં, લીલાં, ને સુહમારાં ધાસ,
મનના ખિયાલમાં જેમ આવ્યું તુંને
તેમ રોપેલાં હોએ, તે મિસાલે આ
ચિતર તાહરું ખુબીમાં શોભેછ એવું,
કે સખુનથી, આંખો જે પામે હરખ,
તે આપવાને અશક્ત છે માહરી કલમ.

૧૫

એક ઓરતની ખૂબી વિષે.

આ મરમરની લાદી પર કેવી રમત
તું કરતી હતી! ઓ ગર્હ તું સદા!
ધણાએકો ધરતી પર પામેછ મરણ,
અને વલી તે પુકે બીજા જનમ
ધરેછ, પણ તું જેવી નારી, કદમ ૫
ન ધરશે કદી.

(અધુરી)

નમન તાઈ.

(શેખ સાચ્ચી ઉપરથી.)

છેલ્લું હું તે કાઠી, જેને પગની હેલ, કચડેલે લોક,
 નથી હું તે બમરો, કે દંખથી માહરા, લોક મારે પોકાર ;
 માનું કેવી રીતે હું આ ન્યામત-આભાર,
 કે નથી મુજમાં જોર, કરવા, લોકને આઝાર.

રાણી યુજીનીનો વિલાપ.

બે જાણતે હું એવું કે ઝુલુને હાથ,
 હવસાન મુલકમાં તું માર્યો જશે,
 તો કદી, કદી, માહરા હાથોથી આઝે,
 તે ભયાનક જમીનનાં ડાચાંની માંહે,
 નહિ તાહરાં તનને હું જવા દેતે.

૫

(અધુરા)

બાહેરના દેખાવ ઉપર ભુલાવો.

હીરા હતા બે એક જહવેરીની પાસ,
 ઘસી એકની ચામડી ને કાઢી'તો સાફ,
 ને છુપી ચલક તેની કાહડી'તી બહાર.
 બેડોલ હતો બીજો, મટોડીનો રંગ
 ચલક તેની ઢાંકીને ચોંહટ્યો હતો. ૫
 ઘરાકો જે આવતાં તે જહવેરી પાસ,
 ચલકતો હીરા ખરીદવાની વાત,
 બસ કરતાં હતાં; ચલક વગર,
 પાછલો પોતા પર કોઈનું ઇગર,
 નહિ ખેંચતો હતો. ૧૦

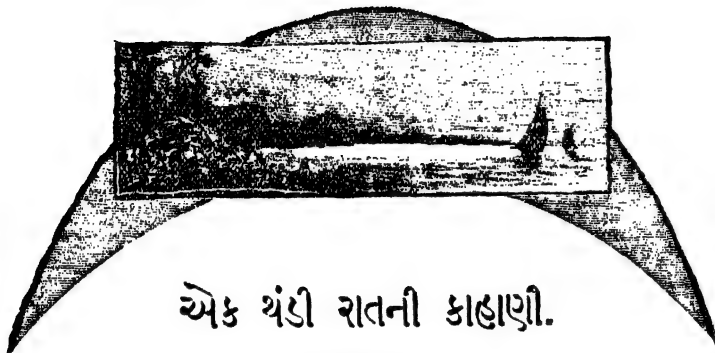
(અધુરી)

આ શા.

(અંગ્રેજી ઉપરથી)

બોલેછે આશા ખુશામતી વાત,
ઠગારી, ઠાલી, ને ખાલી ;
રે! ફાવવા મા દેઓ આશાને કદી,
કે નિરાશા ન આવે તેની પછી.

એક થંડી રાતની કાહાણી.

પવન ધુંકતો રાત્રીનો થંડ ને શિતલ,
 બરફ જલદી ધસડાતો પડતો હેઠલ,
 મેદાન પક્ષાં લાંબાં, ઉજડ, ને પડત,
 જતી જ્યારે ધસડછ ગરીબ એક ઓરત,
 થાકેલી, ને સોસતી રસ્તાની આફત. ૫
 ગાડી તેની પાસ એક ગબડતી ચાલી,
 “દયા! દયા!” ધીમે તે બોલી નારી,
 ગરીબડી રાત વેળા ભટકનારી,
 “દયા કરો! નહિ તો હું જવશ મરી,
 થંડી ને ભુખથી આફતમાં પડી.” ૧૦

(અધુરા)

મોહતનું બીછાનું.

અરે! કોઇ ના કરો ખાલી ઘોંઘાટ,
મોહતમાં તે પડીછે ખિસતર ઉપર,
ઉઘાડા હોટ આપેછે એવી નિશાન,
કે જીવ તેનો તે રસ્તે થયોછે વેદા.

(અધુરી)

વસંતને.

આવ ! નરમ વસંત ! આકાશી વતન-
થી ધરતીના ગોળા પર હેઠલ ઉતર !
આવ ! અચ્ચે ઉતર તું પેલું વાદલ !
જાગૃત થાયછે ગાયન ચોમેરથી જ્યાર,
ત્યારે ગોલાઓની વૃષ્ટિની વચ્ચે,
છોડીને આવ આચ્ચે મેદાન ઉપર.

૫

(અધુરી)

અમર હંદગી.

નથી તાહરી જગ ફક્ત દખમાંની માંહે,
 જ્યાં સાચુત નહિ રેહતું માણસતું બદન ;
 જગા તાહરી છે માણસ-હૈયાંની માંહે,
 જ્યાં ક્ષય વના રેહશે તું જીવતો હૈયાત.

અ નુ ક મ ણિ કા

કવિતાઓની પેહલ્લી લીધીઓની.

	સંદે
અરધું એક નાન ખરો ધર્મી જો ખાએ ૩૦૨
અરધો કલાક થયો તાહરી તરફ... ૪૫૪
અરે! ઓ માનવી! તું મુરખ નાદાન ૩૭૮
અરે! ઓ ભલાં દિલના વાંચનારા નેક ૩૮૪
અરે! ઓ લીલાં ને અણ્યાલાં ધાસ! ૧૪૨
અરે! કોઇ ના કરો ખાલી ધોંધાટ ૪૬૭
અરે! ભાગ્યવંતો છે પેલો પથ્થર... ૨૫૬
આ તનના તંબોરામાં તાનસનનું શુર ૨૨૪
આ મરમરની લાદી પર કેવી રમત ૪૬૧
આએજ જમીન પર ખસો વરસની પછી... ૨૬૯
આકાશ પરથી ખરતા એક તારા મિસાલ... ૪૨૩
આવ અએ દોસ્ત! માહરા ભલા ને નેક ૧૪૫
આવ! નરમ વસંત! આકાશી વતન ૪૬૮
આવ! મહને કેહ તું! ઓ પંખેરાં નાહન ૪૧૩
આવ્યોછે ધરતી પર દિવસનો અંત ૩૦૫
આવેછે દિવસનો પચ્છમમાં અંત ૩૩૦
આશક! તું કાંય એટલો ફિક્કો ફૂચક? ૪૧૧
આહ! એકજ વાર મોહબતથી જો મહને તું ૨૭૩

અનુક્રમણિકા : કવિતાઓની પેહલી લીટીઓની.

	સફે
ઉઝાંછ માહરે યગીએ શુભમોહરી ઝાડ	૧૮૭
ઉગારતી નહિ સંયુક્તને ખારની જમીન	૨૯૫
ઉગી પાહડનાં માથાં પર ઝાંખી સહવાર	૧૭૮
ઉંઘા! તું ઓ નાનકડાં બાલક ઉંઘા!	૪૧૮
ઉજડ ને વેરાન તાહરા કાંઠા ઉપર	૨૩૬
ઉડાઉની હથેલીમાં પેસો કરાર	૩૦૩
ઉડેછ તે બાગ અંદર ફરતું ચોપાસ	૩૮૨
 એક ઉત્તરના દરિયાના કિનારા પર	 ૩૩૧
એક ગમ માણસ ઉમરમાં વધેછ	૩૫૮
એક દિવસ લખવા હું બેઠો કવેત	૨૦૦
એક મીનીતની આગલ તો સાફ હતું આકાશ	૪૫૧
 ઓ કહ્યારા! તું આ દરખત નો કાપ	 ૪૦૪
ઓ! તમો ઝમકતાં વાદલ-જલવેર	૪૦૭
ઓ! તું શુભ! કેવી મગરૂર તું છે	૩૬૪
ઓ! તું ગોલાબ! કોણ કેહશે ગોલાબ	૩૯૪
ઓ! તું ભલે આંખો ખેતરમાં મુજ	૪૦૧
ઓ! તું માહરાણી ફુલોની, મે!	૪૨૪
ઓ! તું રાણી! પવિત્ર ને પાક!	૩૮૦
ઓ! વસંત! વસંત! ખુશનુમા વસંત!... ..	૩૯૯
ઓ સદા સુગંધ! ઓ સદા સુગંધ!	૩૨૬
 અંધારી રાતે હું ઝપકી ઉઠુંછ... ..	 ૨૧૬

અનુક્રમણિકા : કવિતાઓની પેઢી લીટીઓની.

	સફે
આંખાઓની હેઠાણમાં દૂરથી કાલાસ	૧૬૬
કરં જેમ વિચાર હું દિલમાં બેઠે	૨૨૦
કરેછ સૂર્ય સેવટની જતી સલામ	૩૭૬
કલમ ધરીછ હાતમાં પણ ચાલતી તે નહિ	૧૫૧
કાચના એક “દોમ” અંદર વાડીની માંહે	૩૪૧
કાલે મેં દીઠો બપોરની વખત	૩૦૮
કાલે હું ફરનોતો સામેને વન	૮૯
કાશમીરી પાહડો પર રેહનારી નાર	૧૮૪
ક્રિયા માહસાગરતું તળિયું હશે	૨૦૮
ફેવું હતું ખૂશ જ્યારે જંગલની માંહે	૩૨૧
કોણે પંખેરાંને આખો સબક?... ..	૪૩૬
કાંટાઓ ને ઝેહરી પાલાઓની માંહે	૨૨૬
ખ્યાલો પંથરાતા અખુટ ને અનંત	૨૪૦
ખરૂં કેહજે મહને ઓ ચિતારા તું !	૪૫૯
ખૂબસૂરતીમાં પામી તે એવી મરણ	૪૩૧
ગલાં ભચડી ખુનો કીધાં, કીધાં કરતુક કાલાં	૨૪૫
ગા તું ! ઓ પંખેરાં ગાહલી પર ગા !	૩૯૦
ગુલ ! મેં જાણીતી તું ને ખરી	૩૫૩
ગુલમોહરના છાંયડામાં ઉભું એક ઘર	૩૧૨
ઘડી જે માહરા તપકામાં પડીછ... ..	૨૪૬

અનુક્રમણિકા : કવિતાઓની પેહલ્લી લીટીઓની.

			સંદે
ધરડો ને નળસો હોએ અરબ્બી અરપ	૩૦૪
ધુ'ધુ' કરતો ગોલ વલણે ભમરો ઉપર ઝુમે	૧૩૦
ઘોર થઇ આ પોથી તાહરી, ફર્યું તેમાં તું	૨૬૨
ચાલણુ તેની હતી અદ્યથી ભરી	૩૮૫
ચાલ્યો હું ખેતરમાં સહવારને પોહર	૩૬૮
ચાલી આ જાંઘીનાં પાણીમાં ઓટ	૧૯૪
ખુખુ'છે વાદલમાં સૂર્યનું તેજ	૧૩૯
છે આએ શિયાલાની કદરૂપી રાત	૩૭૧
છે દરેક પાતરાંમાં એકક જાપાન...	૪૪૨
છે મધરાત વખત. ખુશનુમ દરિયાવ	૪૨૬
છેલું હું તે કાઠી, જેને પગની હેલલ, કચડેછે લોક...	૪૬૨
જા! જ્યારે સહવારની રોશની ઝમક	૪૪૬
જા! જ્યાં માન તું'ને મલવાનું હોએ	૩૪૮
જા! તું ઓ પવનની બબડતી ગેલ	૩૬૬
જુલુઘ જે આપે સુલેહની વધધ	૨૯૩
જે ખુશામત કરવાને ખોલે જાપાન	૨૮૫
જે ખુશાલી માહરાં જાગરમાં ઉભાયછ	૧૪
જે ખૂબસૂરત ચામડીમાં નથી ખુબી	૨૩૦
જે દબમામાં પડીછે માહરી માથુક	૨૦૬
જે મોહબત ને માનથી તું માહરી તરફ	૩
જેમ પ્રસારે પવન ફુલ-સુગંધ અતિ હાંસે	૨૫૦

અનુક્રમણિકા : કવિતાઓની પેહલ્લી લીટીઓની.

	સંદે
ને! કેવો ઝલકતા ચાંદા હેઠલ	૩૫૨
ને નાણુતે હું એવું કે જીલુને લાથ	૪૬૩
ને! પેલું ગાહલી પર બેઠેલું ધુલ... ..	૧૬૩
ને! પેલો સૂર્યનો ગોળો ગગન	૧૭
ને બખીલની મોરાદ પર આસમાન ફરે... ..	૨૯૨
નેઉંછ ન્યારે ફરતું આ મોહલું આકાશ... ..	૪૨૯
 ઝાડપાનો હચાંછે એવાં અજબ	 ૧૯૦
 ટીપું એક પાણીનું વાદલની માંહે	 ૨૮૮
ટુંકે ખુદ્દિના લેખમાં વનઅર્થે વપરાએ	૨૫૫
 તનનાં દરેક ખુણાંમાં, માથાંથી પગ સુધી... ..	 ૨૪૪
ત્રણગણો સુખી તે માણસ ખરો	૪૦૯
તાજ માહરૂં બેઠુંછે માહરે જીગર	૨૮૪
તાજ તે રાખેછ પોતાના જખમ	૩૮૧
તીર માયોં મેં એક હવાની અંદર	૩૧૪
તે દહાડે હું બેઠોંતો દરિયે કિનાર	૧૭૫
 થાકેલાં તનને આસાએશ થકી	 ૬
થાકેલાં તનને આસુદગી દેનાર	૩૫૫
 દુગિયામાંથી નિઃશ્વસે એક દિન પવન	 ૩૨૮
દસ્કત હોયછ કાગજ પર કાલા બલ્લક	૨૫૩

અનુક્રમણિકા : કવિતાઓની પેઢી લીટીઓની.

			સંદે
દાખશે જો નાધલી ચીંગારીને તું...	૨૮૭
દિવસ માહરા થાયછે બિનદેહશત પસાર	૪૨૭
દિવસ વખત ઉંદરો દરની અંદર..	૪૪૪
દીઠીછ મેં ઘણીએક ખીલતી સહવાર	૨૭૯
દુનિયાના લોકો દુનિયામાં ફરી	૨૪૨
દોસ્તની જુદાઈમાં	૨૫૧
ધર્યો મેં હાથ તેનો નાજુક નરમ	૪૪૧
ધર્યો હોએ ઝાડે જો તરતનોજ પગ	૩૦૧
ધારણ કીધુંછ તુંએ સોહામણું બદન	૧૯૯
નથી એવું જંગલમાં ઉગેલું ફુલ..	૪૨૧
નથી તાહરી જગ ફકત દખમાંની માંહે	૪૬૯
નદીઓમાં ખાલી થાયછ વેહતાં ઝરણુ	૩૩૬
નમતો સુરજ બ્યારે છેલ્લું કિરણુ	૪૩૮
નમાવ્યું તેં તાહરું ચાલાક કપાલ.	૨૧૫
નારી એક જંગલમાં વસ્તી હતી	૩૮૯
નિકલ્યું તોફાની સાગર ઉપર	૩૧૫
નેગાહ કરી જો ! આ ગુંબજ ઝરનેગાર	૨૯૭
પએ નાક ને આંખ વચ્ચે ટપો ને જંગ	૩૪૬
પવન ફુંકતો રાત્રીનો થંડ ને શિતલ	૪૬૬
પાણીઓથી લાઘેલાં વાદલોથી	૧૫૯
પાતરાંઓના એક લીલા ઝુમખાની માંહે	૨૩૮

અનુક્રમણિકા : કવિતાઓની પેહલ્લી લીટીઓની.

			સંદે
પાહડી કઢણમાંથી નાણું ધસેછ ૩૩૪
પિતા! તું જે પેલો ઝલતો ચંદર ૨૬૦
ફક્ત એક મીનીતનાં સુખને ખાતર ૨૮૨
ફેરવ્યો ચેહરો તેણે પાછલી તરફ ૨૩૫
ફલાયલાં એક ચેસનતી ઝાડની હેઠલ ૩૨૩
બન્યું તો મેહલમાં છે રેહવું બહુ ૨૬૬
બનેછ જ્યારે માણસ શિક્ષત ને આજેઝ ૩૦૦
બરફ જેવો હશે તું ચોખો ને પાક ૨૮૩
બલુ ને ઉડાં આકાશની અંદર ૩૩૨
ખીજાનાં પર મેલું હું માહરં બદન ૩૯૨
ખુટી સમશેર મેલવે શી રીતે આખ ૨૯૧
મેહસ્તમાંથી ઉતરીને પાછી તું આવ! ૨૩૨
બોલેછે આશા ખુશામતી વાત ૪૬૫
બંધ્યાર તુંને કરીને કોટલાંની માંહે ૨૬૮
મદદ કરે પડેલાને હાથ આપી ઉઠાડી ૨૭૪
મરઘો પોકારેછે આમની વધઈ ૩૭૩
માદર! આજે જે! કેવો રમેછ પવન ૩૬૨
માદર! માહરો ભાઈ અંહિયાં પજોછે ચુપ ૩૫૯
માયોં સુહરાકો તપકીરનો એવો... ૨૭૦
મારે ઘાંટની લોખંડી જીભલી પોકાર ૨૧૧
મિત્ર! તું જે પેલો પડતો ધુમ્મસ! ૩૮૬

અનુક્રમણિકા : કવિતાઓની પેઢણી લીટીઓની.

મેં ઉગાઝ્યો ચીની એક કુંડાંની માંહે	સફે
મેં જોયું એક કિચ્ચલમાં પડેલું કુલ	૨૦૪
મોહતને મલવા માગું હું, પણ મોહત તો નાહસતું જાએ ...	૧૮૧
	૨૬૪
રાજાઓ છે જેવા તારાઓ તેજ	૩૩૮
રીત માહરી નથી કે પીઠને માહરી	૨૯૬
રોશનીમાં હુમેલો ખીલતો માહતાય	૯૯
લાગ્યા લખ્યો કોશોથી મરમરી સંગ	૪૫૬
લુખ્યાં કેનવાસની તેં સુકી સપાટ	૨૪૮
વલગેછે વાંદો આંખાની ઉપર	૨૫૮
વાસીને મરઘાએ માર્યો પોકાર	૩૧
શું નહિ ફરશે પાછા તે મરેલા દન	૧૯૭
સખુન માહરા ઉડીને જાયછે ઉપર	૨૮૧
સદા નાખે વાદલ જે અમૃતી જળ	૨૯૦
સલગી બ્યારે આકાશ પર સૂર્યની જેત	૧૧૩
સુકાં ધાસનાં સુન્નેરી તણખાં ઉપર	૧૩૩
સુખડનાં ઝાડ પાસે કટિયારો એક	૩૯૭
સુતાછ ધણા નામવરો જગની હેઠલ	૨૯૪
સુરજ નાખે રોશનીનો સીધો પટો	૧૨૬

અનુક્રમણિકા : કવિતાઓની પેહલી લીટીઓની.

સુરજ રંગે પશ્ચિમમાં નમતો આકાશ	સફે ... ૧૩૬
સૂરત તાહરી જોતાં હું વિસરું છું મુજ ગમ ૨૨૮
સેકંદ દોડી મીનીતને કરેછ હજમ ૮૩
સોસાયું તું વગર આ માહરૂં તન ૨૧૯
હતો આગલા જમાનામાં લડવૈયો એક ૪૫૮
હતો એક વખત જ્યારે જંગલ અંદર ૩૪૪
હીરા હતા બે એક જહવેરીની પાસ ૪૬૪
હું છું જેમ શીશા ને તું છે શરાબ ૨૭૧
હું બરફમાં થયું છું જમીનમાં બંધ ૪૧૫
હું વધું છું ચોમેરથી આહરો તરફ ૪૩૩
હાયછે દરિયામાં મોતીઓ પાક... ૩૧૦

